

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Tamás Dóra Mária

A GAZDASÁGI SZAKSZÖVEGEK FORDÍTÁSÁNAK TERMINOLÓGIAI KÉRDÉSEIRŐL AZ OLASZ–MAGYAR NYELVPÁR ESETÉBEN

Nyelvtudományi Doktori Iskola

A Doktori Iskola vezetője: *Prof. Dr. Bańcerowski Janusz DSc., egyetemi tanár*

Fordítástudományi Doktori Program

A program vezetője: *Prof. Dr. Klaudy Kinga DSc., egyetemi tanár*

A bizottság tagjai:

A bizottság elnöke: *Prof. Dr. Klaudy Kinga DSc., egyetemi tanár*

Bírálok: *Dr. Vig István PhD., habilitált egyetemi docens*
Ablonczyné Dr. Mihályka Livia PhD., habilitált
egyetemi docens

A bizottság titkára: *Dr. Fata Ildikó PhD., egyetemi adjunktus*

A bizottsági további tagjai: *Dr. Bérces Edit PhD., főiskolai adjunktus*
Dr. Bölcskei Andrea PhD., egyetemi adjunktus (póttag)
Prof. Dr. Voigt Vilmos, professor emeritus (póttag)

Témavezető: *Dr. Fóris Ágota PhD., habilitált egyetemi docens*

Budapest, 2010

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás.....	6
1. Bevezetés	7
1.1. A kutatás tárgya és a témaválasztás oka	7
1.2. Az értekezés felépítése	8
2. Szakirodalmi áttekintés.....	10
2.1. Terminológiai áttekintés.....	10
2.1.1. A terminológiáról	11
2.1.2. A terminográfia és a terminológiai munka	12
2.1.3. A terminusról	13
2.1.4. Az ekvivalencia és a definíció	16
2.1.5. A terminológiai rendszer	20
2.1.6. A terminológiai norma	24
2.1.7. A terminológiai harmonizáció	25
2.1.8. A terminológia helyzetéről és feladatairól	28
2.2. A lexikográfia és a terminológia kapcsolatáról.....	34
2.2.1. A lexikográfia meghatározása	34
2.2.2. A lexikográfia és a terminológia szemléletbeli különbségeiről	36
2.2.3. A szótár.....	38
2.2.4. Szótár-tipológia	42
2.3. A fordító és a terminológus munkájáról.....	43
2.3.1. A terminológia és a fordítástudomány kapcsolatáról	44
2.3.2. A terminológus és a szakfordító feladatainak összehasonlítása	45
2.4. A gazdasági szaknyelvről a szaknyelv kutatás és a terminológia szemszögéből.....	52
2.4.1. A szaknyelv és szakszöveg meghatározásáról	53
2.4.2. A gazdasági szaknyelvről	59
2.4.3. A szaknyelvek és a gazdasági szaknyelv általános és az olasz–magyar nyelvpárra jellemző sajátosságai	64
2.4.4. A gazdasági szaknyelv helye a szaknyelvek között	68
3. Kutatási kérdések és célok	74
3.1. Kutatási célok	74

3.2. Munkahipotézisek	74
3.3. Kutatási módszerek	75
4. A gazdasági szaknyelvről terminológiai szempontból	78
5. A fordítói segédeszközök vizsgálata.....	85
5.1. A fordítói segédeszközök típusai	85
5.2. A nyomtatott fordítói segédeszközökről	86
5.3. Az elektronikus szótárak és más segédeszközök	93
5.4. Szótárelemzések: a fogalmi azonosság vizsgálata a nyomtatott gazdasági szótárakban és az offline elektronikus szótárakban	96
6. Az adatbázisról, az adatbankról és a tudásbázisról.....	110
6.1. Az adatbázis meghatározása	111
6.2. Az adatbázisok fajtái	115
6.3. A terminológiai adatbázisok szerkesztéséről	116
6.4. A szakfordítói terminológiai adatbázisok előnyeiről	118
6.5. A TERMit.....	120
6.5.1. A TERMit szerkesztéséről: a munka kezdetei.....	121
6.5.2. A TERMit szerkesztéséről: a definíció központi szerepe.....	122
6.5.3. Tartalmi jellemzők.....	126
6.5.4. Formai jellemzők.....	129
6.5.5. A terminográfiai cédula kitöltése	131
6.5.6. A TERMit előnyeiről.....	134
6.6. Az EOHS Term	135
6.6.1. A tudásbázis elemei.....	136
6.6.2. A tudásbázis előnyeiről	139
6.7. Egyéb adatbázisok: vállalatok, nemzetközi szervezetek, intézmények	139
7. Gazdasági terminusok vizsgálata a terminológiai harmonizáció szempontjából	147
7.1. A fordítói harmonizáció jelentőségéről.....	147
7. 2. A fogalmi azonosság vizsgálatáról és az ekvivalenciáról a terminológiában ...	149
7.3. A funkcionális azonosság vizsgálata.....	162
7.4. A terminológiai harmonizáció jelentőségéről a gazdasági szaknyelv fordításában	165
7.4.1. A terminológiai harmonizáció speciális esetei	166
7.4.2. A fogalmi harmonizációról a gyakorlatban.....	166

7.4.3. A jelölők hiányáról az egyes nyelvekben.....	167
7.4.4. Fordítói és fordítási harmonizáció.....	169
8. Esettanulmány: a cégbíróság domén terminológiai elemzése	173
8.1. A cégbíróság domén rövid jellemzése	173
8.2. Az elemzés módszere	174
8.3. Eredmények.....	175
8.3.1. A domén elemzett terminusai.....	175
8.3.2. A terminusok ekvivalenciaszintjének megállapítása	175
8.3.3. A terminusok szótári ekvivalensei.....	184
8.4. A megjelenítési lehetőségekről	188
8.4.1. Nyomtatott szótárak.....	188
8.4.2. Online források	195
8.4.3. További megjelenítési lehetőségek.....	198
9. Összefoglaló.....	204
10. Irodalom.....	212
11. Források	229
12. Ábrák jegyzéke	235
13. Táblázatok jegyzéke	237
14. Függelék.....	238

Eredetiségi nyilatkozat

Alulírott Tamás Dóra Mária, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának fordításkutató doktorjelöltje, ezúton kijelentem, hogy *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről az olasz–magyar nyelvpár esetében* című értekezésemet önállóan, részben szakmai tapasztalataim, részben egyéni kutatásaim, részben pedig a szakirodalom alapján, a tudományetikának megfelelően pontos forrásmegjelöléssel készítettem. Kijelentem továbbá, hogy a disszertációt saját szellemi alkotásomként, kizárólag a fenti egyetemhez nyújtom be.

Budapest, 2010. november 3.

Statement of Authorship

I, the undersigned Dóra Mária Tamás, student of the PhD Programme in Translation Studies of the Doctoral School of Linguistics of Eötvös Loránd University, hereby declare that I produced my dissertation *The terminological aspects of the translation of Italian-Hungarian economic texts* independently, based partly on my own professional experience, partly on original research, and partly on a literature review with due acknowledgment as is required by scientific ethics. Furthermore, I declare that I submit my dissertation as my own intellectual product and only to the university mentioned above.

Budapest, 3 November 2010

Köszönetnyilvánítás

Köszönetemet fejezem ki **Klaudy Kinga** professzor asszonynak, a Fordítástudományi Doktori Iskola vezetőjének, aki lelkesedésemet és elszántságomat látva érdemesnek ítélte arra, hogy iskolájának hallgatója legyek. Az ELTE FTT műhelyének tagjaként egyedülálló tapasztalatokkal gazdagodtam tudományos és emberi szempontból egyaránt.

Köszönetet mondok témavezetőmnek, **Fóris Ágota** egyetemi docensnek, aki bizalmat szavazott nekem, felvett a terminológiai kutatócsoportjának tagjai közé, támogatott, mindvégig biztatott és ellátott tanácsaival.

Köszönetet mondok **Magay Tamás** professzor emeritusnak, valamint a Trieszti Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézet tanárainak: **Maria Teresa Musacchionak**, aki a gazdasági szaknyelvi kutatásaimhoz, és **Marella Magrisnak**, aki a TERMit adatbázissal kapcsolatban nyújtott számomra segítséget. Meg kell említenem a Bolognai Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézet munkatársait is, ahol **Franco Bertaccini** és tanítványa, **Sarah Castagnoli** láttak el hasznos információkkal az EOHS Term tudásbázissal kapcsolatban. Harmonizációs kérdésekben **Heribert Picht** dán kutatótól kaptam értékes tanácsokat, akivel Bécsben az Infoterm nyári kurzusán nyílt alkalmam személyesen is találkozni.

Köszönet jár továbbá **Vida Tamásnak**, aki az OFFI Zrt. lektoraként mutatott rá számos fordítási kérdésre és gyakorlati tapasztalatra, **Tamás Zita** ügyvédnek, aki gazdasági-jogi szempontból ellenőrizte eredményeimet és **Nagy Leventének**, aki korrektorként járult hozzá az értekezés végleges formájához.

Végül köszönetet mondok mindazoknak a családtagoknak, munkatársaknak és barátoknak, akik munkám során is mellettem álltak.

1. Bevezetés

1.1. A kutatás tárgya és a témaválasztás oka

A disszertációm tárgyát képező kvalitatív kutatásom célja annak megállapítása, milyen szemléletmóddal, módszerekkel, és modern, megbízható eszközökkel lehet a gazdasági szakfordítók munkáját segíteni és a gazdasági szakfordítások minőségén javítani. A gazdasági szakszövegek fordítása során a legtöbb nehézség a *terminológia* területén jelentkezik. Kutatásaim középpontjába a *terminológiát*, annak szemléletmódját, módszereit és eszközeit helyeztem, amelyek elméleti és a gyakorlati oldalról egyaránt kínálnak megoldást a fordítás minőségének biztosítására. Ezen belül céljaim közé tartozik a gazdasági szakfordító és a terminológus feladatainak és munkájuk kapcsolódási pontjainak feltérképezése.

Magyarország hagyományosan szoros gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat épített ki és ápol ma is Olaszországgal. A Magyarországi Olasz Kereskedelmi Kamara (MOKK) adatai szerint napjainkban (2008. és 2009. évi adatok) közel 2000 aktív olasz érdekeltségű cég – köztük számos kis- és közép vállalat – működik Magyarországon. Olaszország a magyar áruk második legnagyobb felvevőpiaca, importunkban pedig a nyolcadik legfontosabb beszerzési forrás (<http://orszaginfo.itdhungary.com>). Ez a tény megkívánja, hogy a gazdasági kapcsolatok fejlődését minőségi szakfordítások segítsék elő, amihez elengedhetetlen a megfelelő terminológiai háttér.

A gazdasági rendszerek eltérése miatt előfordul, hogy látszólag azonos fogalmat jelölő terminusok között sem áll fenn azonosság, ezért szükséges a fogalmak közti eltérések feltérképezése és ennek megfelelően a terminusok közti ekvivalenciaszint megállapítása. Ez a gyakorlatban például a cégiratok fordításakor nyilvánul meg, amelyek esetében kulcsfontosságú a pontos terminushasználat. Disszertációmban a fentiekben leírt tág perspektívából vizsgálom a fordító és a terminológus munkáját és a szemléletbeli különbségeket.

A terminológiai problémák megoldásához fontos a megfelelő eszközök alkalmazása. A szakfordítók gyakran eredeti szövegeket keresnek, azonban a párhuzamos szövegek összehasonlításának alkalmazása a fordítási folyamat menetében több nehézségbe ütközik. Nagyon sok időt igényel, ha a fordító bonyolult szakmai

szövegek összevetésével keres megfelelő kontextusban lévő terminusokat. Másrésztől a megfelelés szakszerű megítélése szakmai ismereteket is megkíván, ami a fordítási feladatok sokrétősége miatt nem várható el maradéktalanul a fordítóktól. Ezen felül sokkal több fordított szöveggel találkozunk mindennapjainkban, mintsem azt feltételeznénk. A fordított szövegek minősége befolyásolja nemcsak mindennapi, hanem szakmai tevékenységünket is.

A megváltozott körülmények között, a szakterületek fejlődésével párhuzamosan a szakfordítótól is egyre magasabb színvonalú és egyre szakszerűbb munkát várnak el. A fordítás nemzetközi gyakorlatában sem kizárólag az idegen nyelvi ismeretek fontosak, hanem a szakfordítói képzés és készség mellett egy szakterület megfelelő ismerete is elvárás (így például gazdasági-jogi, műszaki és tudományos, orvosi szakismeretek). Ha nem elég színvonalas a szakfordító munkája, szankciókra számíthat. Nem elhanyagolható tehát, hogyan választják ki és használják a szakfordítók a megfelelő célnyelvi terminusokat.

Újabb, de Magyarországon még kevésbé elterjedt segédeszközök a modern terminológiai adatbázisok, amelyek napjaink megváltozott igényeihez igazodva megkönnyítik a fordítók tevékenységét, mert a hagyományos eszközökhöz képest többletinformációkat nyújtanak. A szakfordítói terminológiai adatbázisok a fordítási folyamat támogatásán túl hozzájárulhatnak a szaknyelvek terminológiai rendezéséhez, és ezáltal elősegíthetik nemcsak a szakfordítók, hanem a szakemberek egységes terminushasználatát is.

A fordítás volumenének és a szakszerűséggel szembeni elvárásoknak a növekedése idokolja a fordítást támogató eszközök tudományos szempontú vizsgálatát, a fejlődés nemzetközi és hazai folyamatainak összehasonlítását, a kutatások eredményeinek a közzétételét és hasznosítását.

1.2. Az értekezés felépítése

Az értekezés kilenc fejezetből áll. A *tartalomjegyzék* és a *bevezetés* után az *első fejezet* a kutatás tárgyát, a témaválasztás okát tárgyalja. A *második fejezet* a téma szempontjából releváns nemzetközi és hazai szakirodalmat tekinti át. Rövid összefoglalást tartalmaz a terminológiáról, ezen belül körüljár olyan alapvető fogalmakat, mint a *terminológia*, a *terminográfia*, a *terminus*, az *ekvivalencia*, a *definíció*, a *terminológiai rendszer*,

terminológiai norma és a terminológiai harmonizáció. Kitér a terminológia helyzetére és feladataira, majd elemzi a lexikográfia és a terminológia kapcsolatát és szemléletbeli különbségeit. Megemlíti a szótár meghatározásának és a szótár-tipológiának a szempontjait. Röviden felvázolja a terminológia és a fordítástudomány, illetve a terminológus és a szakfordító feladatait. A fejezet a szaknyelv- és a gazdasági szaknyelvkutatás kérdéseinek bemutatásával, az olasz és a magyar szaknyelv jellemzőivel, valamint a gazdasági szaknyelv – terminológiai szemléletű – szaknyelvek közti elhelyezésével zárul.

A *harmadik fejezet* kijelöli a kutatási kérdéseket, célokat és módszereket. Beszámol a kutatási eredmények lehetséges felhasználási területeiről. A *negyedik fejezet* a gazdaságot és a gazdasági szaknyelvet, mint fogalmat járja körül, tehát terminológiai szempontból tesz kísérletet e fogalmak leírására. Az *ötödik fejezet* bemutatja a fordítói segédeszközök típusait. Ezek közül elsőként a nyomtatott segédeszközöket és az elektronikus szótárakat. E fejezet a segédeszközök típusának bemutatását és besorolását követően szótárelemzéseket tartalmaz, amelyek egyfelől a gazdasági szótárak formai és tartalmi jellemzőit írják le, másfelől elemzik a terminusok közzétételi módját a fogalmi ekvivalencia szempontjából. A *hatodik fejezet* a terminológiai adatbázisokra vonatkozó vizsgálati eredményeket tartalmazza. A kutatás céljának megfelelően külön fejezetet szentelek a kérdéskör kifejtésére. Részletesen leírom a Trieszti Tudományegyetem (Università degli Studi di Trieste) és a Bolognai Tudományegyetem (Alma Mater Studiorum Università di Bologna) Fordító- és Tolmácsképző Intézetének terminológiai projektjeit, a terminológia ma elfogadott elméleti alapjaira építve végigjárom a terminológiai adatbázis készítésének és használatának fontosabb lépéseit olyan mélységben, hogy az információk a hazai fejlesztések során felhasználhatók legyenek. A fejezet végén röviden kitérek további terminológiai adatbázis-fejlesztés kezdeményezésekre. A *hetedik fejezet* foglalkozik a gazdasági terminusok terminológiai harmonizációs kérdéseivel és a fogalmi ekvivalencia különböző eseteinek fordítóközpontú csoportosításával. A kutatási eredmények bemutatását esettanulmány követi a *nyolcadik fejezetben*, amelynek célja a *cégbíráóság* domén elemzése és az adatbázisok adatkezelési lehetőségének bemutatása. A disszertáció összefoglalója, a *kilencedik fejezet*, a kutatás eredményeit foglalja össze. Az *irodalom* és a *források* után az *ábrák*, majd a *táblázatok jegyzéke* következik. A *függelék* a vizsgált terminológiai adatbázisokból tartalmaz illusztrációkat.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. Terminológiai áttekintés

A terminológiáról szóló fejezet fő célja azoknak a terminológiai alapfogalmaknak a bemutatása, amelyekre vizsgálatomat alapozom. Ezen felül e rész rövid áttekintést ad a terminológiai irányzatokról és a terminológia magyarországi és nemzetközi helyzetéről.

A terminológiai áttekintésben elsősorban az alábbi tudományos írásokra támaszkodom. A modern terminológia atyjának tartott Wüster (1985) posztumusz megjelent *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie* című írása mellett a mai szemléletet tükröző alpműveket is figyelembe vettem, mint amilyen Armtz, Picht és Mayer (2009) *Einführung in die Terminologearbeit* című könyve. Ez utóbbi első alkalommal 1989-ban jelent meg, majd többszöri átdolgozáson esett keresztül. Az új kiadás egyik fő erénye, hogy kiegészült Mayer vizsgálataival, aminek köszönhetően a számítógéppel támogatott terminológiai munka eredményeivel bővült. A mű bázisát a wüsteri alapelvek képezik, a terminológiai fogalmak értelmezésében pedig a szabványok töltenek be hangsúlyos szerepet. Fontosnak tartottam az olaszországi egyetemi terminológiai műhelyek eredményeinek hasznosítását, így áttekintésemben és a későbbi elemzések során is felhasználtam a Trieszti Tudományegyetem (Magris et al. 2002) és a Bolognai Tudományegyetem (Albertazzi 2000, Agrario 2003, Castagnoli 2003, 2006) fordító- és tolmácsképző központjainak gyűjteményes kötetekben, különálló tanulmányokban és disszertációkban megjelent tudományos eredményeit. A hazai kutatások közül elsősorban Fóris (2005a) *Hat terminológia lecke* című könyvében közzétett ismeretekre, valamint Fóris (2004a, 2004b, 2005b, 2006a, 2006b, 2006c, 2006d, 2007a, 2008, 2010) és kutatócsoportja tudományos közleményei (például Bérces Ed. 2007, Czékman 2007, Fóris et al. 2007, Bérces Em. 2009, Bölcskei 2010, Czékman 2010, Fóris, Sermann 2010), és ezek mellett más hazai (Heltai 2004a, Muráth 2005, 2006a, 2006b, 2007, 2009, 2010, Prószték 2006, Kis, Mohácsi-Gorove 2008, Voigt 2008,) és nemzetközi tudományos szakirodalomra (például Sager 1990, Rey 1995, Wright, Budin 1997, 2001, Cabré 1996, 1998, 2001, 2003, Bullo 2009) is támaszkodom. Ezen felül figyelembe vettem a nemzetközi szabványokban (ISO, DIN) leírtakat.

2.1.1. A terminológiáról

A disszertáció anyagában központi szerepet tölt be a *terminológia* fogalma, ezért szükségesnek látom röviden kitérni az általam elfogadott értelmezésére.

A *terminológia* poliszém szó, amelynek háromféle értelmezése napjainkban nemzetközi szinten általánosan elfogadott. Eszerint a terminológia: 1. módszertan, 2. elmélet, 3. egy adott szakterület terminusainak összessége (Sager 1990, Albertazzi 2000, Magris et al. 2002, Fóris 2005a). Ahogyan ezt Fóris is kifejti: „*terminológia*: (1) terminusok, fogalmak és azok viszonyának vizsgálata; (2) terminusok gyűjtésére, leírására, bemutatására, valamint osztályozására és képzésére alkalmazott eljárások és módszerek összessége; (3) egy meghatározott tárgykör logikai rendszeréhez illeszkedő rendszerezett terminusok összessége” (Fóris 2005a:37).

A magyar szakirodalomban többféle elnevezés is előfordul. Heltai (2004a) írásában a *terminológiát* egy-egy szakterület fogalmainak megnevezésére, míg az alkalmazott nyelvészeti tudományág megnevezésére a *terminológiatan* elnevezést használja. A *terminológiatan* szó előfordul más szerzők írásaiban is, például: Dániel (1982), Muráth, Hubainé O. (2005), Muráth (2006a). Ennek oka abban keresendő, hogy Wüster a „Terminologielehre” kifejezést használta. Mayer (1998) szerint Wüster azért alkalmazta e terminust, hogy feloldja vele a terminológia poliszém értelmezését. Azonban, ha megvizsgálunk mai német nyelvű cikkeket és kézikönyveket, azokban a „Terminologie” elnevezést találjuk (Oeser, Picht 1985, Arntz et al. 2009). Azt, hogy e kérdéskör érdeklődésre tart számot, jelzi Kis (2008) cikke, aki a terminológia különböző jelentéseit járja körül és definiálja. Kis Ádám Lejesik és Selov (2010) tanulmányának fordításához fűzött megjegyzésében jelzi, hogy a *terminológiatan* szó helyett a fordításban ő a *terminustan* szót választotta (Kis in: Lejesik–Selov 2010:83).

A köznyelvben a *terminológia* értelmezését gyakran kizárólag egy adott szakterület terminusaira szűkítik le, vagyis csak egy-egy szakterület fogalmainak megnevezéseit értik alatta. Előfordul továbbá az is, hogy a terminológiát leegyszerűsítve úgy értelmezik, mint a szaknyelvi kutatások egy szűk területét, amely kizárólag a szakszókincset vizsgálja. Oeser és Picht (1985) leírja, hogy a szaknyelvkutatás és a terminológia eredeti kiindulópontja más. Míg az előbbi

elsősorban a nyelvészeti rendszerező vizsgálatot helyezi előtérbe, addig az utóbbi a fogalmi rendszertől, a nyelv és az ismeretanyag egységétől nem tekinthet el. Napjainkban azonban egyre több kapcsolódási pont lelhető fel a két terület között. Disszertációmban a nemzetközi szakirodalomhoz igazodva a fenti hármas értelmezést fogadom el.

2.1.2. A terminográfia és a terminológiai munka

A terminológia mint módszertan elnevezésére nemcsak a *terminológia* elnevezés a használatos. A *terminográfia* terminus Reytől (1995) származik, amelyet a trieszti egyetem kutatói (Magris et al. 2002), ha nem is kizárólagosan, de szintén alkalmaznak. A terminográfia alatt a terminológia gyakorlati alkalmazását, egy-egy terület terminusainak kidolgozását értik, bár e fogalom jelölésére előfordul az *alkalmazott terminológia* terminus is. E felfogás szerint a terminológia a fogalmak létrejöttét és a terminusok alkotását tanulmányozza, a terminográfia pedig az ezzel kapcsolatos szakmai tevékenységgel, azaz egy-egy szakterület terminusainak kidolgozásával foglalkozik. Azonban ennek használatában maguk az egyes írárok szerzői sem egységesek, sőt állítólag maga Rey is gyakran az *alkalmazott terminológia* szinonimájaként használja. Ennek oka abban keresendő, hogy a modern terminológia fiatal diszciplínának számít és nincs mindenben megegyezés a szakemberek között.

Az ISO nemzetközi szabvány a terminológiai tevékenységet (*terminology work*) a következőképpen definiálja: „Work concerned with the systematic collection, description, processing and presentation of concepts and their designations” (ISO 1087-1:2000 cit. in Picht 2010a). Eszerint a terminológiai tevékenység rendszerezett gyakorlati tevékenységet jelent. Szintén az ISO-szabvány értelmében a terminográfia: „Part of terminology work concerned with the recording and presentation of terminological data. (Note: Terminological data may be presented in the form of term banks, glossaries, thesauri, or other publications.)” (Picht 2010a). E definíció nem zárja ki a papíralapú segédeszközök készítését, viszont a gyakorlatban ez a forma már kevésbé jellemző. A definíciók alapján a *terminológia munka* megnevezés a teljes terminológiai munkafolyamatra vonatkozik, a *terminográfia* e munkafolyamat egy része. A terminográfia a szabvány értelmezésében tehát része a terminológiai tevékenységnek és elsősorban a terminológiai adatok közzétételére koncentrál. Rádai-

Kovács (2009:27) disszertációjában a „terminológiai munkát” tág értelemben használja, az „ad hoc” jellegű terminológiai tevékenységre is, akárcsak Schmitz (2010a), aki a modernebb és gyakorlatias szemléletmóddal a terminográfia helyett – megtartva annak szabvány szerinti definícióját – a *terminológia-menedzsment* elnevezést javasolja.

2.1.3. A terminusról

Ha elsőként etimológiai szempontból közelítem meg a *terminus* szót, akkor megállapítható, hogy az a latin *terminus* kifejezés átvétele, amelynek jelentése: 'korlát, határ' (Magris et al 2002). Arntz et al. (2009:37) a *terminus* meghatározásához a szabványok definícióiból indul ki. A DIN 2342 (1992:3 cit. in Arntz et al.) szerint: „Terminus (auch: Fachwort): Das zusammengehörige Paar aus einem Begriff und seiner Benennung als Element einer Terminologie.” [A terminus (más néven: szakszó) adott terminológia elemeként a fogalom és annak jelölője közötti egység (ford. a szerző)¹]. Főris ezt még részletesebben fogalmazza meg: „*terminus*: egy meghatározott tárgykörön belüli fogalmat jelölő lexéma, szám, jel, vagy ezek kombinációja” (Főris 2005a:37). Ebben a meghatározásban a jelölő lehet lexikai egység, tehát nem feltétlenül áll egyetlen szóból, ezen felül pedig szám, jel vagy kombinációjuk. Sager meghatározása – amely szerint „Terms are the linguistic representation of concepts” (Sager 1990:57) – az ISO szabvánnyal áll összhangban: „term: verbal designation of a general concept in a specific subject field” [ISO 1087-1 (2000:6) cit. in Arntz et al (2009:41)] (terminus: adott szakterületen belüli fogalom nyelvi jelölője). Arntz et al. (2009) a DIN-szabványt veszi alapul és rámutat arra a különbségre, hogy az ISO definíciójában a jelölő felel meg a terminusnak, míg a DIN-szabványban a terminus a fogalom és jelölő egysége, azaz viszonyt jelöl. Arntz et al. (2009) szerint ez elméleti szempontból érdekes felvetés, ugyanakkor megállapítja, hogy a gyakorlati elemzések szempontjából ennek jelentősége elhanyagolható. Vizsgálataim során a terminust a fogalom és jelölő viszonyaként értelmeztem. Ezt alátámasztja Cabré (2003) álláspontja is, aki a terminológiában a terminust a nyelvészeti szemléletnek megfelelően a terminust a forma és a tartalom osztatlan kombinációjaként értelmezi.

¹A disszertáció további részében, ahol nincs fordító megjelölve, ott a fordításokat a disszertáció szerzője készítette.

Kérdésként gyakran felmerül, hogy miben térnek el a terminusok a köznyelvi szavaktól. A kérdésre Cabré meghatározása ad támpontot: „Terms do not seem to be very different from words when we consider them from the formal or semantic point of view; they differ from words when we consider them as pragmatic and communicative units” (Cabré 1998:81) (Formai vagy szemantikai szempontból a terminusok nem mutatnak jelentős eltérést a (köznyelvi) szavakhoz képest; az eltérés akkor mutatkozik meg, ha pragmatikai és kommunikatív egységként kezeljük őket). A fordítók számára további fogódzót adhat, ha a terminusokat egy adott tárgykör (domén) kulcsfogalmainak jelölőjeként vagy a kulcsfogalmak és jelölők egységeként értelmezik. Rega (2002) kiemeli a terminusok azon tulajdonságát, hogy hatékonyabbá és gyorsabbá teszik a kommunikációt egyértelműségüknek és információsűrűségüknek köszönhetően.

Központi szerepe miatt a fogalmat érdemes alaposabban megvizsgálnunk. Arntz et al. (2009) ebben az esetben is a DIN-szabványt veszi alapul: „Denkeinheit, die aus einer Menge von Gegenständen unter Ermittlung der diesen Gegenständen gemeinsamen Eigenschaften mittels Abstraktion gebildet wird.” [DIN 2342 (1992:1) cit. in Arntz et al. 2009:37]. Az ISO megegyezik a DIN-szabvánnyal: „Concept: a unit of thought constituted through abstraction on the basis of properties common to a set of objects” (ISO 1087:1990 cit. in Picht 2010a), illetve létezik egy későbbi módosított változata is: „Unit of knowledge created by an unique combination of characteristics” (ISO 1087:2000 cit. in Picht 2010a). Tehát olyan gondolati vagy ismeretegységről van szó, amely a jeltárgyak közös jellemzőinek kombinációjából absztrahálással jön létre. Az ISO definícióknál szerepel megjegyzésként, hogy a fogalmak nem kötődnek szükségszerűen egy adott nyelvhez, ugyanakkor számos esetben befolyásolja őket a társadalmi és kulturális háttér, ami gyakran okoz különbségeket. A definíciók alapján fontos kiemelnünk, hogy a fogalom elvont entitás, amelyhez absztrahálással lehet eljutni. „Az absztrakciós folyamat során a felesleges részletek elhagyásával, a legjellemzőbb vonások kiemelésével elvonatkoztatunk a vizsgálat szempontjából lényegtelen tulajdonságoktól, és csak a lényeges, kiemelt tulajdonságokat vesszük figyelembe. Az absztrakció eredményeként létrejött fogalom az adott jelentés körébe tartozó dolgok halmazával azonosítható” (Fóris 2005a:51, vö. Fóris 2007a, 2008).

A fogalmat érdemes még pontosabban behatárolnunk. Magris et al. (2002) külön felhívják arra a figyelmet, hogy ne tévesszük össze a *tárgy*, a *fogalom* és a *jelentés* köznyelvi és lexikográfiai jelentését azok terminológiai értelmezésével. A fogalmat meg

kell különböztetnünk a tárgytól és a jelentéstől. A köznyelvben a fogalom absztrakt jellegű, míg a tárgy konkrét dolgot jelöl. A terminológiában a DIN 2342-es szabvány (cit. in Magris et al. 2002) alapján a tárgy tulajdonságai alapján érzékelhető vagy elképzelhető, tehát lehet immateriális is. A fogalom az ISO 1087-es szabvány szerint (cit. in Magris et al. 2002) viszont *gondolati egység*, másképpen *kognitív elem*, amely a nyelvi elemtől függetlenül is létezhet. A tárgytól a fogalomig absztrahálással jutunk el, amely a lényegi tulajdonságok kiemelését jelenti. A tárgyak közös meghatározó tulajdonságainak összessége pedig alkotja a fogalmat. A jelentést viszont szemantikai elemként értelmezzük, amelyet a nyelvi elem tartalmával azonosítanak. A nyelvi elem és annak tartalma pedig egymástól elválaszthatatlan és magába foglalhat konnotatív elemeket is.

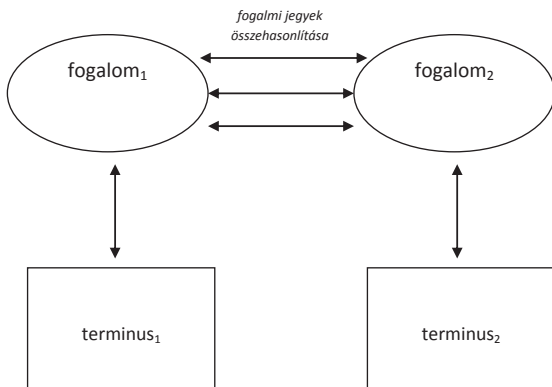
A terminusok elemzésére más megközelítést, módszert is alkalmaznak. Például elemzik a szavak nyelvváltozatok közötti vándorlását. A nyelvészek vizsgálják például a *terminologizáció* folyamatát, azaz egy köznyelvi szó valamely szaknyelvben szakszóvá válásának és annak ellentétes folyamatát, amelyet *determinologizációnak* neveznek (Heltai 2004a, Arntz et al. 2009). Megint más szempontú megközelítés Wiegandé (1979 cit. in Arntz et al. 2009), aki például megkülönbözteti egymástól a definiált és nem definiált szakszavakat. Kizárólag a definiált szakszavakat nevezi terminusnak és azokat is két csoportra bontja: szabványosított és nem szabványosított terminusok. Ezt a szempontrendszer veszi át Muráth (2007) is. Véleményem szerint a terminológia feladata jóval összetettebb, minthogy kizárólag a köznyelv és szakszavak közötti határvonal keresésére korlátozódna. A mai terminológia alapjait jelentő wüsteri alapelveknek megfelelően (Wüster 1985) értekezésemben elsősorban szinkrón terminológiai (nem szociolingvisztikai szempontú) vizsgálatot végzek, ezért nem térek ki a terminologizáció folyamatának elemzésére. Ennek megfelelően a terminusokat a többi nyelvi elemtől a fogalomalapú megközelítés és a konvenciók alapján különböztetem meg. A konvenciók alatt azt értem, hogy a szakmai közösség által elfogadott és használt fogalmak jelölőit tekintem terminusoknak. Ahogyan azt Cabré (2003) is megállapítja, a szakmai közösség ezeket rögzíti, elismeri és terjeszti. Kiválasztásukban az eredeti szakmai szövegek és a szakemberekkel való konzultáció nyújt támpontot. Főris szerint: „A nyelvi kommunikáció egyértelműségének azt a feltételét, hogy a használt terminusok jelentése a beszélőközösség tagjai számára ismert

és azonos legyen, csak a közös megegyezés alapján elfogadott terminusok és a gondosan kidolgozott terminológiai rendszer biztosíthatja” (Fóris 2006a:739).

Más diszciplínák, például a lexikológia szerint a terminusok szófajukat tekintve többségében főnevek, esetleg igék, melléknevek vagy határozószók, valamint egyéb frazeológiai kapcsolatok vagy kollokációk (Wright, Budin 1997:3). Az informatikai gyakorlatban a terminus egyik fő jellemzője a konzisztens használat (Prószéky 2006, Kis, Mohácsi-Gorove 2008).

2.1.4. Az ekvivalencia és a definíció

Az *ekvivalencia* és a *definíció* a terminológiában meghatározó szerepet töltenek be. A definíció segítségével lehet a fogalmak közötti azonosságot, és ezáltal a terminusok közötti ekvivalenciaszintet megállapítani. Az ekvivalencia az ISO-szabvány szerint: „relation between designations in different languages representing the same concept” [ISO 860:2007]. Arntz et al. (2009) az ekvivalenciát a fogalmi azonosság szempontjából határozzák meg: „Zwei Termini sind grundsätzlich dann als äquivalent zu betrachten, wenn sie in sämtlichen Begriffsmerkmalen übereinstimmen, d.h. wenn begriffliche Identität vorliegt” (Arntz et al. 2009:152) (Két terminus abban az esetben tekinthető ekvivalensnek, ha minden fogalmi jellemzőjük megegyezik, azaz amikor fogalmi azonosság állapítható meg). Szemléletesen a következőképpen ábrázolhatjuk a kapcsolatot (1. ábra):

1. ábra: A fogalmi jegyek összehasonlításának folyamata.

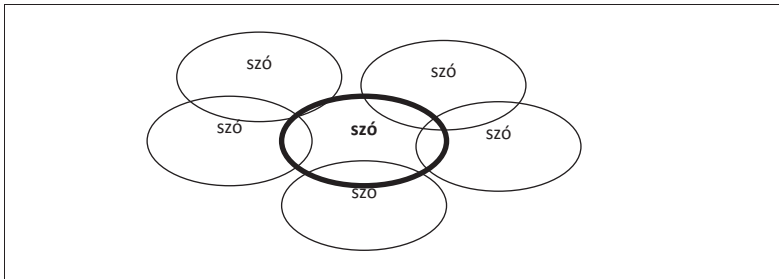
A terminusok között a valóságban ritkábban állapítható meg egy az egyhez (1:1) azonosság, azaz 100%-os ekvivalencia, minthogy az elsőre feltételezhetnénk (Arntz et al. 2009, Mayer 2002, Castagnoli 2003, 2006). Ezért a szakirodalomban hangsúlyos a terminusok közötti ekvivalenciaszint elemzése. Különböző ekvivalenciaosztályozási módokat dolgoztak ki (Arntz et al. 2009, Castagnoli 2003, 2006), amelyek rendszere többé-kevésbé megegyezik. A későbbiek során részletesebben kitérek az ekvivalencia kérdéseire és elemzem a különböző ekvivalenciaeseteket (lásd 5.4. fejezet és 7. fejezet).

A terminusok közti ekvivalenciaszint megállapításához a definíciók jelentik az eszközt. A definíciókban adják meg a fogalmak lényegi jegyeit, amelyek az összehasonlítás alapját képezik a terminusok között.

A definícióban szereplő fogalmi jegyek alapján állapítható meg a fogalom *intenziója* és *extenziója*, ami segít a fogalom behatárolásában. A fogalom intenzióját (*intension*) bemutató definíció tartalmazza a nemfogalmat és a behatároló fogalmi jegyeket, ezzel szemben a fogalom extenzióját (*extension*) leíró definíció az adott fogalomhoz meghatározott szempont szerint tartozó tárgyakat sorolja fel (Picht 2010b). Az előbbire példa lehet a gazdasági társaság definíciója: „a \rightarrow *jogalanyok* által üzletszerű közös gazdasági tevékenységük folytatására létrehozott \rightarrow *jogintézmény*” (Lamm, Peschka 2000), míg az utóbbi esetben behatárolhatjuk a fogalmat a különböző cégformák felsorolásával (például: bt., kft., rt.).

Fóris (2008) felhívja arra a figyelmet, hogy a definíció fogalmán nem ugyanazt értik a logikában és nyelvészetben: míg az előbbi esetben szigorú, ún. formális definícióról van szó, addig az utóbbi esetben a definíció gyakran maga is vizsgálat tárgya és leginkább a magyarázó, értelmező definíció fordul elő. Coluccia (2002) a definiálás központi kérdését tárgyalva a lexikográfiai, a terminológiai és az enciklopédikus definíció közti különbségekből indul ki. Coluccia (ibid.) szerint a lexikográfiai definíció célja, hogy megismertesse az adott szó kontextuson belüli jelentését (szinonimák, parafrázis, felsorolás segítségével stb.), bemutatva ezzel a lemma további jelentéseit, konnotációit. Az enciklopédikus definícióban is az ismeretek terjesztése dominál, míg a terminológiai definíció megadja azokat a lényeges jegyeket, amelyek egy adott ismeretrendszeren belül segítenek a fogalom behatárolásában. Albertazzi (2000:137-138) két ábra segítségével szemlélteti, hogy míg a lexikográfiai definíció megengedi a szinonimákkal történő körülbelüli meghatározást (2. ábra), addig

a terminológiai definíció nagyobb mértékben törekszik egyértelműsége és az adott fogalmi rendszerben a terminus helyének minél pontosabb kijelölésére (3. ábra).

2. ábra: A lexikográfiai definícióban a szinonimákkal történő meghatározás

Domén		terminus		terminus
		terminus	terminus	terminus
terminus	terminus	terminus	terminus	terminus
	terminus	terminus		

3. ábra: A fogalom az adott doménen belüli behatárolása terminológia definícióval

Számos definíciótípus létezik. Magris (1998) szerint a terminológiában a leginkább megfelelő definíciótípusok leírása már megtörtént, ennek ellenére a terminográfiai gyakorlatban számos definíciótípust használnak. A köznyelvben a *definíció* általában egy szó magyarázatát jelenti. A terminológus számára viszont a *definíció* egyenértékű egy egyenlettel, ahol a két elemet az ekvivalencia szimbóluma köti össze (ún. *definitor*, amelyet egyenlőségjellel vagy kettősponttal jelölnek). A bal oldali elem a *definiendum*, amely a definiálásra váró ismeretlen terminus, míg jobb oldalon a *definiens* található, amely az az ismert kifejezés, amely behatárolja a terminust. A terminológián belül az a domináns nézet, hogy a definíció fogalmi természetű viszonyt fejez ki (Magris 1998). A DIN 2342-es szabvány szerint: „Eine Definition ist eine Begriffsbestimmung mit sprachlichen Mitteln”, vagyis a definíció egy fogalom meghatározása a nyelv eszközeivel (Arntz, Picht 1989:61). Magris (1998) szerint kizárólag az onomasziológiai módszer alkalmas arra, hogy figyelembe vegye a

szaknyelvi kommunikáció speciális igényeit, vagyis a fogalom primátusát a nyelvi jellel szemben. Ennek megfelelően a modern terminológiai adatbázisokon belül, mint amilyen például a Trieszti Tudományegyetem TERMit adatbázisa (lásd 6.5. fejezet), a terminusra vonatkozó nyelvi és ismeretanyagot különböző adatmezőkre osztják és a fogalmakra vonatkozó információt elsősorban a definíció-adatmező tartalmazza. Az ezen kívül eső ismereteket egyéb adatmezők is jelezhetik (például ekvivalencia-adatmező). Magris (1998) egyetért Sagerrel abban, hogy az elméleti terminológia egyértelműen az analitikus definíciótípust részesíti előnyben: „A terminological definition provides a unique identification of a concept only with reference to the conceptual system of which it forms part and classifies the concept within that system” (Sager 1990:39). Tehát a terminológiai definíció lehetővé teszi egy fogalom egyedi beazonosítását azon a fogalmi rendszeren belül, amelynek része, és elhelyezi a fogalmat a fogalmi hálón. Az analitikus definíció éppen erre ad lehetőséget. A definiens jelenti azt a referenst, amely általában *genus* vagy *genus proximum*, és amelyhez képest meg kell jelölni a különbségeket jelentő meghatározó jegyeket, az ún. *differentiae*-t vagy *differentiae specifica*-t. Képlet segítségével az alábbi módon ábrázolható: „dfm = genus + diff 1 + diff 2 + ... + diff n” (Magris 1998:41). Konkrét esetre a következőképpen lehetne ezt az egyenletet alkalmazni: *cégjegyzék* = olyan nyilvános jegyzék, amely a cégek adatait és működésük jogi kereteit rögzíti.

Coluccia (2002) arra a következtetésre jut, hogy minden egyes esetben azt a definíciótípust kell megtalálni, amely leginkább betölti a kívánt funkciót, vagyis megfelelő módon köti az elnevezést a fogalomhoz az adott fogalmi hálóban és a legmegfelelőbb például a terminológiai adatbázisban történő rögzítéshez. Fóris (2008) rámutat, hogy a definiálás módját és a definíció megadását egyéb tényezők is befolyásolják, például a célközönség (előismeretek) és a műfaj.

Egy-egy terület fogalmainak rendezése nemcsak a terminológiai tevékenységen belül, hanem minden tudománynak, szakterületnek fontos. Ennek hiányában kommunikációs zavarok léphetnek fel.

2.1.5. A terminológiai rendszer

A *fogalmi rendszer* a fogalmak összefüggő, bizonyos szempontok szerint rendezett hálózata (Arntz et al. 2009:54), más néven fogalmi háló, és célja, hogy bemutassa, hogyan viszonyulnak egymáshoz a fogalmak. A *terminológiai rendszer* nem egyezik meg teljesen a fogalmi rendszerrel, mivel előfordulhat, hogy még nem minden fogalomnak van megfelelő nyelvi jelölője, illetve egy fogalomhoz több jelölő is kapcsolódhat és fordítva (Fóris 2007a). Ezen felül a fogalmi rendszer lehet nyelvtől független, míg a terminológiai rendszer mindig nyelvfüggő. Éppen ezért meg kell különböztetni a fogalmak és a terminusok rendszerét.

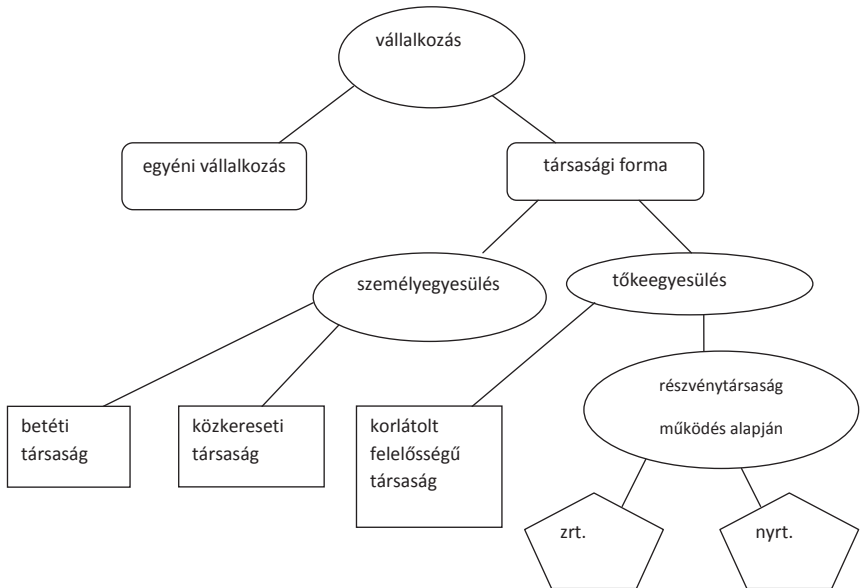
*Domén*nek (tárgykörnek) nevezzük azt a gyakran szűkebb témakört, amelyen belül a terminológiai rendezés folyik. A domén elnevezés használata azért célszerűbb, mivel a napjainkban zajló erős integrációs folyamatok következtében számos feladat interdiszciplináris együttműködésben oldható meg. Emiatt az elemzések gyakran nem az egyes szakmák nyelvhasználatához igazodva és a korábbi szakági elkülönülés szerint zajlanak (Fóris 2006a), hanem más szakterület nyelvhasználatára is kiterjednek.

Magris (2002) szerint a terminusok pontos elhelyezése az adott fogalmi hálóban azért is nagyon fontos, mert így megismerhetjük a terminusok alá- és fölérendelt viszonyait is. Magris (ibid.) ábrákkal szemlélteti a terminusok közötti viszonyokat, amelyek segítségével megismerhetők a fogalmi rendszerek közötti különbségek, és így hozzájárulnak egy-egy terminus megfelelő fordításához. Arntz et al. (2009) szerint az egy-egy nyelvhez kötődő fogalmi rendszereket érdemes először egymástól függetlenül felépíteni.

A terminológiai osztályozás a klasszikus logika osztályozásával megegyezően a nemfogalom és a fajfogalom, az általános és az egyedi, illetve a konkrét és az elvont fogalmak egymáshoz való viszonyát vizsgálja, és ezek segítségével rendszerez. Hasonló a nyelvészeti osztályozás, ahol azonban eltérnek az elnevezések. Itt a *hiperonima*, *hiponima* és *kohiponima* terminusok használatosak az alá-, fölé-, mellérendelési viszonyok kifejezésére (Fóris 2005a:30–32). „Wüster kétféle fogalmi rendszert ismertet: a logikai fogalomrendszer olyan absztrakciós viszonyokat tükröz, amelyek hasonlóságon alapulnak (pl. asztal – diófa asztal – diófa íróasztal), az ontologikus fogalomrendszer viszont térbeli, időbeli és oksági összefüggést fejez ki (pl. a gépkocsi – motor – dugattyú között térbeli érintkezési viszonyok vannak)” (Pusztai 1980:9). Sager

bírálja a hagyományos terminológiai megközelítést: „virtually any number and type of conceptual relationship can be established and declared as required by a particulare need” (Sager 1990:29). Sagernek igaza van abban, hogy az elemek többféle módon és szempont szerint csoportosíthatók és a többféle osztályozásból mindig a vizsgált domén számára megfelelőt kell kiválasztani. Arntz et al. (2009) például két nagy csoportot különböztet meg: hierarchikus (logikai és rész-egész viszony) és nem hierarchikus (például idő, tér, ok-okozati viszony, származási, funkcionális).

A terminológiához kapcsolódik egy másik rendszerezéssel foglalkozó tudományterület, a *számítógépes ontológia*. A számítógépes ontológiák konkrét célok, az adott szakterület konkrét feladatainak elvégzéséhez, az adott fogalmi terület feldolgozására készülnek. Tartalmazzák a terület fogalmi és terminológiai rendszerét és bemutatják a fogalmak között lévő kapcsolatokat. A számítógépes ontológiák általában osztályozási fákkal vagy gráfokkal ábrázolják a rendszereket. Mivel gyakran bonyolult rendszereket vizsgálnak és írnak le, az informatikai alkalmazások jelentős segítséget nyújtanak elkészítésükhöz és ábrázolásukhoz (Fóris 2005a:32). A terminológiában a terminológiai rendszerek ábrázolása általában gráfokkal (fákkal) történik, meghatározott osztályozási szempontok alapján. Előfordulhat, hogy a gráfokban az osztályozáshoz az osztályozási szempont feltüntetése végett ún. *csomópontok* beiktatása is szükséges (Agrario 2003:112). Nézzünk meg erre egy példát (4. ábra). A terminológiai rendszerben három csomópont is található: személyegyesülés vs. tőkeegyesülés, valamint a működés alapján való csoportosítás. Az ábrázolt rendszer hierarchikus, megtalálhatók azonban benne egymás mellé rendelt fogalmak is: egyfelől bt. és kkt., másfelől zrt. és nyrt.

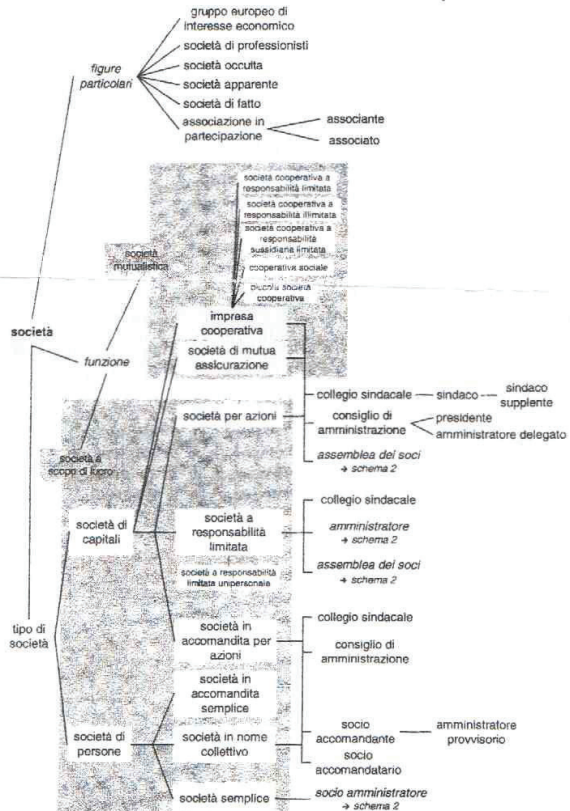

4. ábra: A magyarországi vállalkozások típusainak terminológiai rendszere.

A bemutatott gráf egynyelvű, azonban a gráfok más országok gazdasági-jogi berendezkedése alapján is elkészíthetők más nyelveken. Ha a rendszerek között az eltérések nagyok, akkor a gráfok nem vethetők egybe, ahogyan ez az EOHS Term tudásbázis fogalmi rendszereiről is megállapítható (lásd 6.6. fejezet). Mivel Olaszországban (5. ábra) léteznek a magyarországitól eltérő más cégformák is (például korlátolt felelősségű szövetkezeti társaság; megnevezésükben nem különböztetik meg a zártkörűen és nyitott körűen működő részvénytársaságot), ezért ebben az esetben is nehézséget jelentene a két terminológiai rendszer egyetlen gráfban történő ábrázolása. Az ilyen esetekben a gráfok az áttekinthetőséget is szolgálják. A gráfokkal való ábrázolás az egyértelműséget, érthetőséget és azonnali felismerhetőséget teszi lehetővé.

Gesellschaftsformen

Schema 3:
tipi di società

5. ábra: Az olaszországi társasági formák rendszerének bemutatása (Ciola et al. 2000:45).

Polcz (2009) például a fogyasztási cikk terminus és hiponimái használatát vizsgálja a és eredményeit gráf formájában ábrázolja. Elemzése alapján megállapítható, hogy a kiválasztott domén terminusainak használata nem egységes az angolról magyarra fordított marketing tankönyvekben.

A terminológiában a számítógépes ontológia kínálta lehetőségeket megpróbálták továbbfejleszteni. Például Wright (1997) azt elemzi, hogyan lehetne multidimenzionális fogalmi leképezéseket az informatikai eszközök segítségével létrehozni, hogy be lehessen mutatni a fogalmak összetettségét és nemcsak egy-egy jellemző alapján való ábrázolásukat. Cabré (2003) a fogalmak multidimenzionális ábrázolásánál egy három nézőpontból megközelíthető poliédert említ meg, amelynek három oldala: kognitív, a nyelvészeti és a kommunikatív. Magris (2002) megállapítja, hogy ideális esetben a gráfok szerepelhetnének az adatbázisokban is, azonban megjelenítésükkel kapcsolatban még sok kérdés tisztázásra szorul. Ezt az ábrázolásmódot már hasznosították például a Bolognai Tudományegyetem EOHS Term elnevezésű tudásbázisában (Castagnoli 2003, 2006, Agrario 2003) (lásd 6.6. fejezet). Veronesi pedig (2008) a terminológia és a számítógépes ontológia határterületét *termontológiának* (olaszul *termontologia*) nevezi és felveti annak lehetőségét, hogy a konferenciatalmácsok is hasznosíthatnák a szinkrontalmácsoláshoz segédeszközként a gráfokat, mivel gyorsan átlátható rendszerbeli ábrázolásról van szó, ami segít a gyors eligazodásban.

2.1.6. A terminológiai norma

Scarpa (2001) rámutat, hogy a szakszövegekben erős a korreláció a szövegtípus és a szöveg felépítése között, aminek következtében meghatározó normák és konvenciók alakultak ki, ezért ha elfogadható és egyértelműen értelmezhető célnyelvi szöveget szeretnénk, akkor nemcsak a tartalomnak, hanem a retorikai elvárásoknak is meg kell felelni. Megállapítja, hogy mivel a szakszövegek retorikai szerveződése különbözik a köznyelvi szövegekétől, ezért ha a fogalmazás alapelveit betartják, akkor a szakszövegek nemcsak könnyebben értelmezhetőek, hanem jobban betöltik pragmatikai funkciójukat is. Hasonló megállapításra jut Károly (2007) is.

Heltai (2004b:413) értelmezésében „a norma olyan szokásos nyelvhasználatot jelent, amely a normatív erő révén orientáló mintaként működve előírja, illetve szankcionálja a kívánatos, illetve nemkívánatos nyelvhasználatot.” Heltai (ibid.) a

normát prototípus-fogalomként értelmezi, amely a kötelező szabályok és a konvenciók között helyezkedik el. Nem szigorúan vett kategória, átmenet van a szabály és a norma, valamint a norma és a konvenció között.

Konkrét példát elemezve megállapítható, hogy a gyakorlati használatban a vállalati gazdaságtan tankönyvekben elsősorban a *vállalat* terminus szerepel, míg egy társasági szerződés a *társaság* terminust használja és a cégiratokban általában a *cég* terminus fordul elő (amelyet például a vonatkozó jogszabály is így jelöl). Az olasz cégiratokban a használat során ettől eltérően a *società* (it.) ('társaság') vagy az *impresa* (it.) ('vállalat') terminust használják, de nem jellemző a *ditta* (it.) ('cég'), amely leginkább kereskedelmi levelezésben fordul elő. Ha a fenti példák szóösszetételben szerepelnek, akkor már nem szokásos nyelvhasználatról, hanem „szabályról” beszélhetünk. A terminusok pontos használata esetében: *kis- és középvállalatok (kkv.)*, *korlátozott felelősségű társaság (kft.)* és *cégkivonat* összetételeket kell terminusként alkalmaznunk. Hasonló olasz nyelvű példák: *piccola e media impresa (PMI)* (it.) ('kkv') és *società a responsabilità limitata (s.r.l.)* (it.) ('kft.').

Különböző típusú normák léteznek, például fonetikai, fonológiai, morfológiai, lexikai, szintaktikai, szemantikai, terminológiai, pragmatikai (Bartsch 1987, Heltai 2004b). Főris ezek közül két típus vizsgálatát elemeli ki: a szemantikai és terminológiai normáét. „A *terminológiai normán* azt értjük, hogy a megfelelő, elfogadott terminus kerül-e használatra az adott szövegben. A *szemantikai normán* pedig azt, hogy az egyes fogalmakat jelölő terminusok megadott jelentése megfelel-e a szaktudományos jelentésnek” (Főris 2005a:61). Ezzel egyetért Ablonczyné (2006), aki szerint a szakembereknek a hatékony szakmai kommunikációhoz szükségük van a szaknyelvi normák ismeretére, amelyek közül kiemeli a terminológiai normát és a szemantikai normát. Ebből következik, hogy ha megsértjük a terminológiai normát, az a szemantikai norma megsértését is jelenti.

2.1.7. A terminológiai harmonizáció

Picht (2005) szerint a terminológiai tevékenységek elhelyezhetők egy skálán, amelynek egyik végpontja az előíró, a másik a leíró jellegű megközelítés. Ebből a szémszögből nézve a szabványok jelentik a normatív szemléletű szélsőséges pontot. A szabványokat

testületek dolgozzák ki, hagyják jóvá, céljuk az általánosan elfogadható alapelvek kidolgozása, éppen ezért a legkisebb közös nevező leírására törekcszenek.

A *Magyar Terminológia* című folyóirat 2010/1. számában tanulmányosrt jelentetett meg a terminológiai szabványosítás és -harmonizáció kérdéseiről. Pónyai (2010) a *Szabványosítás és terminológia* című írásában rövid történeti áttekintést nyújt a magyar szabványügyi hivatalokról és tárgyalja a terminológia és a szabványosítás kapcsolatát. Galinski és Weissinger (2010) *Terminológiai szabványosítás és fordítási szabványok* című cikke felhívja többek közt a figyelmet a fordítók számára fontos EN 15038:2006-os szabványra. Bölcskei (2010) a szabványosítás angol nyelvű webhelyeinek áttekintéséről szóló tanulmányában a szabványosítás nyelvészeti vonatkozásai között leírja, hogy a szabványosítási szervezetek mindegyike nagy hangsúlyt helyez a terminusszabványosítási- és harmonizációs kérdésekre. Kiemeli, hogy „az IEC² webhelye két, az elektrotechnikai terminológia egységesítését szolgáló adatbázishoz is hozzáférést biztosít” (Bölcskei 2010:38). Fóris és Sermann (2010) *A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció* című írásukban a szabványokban és a szakirodalomban található információk alapján járja körül e kérdéskört. A fentiek alapján a *szabványosítást* az egységesítésre való törekvésnént és azok eredményeinek alkalmazásaként értelmezzük. A szabványosítás jogszabályi keretei meghatározottak (lásd 1995. évi XXVIII. törvény a nemzeti szabványosításról). Az eredményeket *szabványokban* teszik közzé, amelyek általánosan és ismételtlen alkalmazható szabályokat és útmutatókat tartalmaznak. Ezeket elismert szervezetek dolgozzák ki és hagyják jóvá (Pónyai 2010).

A terminológiai harmonizáció preskriptív szemléletű leírását tartalmazza az *ISO 860:2007 Terminology work – Harmonization of concepts and terms* szabvány, amely a terminusok alapvető harmonizációs elveit foglalja össze. E szabványt az 1947-ben alapított genfi székhelyű ISO nemzetközi szabványügyi szervezetén belül az ún. ISO/TC 37-es számú műszaki bizottság dolgozta ki, amelynek feladata a terminológiai elvek és munkafolyamatok megfogalmazása. A szabvány a terminológiai harmonizációs eljárást a szabványosítási módszerek egy fajtájaként ismerteti.

„A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció egyaránt nyelvtervezési, elsősorban korpusztervezési folyamat” (Fóris, Sermann 2010:45). Ezek alapján a terminológiai harmonizációs eljárás tárgyát képezik e szabvány szerint a

² Nemzetközi Elektrotechnikai Bizottság

fogalmak, a fogalmi rendszerek, a definíciók és a terminusok. Ennek megfelelően létezik fogalmi harmonizáció, fogalmi rendszerek harmonizációja, definíciók harmonizációja és terminusharmonizáció. A terminológiai eljárás során a vizsgálatok fogalmi szinten kezdődnek és a terminusok szintjén folytatódnak.

A fogalmi harmonizáció olyan eljárás, amelynek célja két vagy több egymáshoz közeli, egymást részlegesen fedő fogalom közötti azonosság mértékének megállapítása, amelyek különbséget mutatnak szakmai, tudományos, társadalmi, gazdasági, nyelvi szempontból. Cél, hogy megszüntessék vagy csökkentsék a fogalmak és fogalmi rendszerek közötti különbségeket. Ezt nevezik *fogalmak vagy fogalmi rendszerek harmonizációjának*. A *terminusharmonizáció* a harmonizált fogalmak jelölőinek kiválasztására irányuló tevékenységét jelenti.

A fogalmak harmonizációja a definíciók alapján megállapított lényeges fogalmi jegyek segítségével történik és csak második lépésben elemzik a jelölőket (terminusharmonizáció). Ha a fogalmi azonosság mértéke nagy, akkor lehetőség van a fogalmak definícióinak egységesítésére, amelyeket *harmonizált definíciókban* írnak le. Természetesen csak azonosságot mutató fogalmak között van értelme harmonizációs eljárásnak. Ha fogalmak közti különbségek nem szüntethetők meg vagy nem csökkenthetők, akkor a szabvány szerint nincs lehetőség terminológiai harmonizációra. Előfordulhat, hogy fogalmi harmonizációra nincs szükség, csak terminusharmonizációra, ahogyan ennek ellenkezője is lehetséges.

A terminusharmonizációhoz szükséges a közel azonos fogalmak jelölői közötti viszony, azaz az ekvivalencia vizsgálata és az ekvivalenciaszint megállapítása. Ha a terminológiai harmonizáció eredményeképpen megállapítható, hogy nagymértékű átfedés áll fenn a fogalmak között, akkor a terminusharmonizáció végrehajtható. A különböző nyelvek közötti harmonizált terminusok *ekvivalens*nek, míg az egy nyelven belüliek *szinonimáknak* vagy *változatoknak* számítanak.

Arntz et al. (2009:180-181) leírása alapján a német DIN 2332:1988 szabvány lényegében megegyezik az említett ISO-szabvánnyal, azzal a kiegészítéssel, hogy példákat hoz a német nyelvterületre jellemző terminológiai munkára. Példák a különböző nyelvek jelölőinek hasonlóságára:

- a jelölők és írásmódjuk teljes mértékben megegyezik: *Terminal* (de.) – *terminal* (en.),
- a jelölők írásmódja azonos, de kiejtésük különbözik: *Infusion* (de.) – *infusion* (fr.),
- a jelölők kiejtése hasonló, de az írásmód eltér: *Kautschuk* (de.) – *caoutchouc* (en.).

A DIN-szabvány a nemzetközi terminológiai harmonizáció kétféle esetét különbözteti meg. Az első esetben két vagy több nyelvben már létező, hasonló jelölő által megnevezett, de eltérő fogalmakról van szó. Ilyenkor a definíciók egységesítésével lehet eljutni a fogalmi harmonizációhoz, miközben a jelölő nem változik. A második esetben új, bevezetendő fogalomnál kell a jelölő hiányára megoldást megtalálni. Ez utóbbinál mérlegelni kell, hogy vajon az új jelölő érthető lesz-e és az adott szakma vajon elfogadja-e azt.

Az egyes országok tudományos közösségei között gyakran látszólag egyező fogalmak között sincs mindig valós egyezés, amelynek oka a társadalmak, illetve kultúrák különböző fejlődésében keresendő. A különböző fogalmak jelölőinek megtévesztő hasonlósága pedig korlátokat teremt a kommunikáció terén. A terminológiai harmonizáció fő célja tehát a kommunikáció elősegítése.

A terminológiai kérdéseket a fent leírtaknál jóval tágabban, elméleti és leíró jelleggel vizsgálta Cabré (1996), aki a terminológiai eljárások tárgyalásakor különbséget tesz az *egységesítés* (vagy más néven *szabványosítás*) és a *harmonizáció* fogalma között. Ezáltal az ISO- és DIN-szabványokkal ellentétben nem a terminológiai szabványosítás részeként, hanem azzal szembehelyezve tárgyalja a terminológiai harmonizációt. Míg a szabványosítási eljárás eredménye a nyelvi jelölők számának csökkentése, addig a harmonizáció esetében az egyeztetésen, az ekvivalencia vizsgálatán van a hangsúly. A szabványosítás a különbségek felszámolásához, a harmonizáció azok elismeréséhez vezet. Míg az előbbire mindig egy domináns irányadó modell létezik, addig az utóbbiban egyik modell sem kerekedik felül. Tehát tág értelmezésben úgy írhatjuk le a terminológiai harmonizációt, mint a különböző rendszerek fogalmainak és jelölőinek összhangba hozatalát.

2.1.8. A terminológia helyzetéről és feladatairól

Ahhoz, hogy megismerhessük a terminológia helyzetét és feladatait, érdemes röviden áttekintenünk a diszciplína kialakulásának kezdeteit, fejlődését és feladatait napjainkban a teljesség igénye nélkül. A mai értelemben vett terminológia fiatal tudományterületnek számít (Cabré 2003, Arntz et al. 2009).

A terminológia előzményeit nemzetközi szinten a XVII. századra vezetik vissza és Lavoisier, de Morveau és Berhollet kémikusok, valamint Linné botanikus és zoológus nevéhez fűzik, akik felismerték szakterületükön a fogalmak pontos elnevezésének és rendszerezésének jelentőségét (Soglia 2002). A magyar terminológia előzményeit elemezve Fóris (2005a:12–14) megállapítja, hogy az a nyelvújítás időszakára (1772–1867/1872) nyúlik vissza, amikor nemcsak a nemzeti nyelv megújítása kezdődött meg, hanem kidolgozták a terminusalkotás és terminológiai rendezés máig helytálló alapelveit.

A modern terminológia kezdetei az ún. terminológiai iskolák kialakulásához fűződnek, amelyek a XX. század 30-as éveiben alakultak ki (lásd pl. Muráth 2006a). A legismertebb ezek közül a bécsi, a prágai és a szovjet terminológiai iskola. A bécsi iskola nemzetközileg elismert alapító atyjának Eugen Wüster (1898-1977) tekintik, aki nemcsak felismerte a fogalomból való kiindulás szükségességét, hanem rendszerezett terminológiai tevékenysége során tudatosan alkalmazta is azt (Magris et al. 2002, Fóris 2005a). A prágai iskola alapját egyfelől a strukturalista nyelvészet, másfelől a szaknyelvek leírásának igénye képezi. Ez utóbbi a gazdasági szaknyelv vizsgálatánál jelenik meg (Muráth 2006a). A terminológiai iskolák hatással voltak egymásra, a bécsi és a prágai iskola tagjai kapcsolatban álltak egymással. Moszkvában már az 1930-as években felismerték Wüster írásainak jelentőségét, ennek hatására alapították meg a szovjet terminológiai iskolát (Soglia 2002). Az említett iskolák közös jellemzője – Soglia (2002) szerint – az elsődlegesen preskriptív megközelítés. A szovjet terminológiai iskola egységes voltát azonban cáfolja Lejcsik és Selov: „Az oroszországi – és korábban a szovjet – elméleti és gyakorlati terminológusok sosem alkottak homogén csoportot abban az értelemben, hogy egységes nézeteik lettek volna a terminusról és a terminusok halmazairól. A terminusról országunkban ma is legalább négy különféle nézet létezik, és ennek megfelelően elkülöníthető négy terminológiai iskola” (Lejcsik, Selov 2010:78).

Wüster volt az, akinek tevékenységét elismerte az ISO (*International Organization for Standardization*) nemzetközi szervezete, és 1947-ben létrehozta az ISO/TC 37-es számú műszaki bizottságot, amelynek titkárává őt választották (lásd Pusztai 1980, Cabré 2001, Muráth 2006a, Fóris, Sermann 2010). Szintén az ő érdeme a terminológiai rendezésre irányuló UNESCO program elfogadása, amelynek köszönhetően 1971-ben megalakult a bécsi központú Infoterm (*International*

Information Centre for Terminology), amely jelentős nemzetközi központ szerepét látja el mind a mai napig.

Bár Wüsternek jelentek meg írásai, azonban sajnálatos módon 1977-es halála megakadályozta őt abban, hogy a Bécsi Műszaki Egyetemen tartott *Allgemeine Terminologielehre* című tantárgy előadásait publikálja, így azokat 1979-ben Felber rendezte és tette közzé. Nem fejezhette be és nem adhatta ki személyesen olyan tervezett írásait, mint a terminológia alapfogalmait tartalmazó kézikönyv vagy a terminusok képzésére (szótó és affixumok) alkotott nemzetközi terminológiai megoldókulcsa. Később több posztumusz publikáció is napvilágot látott, amelyek már nem csak az eredeti wüsteri gondolatokat tartalmazzák, viszont ezek váltak közismertté és referenciává: Cabré (2003) ezt nevezi *kiterjesztett elméletek*.

A terminológia alapjainak megismeréséhez érdemes röviden kitérnünk Wüster elgondolásaira és az ún. wüsteri alapelvekre. Wüster elmélete a nyelvészet, logika, ontológia, informatika és szaktudományok (tárgyi ismeretek) határán húzódó területet, amelyet ő az alkalmazott nyelvészet önálló diszciplinájának tart (Wüster et al. 1979).

A wüsteri alapelvek között tartják számon az alábbiakat (Wüster 1985, Wüster 1991 cit. in Agrario 2003):

- a) onomasziológiai megközelítés: a terminológiai tevékenység alapja a fogalom, amely egyben a kiindulópontot is jelenti; a fogalmak a terminusoktól és nyelvi rendszerektől függetlenül léteznek;
- b) a fogalmak különálló egységek és logikai vagy ontológiai rendszerekbe foglalhatók;
- c) egy fogalomhoz egy terminus rendelhető hozzá, vagyis minden fogalmat csak egy terminus jelöl (1 fogalom: 1 terminus);
- d) a terminológia kizárólag szinkrón jelenségekkel foglalkozik;
- e) preskriptív megközelítés.

A wüsteri elveket az idők során sokan bírálták. Míg az onomasziológiai megközelítés (a) továbbra is a terminológia alapját jelenti, addig a többi elvet számos kritika érte. Ahogyan azt Bullo megállapítja (2009:228-230), a fogalomalapú megközelítést az új leíró irányzat sem vonja kétségbe, ellenben Cabré (2003) változtatást javasol e téren is, mégpedig azt, hogy a fogalom helyett a forma és tartalom osztatlan egységeként létrejövő *terminus* legyen a központi kategória. Sager (1990) az elemek meghatározott módon és korlátozott számú minta alapján történő

csoportosításával (b) nem értett egyet (2.1.5. alfejezet). Az egy fogalom egy terminus (c) elvét azért vonták kétségbe, mert e szerint nem megengedett a szinonímia és a homonímia jelenléte a szaknyelvekben (lásd Cabré 2001). A gyakorlat azonban mást mutat, és a szabványosított terminusok sem mindig válnak használttá. A terminológiának megmaradt viszont célként az ambiguitás feloldása, azonban ez inkább törekvésként fogható fel, mert a valóságban a poliszémia, homonímia és szinonímia jelen van a szakszókincsben (Albertazzi 2000). Czékmán (2010) például egy olyan terminológiailag rendezettnek mondható területen, mint a matematikai szaknyelv, mutatta ki a szinonimák létezését. Ezen felül a kontextust is befolyásoló tényezőként kezdték el kezelni: „The recognition that terms may occur in various linguistic contexts and that they have variants which are frequently context-conditioned shatters the idealised view that there can be only one designation for a concept and vice versa” (Sager 1990:112). A fentiek miatt megkérdőjelezték a terminusok monoszém, statikus és nem problémakereső megközelítését (Bullo 2009). Időközben előfordulnak diakrón vizsgálatokkal (d) foglalkozó tanulmányok is (Ahmad 2002). Cabré (2003) a szabványosítás túlzott súlyát hibáztatja azért, hogy a terminológiában hosszú ideig a preskriptív szemlélet (e) volt a domináns, ugyanakkor cáfolja, hogy Wüster kizárólag preskriptív szemléletben írt volna róla. Szerinte sokáig nem vizsgálták a terminusokat a valós diskurzusban, ahol a terminusok nem egységesek, és sok esetben nem szabványosítottak (Cabré 2001). Egyes szerzők azt bírálták, hogy az előíró jellegű megközelítés nem alkalmazható úgy a jog, pénzügy és gazdaság esetében (lásd 7.4. fejezet), mint a műszaki területen (Agrario 2003:47). Véleményem szerint az előbbi területeken is hasznos az előíró tevékenység, amely támpontot jelent a fordítók és más szakemberek számára. A megváltozott társadalmi-gazdasági-technikai körülmények között azonban a terminológia másfajta megközelítést kívánt meg, ami magával hozta a deskriptív szemléletmód elterjedését.

Bár a terminológia a kezdetekhez képest változásokon ment keresztül és a wüsteri alapelveket is bírálták, azokat mégsem tagadták meg (Albertazzi 2000:76, Soglia 2002:16, Bullo 2009:228). Ahogyan azt Fóris megállapítja: „A terminológia nemzetközi szakirodalma az alapkérdésekben való egység kialakulásáról tanúskodik, a magyar szakmai közleményekben azonban még fellelhető különböző csoportok szemléleti elkülönülése” (Fóris 2007b:15).

A változásokat nemzetközi szinten leginkább napjaink informatikai fejlődése és a megváltozott társadalmi körülmények, igények hozták, amelyek következtében az alapelvek értelmezése tágabban, rugalmasabban történik. Laurén és Picht 1993-ban összehasonlítást végeztek a különböző iskolák elméletei között és megállapították, hogy több köztük a közös vonás, mint az eltérés (Laurén, Picht 1993). Cabré (2003) szerint ez igaz a hagyományos (mérsékelt, lojális) terminológiai irányzat követőire, de emellett felmerültek újabb nézetek is. Cabré (ibid.) megállapítja, hogy a terminológia fejlődésében a kezdeti koncentrációt növekedés és expanzió követte, és a 60-as évektől a 80-as évekig tartó elszigeteltség után az 1990-es évektől új, változatos felfogások jelentek meg. Olyan új vizsgálati szempontok fogalmazódtak meg, mint például a kontextus és kommunikációs helyzet vizsgálata (Albertazzi 2000:75).

Antia (2002) a terminusok kontextusbeli vizsgálatakor arra hívja fel a figyelmet, hogy a fordítónak szakszövegek esetében ugyanolyan hangsúlyt kell fektetnie az érdekes intratextuális jelentésváltozatokra, mint a köznyelvi szövegek esetében. Példaként említi az olasz *paradigma* terminus 20 féle jelentését egy adott szövegen belül (lásd még az *operatore* terminus elemzését az 5.4. fejezetében). Szövegelemzéseivel azt támasztja alá, hogy sem az írás, sem az olvasás nem passzív tevékenység, éppen ezért a kész szöveghez való elemző hozzáállás is hasonlóan fontos. Antia (ibid.) a terminusok dinamikus olvasatát javasolja. Megállapítja, hogy a terminus a kontextusban csak egyféle jelentést tár fel vagy újabb jelentésekkel gazdagodik. Ezért nem javasolt terminusok vizsgálatakor kizárólag kontextust szembeállítani kontextussal.

Scarpa (2001) a fordítás felől közelítve a terminológia két oldaláról ír: a *langue* szintű és a *parole* szintű terminológiáról, amelyek között állandó feszültség áll fenn. Álláspontja szerint a *langue* szintű terminológia megegyezik a leíró funkcióval (*funzione rappresentativa*), amely szerint a terminológia előíró, stabil és statikus rendszer, és az egyértelműsége, gazdaságossága és érzelemmentessége törekszik, amelyeket azonban a terminológia kommunikatív funkciója szerint (*funzione comunicativa*) felülír a helyzetszerűség és az érthetőség. Kommunikatív szempontból a terminológia ugyanis egy dinamikus rendszer, amelyben megjelenik az ambiguitás és a használatbeli különbségek (időbeli, kereskedelmi és írásmódbeli változatok), amelyek következményei a szinonímia és a szaknyelvi frazeológia. Mai információs társadalmunkra jellemző a szaknyelv átalakulása és egy új stílus kialakulása, amelyre már kevésbé jellemző az érzelemmentesség, és ahol a nyelvi kreativitás segítségével

(például metaforák használata) a szélesebb közönség számára is élvezhetővé teszik a szakszövegeket. A fenti két szemponton túl Cabré (2003) még ennél is radikálisabb változtatások lehetőségét veti fel, és azt javasolja, hogy a terminológiát új alapokra kell helyezni és új, valódi elméletet kell alkotni, amely azonban nemzetközi összefogást kívánó távolabbi célkitűzésként jelenik meg.

Napjainkra különböző irányzatok alakultak ki (Soglia 2002, Bullo 2009 alapján):

- ún. nyelvészeti-terminológiai irányzat: szabványosításra törekszik és hagyományos szemléletmódot követ;
- fordításorientált megközelítés: a terminológia fordítástámogató jellegét helyezi előtérbe (ide sorolják például az Európai Uniónál folyó terminológiai tevékenységet);
- nyelvpolitikai irányzat: kisebbségi nyelvek támogatása.

Véleményem szerint a határvonalak elmosódtak főleg a fordításorientált és a nyelvpolitikai irányzat között, amelyekhez hozzátartozik még az elsősorban a szaknyelvek elemezéséből kiinduló szociolingvisztikai megközelítés. A szabványosítási és harmonizációs tevékenységek tanulmányozása is fontos terület, amelyről az utóbbi időben tanulmányok jelentek meg itthon is (Bölcskei 2010, Fóris, Sermann 2010).

A Magyarországon folyó terminológiai tevékenységek között meg kell említeni a 140 éves múlttal rendelkező szabványosítási tevékenységet, valamint annak intézményeként a Magyar Szabványügyi Testületet és elődjait (Pónyai 2010), az UNESCO kezdeményezésével 2005-ben alapított MaTT (A Magyar Nyelv Terminológiai Tanácsa) (Voigt 2008) szervezetét és a 2006-ban létrehozott TermIK kutatócsoportot (Terminológiai Innovációs Központ), amelynek utódja a 2009 óta a Károli Gáspár Református Egyetemen működő Terminológiai kutatócsoport (TERMIK) (Fóris 2010). Szintén 2006-ban alapították meg a Pécsi Tudományegyetemen a Terminológiai Dokumentációs Központot (Muráth 2010).

Bár a fentiek fontos kezdeményezések, azonban a teendők a terminológia területén ezzel nem zárultak le. A terminológia magyarországi feladataival Fóris több írásában is foglalkozik (2005a, 2007b, 2010), amelyek közé az alábbiak tartoznak: terminológiai adatbázisok létrehozása, terminológia oktatása széles körben, terminológiai rendezés a különböző tudományos és szakterületeken, a magyar terminológia nemzeti egységesítési folyamatának bekapcsolása a nemzetközi-

szabványosítási folyamatba, magyar nyelvi kisebbségek támogatása például határokon átvéelő terminológiai központ létrehozásával, valamint a kutatások folytatása.

Vizsgálataimban a fordítástudomány felől közelítek a terminológia felé. Elemzéseimben előnyben részesítem a hagyományos terminológia-felfogás mellett az új szempontok megjelenését, így a kontextust vagy a kommunikációs szituációt is. A fordítónak számos kihívással kell szembenéznie munkája során. Ahogyan azt Rey megfogalmazza:

„Translators who have to pass a text from a source language into a target language, must for each subject field obtain terminological equivalents even when the concepts in the field are incompletely named in that language (...) It should always be possible to offer translators a standardised solution: this is the task of terminology.” (Rey 1995:101)

Ekvivalensekre a fordítónak tehát akkor is szüksége van, ha az országok társadalmi-gazdasági rendszerei jelentős mértékben különböznek egymástól. A terminusok közti ekvivalencia mértéke és a fordítási javaslatok (terminusjavaslatok) az elektronikus terminológiai adatbázisokban az informatikai eszközök kapacitásának és az ábrázolási lehetőségeknek köszönhetően részletes információkkal együtt rögzíthetők.

2.2. A lexikográfia és a terminológia kapcsolatáról

A lexikográfiát a terminológia szempontjából releváns szempontok alapján tárgyalom. Elsőként meghatározom, hogy mit értek lexikográfia alatt, majd összehasonlítom a terminológiai és a lexikográfiai szemléletmódot. Ezt követően kitérek a szótár meghatározására és szótár-tipológiai szempontokra.

2.2.1. A lexikográfia meghatározása

Magay (2004a) a lexikológiával összevetve határozza meg a lexikográfiát: „a lexikológiának és a lexikográfának tulajdonképpen ugyanaz a kutatási anyaga, tárgya: a szó, vagyis mindkettő alapvetően a szavak eredetével, formájával és jelentésével foglalkozik, csak a lexikológia elméleti megközelítésben, tudományos igénnyel és

módszerrel vizsgálja tárgyát, a lexikográfia pedig gyakorlati jellegű tevékenység” (Magay 2004a:53). A különbségeket részletesebben kifejtve a lexikológiát ún. szókincstannak vagy szókészlettannak, míg a lexikográfiát szótártannak vagy szótártudománynak nevezi. Fontos megjegyeznünk, hogy ez utóbbi tágabb fogalom: „Arra egyébként, hogy a lexikográfián nem pusztán szótárírást, szótárírói tevékenységet kell érteni, hanem elméletet, azaz szótártudományt, szótártant is, nálunk – és európai viszonylatban is figyelemreméltóan – Országh László mutatott rá (Országh 1954:117-133)” (Magay 2004a:54). Ennek a felismerésnek a nemzetközi szintű elterjedése az 1970-es és 1980-as években következett be. A lexikográfia fogalmát Fóris még részletesebben tárgyalja: „a lexikográfia a szótárkészítés tudománya, mások szerint pedig nemcsak a szótárak készítésével foglalkozik, hanem a szótárak történetével, fejlődésükkel, készítésük alapkérdéseivel, egy adott történelmi kor vagy szerző lexikai repertoárjának összeállításával, egyszóval mindazzal, ami a szótárral kapcsolatos” (Fóris 2002:12).

Másfelől közelíti meg a kérdést Pajzs (2008), aki az aarhusi (dániai) nemzetközi konferenciáról beszámolva leírja, hogy a résztvevők arra keresték a választ, ki is a lexikográfus:

„az, aki szótárakat készít, vagy az is, aki csak rendszeresen ír/előad róluk. A jelenlévők úgy látták, hogy az utóbbi csoportba tartozók a meta-lexikográfia művelői, ugyanolyan fontos részei a lexikográfia tudományának, mint maguk a szótárak készítői. Javaslatukban az is szerepelt, hogy célszerű lenne a lexikográfiát önálló tudománynak tekinteni, nem pusztán az alkalmazott nyelvészet egy rész tudományának. Ezt az álláspontot azzal indokolják, hogy a lexikográfiának csak egy része foglalkozik nyelvi tényekkel, másik ága enciklopédikus ismeretek megfelelő stílusban való közlésére szakosodott.” (Pajzs 2008:9)

Az idézetben említett *meta-lexikográfia* elnevezést különböző szerzőknél megtaláljuk (Muráth 2006a, Pajzs 2008, Fata 2009). Fóris (2007b) szerint a *metalexikográfia* szó magyar nyelvű közleményekben való megjelenése bizonytalanságot mutat. Véleménye szerint ennek oka, hogy míg az angolszász szakirodalomban a lexikográfia (*lexicography*) gyűjtőfogalomként jelenik meg és

nemfogalomként a gyakorlati szótárkészítést (*dictionary making*) és az elméleti kutatást (*dictionary research*) egyaránt magába foglalja, addig a német szakirodalomban a nemfogalom elnevezése hiányzik és csak a két fajfogalom elnevezése létezik, azaz a gyakorlati szótárkészítésé (*Lexikographie*) és az elméleti kutatásé (*Metalexikographie*) (Fóris 2007b:296). Egyes szerzők használják még ezen felül a *szaklexikográfia* terminust (Agrario 2003, Muráth 2006a, Arntz et al. 2009), ezáltal megkülönböztetve a lexikográfia azon ágát, amely kifejezetten a szakszótárakkal foglalkozik.

Disszertáciomban a *lexikográfia* terminust használok gyűjtőfogalomként. A lexikográfia alatt a szótárírás köznyelvi és szaknyelvi gyakorlatát és elméletét egyaránt értem.

2.2.2. A lexikográfia és a terminológia szemléletbeli különbségeiről

A lexikográfiában a vizsgálat elsődleges tárgyát a jelentés, míg a terminológiában a fogalom képezi: „Das Reich der Begriffe wird in der Terminologie als unabhängig vom Reich der Benennungen angesehen. Daher sprechen die Terminologen von „Begriffen“, während die Sprachwissenschaftler in Bezug auf die Gemeinsprache von „Wortinhalten“ sprechen” (Wüster et al. 1979:23). A fentiek alapján úgy tűnik, hogy a két terület élesen elhatárolódik egymástól mégis egyetértünk Fóris (2002), aki szerint a lexikográfia és a terminológia területe között nagymértékű átfedés van, amelynek oka a terminusok mindkét területen való jelenlétében rejlik. Fóris (ibid.) szerint a különbséget a különböző feladatok, szemléletmód és eltérő módszerek adják.

A terminológiát és a lexikográfiát hagyományosan a két szemléletmód összevetésével mutatják be (Brekke 2001, Agrario 2003, Castagnoli 2003, Fóris 2005a, Muráth 2006a, 2009, Uzonyi 2006, Arntz et al. 2009), azaz az onomasziológiai megközelítést a szemasziológiai megközelítéshez képest szokás tárgyalni. A *szemasziológiai megközelítés* a nyelvi jelből indul ki és keresi annak jelentéseit, az *onomasziológiai megközelítés* kiindulópontja a fogalom vizsgálata, amelyhez jelölőt rendelnek hozzá. Többféle elnevezés is használatos a két szemléletmódra, Fóris (2005a:68) a szemasziológiai megközelítésre a '*jel-alapú*', az onomasziológiára a '*fogalom-alapú*' elnevezéseket is alkalmazza. Uzonyinál (2006:120) az előbbire a *jelentésleíró*, az utóbbira a *megnevező* elnevezéseket találjuk, Muráth (2006a:166) a *nyelvészeti elv* és a *terminológiai elv* elnevezést is használja. Demeczky (2008:201)

ugyanezt a témakört a terminológiai adatbázisok gyakorlati tevékenysége felől közelíti meg, amikor leírja az IBM vállalatban belül használatos szoftver két különböző megjelenítési felületét. Az egyiket *fogalomközpontú*, míg a másikat *szóközpontú* felfogásnak és megjelenítési módnak nevezi. A szóközpontú megjelenítés megmutatja egy jelölő összes adatát, alakváltozatait, nyelvtani jellegzetességeit, szövegkörnyezetét és a szó különböző jelentéseiként tárolva a nyelvi jel által jelölt fogalom meghatározásait vagy meghatározásait. Ezzel szemben a fogalomközpontú megjelenítés csak egyetlen fogalmat mutat, amelynek megadja definícióját, a fogalmat jelölő szavakat (szinonimákat, ekvivalenseket), a tárgykört és a kapcsolódó fogalmakat.

Véleményem szerint Brekke (2001:79) kérdésfeltevés formájában lényegre törően szemlélteti a két terület közti különbséget. Eszerint a lexikográfus munkája során arra összpontosít, hogy mit jelenthet egy adott szó („What does this word mean?”), míg a terminológus arra keresi a választ, hogy ha adva van egy fogalom egy tárgykörön belül, akkor azt vajon melyik terminus képviseli a legmegfelelőbb módon („Given this concept within its domain, what term could most adequately represent it?”).

Castagnoli (2003) szerint a két terület közötti határvonalak kevésbé élesek, ha a szakszókincs vizsgálatáról, illetve terminológiai glosszáriumok vagy adatbázisok készítéséről van szó. Véleménye szerint az utóbbiak ritkán készülnek kizárólagosan onomasziológiai szempontok szerint, mivel a terminusok kinyerése során a jelentések szintjén való vizsgálódás megkívánja a szemasziológiai megközelítést is. Ezáltal egymást kiegészítő tevékenységnek tekinti a két területet. Ugyanezen a véleményen van Brekke (2001). Egyetértek azzal, hogy a terminusok kinyerésénél szükség van a szemasziológiai megközelítésre is, hiszen nem minden esetben beszélhetünk két- vagy többnyelvű vizsgálatoknál arról a klasszikus esetről, amikor az új fogalmakra még nem alakult ki jelölő. Gyakran már meglévő jelölőkből, jelentéseikből indul ki a vizsgálat, azonban a nyelvi adatok további elemzésében és rögzítésénél már az onomasziológiai szempontok a dominánsak. Ha nem vizsgáljuk meg definíciók segítségével a fogalmakat, és kizárólag a nyelvi jelekre és a jelentésekre koncentrálunk, könnyen beleeshetünk abba a hibába, hogy szinonimának tekintünk látszólag hasonló nyelvi jeleket, mint például a *cégjegyzést* és a *cégbejegyzést* (lásd 8. fejezet). Ezen a területen folytatott vizsgálatokat a német szakszókincsen belül Muráth (2006a, 2007, 2009), aki arra következtetésre jutott, hogy a terminusok elemzésekor a definíciókból felállított fogalmi rendszerből válik világossá a terminusok egymáshoz való viszonya:

„meggyőződéseim szerint a szaklexikográfusnak – a terminológushoz hasonlóan – az onomasziológiai elv alapján kell eljárnia, vagyis nem szabad a szóalakból kiindulnia, csakis a fogalomból” (Muráth 2007:159). Muráth a konkrét példák elemzését követően megállapítja: „A fogalomalapú megközelítés nélkül nem jutottunk volna el a megfelelő megoldáshoz” (Muráth 2009:333). Arntz et al. (2009) tapasztalatai szerint a szakszótáraknál az onomasziológiai megközelítés egyre inkább érvényesül. Főris ezzel kapcsolatban – hasonlóan, mint Brekke (2001) és Castagnoli (2003) – az alábbi következtetésre jut: „A vizsgálatokból levonható egyik fontos megállapítás az, hogy a szótárak készítése során a terminológiai módszerek ismerete és felhasználása is szükséges. A lexikológia, lexikográfia és a terminológia, terminográfia szemlélete és módszerei egymást kiegészítik” (Főris 2005a: 68).

2.2.3. A szótár

A szótárak és egyéb fordítói segédeszközök a lexikográfia és a terminológia olyan fontos kapcsolódási pontját jelentik, amely a fordítók számára is releváns terület:

„A tömegében egyre növekvő, típusában a szakmai szövegek irányába erősen eltolódó fordítási és tolmácsolási feladatok nehézsége elsősorban nem abból adódik, hogy két nyelv nyelvi jeleit kell egymásnak megfeleltetni, hanem abból, milyen mértékben sikerül a forrásnyelvi szövegben adott információt a célnyelv fogalmi és nyelvi rendszerére leképezni (úgy is mondhatnánk, hogy tulajdonképpen nem szavakat kell lefordítani, hanem a denotátumot a célnyelvben szokásos módon, a célnyelvi normáknak megfelelően kell megjelölni). Ezért a fordítás és tolmácsolás során, mint az közismert, a nyelvi ismeretek mellett a szaktárgyi-szaknyelvi ismeretek is szükségesek, és elengedhetetlen a megfelelő, naprakész segédanyagok léte.” (Főris 2006a: <http://www.matud.iif.hu/06jun/15.html>)

A szakma által egységesen elfogadott szótár-definíció hiányát felismerve Főris a szótárra a következő meghatározást fogalmazta meg: „olyan egy- két- vagy többnyelvű strukturált adatbázis, amely – hordozótól függetlenül – szavak, kifejezések, fogalmak jelentését, magyarázatát, eredetét, egyszerűvel jellemzőit, és ezeknek adott szempont

szerint, kulcsszavakkal történő osztályozását tartalmazza, egy meghatározott korpusz vizsgálata alapján” (Fóris 2002:21). A definíció hatására megindult vita folyományaként a *Lexikográfiai füzetek* 3. számában Szöllősy (2007) kritikájára válaszolva Fóris módosítja a szótár-definíciót: „A szótár olyan egy-, két- vagy többnyelvű gyűjteményes adatbázis, amely – hordozótól függetlenül – nyelvi egységek jellemzőit, és ezeknek adott szempont szerint, kulcsszavakkal történő osztályozását tartalmazza, egy meghatározott korpusz alapján” (Fóris 2007a:301). Ez a definíció tágabb, és magába foglalja az összes lexikográfiai típusú művet, tehát lexikonokat és enciklopédiákat is. Fóris (ibid.) a lexikográfiai szakirodalmat tanulmányozva jutott arra a következtetésre, hogy a *szótár* szó egy szűkebb és egy tágabb jelentést is hordoz. Disszertációmban – Fóris (ibid.) egyetértve – a szótáron nemcsak azokat a hagyományos értelemben vett nyomtatott szótárakat értem, amelyek alfabetikusan rendezik a címszavakat és ismertetik értelmi magyarázatukat vagy megadják idegen nyelvi megfelelőjüket (általános értelmező és kétnyelvű szótárak), hanem minden egyéb szótártípust is, tágabb értelemben a lexikonokat, enciklopédiákat is ide sorolom. Ennek gyakorlati haszna az, hogy így a különböző felhasználói csoportoknak készült szakszótárak, terminológiai szótárak, lexikonok, enciklopédiák együttesen vizsgálhatók (amelyek megkülönböztetése címük alapján amúgy sem egyértelmű – lásd 5.2. fejezet); ezért lexikográfiai vizsgálódásomban a hagyományos értelemben vett szótárakon kívül bevontam egyéb szótár jellegű műveket. Hasonlóan járt el a matematika-szótárakkal végzett vizsgálataiban során – ugyanezen okból – Czékman (2007) is, de ezt támasztja alá Pajzs álláspontja is, aki megállapítja: „a szótárak és enciklopédiák szétválása történetileg szintén a nyomtatott kötetek korlátainak (is) volt köszönhető, érthető, ha a mai technika lehetőségeit kiaknázva az enciklopédiák és szótárak között a határvonal mindinkább elmosódik” (Pajzs 2008:9). Ezzel összhangban Arntz et al. (2009) a szótárakat nyelvi és szakismereti (enciklopédikus) szótárakra különíti el és megállapítja, hogy a két típus között gyakran fordul elő átfedés, különösen a szakszótárak esetében.

A szótárhasználók igényei is megváltoztak, ahogyan ez például egy, a közgazdászhallgatók igényeiről készített felmérés első adatai alapján nyilvánvalóvá válik (Muráth 2006b). Muráth három éven át (1999 és 2001 közötti időszakban) kérdőíves felméréssel vizsgálta a német gazdasági szaknyelvet és szakfordítást tanuló hallgatók szótárhasználati szokásait. Az adatokból kiderül, hogy a megkérdezettek többsége a szaknyelvi szövegek feldolgozása, illetve fordítása közben a kétnyelvű

szótárakat részesíti előnyben, ezeket tartja legfontosabb segédeszközének, míg az egynyelvű szótárak számukra csak kontrollfunkciót látnak el. Általános elvárásként jelenik meg részükről, hogy a szakszótárak tartalmazzanak több címszót, tükrözzék az aktuális szókincset, jelöljék a regionális eltéréseket, valamint a szűkebb szakterületet, a stílusréteget, a használat gyakoriságát, és azt is, ha egy terminus elavult. Kívánságként szerepel továbbá a keresztutalások és egyéb összefüggések feltüntetése, a világos felépítés (a tematikus csoportosítástól idegenkednek). A szócikktől elvárják a szakmailag elfogadott ekvivalens megadását, a szómagyarázatot, valamint a kontextus, a szinonimák, az antonimák és a kollokációk jelölését. Adatok hiányában kérdéses, hogy a szótárhasználati kultúra mennyire vált tudatossá napjainkban, azonban az nem kérdőjelezhető meg, hogy a szótárak piacán ugyanúgy a felhasználói igényeknek kell megfelelni, mint bármely más piacon.

Pajzs hívja fel a figyelmet arra, hogy új szótár tervezésekor elsőként meg kell határozni a várható felhasználók körét és a használat módját. „A lexikográfiai szükségletek soha nem absztraktak, hanem mindig adott felhasználó társadalmi szituációban aktuálisan felmerülő konkrét igényei. A lehetséges felhasználók határozzák meg azokat a felhasználói profilokat, amelyekre a szótár készítőinek fel kell készülniük” (Pajzs 2008:3–4).

A megváltozott igényeknek próbált elebe menni például az a német–magyar nyelvpárosításban készült gazdasági szótár (Dragaschnig et al. 1998), amelyet az egyik szerző „kontextus-szótárnak” (Muráth 2005:83) nevez. A szótár előnyei közé tartozik nemcsak az, hogy kontextust ad meg, hanem hogy definíciókat, szinonimákat is ismertet és felhívja a figyelmet a ritkán használatos szavakra és a regionális variánsokra is.

A felhasználóknak számos információra szükségük lehet, ahogyan azt Pajzs megállapítja:

„Kétnyelvű lexikográfiában az egyik legnehezebb feladat a megfelelő ekvivalensek megadása és annak a szöveggörnyezetnek a minél pontosabb meghatározása, amelyben az adott ekvivalens választandó. Ha nem elég finom és jól definiált a jelentésárnyalatokra bontás, a felhasználó gyakran választhat rosszul, ha pedig túl finom, akkor elveszhet a részletekben. Gyakori eset, hogy a felhasználónak az ekvivalensen kívül további információra is szüksége lett volna a keresett szóval vagy ekvivalenssel kapcsolatban, sokszor enciklopédikus

jellegűekre is. Ilyenkor rendszerint más egy nyelvű szótár vagy lexikont is használnia kell a feladat megoldásához.” (Pajzs 2007:174)

Ezzel kapcsolatban végzett vizsgálatokat Fata (2009), aki kérdőívek segítségével felmérést készített gyakorló fordítók körében és az elvárásokat figyelembe véve a kétnyelvű *fordítói szótár* elméleti és gyakorlati lehetőségeit elemezte. A fordítói szakszótárt a következőképpen határozza meg: „A kétnyelvű fordítási célokra készült szakszótár egy olyan használati tárgy, amelynek legfontosabb célja, hogy a kiszemelt célcsoport (jelen esetben: fordítók) információs igényét a lehetséges felhasználói szituációkban a szótár tárgyául szolgáló szókincs tekintetében (jelen esetben: nyugdíjbiztosítás) mindkét nyelven kielégítse” (Fata 2009:195). A Grimm Kiadó gondozásában már 2005-ben megjelent *Magyar–német német–magyar nyugdíjbiztosítási szakszótára* (Fata 2005), amely számos pluszinformációt kínál a felhasználónak. A szakszótár a hagyományos szótári struktúrára jellemző adatokat (nyelvtani adatokat, rövidítéseket, szinonimákat, antonimákat, kollokációkat, példamondatokat) tartalmazza, de a szócikkekben részletes magyarázatokat, forrásokat (például jogszabályokat, honlapcímeket), fordítási mintákat találunk, valamint utalást a mellékletekre. A mellékletek lényegre törő ismertetőket tartalmaznak az országok nyugdíjbiztosítási rendszeréről.

Az ezredforduló időszakát leginkább a nagy sebességgel zajló változások jellemzik. Ezek a gyors változások a nyelvet sem kerülik el, hatásuk leginkább a terminusok gyors növekedésében mutatkozik meg. Ennek egyik következménye, hogy a gyors változások követésére leginkább az elektronikus szótárak képesek. Pajzs (2008) a lexikográfiai nemzetközi tendenciáit elemezve megállapítja:

„A nemzetközi lexikográfiában egyre világosabb, hogy a nyomtatott szótárakat mindinkább felváltják az online szótárak, még az Oxford University Press is úgy határozott, hogy a méltán híres Oxford English Dictionary-t a továbbiakban egyáltalán nem jelentetik meg nyomtatott formában, előfizetéssel lesz csupán elérhető az interneten. A szótárkészítők és kiadók egyik legnagyobb dilemmája az, hogy a felhasználók mindinkább az ingyenesen elérhető adatbázisokat használják, amelyek minősége erősen változó. Valójában jó szótárakat készíteni

azonban rendkívül költséges, komoly szakértelmet igénylő feladat.” (Pajzs 2008:3)

A lexikográfiának szembe kell néznie az új kihívásokkal és meg kell találnia a megfelelő stratégiákat. Pajzs (2008:4) szerint a modern lexikográfia egyik legfontosabb feladata az, hogy tanulmányozza és kidolgozza az információkhoz való hozzáférés leghatékonyabb módját. Egyfelől megváltoztak a felhasználói igények. Míg korábban természetes volt több referenciamunka áttekintése egy-egy bonyolultabb kérdés tisztázásához, napjainkban már azonnali válaszokat várunk el megbízható forrásokból. Azonban nemcsak a felhasználói igények mások, hanem a szótárszerkesztés kötöttségei is. A nyomtatott szótáraknak szinte minden jellemzőjét meghatározták a formából eredő kötöttségek. Prószéky (2004) tanulmányában elemzi, hogy milyen szempontok alapján kell újraértelmezni az elektronikus szótárakat, hogy valóban élni tudjanak a számítógépes tárolás nyújtotta lehetőségekkel. Pajzs (2008) szerint sem szükséges az elektronikus szótáraknak hasonlítaniuk a nyomtatott szótárakhoz méretben, a címszavak elrendezésében, a szócikkek struktúrájában, és sokkal rugalmasabb alakíthatók elődeiknél. Mindkét szerző kiemeli, hogy az elektronikus szótárak meghaladják azt az állapotot, hogy csak a nyomtatott szótárak feljavított változatai. Az elektronikus hordozónak köszönhetően az adatok lekérdezése jóval több találatot eredményez, valamint lehetővé válhat az is, hogy maga a felhasználó döntse el, hogy milyen adatokat, milyen elrendezésben kíván felhasználni. Prószéky (2004), Pajzs (2008) és Arntz et al. (2009) is hangsúlyozza, hogy az alfabetikus sorrend is másképpen értelmezhető, mint a nyomtatott szótáraknál.

2.2.4. Szótár-tipológia

A szótárak csoportosítására rendkívül sokféle mód kínálkozik. Fóris (2001:347) a következő csoportosítási szempontokat említi meg: 1) terjedelem (kicsi, közepes), 2) nyelvek száma, 3) betűrendes vagy tematikus elrendezésű, 4) szakterület alapján (általános vagy szakszótár), 5) innovatív jelleg szerint (teljesen új vagy átdolgozott kiadás), 6) a hordozó alapján (nyomtatott, elektronikus). Atkins és Rundell (2008) további szempontként a célcsoport meghatározásából származó és a felhasználás szerinti szempontokat sorolja fel: ugyanazon a nyelven beszélő személyek, két nyelvet

beszélő csoport vagy világszerte használatos szótár; felhasználók foglalkozása (nyelvész, felnőtt, nyelvtanuló és iskolás, kisgyermek); használati szempont: dekódolás (a szavak jelentésének megértése, fordítás) és kódolás (a szavak megfelelő használata, fordítás, tanítás). Arntz et al. (2009) ezen felül elkülöníti a szemasziológiai és az onomasziológiai megközelítés szerint készített szótárakat, valamint az előíró és leíró szótárakat.

A szótárvizsgálatok szempontjait elemzi Magay (2004b), valamint Fóris és Rihmer (2007). Magay (2004b) kifogásolja, hogy kevés a tárgyilagos, elfogulatlan, tudományos megalapozottságú szótárkritika. Ennek érdekében különböző vizsgálati szempontokat vet fel: a szótár szókészletének vizsgálata, potenciális felhasználók, címszavak elrendezése, felhasználóbarát-e a szótár, milyen a szócikk felépítése, a nyelvtani információk módja és mértéke, a poliszémia, a szinonímia és az ekvivalencia kezelése. Fóris és Rihmer (2007:112–113) szempontrendszer dolgoztak ki, amelyen belül a különböző vizsgálandó szempontokat három nagy csoportba sorolják:

I. szótárral kapcsolatos információk (háttér, például az adott nyelvterület szótárkultúrája),

II. a szótár tartalmáról szóló információk: statikus leírás, mint például:

A) a szótár fizikai tulajdonságai,

B) szótárszerkezet: megastruktúra, makrostruktúra, mikrostruktúra és mezostruktúra, azaz utalószövegek,

C) tartalma: lexikológiai, fonológiai alapok, grammatikai, szemantikai információk és egyéb releváns nyelvészeti információk);

III. a szótár használatáról szóló információk (dinamikus leírás).

Szótárvizsgálataim során Magay (2004b) szempontjait, valamint Fóris és Rihmer (2007) szempontrendszerét követtem.

2.3. A fordító és a terminológus munkájáról

Ebben a fejezetben célom a fordító és a terminológus feladatainak összehasonlítása. Elsőként elemzem a terminológia és fordítástudomány kapcsolatát, majd kitérek a terminológus és ehhez viszonyítva a fordító munkájára, annak terminológiai vonatkozásaira.

2.3.1. A terminológia és a fordítástudomány kapcsolatáról

A terminológia és a fordítástudomány egyaránt az alkalmazott nyelvészet egy-egy ága. A fordításelméletet vagy fordítástudományt Klaudy definíciója alapján értelmezem: „az alkalmazott nyelvészet egyik ága, amely a fordítás folyamatát, végeredményét és funkcióját vizsgálja a fordítási szituációban résztvevő összes nyelvi és nyelven kívüli tényező figyelembevételével” (Klaudy 1999:152).

A terminológia és a fordítástudomány közös kutatási területei közé tartozik az *ekvivalencia* és a *fordítói segédeszközök vizsgálata*. Az ekvivalencia mindkét területnek központi kategóriája, azonban míg a terminológia a terminusok és a terminológiai rendszerek szintjén vizsgálja az ekvivalenciaviszonyokat, addig a fordítástudományban különböző megközelítései léteznek az ekvivalencia fogalmának. Ezek – amelyeket részletesen elemez Klaudy (1997) – alapvetően a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg egyenértékűségének vizsgálatára koncentrálnak. A különféle ekvivalenciafelfogások közül Klaudy (ibid.) kommunikatív ekvivalenciafelfogása a következő módon definiálja az ekvivalencia fogalmát: „Azt a célnyelvi szöveget tekintem valamely forrásnyelvi szöveg kommunikatív ekvivalensének, mely a referenciális, a kontextuális és a funkcionális ekvivalencia követelményeinek egyaránt megfelel” (Klaudy 1997:81). A referenciális egyenértékűség azt jelenti, hogy a valóság ugyanazon szeletére vonatkozik a forrás- és a célnyelvi szöveg, a kontextuális egyenértékűség értelmében a forrás- és célnyelvi mondatok ugyanazon helyet foglalják el a szövegen belül, és a funkcionális egyenértékűség lényege, hogy a forrás- és célnyelvi szöveg ugyanazt a szerepet töltsse be az olvasók körében. A referenciális funkciót Klaudy (ibid.) a fordítás egyik alapvető feltételének tekinti. A kontextuális egyenértékűség a szöveg és mondat felől is megközelíthető. A funkcionális egyenértékűség alatt pedig a szöveg műfaji besorolását érti. Toury (1980) az, aki elveti az ekvivalencia fogalmának kérdését és a célnyelvi követelményeket helyezi előtérbe, azonban ettől függetlenül az ekvivalencia továbbra is lényeges vizsgálati tárgyat képezi a fordítástudománynak. A sokféleség miatt azonban Snell-Hornby (1994:15) szerint „selbst die Äquivalenz ist nicht äquivalent”, azaz még az ekvivalencia kérdésében sincs 'ekvivalencia'. Ugyanezen a véleményen van Arntz et al. (2009), aki szerint ez az egyik legvitatottabb területe a fordítástudománynak.

A fordítói segédeszközöknek kérdéskörét Klaudy – Holmes (1988) alapján – az alkalmazott fordítástudomány ágába sorolja, a fordításoktatás keretében tárgyalja

(Klaudy 2007a) és a fordítás-előkészítés folyamatában a lexikai előkészítés fázisába helyezi (Klaudy 2007b). Az előkészítési fázisban valóban hangsúlyos a segédeszközök használata, így a terminológia kérdése is, azonban véleményem szerint a gyakorlatban ez végigkíséri a fordítási folyamatot. Természetesen a legszerencésebb eset az, ha a szakfordítónak a munkája során már csak kidolgozott terminusok behelyettesítésével kell foglalkoznia, azonban a gyakorlat általában mást mutat. Ezt támasztja alá Kurián (2002) a franciaországi Rennes 2. Egyetem Fordító- és Terminológusképző Központnál szerzett tapasztalatokról szóló írása, amely az oktatás felől közelítve bemutatja a Gouadec-féle fordításoktatási modellt (Gouadec 1999, 2002a, 2002b), amelyen belül a modern segédeszközök használata is fontos szerepet tölt be. A modell a potenciális megrendelői igényekhez igazodva a fordítást projektként kezeli, amely három fázisból áll: fordítás-előkészítés, szűk értelemben vett fordítás és utómunkálatok. A modell jól szemlélteti, hogy terminológiai kérdések a fordítás minden szakaszában felmerülnek.

2.3.2. A terminológus és a szakfordító feladatainak összehasonlítása

A terminológiai tevékenységnek különböző mélységei léteznek. Ezeket részletesen ismerteti Arntz et al. (2009:217–227). Leírásukban külön tárgyalják azokat az eljárásokat, amelyeket gyakran neveznek terminológiai tevékenységnek, azonban valójában nem felelnek meg a hatékony és tényleges terminológiai munkának. Ide sorolják a célzott keresést, a szólisták készítését és a fogalmi mezők elnagyolt feldolgozását. A célzott keresés akut fordítási problémák megoldására és a fogalomhoz közvetlenül kapcsolódó ekvivalenciaviszonyok feltárására irányul. Általában egy terminus kontextuson belüli értelmezésére korlátozódik. Az újbóli felhasználás érdekében az eredmények rögzíthetők, ahogyan ezt a gyakorlatban a fordítók meg is teszik (például Excel-táblázatban). Az ilyen jellegű találatokat maguk a fordítók közzé is teszik, például a Proz.com (www.proz.com) honlapon vagy a Huterm honlapján (www.huterm.com), illetve levelező fórumán. Azonban ennek az eljárásnak az eredményessége megkérdőjelezhető, mivel nem járja végig a terminológiai vizsgálatok egyes szakaszait és ezáltal nem is jelöli ki a terminusok pontos rendszerbeli helyét. A szólistáknak és a fogalmi mezők elnagyolt feldolgozásának a felhasználhatósága szintén korlátozott, mivel gyakran intuitív módon készülnek és nem fedik le megfelelő módon az adott fogalmi rendszer terminológiáját. A rendszerezett terminológiai tevékenység is

elnagyolt osztályozással indul, azonban ezt követően megtörténik minden egyes terminus aprólékos feldolgozása. A rendszerezett terminológiai tevékenységet különböző szakaszokra osztják (Arntz et al. *ibid.*):

- szervezési feladatok, mint például a megrendelői igények felmérése, információk a célcsoportról, közzétételi forma, szakértők bevonása;
- a domén behatárolása: a tárgykör kapcsolódási pontjai más tárgykörökhöz; ez igen összetett tevékenység, mivel léteznek több területtel határos tárgykörök, mint például a környezetvédelem; ehhez általában szakértőre is szükség van;
- a domén felosztása kisebb egységekre (aldoménok meghatározása);
- a dokumentáció beszerzése és elemzése: ebben a szakaszban szintén fontos a szakemberrel való konzultáció; a legfontosabb szempontot, azaz a megbízhatóságot az eredeti anyanyelvi szövegek, a szakértelem és a naprakészség (szakértőkkel való konzultáció) biztosítja;
- további információk, fogalmak és jelölők előzetes egymáshoz rendelése; például elektronikus adatbázis készítésénél a leíró mezők meghatározása (ehhez létezik ISO-szabvány is: *ISO 12620:1999 Computer applications in terminology – Data categories*); ehhez Arntz et al (*ibid.*) egy sematikus ábrát is mellékel (6. ábra); ez az egyszerű terminológiai adatbázis terminográfiai cédulájának (adatlapjának) alapvető leíró mezőit (adatmezőit) tartalmazza a forrásokkal együtt, mint például: szakterület, terminus, definíció és kontextus;
- a fogalmi rendszerek felállítása: az A nyelv minden egyes fogalmát össze kell vetni a B nyelv fogalmaival, ami megadja a fogalmi rendszerek struktúráját;
- a fogalmi rendszerek részletes kidolgozása: a meglévő anyag rendszerezése, végleges formába öntése; például: ekvivalenciaszintek, szinonimák megállapítása, annak tisztázása, hogy szükség van-e újonnan kidolgozott jelölőkre, akár fordítási javaslatok formájában;
- a terminológiai adatok prezentálása a felhasználónak.

Fachgebiet(e)			Sprache
Teilbestand	Projektcode	Notation	Klassifikations- schlüssel
Benennung			Quelle
(Kurzformen, Abkürzungen, orthographische Varianten)			Grammatische Angaben
Definition(en)			Quelle(n)
Kontext(e)			Quelle(n)
Bemerkungen			
Synonyme (falls nicht als separater Eintrag, dann mit Angabe der Quelle)			Quelle(n)
Erfasser – Datum	Bearbeiter - Datum		Eintragsklasse

6. ábra: Az egyszerű terminológiai adatbázis terminográfiai cédulájának sematikus rajza
(Arntz et al. 2009:223).

Schmitz (2010a) a gyakorlati terminológiai munkát elemezve három módszert sorol fel:

- ad hoc terminuskeresés, azaz célzott keresés;
- szövegorientált terminológiai munka, például szöveg előkészítése;
- doménorientált terminológiai munka, azaz egy adott szakterület terminusainak kidolgozása.

Véleményem szerint ez megfelelhet egy fordítói irodánál dolgozó terminológus feladatainak is.

Schmitz (ibid.) szerint a terminológus a gyakorlatban menedzserként működik és részletesen kifejtve olyan feladatokat lát el, mint:

- ekvivalenciavizsgálat;
- szinonimák, rövidítések, ajánlott és nem ajánlott terminusok meghatározása;
- javaslatétel új terminusokra;
- a meglévő terminusok dokumentálása;
- nyelvtani és használati információk, definíciók keresése és írása;
- kontextus keresése;
- grafikai ábrázolás;
- fontos megjegyzések, segédanyag gyűjtése;
- fogalmi rendszerek felvázolása;
- minőségellenőrzés;
- a terminológiai eredmények közzététele.

A fentiek megvalósítása a terminológiai munkafolyamat elemzését és gondos tervezését igényli, amelyhez hozzátartozik a szoftver és egyéb eszközök kiválasztása, de szerves része a terminológiai munka költségelemzése is. Az aprólékos terminológiai munka nemcsak idő-, hanem költségigényes is, viszont minél többen használják annak eredményeit, annál gyorsabban megtérül, valamint minél korábban történik meg a bevezetése, annál hatékonyabb. Demeczky (2009) a terminológiai tevékenység előnyei közt sorolja fel az időnyereséget és ennek köszönhetően költségsökkentést, valamint a minőség javítását. Demeczky (ibid.) részletesen beszámol az adatbázisok vállalati környezetben történő megvalósításának gyakorlati tapasztalatairól.

A *fordító* – Klaudy (1999:152) meghatározása szerint – „az a személy, aki az aktuális fordítási/tolmácsolási szituációban létrehozza a megértést az egymás nyelvét nem ismerő forrásnyelvi feladó és célnyelvi vevő között. A fordító/tolmács kettős

szerepet játszik a forrásnyelv szempontjából vevő, a célnyelv szempontjából pedig feladó”. A fordítást Klaudy a következő módon értelmezi:

- „- mint eredmény (*product*) – a fordítás eredményeképp keletkezett célnyelvi szöveg;
- mint folyamat (*process*) – az írott forrásnyelvi szöveg megértésének (dekódolás), a forrásnyelvi szövegről a célnyelvi szövegre való áttérésnek (transzkódolás) és írott célnyelvi szövegre való áttérésének (transzkódolás) és írott célnyelvi szöveg megalkotásának (kódolás) folyamata.” (Klaudy 1999:152)

Bár a terminológus és a fordító feladata alapjában különbözik, azonban munkájukban van kapcsolódási pont, hiszen a megfelelő terminusok használata a fordítás során a fordító számára is fontos, minőséget befolyásoló tényező. A szakfordítónak ismernie kell a megfelelő fordítói segédeszközöket és munkája során tudnia kell használni az adott szakterület terminusait. A szakfordítók számára a terminológiai keresés időigényes tevékenységet jelent, ezért általában célzott keresésre korlátozzák vizsgálataikat. A szakszöveg fordításakor a terminológiai kutatások a fordítók munkaidejének Sager (1994:206) szerint akár 50%-át is kitölthetik. Azonban a szűk időkorlátok miatt a fordítónak nincs ideje a rendszerezett terminológiai tevékenység teljes folyamatát bejárni. A fordítók, ha meghatározott időn belül nem találják meg a megfelelő terminust, gyakran önkényesen újat alkotnak, de ahogyan Fóris írja: „Az ilyen módon alkotott kifejezések legtöbbször nem illeszkednek a célnyelv terminológiai rendszerébe, és nem is válnak valódi terminussá” (Fóris 2005a:91). Bár igaz, hogy a szakember ennek ellenére kikövetkeztetheti, hogy mi az adott szöveg üzenete és tárgya (Heltai 2005), azonban, ha valaki az adott fordításból szeretne tájékozódni vagy azt referenciaként használni (szótár, tankönyv) abból információkhoz jutni, az félrevezetheti őt: „Nehéz vagy lehetetlen a feldolgozás akkor, ha a befogadó nem ismeri a fogalmakat, az információ tartalmát, hanem éppen a normát sértő szövegből kíván ezekkel megismerkedni” (Fóris 2005a:96). Éppen ezért fontos a megfelelő minőségű fordítói segédeszközök megléte. Ahogyan azt Muzii megállapítja:

- „Al traduttore interessa servirsi della terminologia, meno, molto meno produrla. I tempi sempre più ristretti con cui un traduttore è costretto a confrontarsi

inducono, infatti, a fare uso dell'esistente, magari a lamentarsene, ma di rado a integrarlo. E quando questo accade, il contributo è spesso limitato a una coppia di termini, magari arricchita da un vago riferimento contestuale, non certo dal florilegio di dati che una scheda terminologica correttamente compilata imporrebbe.” (Muzii 2005:www.mediazionion-line.it)

(A fordítót érdekli a terminológia, de sokkal kevésbé annak előállítás. Az a szűk időkeret, amely a fordító rendelkezésére áll, arra készteti őt, hogy a már meglévő eszközökkel dolgozzon, és inkább panaszkodjon, mintsem kiegészítse azt. Ha pedig mégis megteszi, akkor kiegészítése általában csak egy terminuspárra korlátozódik, amelyet kibővít valamilyen kontextuális hivatkozással, de ez semmiképpen sem vetekedhet egy megfelelő módon kitöltött terminológiai adatlap információival).

Kurián (2005) a hivatásos terminológus kutatásait tematikus, míg a fordítóét eseti terminológiai tevékenységnek nevezi. Ez utóbbit a fordításnak alárendelt, konkrét szöveghez szükséges, azaz szövegorientált tevékenységként határozza meg. Sager (2001a:251–255) a fordítást és az alkalmazott terminológiai tevékenységet veti össze (1. táblázat):

Fordítás	Alkalmazott terminológia
A fordító a nyelv felhasználója.	A terminológus a nyelvre mint fogalomrendszerre tekint.
A fordítás dinamikus folyamat.	A terminológia-összeállítás a terminusok azonosításának, elkülönítésének és leírásának statikus folyamata.
A fordító ad hoc megoldásokat választ. A fordító a terminusokat kontextusban használja.	A terminológust nem érdeklik az egyszeri, laza összefüggések. A terminológus elvlasztja a terminust a kontextustól.
A fordítók intuitív módon választanak ekvivalenseket.	A terminológus analitikus módon dolgozik, szintézist inkább a terminusalkotás során használ, és legkínább a szavak szintjén.

1. táblázat: A fordítási és a gyakorlati terminológiai munka összehasonlítása (Sager 2001a nyomán).

A fentiekkel egyetértve a terminológiai tevékenység alapvetően valóban statikusnak definiálható, azonban a terminológiát is időről időre frissíteni kell, főleg a napjainkban zajló gyors fejlődés és változások miatt. Továbbá meg kell jegyeznünk, hogy a terminológus nem veti el teljesen a kontextus használatát, azonban másképpen alkalmazza azt. Célja, hogy bemutassa vele a terminusok használatát. Lényegesnek tartom még kiemelni azt a megállapítást, miszerint a fordító intuitív módon dönt és így jellemző, hogy önkényesen „újat” alkot. Ebből a szakfordító számára a terminológiai szemléletmód és eszközök jelenthetnek kiutat. Egyetértek Sagerrel (ibid.), hogy a fordító feladata a terminológia megismerése. Ideális esetben, ha a szakfordítónak a legrövidebb úton, vagyis a rendelkezésre álló segédanyagokkal a terminus-terminus megfeleltetésre nem sikerül megoldást találnia, akkor az onomasziológiai módszerhez nyúl és fogalmi szinten vizsgálatot végez, elkerülve ezzel azt, hogy megmaradjon a nyelvi jelek közti hasonlóság elemzésénél. Ezzel az eljárással már közelebb kerül a terminológus módszereihez. Azonban a szakfordító számára a szűk időkereten túl további gondot jelenthet, ha nem rendelkezik a célnyelven megfelelő szakmai ismeretekkel. Gyakran a szakfordító teljes vagy részleges ekvivalenciaszint feltételezéséből indul ki, amely során a megfelelő döntés meghozatalához segítséget nyújthat számára a forrásnyelvi definíció. Ennek segítségével megtalálható kiindulási pontként a nemfogalom, és ellenőrizhető, hogy vajon létezik-e megfelelő az adott célnyelven. Az ilyen típusú célzott keresések megfelelő eredményhez is vezethetnek.

Fischer (2010a) kérdőív segítségével vizsgálatot végzett az Európai Unió terminológusok munkájával kapcsolatban. Ennek eredményeképpen többek közt a következő megállapításokra jutott: 1) az uniós intézményeknél általában a fordítókban lesznek a terminológusok; 2) gondot okoz a terminológuskurzusok hiánya. Fischer (2008) szerint „az uniós terminusokat általában a fordítók alkotják, megelőzve a szakmai konszenzust (illetve annak lehetőségét), fordítói megoldásaik pedig beépülnek az uniós terminológiai adatbázisba (IATE), és ezzel valódi terminusokká válnak” (Fischer 2008:395). Az Európai Unióban az új terminusok megjelenése tömeges és szükséges a célnyelvi megfelelő minél korábbi megtalálása. Azonban korántsem biztosított az, hogy a szakemberek is a fordítók által „kitalált” terminusokat fogják használni, illetve lehetséges, hogy a fordítók sem egységesen használják az újonnan alkotott jelölőt. Véleményem szerint ebben az esetben ahelyett, hogy „a fordító terminust alkot”, inkább azt állíthatjuk, hogy ebben a speciális környezetben legfeljebb

„terminust alkothat”, ha azt szakmai közösség nemcsak rögzíti, hanem el is ismeri és terjeszti (Cabré 2003, F ris 2005a). Érdekes példa erre a *megfelel s gi nyilatkozat* (<http://iate.europa.eu>), amelyet a szakma az adatbázis  tal kínált megoldás ellenére is gyakran *konformitás nyilatkozat*nak (www.bramac.hu) nevez. Tehát ebben az esetben önmagában az adatbázisban való rögzítés m g nem garantálja azt, hogy az újonnan kiválasztott jel l kb l a szakma  tal is használt terminus lesz, főleg akkor nem, ha nem kötelezően előírt az ott szereplő találatok alkalmazása.

A fentiek alap jn a  l bbi táblázatban hasonlítom össze a fordító és terminológus munkáját:

Fordító	Terminológus
ad hoc terminológiai tevek�nyess�g	rendszerezett (szisztematikus) terminológiai tevek�nyess�g
szűk időkeret	id��g�nyes
nyelvi jelből indul ki	fogalomból indul ki
fogalmakat izoláltan kezel	fogalmakat fogalmi rendszerbe helyez
adott kontextusba keres megoldást	a kontextus példaként szolgál
szövegszintű vizsgálatot végez	doménban gondolkodik
esetleges a dokumentáció	folyamatos dokumentáció
szoftverek: Word, Excel, például fordítómemória	szoftverek: terminológiai adatbázis-építés
eg�y�ni vagy csoportos tevek�nyess�g, de önálló munk�v�gz�s	csapatmunka eredm�ny�

2. táblázat: A fordító és a terminológus tevek nyess g nek összevetése.

Vizsgálataim során célom annak megállapítása, hogyan közelíthető egymáshoz a terminológus és a fordító tevek nyess ge, mit kínál a terminológia fordítónak, a fordítónak munkája során milyen alapelveket és szeml letm dort érdemes alkalmaznia a gazdasági terminusok fordításakor.

2.4. A gazdasági szaknyelvről a szaknyelvkutatás és a terminológia szemszögéből

Fontosnak tartom megerősíteni, hogy *terminológia* alatt nem a szaknyelvkutatás egy szűk területét értem, hanem a terminológia elméleti és módszertani vizsgálatainak alkalmazását. A szaknyelvkutatás és a terminológia eltérő alapállásból indul ki (lásd 2.1.1. alfejezet): m g a szaknyelvkutatás elsődlegesen nyelvészeti rendszerező megközelítéssel elemzi a szaknyelvet (szakszókincset), addig azt a terminológia a

wüsteri alapelvekre építve mint fogalmi rendszert vizsgálja, és nem tekint el a nyelv és szakismeretek egységétől (Oeser, Picht 1985). Ettől függetlenül a két területnek vannak kapcsolódási pontjai, ezért fontosnak tartom megemlíteni a szaknyelvkutatás idevonatkozó megállapításait.

A szaknyelvek és tanulmányozásuk fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, ahogyan az Bańcerowski leszögezi: „semmilyen tudás elsajátítása sem lehetséges a meghatározott szaknyelv elsajátítása nélkül” (Bańcerowski 2003:281). Egyetértek Ablonczynével, aki szerint: „Nem tagadhatjuk a szaknyelvek – beleértve a gazdasági szaknyelvet – tanulmányozásának időszerűségét, szükségességét és fontosságát, mivel a szaknyelvek nélkül semmilyen innováció létrehozása vagy átvétele, illetve felhasználása nem lehetséges. Innováció nélkül pedig nincs fejlődés” (Ablonczyné 2005:106). Fontos a szaknyelvek fejlesztése, mivel „egy nyelv fejlettségét az alapján is megítélhetjük, hogy alkalmas és felkészült-e a tudományok művelésére” (Ablonczyné 2006:24).

Elemzéseimhez először rögzítenem kell néhány alapfogalmat. Körülhatárolom, hogy mit értünk a *szaknyelv*, a *szakszöveg* és ezzel összefüggésben a *gazdasági szaknyelv* és *szakszöveg* fogalmán.

2.4.1. A szaknyelv és szakszöveg meghatározásáról

A szaknyelvet gyakran a köznyelvhez viszonyítva tárgyalják (Arntz et al. 2009), bár éles határvonal nem minden esetben húzható a két terület között (Heltai 2006). A szaknyelv fogalmának különböző megközelítései léteznek, nincs sem egységes definíciója, sem egységes elnevezése és számtalanszor képezi nyelvészeti viták tárgyát (Hoffmann 1998a). Disszertáciomban a *szaknyelv* terminust használom a fogalom jelölésére és jelzem az egyes szerzők ettől eltérő szóhasználatát.

A Prágai Nyelvész Kör vizsgálta elsőként a nem irodalmi, hanem ún. „funkcionális dialektusokat”. A Prágai Nyelvész Kör nyelvészei már elemezték a gazdasági és kereskedelmi szaknyelvet (Hell 1985, Hundt 1998a, Ablonczyné 2006), azonban csak az 1980-as évektől jelentek meg olyan publikációk, amelyek a szaknyelvek helyét a nyelvi rétegek közé helyezik (Ablonczyné ibid.). A fogalom elnevezése a hazai szakirodalomban viták tárgyát képezte, például Dániel (1982) bírálta Kontra egy írását, amelyben az orvostudományi szaknyelvre az *orvosi nyelv* kifejezést használta, mivel annak szakszókincsére irányult vizsgálata. *Szakmai, tudományos*

nyelvhasználatot említ és elítéli a *szaknyelv* és *tudományos nyelv* kifejezések használatát. Hell (1985) a magyar szaknyelvek megfelelő elemzését sürgette és hangsúlyozta, hogy az anyanyelvi oktatáson belül nagyobb teret kellene adni a megismerésüknek. Felvetette kérdésként, hogy minek érdemes tekinteni a szaknyelveket: *csoporthoz tartozó nyelvnek*, *társadalmi nyelvváltozatnak* vagy *a funkcionális stílus egyik fajtájának*. Ablonczyné (2006:22) a szaknyelv felől vizsgálódva a magyar szakirodalom elemzése során három nyelvész (Sebestyén 1988, Wacha 1992 és Kiss 1995 cit. in Ablonczyné 2006) osztályozását vetette össze és megállapította, hogy mindhárman külön-külön megjelenítik a szaknyelvet mint *önálló nyelvi réteget* vagy mint *nyelvi változatot*.

A német szaknyelv kutatásban Hoffmann a *szaknyelvet* (*Fachsprache*) az *alnyelvek* közé sorolja és megállapítja, hogy szinonimaként gyakran a regiszter (*Register*) szót is használják. A szaknyelv mint alnyelv (*Subsprache*): „die Gesamtheit aller sprachlichen Mittel, die in einem fachlich begrenzten Kommunikationsbereich verwendet werden, um die Verständigung zwischen den in diesem Bereich tätigen Menschen zu gewährleisten” (Hoffmann 1987:53 cit. in Hoffmann 1998a:190) (mindazon nyelvi eszközök összessége, amelyeket szakmailag körülhatárolható kommunikációs területen alkalmaznak annak érdekében, hogy az adott területen tevékenykedő emberek megértsék egymást). Hoffmann (ibid.) ezen felül modelljében javaslatot tesz a szaknyelvek horizontális és vertikális tagolására. Az előbbi azt vizsgálja, hogy a szaknyelvek mennyire kapcsolódnak egymáshoz, míg az utóbbi az absztrakciós szintet mutatja be a nyelvi forma, a környezet és a kommunikáció résztvevői szerint csoportosítva. A szaknyelvek száma a horizontális felosztásban a szakterületek számától függ és az alkalmazott nyelvi eszközök alapján átfedés van közöttük.

Az olasz szaknyelv kutatás szakirodalmát vizsgálva Scarpa (2001) megállapítja, hogy a *szaknyelv* terminus használatában a megelőző harminc évben nem született megegyezés és a számos variáció közül (például *linguaggi settoriali*, *linguaggi specialistici*, *sottocodici*, *lingue specifiche*, *tecnoletti*), amelyek egyfelől túl szűken, másfelől túlságosan tágan értelmezik a fogalom jelentését. Scarpa a *lingue speciali* elnevezést használja átvéve Cortelazzo terminusát, amely a kommunikációs szükségletet hangsúlyozó 1994-es definíciójából származik:

„per lingua speciale si intende una varietà funzionale di una lingua naturale, dipendente da un settore di conoscenze o da una sfera di attività specialistici, utilizzata, nella sua intenzione, da un gruppo di parlanti più ristretto della totalità dei parlanti la lingua di cui quella speciale è una varietà, per soddisfare i bisogni comunicativi (in primo luogo referenziali) di quel settore specialistico.” (Cortelazzo 1994:8 cit. in Scarpa 2001:1)

Scarpa tehát azt hangsúlyozza, hogy *szaknyelven* a természetes nyelv azon variánsáról beszélünk, amely egy adott ágazathoz vagy speciális tevékenységi körhöz kötődik, és teljes egészében az adott nyelvet használó közösség egy szűkebb csoportjának kommunikációs (elsősorban referenciális) szükségleteit elégíti ki. Musacchio (1995) a szaknyelv kutatásról szóló írásaiban szintén a *lingue speciali* terminust alkalmazza, amely egyfelől – mint *lingua* (‘nyelv’) – viszonylag tág fogalom, mégis verbális szintre szűkíti le az elemzést, másfelől hasonlít például az angol *special language* terminusra, és így biztosítja a nemzetköziséget.

A hazai szociolingvisztikai szakirodalomban Kiss a szaknyelveket a *társadalmi nyelvváltozat-típusokhoz* sorolja, és így jellemzi: „logikailag és nyelviileg rendezett, definiált, kodifikált, s közérdekű a terminológiája” (Kiss 1995: 75). Több szerző is egyetért abban, hogy a szaknyelv valamely szakmai beszélőközösség speciális tevékenységi köréhez kötődik, a csoport ennek segítségével képes kielégíteni kommunikációs szükségleteit (Cortelazzo 1994, Kurtán 2003, Heltai 2006).

A hazai nyelvészek a szaknyelv meghatározásakor leggyakrabban Kurtán definícióját idézik, amely szerint:

„A szakmai nyelvhasználat fogalmát úgy értelmezzük, mint valamely szakmai beszélőközösség specifikus célú nyelvhasználatát, amely egyértelműen és világosan tükrözi a valóságnak azt a részét, amellyel egy adott terület közössége foglalkozik, és ezen keretek között a szóbeli és írásbeli kommunikáció jellegzetes megnyilvánulása. Ez a specifikus célú nyelvhasználat interdiszciplináris összefüggések többszintű kölcsönhatásaiban ragadható meg. Gyakorlati szempontok miatt alkalmazzuk némi egyszerűsítéssel ezen fogalom szinonimájaként a szaknyelv kifejezést.” (Kurtán 2003:50)

Kurtán megállapítja, hogy a szaknyelv fogalmának meghatározása számos kérdést vet fel:

„magának a szaknyelv fogalmának a meghatározása sem egyértelmű a szakirodalomban, bár számos kísérlet irányult leírására.

A definiálás nehézsége a fogalom interdiszciplinaritásából ered, és szorosan összefügg a háttérben álló felfogásokkal. Mind a szaktudományok, mind a nyelvészet és társtudományai gyors fejlődésével, bővülésével a szaknyelv fogalma is újabb és újabb szemszögből kerül megvilágításba. A rendszerszemléletű, strukturalista, kognitív, funkcionális, stilisztikai, szociolingvisztikai vagy pragmatikai és egyéb értelmezések függvényében sokféle meghatározás született. A definíciók túlnyomó része azonban egyoldalú, a fogalomnak mindössze néhány aspektusát öleli fel, és/vagy általánosító kijelentéseket fogalmaz meg. Jellemző, hogy a szaknyelvet azzal definiálják, hogy a nyelv eszközeit korlátozott módon alkalmazza, illetve azt fejtik ki, hogy mi nem tekinthető szaknyelvnek.” (Kurtán 2003:37)

Kurtán (2003) a szaknyelvről alkotott felfogásokat rendszerezve öt csoportot különít el, amelyek mindegyike meghatározott nyelvhasználókhöz, tevékenységhez és szociális szerephez kötődik. Eszerint a szaknyelv lehet: *csoportnyelv*, *alnyelv*, *funkcionális stílus*, *nyelvváltozat* és *regiszter*.

A funkciót helyezi előtérbe Bańcerowski (2003) is, aki a szaknyelvek létrehozásának alapvető okát funkciójukban látja. Véleménye szerint minden szaknyelvhez „hozzátartozik egy sajátos kultúra (egyben mentális kultúra is), a specifikus nyelvi pragmatika, bizonyos jellemző kifejezési és érvelési módok stb.” (Bańcerowski 2003:280). Eltérő megnevezést alkalmaz a szaknyelvek jelölésére: „A sajátos információs-kommunikációs szükségletek kielégítése érdekében a szakmai közösségek szükségszerűen létrehozzák a megfelelő szaknyelveket, azaz *technolektusokat*” (Bańcerowski 2004:446). Hasonlóan vélekedik Heltai (2006), aki a szaknyelvet funkcionális stílusnak tekinti és a köznyelvtől való eltérésüket szintén a funkciójukban keresi.

Ahogy említettem, a szaknyelv fogalmának jelölője nem feltétlenül egységes, ami igaz más nyelvekre is. Angolul például fellelhető a *Language for Special Purposes*,

amelynek olasz megfelelője is létezik: *lingua di specialità* (Castagnoli 2003:36). Czékmán (2010:36) megemlíti még a *special language* és *Language for Special Purposes* mellett a *Language for Specific Purposes (LSP)* terminust, valamint a német szakirodalomban a *Fachsprache* mellett a *Sondersprache* kifejezetést. A francia nyelvben is léteznek különböző változatok: *langues spéciales*, *languages spéciaux*, *langues des spécialité*. Ablonczyné (2006:20) is felsorol számos olasz nyelvű változatot: *tecnoletti*, *lingue speciali*, *linguaggi settoriali*, *linguaggi specialistici*, *microlingue*, *sottocodici*.

A terminológiai szakirodalomban – ha megnézzük Arntz et al. (2009:10) terminológiai kézikönyvét – láthatjuk, hogy a német DIN 2342:1992 szabvány definícióját veszik át: „Fachsprache: der Bereich der Sprache, der auf eindeutige und widerspruchsfreie Kommunikation im jeweiligen Fachgebiet gerichtet ist und dessen Funktionieren durch eine festgelegte Terminologie entscheidend unterstützt wird” (Arntz et al. 2009:10) (Szaknyelv: a nyelv azon része, amely az adott szakterület egyértelmű és ellentmondásmentes kommunikációjára irányul, és amelynek működését meghatározó módon segíti elő a rögzített terminológia). A definíció a szaknyelv sokféleségére, a köznyelvtől való elhatárolásra helyezi a hangsúlyt és kiemeli a szakszókincs szerepét.

A szaknyelvvvel kapcsolatban érdemes kitérni a *szakszöveg* fogalmára, mivel a szakszövegek jelentik a szaknyelv gyakorlati megvalósulását és a szaknyelvi kutatások elsődleges vizsgálati tárgyát. Pongrácz szerint: „Szakszöveg az a szöveg, amelyet az üzenet küldője szakmai közlésre szán és az üzenet befogadója szakmai közlésnek tekint” (Pongrácz 1987:317). A definícióval kapcsolatban két tényezőt emel ki: a céljellegét és a kommunikációban résztvevők közös előismeretét. Hoffmann (1998a) leírása alapján a szakszövegek jellemzőit külső és belső tényezők határozzák meg. Külső tényezők közé sorolja a 1.) kommunikációs partnereket (például szakember és szakember, szakember és nem szakember); 2.) a kommunikációs szándékot, a szöveg funkcióját (például tájékoztatás, leírás; 3.) a kommunikációs helyzetet (például médium), és 4.) a kommunikáció tárgyát (például szakterület). A belső tényezők közé tartozik: a makrostruktúra, a koherencia, a szintaktikai jelenségek és a lexika. A különböző külső és belső tényezők figyelembe vételével a szakszöveg:

„Instrument bzw. Resultat der im Zusammenhang mit einer spezialisierten gesellschaftlich-produktiven Tätigkeit ausgeübten sprachlich-kommunikativen Tätigkeit. Er bildet eine strukturell-funktionale Einheit (Ganzheit) und besteht aus einer endlichen, geordneten Menge pragmatisch, semantisch und syntaktische kohärenter Sätze oder satzwertiger Einheiten (Texteme), die als komplexe sprachliche Zeichen komplexen Vorstellungen des Menschen von komplexen Sachverhalten in seiner Arbeitswelt entsprechen.” (Hoffmann 1998a:195)

[a szakosodott társadalmi-termelő tevékenységgel összefüggő nyelvi-kommunikációs tevékenység eszköze, illetve eredménye. A szakszöveg strukturális-funkcionális egységet (egészet) képez és véges számú, pragmatikai, szemantikai és szintaktikai szempontból koherens, rendezett mondatok vagy mondatértékű egységek (textémák) összessége, amely megfelel a munka világában az emberek által az összetett valós témákról alkotott komplex elképzelések összetett nyelvi leképezésének].

Hoffmann (1998a, 1998b) a szakszövegek típusait komplex nyelvi cselekvések konvencionális mintáiként értelmezi, amelyek kontextuális, kommunikatív-funkcionális és strukturális jellemzői leírhatók, és amelyek besorolását a domináns jellemzők határozzák meg. Hoffmann (1998a) átvesszi de Beaugrande és Dressler megközelítését, amely szerint a szöveget hét állandó ismérv jellemzi (kohézió, koherencia, szándékoltóság, elfogadhatóság, hírérték, helyzetszerűség és intertextualitás) (de Beugrande, Dressler 2000:19–36).

Ablonczyné (2006) megállapítja, hogy a szaknyelvi kutatások területe a rendszeres kutatások elejétől (a XIX. sz. végétől), a kezdeti statisztikai, majd terminológiai kutatásoktól kezdve hatalmas változáson ment keresztül napjainkig. A szaknyelvkutatói irányai között sorolja fel a szaknyelv fogalmára, a szakmaspecifikus besorolásra, a lexikológiai és terminológiai vizsgálatokra, a szövegszintű kutatásokra (szakmai kommunikációra), szövegtípusokra és műfaj szerinti elemzésekre, valamint az interkulturális aspektusokra irányuló kutatásokat. Megállapítja, hogy az utóbbi időszakban a szaknyelv kutatóinak figyelme elsősorban a szövegnyelvészet, a funkcionális szöveggrammatika, a szöveggrammatika, a szociolingvisztika és a szövegpragmatika felé fordult. Fata (2009) szerint a hazai szaknyelvi kutatások témakörei napjainkban az alábbiak: magyar szaknyelv a soknyelvű Európában,

szaknyelv és számítástechnika, az angol nyelv hatása a szaknyelvben, diakrón elemzés, a szaknyelvi kommunikáció vizsgálata, kontrasztív nyelvészeti vizsgálatok.

2.4.2. A gazdasági szaknyelvről

Ebben az alfejezetben a gazdasági szaknyelvet elsőként történelmi szempontból tekintem át röviden, majd kitérek a szaknyelvi kutatásokra, végül a terminológiai szempontú meghatározás nehézségeit ismertetem.

A gazdaságtudomány viszonylag fiatal tudománynak számít, bár a mai modern gazdasági tudományok alapjai még a XVIII. századra nyúlnak vissza, amikor a régi kereskedői terminológiát felváltja a gazdaságpolitika szókincse (Ablonczyné 2000). A magyar gazdasági szaknyelv kialakulása a nyelvújítás időszakára nyúlik vissza. Az előzményekről és jellemzőkről részletes összefoglalót írt Fábián Pál *A gazdasági élet nyelvéről* címmel (Fábián 1955). Ahogyan azt Fábián kiemeli, a magyar nyelv történetében fontos szerepet tölt be a nyelvújítás időszaka (1772–1867 v. 1872), amikor nagy hangsúlyt kapott a megfelelő magyar szakszavak megalkotása, és olyan elveket dolgoztak ki, amelyek alapvetően ma is érvényesek. A nyelvújítók számára a tudományos nyelv megújítása után a gazdasági élet és az ipar nyelve vált fontossá. Ez tudatos döntés eredménye volt, hiszen a szabadságharc időszaka előtt az önálló magyar ipar létrejötté megkívánta, hogy a nagybirtokok kezdődő gépesítése során számos új eljárást alkalmazzanak, és a lehető legtöbb munkás számára lehetővé tegyék a nagy számban külföldről behozott gépek használatának elsajátítását. Fábián megállapítja, hogy a gazdasági élet szakszavait a nyelvújítás során ugyanazokkal a szóalkotási módokkal hozták létre, mint az irodalmi élet szavait, a gazdasági szaknyelv területén azonban csak később, jóval 1848-at követően jelennek meg nagyobb számban egységes terminológiát teremtő szakszótárak. Bár mind az irodalmi nyelvre, mind a szaknyelvekre jellemző a több alakváltozat együttes létezése, a gazdasági nyelvben jóval tovább húzódik a szinonimák harca, amely még az 1950-es években és napjainkban is érezteti hatását.

A gazdasági szaknyelv, ezen belül az üzleti és gazdasági élet terminusai fontos helyet foglalnak el a mai magyar nyelvben, több okból. Magyarországon nagymértékű változások mentek végbe a gazdasági életben és a szaknyelvben a rendszerváltás (1989) óta, miután a szovjet típusú, intézményileg zárt gazdaságszervezési modell összeomlott.

A magyar gazdasági terminológia változásának két legfontosabb mérföldköve az 1989-es politikai rendszerváltozás, és a 2004-es csatlakozás az EU-hoz. Ez a két esemény a gazdasági fogalomrendszer teljes átalakítását kívánta meg Magyarországon (Fóris 2006a). Ennek a folyamatnak a legfontosabb jellemzői:

- megkezdődött az áttérés a tervgazdálkodás ún. szocialista gazdasági szaknyelvéről a piacgazdaság szaknyelvére a gazdaság modernizációjával, felzárkóztatásával és az integrációs törekvések megjelenésével (Chikán 2006, 2007, Ablonczyné 2006, Fóris 2010);
- ez utóbbiak sikerének lehetünk tanúi, amikor Magyarország 2004-től csatlakozott az Európai Unióhoz, ami szintén kihatott a gazdasági szaknyelv alakulására is (Ablonczyné 2006).

Ablonczyné (2006) Chikán (2006) alapján az 1990 óta bekövetkezett folyamatos változások közé a következőket sorolja: új fogalmi rendszer kialakulása, a közgazdasági és az üzleti nyelv szétválása, az őseredeti fogalmak visszaemlése, a szubkultúrák zsargonjainak kialakulása és az uniós szaknyelv megjelenését. Ezen felül megemlíti az újfajta ideológiai tartalmak, homályos fogalmak, anglicizmusok tömeges megjelenését. Mai társadalmunkban már olyan fogalmak játszanak kulcsfontosságú szerepet, mint az információ, a kommunikáció, a globalizáció és a gazdasági növekedés. A globalizáció révén egyre szélesebb gazdasági együttműködés jön létre a különböző országok között. Az európai integrációs törekvések, azaz a mai Európai Unió kiindulási alapja is gazdasági érdekszövetség. Ez természetesen megkívánja a magas szintű szakmai kommunikációt a szakemberektől és a nyelvi közvetítőktől egyaránt. Ablonczyné (2006) megállapítja, hogy megnőtt a társadalmi igény a minőségi kommunikáció iránt. A szaknyelv már nemcsak munkaeszköz, hanem termelési tényező is, amelynek használata konkrét, pénzre váltható értéket képvisel a gazdasági szférában. A cél tehát a tudatos nyelvhasználat. Külön kitér az angol nyelv mint *lingua franca* szerepére. „Bizonyított tény a nyelv és a gazdaság kapcsolata: A globalizációval, a gazdasági cselekvés megjelenési formáinak fejlődésével alakult ki a világon az a jelenség, hogy előtérbe kerültek bizonyos domináns nyelvek” (Ablonczyné 2006:17).

Picht (1998) a gazdasági szaknyelvi kutatásokat elemezve azokat két nagy szakaszra osztja: 1) diakrón vizsgálatok egészen az 1930-as évekig, majd a 2) szinkrón vizsgálatok megjelenése a Prágai iskola megalakulásával. E két irányzat jellemzi a XX. század első négy évtizedét. Picht (1998) szerint, Hoffmann véleményével ellentétben, az

említett irányzatoknak nem volt szerves folytatása, mivel számos szempontot újonnan vetettek fel a modern szaknyelv kutatásban anélkül, hogy hivatkoztak volna a korábbi szakirodalomra. Ugyanezen a véleményen van Hundt (1998a), aki szerint viszont az első szakasz az 1930-as évekig tartott és nem kapcsolódott a 2. világháborút követő második szakaszhoz. A gazdasági szaknyelvi kutatásokban napjainkban is sokféle módszert alkalmaznak, például nyelvi elemek statisztikai elemzését, szövegtípusok összehasonlító vizsgálatát, szemantikai elemzéseket, pragmatikai-funkcionális és szociológiai módszereket (Ablonczyné 2006). Vargáné Kiss (2008) nyomán e kutatások háromféleképpen csoportosíthatók: a) gazdasági kommunikáció (pl. Borgulya, Somogyvári 2007, Borgulya 2010), b) gazdasági terminológia, szakfordítás (pl. Muráth 2006a) és c) gazdasági szaknyelv oktatása, nyelvpedagógia, módszertan (pl. Ablonczyné 2006). A napjainkban zajló kultúraváltás kihat a szaknyelvek fejlődésére és vizsgálatára, ami új kutatási célokat és módszereket igényel (Ablonczyné 2005, 2006).

A *gazdaság* és a *gazdasági szaknyelv* fogalmának pontos, azaz terminológiai szemléletű meghatározása nem egyszerű a gazdaság interdiszciplináris jellege miatt. Musacchio (1995) a gazdaságot 'hibrid' tudománynak nevezi az olyan 'tisztá' tudományokhoz képest, mint a matematika, mivel elemzéseikhez más tudományok, például a matematika, statisztika, pszichológia vagy szociológia eszközeit alkalmazza. Scarpa (2001) egyetért azzal, hogy a gazdaság fogalma erősen interdiszciplináris jellegű, amelynek nyelvezetében jogi, politikai, statisztikai és matematikai fogalmak találhatók.

Egyetértek Ablonczyné (2006) megállapításaival, aki szerint a gazdasági szaknyelv az, amelyik leginkább közel áll a köznyelvhez, szinte mindenkit érint, jellegzetességei nehezen meghatározhatóak és a terminusai rövid időn belül a köznyelv részévé válnak. Ahogyan Lengyel is írja, a „gazdasági szöveg igen tág fogalom” (Lengyel 2006:25), „a gazdasági szövegek ugyanolyan szerteágazóak, mint a gazdasági élet – a pénzügyi szféra, a termelő és szolgáltató szféra, az állami szféra és még a magánszféra is része” (Lengyel 2006:29).

A gazdasági szaknyelv valóban „rendkívül bonyolult és összetett kategória” (Ablonczyné 2006:36) vagy ahogyan Vargáné Kiss írja „a gazdasági szaknyelv terminus rendkívül általános és széles spektrumot fog át” (Vargáné Kiss 2008:42). Ablonczyné (2006:29) szerint „a gazdasági szaknyelv gyűjtőfogalommmá vált, és olyan területeket is magába foglal, amelyek kutatására és oktatására a munkaerő-piaci

elvárások megváltozása miatt van szükség”. Vargáné Kiss ezzel összhangban leírja, hogy a „gazdasági szaknyelvet gyűjtőkategóriaként fogjuk fel, mely speciális részterületekre osztható”, ahol „minden egyes részterület sajátos szakmai nyelvhasználattal rendelkezik” (Vargáné Kiss 2008:43). Ablonczyné (2006) egyetért azzal a megközelítéssel, amely szerint a szaknyelv létezésének oka annak funkciójában rejlik.

Széles körben vizsgált a gazdasági szaknyelv az újságnyelvben, amit indokol a korpusz könnyebb hozzáférhetősége és a témakör, szókincs aktuális jellege. Hundt (1998b) felhívja arra a figyelmet, hogy a sajtó nyelve azonban csak egy kis szeletét képezi a gazdasági szaknyelvnek. Megemlíti a gazdasági szervezetek (például bankok, biztosítók, ipari vállalatok) és a tudományos szakszövegek vizsgálatának szükségességét. Ezen belül felsorolja például a szerződéseket, az üzleti leveleket, általános üzleti feltételeket, az adóbevallást mint a gazdasági szaknyelvi kommunikáció prototipikus formáit. Ezzel összhangban áll Ablonczyné (2006:65) osztályozása, aki Mihalovics (2004) nyomán dolgozta ki a gazdasági szaknyelvi performancia tipológiáját, amely az alábbi szempontokat veszi figyelembe: nyelvhasználati szféra, stílus, formák és termékek (3. táblázat).

Az 8. fejezetben elemzem a cégbíróság doménhez tartozó terminusokat, amelyeket cégiratokból, azaz hivatalos, írott és extern gazdasági szövegekből nyertem ki. Ezek a szövegek a jogszabályoknak és a hivatalos nyelvezetnek megfelelően készültek. Ahogyan azt Rega (2007) megállapítja, léteznek a gazdasági szaknyelven belül erőteljesen szabványosított (például bankok éves beszámolóí) és kevésbé szabványosított szakszövegek (tudományos írások).

Nyelvhasználati szféra	Stílus	Formák és termékek
közgazdaságtudomány nyelvhasználata	tudományos többnyire írott	tudományos munkák szakkönyvek tanulmányok, esszék konferencia-előadások tudományos referátumok tudományos viták
gazdasági szövegek (dokumentumok) nyelve	hivatalos (írott)	utasítások szerződések körlevelek irányelvek szabályzatok jelentések
tényleges kommunikáció	szóbeli	nemzetközi tárgyalások értekezletek konzultációk információátadás tájékoztatás
a média gazdasági nyelvhasználata	publicisztikai (írott vagy szóbeli)	újság- és folyóiratcikkek interjú (szóban és írásban) gazdasági tárgyú hirdetések gazdasági vitafórumok
az utca emberének hétköznapi gazdasági nyelvhasználata	köznyelvi (szóbeli)	párbeszéd a gazdaságról kritikai vélemények felhívás monológ

3. táblázat: A gazdasági performancia tipológiája (Ablonczyné 2006:65).

Ablonczyné szintén táblázat segítségével illusztrálja a gazdasági kommunikáció jellegzetes műfajait, extern és intern, szóbeli és írott műfajok csoportosításával (4. táblázat):

	Írott	Szóbeli
extern	e-mail jelentés úrlap pályázat hirdetés levél szerződés tudományos/ismeretterjesztő cikk	telefonbeszélgetés telefonúzenet megbeszélés beszámoló üzleti tárgyalás konzultáció tudományos/ismeretterjesztő előadás
intern	rövid üzenetek emlékeztetők szabályzatok (alapszabály, fegyelmi szabályzat stb.) belső jelentés jegyzőkönyv körlevél kérelem	telefonbeszélgetés megbeszélés bemutató interjú a munkahely bemutatása beszámoló értekezlet utasítás „small talk”

4. táblázat: Jellegzetes műfajok a gazdasági kommunikációban (Ablonczyné 2006:66).

2.4.3. A szaknyelvek és a gazdasági szaknyelv általános és az olasz–magyar nyelvpárra jellemző sajátosságai

A továbbiakban röviden áttekintem a szaknyelvek, a gazdasági szaknyelv és ezen belül pedig az olasz és magyar gazdasági szaknyelv jellemzőit. Ebben az alfejezetben elsődlegesen a szaknyelv kutatás eredményeit ismertetem, kiegészítve azt néhány terminológiai szakirodalmi hivatkozással, amelyek rávilágítanak a két terület kapcsolódási pontjaira is.

Musacchio (1995) kiemeli, hogy a szaknyelvi kutatásokban eleinte azt feltételezték, hogy a szaknyelv a köznyelvtől kizárólag a terminusok gyakori előfordulásában különbözik. Ablonczyné (2006) szerint túl kell lépni azon a

megközelítésen, hogy a szaknyelv a szakszókincssel egyenlő. Ezzel összhangban áll Musacchio (1995) felfogása; ő Hoffmann és Sobrero nyomán a szaknyelvek általános jellemzői közé sorolja: a pontosságot, a tárgyilagosságot, az absztrakciót, az általánosítást, az információsűrűséget, a szintetikusságot, az emocionális semlegességet, az ambiguitás kerülését, a személytelen jelleget, a logikai koherenciát és meghatározott terminusok használatát. Musacchio (1995) olasz és angol gazdasági szakszövegek elemzése alapján vonja le azt a következtetést, hogy az olasz gazdasági szakemberek írásai nagy változatosságot mutatnak és angol nyelvi jellemzőket tükröznek annak ellenére, hogy a szintaktikai és a lexikai különbségek jelentősek. Az olasz nyelv esetében magasabb az absztrakció szintje, amely angol nyelvre fordításakor konkretizálást kíván meg. Tapasztalataim alapján ugyanez jellemző az olasz gazdasági szakszövegek magyar nyelvre történő fordításakor is.

Scarpa (2001) a szaknyelv jellemzői között hasonló szempontokat sorol fel: a pontosság, tárgyilagosság, gazdaságosság, világos stílus és szituativitás. Musacchioéhoz hasonló jellemzőket sorol fel Bańcerowski (2004), aki szerint szemantikai síkon monoszémia, morfológiai síkon szimplifikáció, stilisztikai síkon semlegesség jellemzi a szaknyelvet.

Scarpa (2001) is hangsúlyozza, hogy a szaknyelvben nagyon szoros a kapcsolat a fogalmi rendszer és a nyelvezet között. Rega (2007) úgy véli, hogy szükséges lenne vizsgálatokat folytatni az erősen szabványosított gazdasági szövegtípusokban, hogy meg lehessen állapítani azok állandó jellemzőit. Vargáné Kiss (2008) szerint a gazdasági szaknyelvre a szaknyelvi kutatások számos megállapítása érvényes. A szakirodalom elemzése alapján ezek közé sorolja a következőket: a szaknyelv használata szakmai képzettséget feltételez, a szaknyelvnek több rétege vagy szintje létezik és a szaknyelv nem egyenlő a szakszavak ismeretével, bár a szaknyelvek jellegzetessége elsősorban lexikai síkon szembetűnő. Ez utóbbi megállapítás számos szerző publikációjában szerepel (Musacchio 1995, Scarpa 2001, 2002, Ablonczyné 2006, Rega 2007, Arntz et al. 2009). Muráth nem tartja általános érvényűnek a gazdasági szaknyelvre a szaknyelvi jellemzőket: „a gazdasági szaknyelvre és azon belül néhány szövegfajtára nem érvényesek azok a Hoffmann és mások által megfogalmazott általános alapvetések, miszerint a szaknyelv „egyértelmű”, kerüli a képeket, hasonlatokat, nem expresszív, hanem „neutrális”. A reklám nyelve élő cáfolata a fenti állításoknak, de a gazdaság egyéb területei is az ellenkezőjét bizonyítják” (Muráth

2006a:163). Meghatározónak tekinti még az adott szövegfajtát is. Ez valóban néhány területre jellemző (marketing és ehhez kapcsolódóan a reklám nyelve), azonban a gazdasági szaknyelv legtöbb területén általános törekvés az egyértelműség. Erre utalnak olyan szabványosítási törekvések, amelyek például a mérleg terminusainak egységesítésre vonatkoznak (Rega 2007).

A legtöbb szaknyelvkutató elemzés megegyezik abban, hogy a szaknyelv három területen, a szókészletben, a szöveg szerkesztésmódjában és pragmatikai szempontból mutat eltéréseket a köznyelvhez képest. Tehát a lexika sajátos használata nem az egyetlen különbség a szaknyelvi és a köznyelvi szövegek között (Hoffmann 1998a), de a legtöbb nehézség ezen a területen jelentkezik (Ablonczyné 2000, Scarpa 2001, 2002). Emiatt jelentős a szakszótárak minőségének és aktualitásának kérdése. Mivel a legtöbb elemzés megegyezik abban, hogy a szaknyelv és a köznyelv különbségei három területen, azaz a szókészletben (lexiko-szemantikai szint), a szöveg szerkesztésmódjában (szintaktikai szint) és a pragmatikai szinten lelhetők fel, ezért rövid összefoglalómat ennek megfelelően ismertetem.

A szaknyelvi lexika összetevői (Ablonczyné 2006): köznyelvi szókincs, közös szakszókincs és specifikus szakszókincs. A szaknyelvek lexikai jellemzői között fontos szerepet játszik a monoszémia és a gazdaságosság elve, amelyek célja, hogy a nyelvi elemek lehető legnagyobb egyértelműsége és differenciáltsága mellett a befogadó a legkisebb erőfeszítéssel legyen képes a szöveget feldolgozni (Scarpa 2002). Ezt alátámasztja a terminológiai szakirodalomban Fóris, aki szerint a „szaknyelvekben a szóhasználat sokkal kötöttebb, mint a köznyelvben, a terminusok jelentésmezőjének kiterjedtsége kicsi, gyakran egy elem tartozik hozzá, a szaknyelvekben az egyértelműség biztosítása miatt korlátozott a jelentés árnyalása, így például a szinonimák használata. Gyakori, hogy a köznyelvben hasonló, egymáshoz nagyon közeli jelentéssel használt szavak szakterminusként különböző folyamatot, jelenséget, tárgyat jelölnek” (Fóris 2005a:55). Ugyanakkor az egyértelműségre való törekvés mellett a gazdasági életre ma is jellemző a különböző alakváltozatok együttélése. Ennek egyik oka az, hogy a gazdasági szaknyelv társadalomtudományi gyökerei miatt nem tekinthető olyan mértékben egzaktnak, tudományos jellegű szövegnek, mint a természettudományi szövegek, ebből kifolyólag terminológiája is nyitottabb, kevésbé egységes (Scarpa 2001). A másik ok, hogy „a különböző szakterületek új, a közhasználatba is gyorsan bekerülő terminusai esetén gyakori, hogy idő hiányában

elmarad a hosszú lexikalizálódási folyamat” (Fóris 2005a:56). Éppen a gyors fejlődés miatt az új szavak megjelenése esetén a terminológusok javaslattétellel élhetnek, amit a nyelvi közösség elfogadhat és normává tehet (Fóris 2005a). Rega (2007) a szakszókincset vizsgálva hangsúlyozza, hogy az utóbbi évtizedekben a gazdasági szakszövegek terminusai egyre erőteljesebben vannak jelen a köznyelvben, amelynek számos gazdasági terminus vált már részévé. Példaként megemlíthetjük a *GDP (brutto hazai termék)* terminust.

Visszatérve a szaknyelv kutatás eredményeire, megállapították, hogy az olasz gazdasági szaknyelvre jellemző:

- a kölcsönszavak, a jövevényszavak, az anglicizmusok,
- a betűszavak és a szimbólumok (például *PIL = GDP*) használata;
- a metaforák (például *Piazza affari = borsa di Milano*),
- eufémizmusok és enyhítő-lefokozó nyelvi eszközök alkalmazása (például *naturalmente, praticamente* stb.) (Ablonczyné 2000, Scarpa 2001).

A magyar gazdasági nyelvben is sok anglicizmus használatos (például: *non-profit szervezet/organizzazione non-profit, just-in-time/gestione just-in-time – it.*). Ablonczyné (2006:50) felhívja arra a figyelmet, hogy a magyar és olasz gazdasági szakszövegekben megfigyelhető például a prefixumok – időnként indokolatlan – használata (*ex-, hiper-, mini-, maxi-, mega, tele-* stb.). Részletesen elemez és mutat be olyan új keletű jelenségeket, mint például az *e-* prefixum használata (lásd *e-commerce*) vagy sajátos kifejezéseket, mint a *low cost* (a *fapados* jelző kibővített használata). Az olasz neologizmusokat – köztük gazdasági terminusokat is – behatóan elemzi Tóth (2010) *Szóösszetétel a mai olasz nyelvben. Tendenciák a neologizmusok körében* című disszertációjában.

Scarpa (2001) a morfoszintaktikai sajátosságokkal kapcsolatban megemlíti, hogy a szakszövegekre nem külön szabályok jellemzőek, hanem az, hogy bizonyos jelenségek gyakrabban fordulnak elő bennük. Ilyen például az olasz nyelvben az ellipsisz hiánya, a jelen idő gyakori használata, a nominális stílus, a szenvedő szerkezet és a függő beszéd. Ablonczyné hasonló jellemzőket sorol fel: nominalizáció, szintaxis egyszerűsödése, az igehasználatban a személytelen szerkezet, az igeidő használat szegényessége és a szenvedő szerkezet (Ablonczyné 2000, 2006).

A szakszövegekben erős a korreláció a szövegtípus és szöveg felépítése között, aminek következtében meghatározó normák és konvenciók alakultak ki. Ha betartjuk a

fogalmazási alapelveket (retorikai és szövegtani sajátosságokat), akkor a szakszövegek is könnyebben értelmezhetőek, mivel így megfelelnek a retorikai elvárásoknak, és pragmatikai funkciójukat is jobban betöltik (Scarpa 2001). Ablonczyné (2006) Fórisra (2005a) említi a szaknyelvi normát, amelynek része a terminológiai és szemantikai norma (lásd a 2.6.1. alfejezetet a terminológiai normáról). Természetesen ezzel a fordítóknak tisztában kell lenniük. Az üzleti levelezésben egy jellemző példa a levél befejezése, amely a magyar nyelvben ma általában *üdvözléssel* zárul. Az olasz levelezésben a befejező mondat jóval emelkedettebb stílusú: *porgiamo i nostri distinti saluti*, azonban fordításkor mindkét irányban az adott célnyelvi kultúra elvárásait ajánlatos betartani. A magyarra fordításkor tehát megtartom az *üdvözléssel* kifejezést, míg másik irányban több lehetőség is kínálkozik az emelkedettebb stílus kifejezésére, de ennek egyeznie kell a befogadó elvárásaival. Scarpa (2001) az angol és az olasz nyelv összehasonlításánál megemlíti, hogy az olasz szaknyelvre formális, összetett, elvont nyelvezet a jellemző. Véleményem szerint a magyar szaknyelv az angolhoz hasonlóan egyszerűbb szerkesztésmóddal rendelkezik, lineárisabb és szintetikusabb, a szöveg konkrétabb megfogalmazott, mint az olasz nyelvű gazdasági szakszövegek.

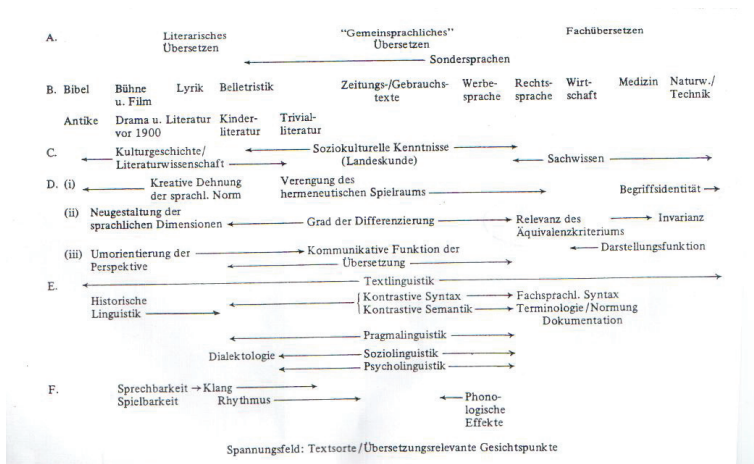
2.4.4. A gazdasági szaknyelv helye a szaknyelvek között

Ahhoz, hogy a gazdasági szakszövegek fordításakor alkalmazható eljárásokat megértsük, szükséges a gazdasági szakszövegek terminológiai jellegzetességeinek ismertetése. Éppen ezért fontosnak tartom a gazdasági szaknyelv helyének vizsgálatát a többi szaknyelvhez képest. *Elemzésem középpontjában a gazdasági szaknyelv terminológiai szempontú behatárolása áll.* Ezért nemcsak a lexikai jellemzőket, hanem a fogalmi rendszerek és terminusok jellemzőit, a nyelvi jellegzetességek és a szakismeretek egységét vizsgálom. Ennek megfelelően állapítom meg a gazdasági szaknyelv helyét a szaknyelvek között.

Karcsay (1986) a jogi szaknyelvet és a szakfordítást vizsgálva megállapítja, hogy a szakfordítás rendkívül tág tartalmú és szerteágazó, éppen ezért a kérdéskört leegyszerűsítve különbséget tesz a természettudományos-műszaki (műszaki) és a humán-társadalomtudományi (jogi) fordítások között. Míg a műszaki nyelvhasználatban viszonylagos állandóság tapasztalható, addig a jogi szaknyelv állandó jelleggel kiszolgáltatott a társadalmi-kulturális változásoknak. A műszaki szavaknál támaszkodni

lehet a szabványokra, azonban a jogi nyelv fogalmait és használatát a jogból kiindulva lehet megérteni és nem hanyagolhatók el a történelmi, szociális és társadalmi tényezők. Végül, míg a műszaki szaknyelv terminológiájában erőteljes a nemzetközi konvergencia, addig a jogi nyelv szavai a nemzeti hagyományok, a lokális társadalmi-kulturális viszonyok közegében elszigeteltek.

Snell-Hornby (1994) messzebből indul és jóval összetettebben tárgyalja a szaknyelvet és a szakfordítást. A fordítás szempontjából releváns szempontok alapján három alapvető szövegtípust különböztet meg: az irodalmi, a köznyelvi és a szaknyelvi fordítást. A két szélsőséges típusnak a bibliafordítást és az orvosi és természettudományi szövegeket tekinti. Az egyes területek között nem húzható éles határvonal. Az előbbtől az utóbbi felé haladva nő a fogalmi azonosság szintje és csökken az ekvivalenciakritérium viszonylagossága egészen a teljes azonosságig. Ebben a rendszerben a jogi és a gazdasági szakfordítás közvetlenül egymás mellett, a reklámszaknyelv és az orvosi szaknyelv között helyezkedik el (lásd 7. ábra).

7. ábra: A szaknyelvek kategorizálása fordítási szempontok alapján (*Eine Prototypologie*) (Snell-Hornby 1994:17).

Karcsayéhoz (1985) hasonló megközelítést találunk Arntznál (2001), aki szerint a kultúrához, illetve nyelvi közösséghez való kötöttség szempontjából a szaknyelvek két szélsőséges esetének a műszaki (tág értelemben vett: természettudományi) és a jogi (tág

értelemben: adminisztrációs) szaknyelvet tekint, ahol minden egyéb szaknyelv a kettő között helyezkedik el. Ezen a képzeletbeli skálán a gazdasági szaknyelv ugyanúgy a jogi szaknyelvhez áll közel. Arntz (2001) megállapítja továbbá, hogy a jogi szaknyelv kifejezetten egy országon belüli rendszerhez, illetve hivatalos nyelvhez (nyelvekhez) kötődik. Ezáltal *országspecifikus jelleget* tulajdonít neki. A különböző országok jogi szaknyelvi terminusai közötti ekvivalencia megteremtése azért ütközik nehézségekbe, mert már kialakult, az adott országok rendszereihez kötődő terminusok közt kell azt megteremteni.

A jogi szaknyelv sajátos jellemzőkkel rendelkezik. Crystal szerint a jogi szaknyelv: „a törvény szava tulajdonképpen maga a törvény. Egyetlen más nyelvváltozat esetében sem fektetnek ekkora súlyt a nyelv jelentésáryalataira, sehol sem hagyják ennyire figyelmen kívül azt, ami nincs egyértelműen leírva, és sehol nincs ekkora jelentősége a korábbi nyelvhasználatnak” (Crystal 1998:479). A magyar jogi szaknyelv jellegzetességeit részletesen elemzi számos írásában Dobos, aki hasonlóan vélekedik: „egyetlen más olyan tudományterület sem létezik, ahol annyira szoros az adott szakterület és a nyelv közötti kapcsolat, mint ahogyan az a jog és a nyelv esetében megfigyelhető. Közismert tény, hogy a jog alapvetően verbális intézmény, hiszen a jogi norma csakis nyelvi formában juthat kifejezésre” (Dobos 2009:255). „A jogi terminusok és a köznyelvi szavak közötti legfőbb különbség jelentésük definiálásának pontosságában, részletességében rejlik” (Dobos 2009:261). Ezt állítja Bullo (2009) is az olasz jogi szaknyelvet elemezve, hiszen a jog nem létezhet nyelvi megvalósulás nélkül, míg más, például műszaki és természettudományi területek természetükönél fogva léteznek a nyelven kívüli valóságban.

Létezik még egy olyan terület, amely a gazdasági és a jogi területtel egyaránt mutat párhuzamokat, mégis rendelkezik önálló jellemzőkkel: az ún. uniós szaknyelv. Klaudy (2001) új szövegtípust, ún. euroadminisztrációs szövegeket említ, amelyek sajátos szövegalkotás és fordítás eredményét képezik. Castagnoli (2006) elemzéseiben eleve kétféle jogi szaknyelvet különböztet meg: egy adott országhoz, geopolitikai területhez kötődő jogi szaknyelvet, és az ún. európai uniós szaknyelvet (uniós jogi és adminisztrációs nyelvhasználat).

Arntz (1994) szerint az uniós intézményekhez kapcsolódó fogalmak rendszere egységesnek mondható, mivel maga a rendszer, amely alapját képezi, egységes (Arntz 1994). Castagnoli (2003, 2006) szintén azt állítja, hogy az uniós szaknyelv esetében az

újonnan kialakult fogalmakat eleve egymás közti azonosság jellemzi, mivel az egyes országok rendszerétől eltérő, de azonos valósághoz kötődnek. Míg a gazdasági-jogi fogalmak az adott országra jellemző fogalmak és ezért jelentős eltérést is mutathatnak, addig az uniós jogi és adminisztrációs nyelvhasználat újonnan kialakult és folyamatosan kialakuló fogalmai között az azonos rendszer miatt a fogalmak között legtöbbször eleve azonosság áll fenn. Arntz (2001) szerint amellett, hogy az ún. uniós szaknyelvben mind tartalmi, mind nyelvi szempontból homogenításra kell törekedni, szakmailag is elfogadhatónak kell lennie, hogy az adott országban már meglévő rendszerhez illeszkedni tudjon.

A fentiek alapján terminusok szintjén többféle jellemző nehézséget emelhetünk ki az uniós szaknyelv esetében:

- 1) ha a fogalmakat eleve azonosság jellemzi, akkor elsősorban a terminusok jelölőinek kiválasztására terelődik a hangsúly,
- 2) fontos megállapítani, hogyan viszonyulnak fogalmi szinten az uniós terminusok a már meglévő, adott országokhoz kötődő terminusokhoz,
- 3) lehetőségként felmerülhet új jelölő használata vagy amennyiben nem érdemes új jelölőt alkotni, akkor akár a fogalmak egységesítésére is sor kerülhet, mivel az uniós intézményeknek megvan erre a lehetőségük (lásd 7.4.2. alfejezet).

Tehát a terminusok szempontjából felmerülő kérdés, hogy vajon már létező vagy újonnan bevezetendő jelölőket érdemes-e alkalmazni. Castagnoli (2003, 2006) szerint, mivel az uniós jogi szaknyelv foglmainak és a terminusainak a közösség összes országában, tehát minden politikai-jogi-gazdasági rendszerben alkalmazhatónak kell lenniük, az „ideális terminusalkotás” nem mutat országspecifikus jegyeket, eredménye többnyire egy semleges, ill. gyakran mesterséges nyelvezet, a terminusokat sok esetben akár parafrázis vagy hiperonima helyettesíti és nem állandósult jelölők. Fontos még ezzel kapcsolatban megjegyezni, hogy az uniós adminisztrációs szaknyelv többek között azért is teremt újfajta kihívásokat, mert a közösségi szabályozásban tömegesen jelennek meg az új fogalmak és előfordul, hogy a már létező terminusok fogalma bővül, vagy mivel nem alakult még ki az adott nyelven terminus, ezért körülírást alkalmaznak.

Bullo (2009) szerint a sajátosságok oka a közösség természetében gyökerezik, amely jogilag autonóm és saját, a tagállamoktól eltérő jogszabályokat dolgozott ki, és ebben az új univerzumban újonnan megalkotott fogalmak jelölésére új lexikai egységekre van szükség. Mivel nincs közös európai nyelv, ezért a nyelvi kérdés inkább

a differenciálódást erősítette és kevésbé a kohéziót. Mégis szükséges, hogy a különböző nyelvi változatok között legyen párhuzam, ezért terminológiája szükségszerűen „semleges”, ami biztosítja az egységes értelmezést. Comba (2010) ettől eltérő véleménye szerint – bár az uniós kontextusban lehetséges, hogy egy adott terminus egységes jogi fogalmat takar –, azonban annak gyakorlati alkalmazása a különböző tagállamokban eltérhet. Példaként a *szereződés* fogalmát említi, amely terminus nemzeti és uniós szinten különböző fogalmat takar. Hiába egységes ugyanis uniós szinten, ha egy brit és egy belga bíró – egységes meghatározás hiányában – eltérő nemzeti jogszabályok alapján próbálja azt értelmezni. Ebből kiindulva inkább tendenciaként értelmezi a semlegességet. Raus (2010) uniós terminológiának az Európai Unió intézményei által és működtetésük érdekében alkotott politikai-intézményi tevékenységek fogalmainak jelölésére létrehozott terminusokat nevezi. Az uniós szaknyelvet részletesen elemzi olasz nyelven Cosmai (2003), Comba (2001), Raus (2010), magyar nyelven Rádai-Kovács (2006, 2009) és Fischer (2008, 2010a, 2010b).

A szaknyelvek között tehát gyakran elmosódott a határvonal, ahogyan az emberi tevékenységek és ismeretek is különbözőképpen foglalhatók rendszerbe. A gazdasági és jogi szaknyelvnek közös vonása az interdiszciplináris jelleg. Azonos véleményem Snell-Hornbyéval (1994), aki szerint a gyakorlatban gyakran állapítható meg a határvonalak elmosódása és számos esetben találhatunk gazdasági-jogi szakszövegeket (például jogszabályokban, mint a cégeljárások szabályozása, versenyjog vagy társasági jog) vagy akár szerződésekben vagy uniós gazdasági szöveget (például Európai Központi Bank szakszövegei, a monetáris politikáról szóló szakszövegek). Azonban, míg a jogi és a gazdasági szaknyelv általában ugyanazokat a terminusokat használja a gazdasági fogalmakra, addig előfordulhat, hogy az uniós megvalósulási formát másképpen nevezik (lásd 7.2.4. alfejezet).

A gazdasági terminusokat ezen felül jellemezheti mind az országspecifikusság, mind a nemzetközi jelleg. A gazdasági szakszövegekben egy adott ország gazdasági rendszeréhez kötődő (lásd magyar *cégbíróság* és az olasz *commercialista*) és kifejezetten nemzetközi (lásd *bedőlt hitelek*, *törlesztőrészlet*) fogalmat egyaránt találunk.

Összegzőképpen megállapíthatom, hogy a szaknyelvkutatás szemszögéből a gazdasági szaknyelv feltárása megkezdődött, bár még sok feladat várat magára. Ez azonban korántsem állítható a gazdaság és a gazdasági szaknyelv terminológiai

szempontú vizsgálatáról, amelynek vizsgálatát éppen ezért kifejezetten szükségesnek tartom.

3. Kutatási kérdések és célok

A fordítóknál a „szubjektív döntések egy részének objektív alapja van. Ezt a szubjektív döntések mögött rejlő objektív alapot keresik a fordítók évezredek óta, amikor indokolni próbálják saját megoldásaikat, akár azért mert kritikákra kell válaszolniuk, támadásokat kell kivédeniük, akár azért mert az utókorak szeretnék átadni tapasztalataikat” (Klaudy 1997:21). Kutatásomat ez indokolta, és ezen belül azoknak a terminológiai eszközöknek, módszereknek és elveknek a keresése, amelyek segítik vagy támpontot jelentenek a gazdasági szakfordítók munkájában.

3.1. Kutatási célok

Az általam megfogalmazott egymásba kapcsolódó kutatási célok a kutatás során konkrét kutatási feladatokba ágaztak ki.

A vizsgálatok kiemelt céljai az alábbiak:

- az interdiszciplináris kutatási feladat során érintett tudományterületek alapfogalmainak terminológiai szemléletű elemzése és leírása;
- a magyar–olasz gazdasági terminusok feldolgozottsági fokának és hitelességének vizsgálata a fordítók szempontjából a hazai kiadású fordítói segédeszközökben;
- a modern fordítói segédeszközök, azon belül a fordítói terminológiai adatbázisok összeállítása elméleti alapjainak, szerkezeti és formai elemeinek, és megbízhatóságuk kritériumainak elemzése és leírása;
- a gazdasági terminusok terminológiai harmonizációs elveinek és módszereinek feltérképezése;
- egy kiválasztott gazdasági domén terminológiai elemzése és az eredmények modern módszerekkel való feldolgozása.

3.2. Munkahipotézisek

A kijelölt cél megvalósításához vezető út meghatározásában a következő munkahipotézisek vezettek:

- a gazdasági terminusok feldolgozottsági foka és hitelessége a hazai, ma rendelkezésre álló szakfordítói segédesszközökben az olasz–magyar nyelvpárban nem felel meg a mai kor minőségi igényeinek; különösen igaz ez a gazdasági szakszövegek terminusaira a hiteles fordításban (például cégiratok hiteles fordítása);
- a szakfordítót egyfelől a terminológiai szemléletmód és módszerek elsajátítása segítheti a munkájában; a terminológiai elvek és módszerek olyan esetben is nyújthatnak támpontot, amikor a fogalmi ekvivalencia csak részben vagy egyáltalán nem áll fenn a terminusok között; ebből a célból a terminológiai harmonizációs eljárások segítségével ajánlások dolgozhatók ki a gazdasági terminusok fordítására;
- a szakfordítót másfelől az elektronikus terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok segíthetik munkájában; a terminológia elveinek és módszereinek betartása biztosítja a megbízhatóságot.

3.3. Kutatási módszerek

A kutatás során többféle, egymást kiegészítő módszert alkalmaztam. Vizsgálataim alapvetően leíró jellegű, kvalitatív, empirikus vizsgálatok. A kutatási módszerek kiválasztásában támpontot jelentettek számomra Klaudy (1997, 2007c), Heltai (2004b, 2005), Fóris (2008) és Lévy (2008) írásai. Alapvető fontosságúnak tartottam az olyan általános követelmények betartását, mint a pontosság, a megismételhetőség és az objektivitás.

Hagyományos, könyvtári kutatómunkát végeztem a szakirodalmi előzmények összegyűjtéséhez. Ezt kiegészítettem internetes keresésekkel. A gazdaság és a gazdasági szaknyelv fogalmát terminológiai elemző módszerekkel vizsgáltam, és leírtam a meghatározásukhoz fontos fogalmi jellemzőket és szempontokat. Ehhez forrásként referenciaműveket, tudományos írásokat, szakmai kézikönyveket és internetes forrásokat használtam fel. A *gazdaság* és *gazdasági szaknyelv* terminusok terminológiai szemléletű meghatározása olyan terület, amelyet eddig kevesen vizsgáltak. Fontos megjegyezni, hogy a szaknyelvkutatás és terminológiai kutatás kiindulópontja eltér egymástól, és kutatásom során szinkrón jellegű terminológiai, nem pedig szociolingvisztikai vizsgálatokat végeztem. Terminológia alatt nem a szaknyelvkutatás

egy szűk területét értem, hanem a terminológia elméleti és módszertani vizsgálatainak alkalmazását. Míg a szaknyelv kutatás elsősorban nyelvészeti rendszerező megközelítéssel elemzi a szaknyelvet (szakszókincset), a terminológia a wüsteri alapelvekre építve, mint fogalmi rendszert vizsgálja, és nem tekint el a nyelv és szakismeretek egységétől (Oeser, Picht 1985). Mivel – ahogyan Oeser és Picht (1985) megállapítja – a két terület között vannak átfedések, ezért a szakirodalmi bevezetőben és a gazdaság és gazdasági szaknyelv fogalmának elemzésekor figyelembe vettem a szaknyelv kutatás eredményeit is. A *gazdaság és gazdasági szaknyelv* meghatározására irányuló szempontrendszer figyelembe vételével vizsgálataimat a későbbiek során az üzleti szaknyelv terminusainak elemzésére szűkítettem le.

Kétféle típusú szótárelemzést végeztem. Egyrészt a nyomtatott és elektronikus fordítói segédeszközök formai és tartalmi elemeit összehasonlító kritikai módszert használtam. Ehhez lexikográfiai módszereket is alkalmaztam. Másrészt terminológiai szempontból elemeztem a nyomtatott és elektronikus szakszótárakban a gazdasági terminusok szótári ekvivalenseinek megadását (olasz–magyar nyelvpárban). Ez utóbbi vizsgálatoknál úgy döntöttem, hogy többéves munkám eredményeit a kutatás folyamatában szemléltetem, így a nyomtatott és elektronikus szótárakban végzett fogalmi azonosság vizsgálatánál az ekvivalenciaesetek hagyományos, hármas terminológiai osztályozása szerepel (teljes ekvivalencia, részleges ekvivalencia és az ekvivalencia hiánya), majd a későbbiekben ennél összetettebb osztályozást alkalmaztam kiindulásként, és az ekvivalenciaesetekre új szempontrendszert dolgoztam ki. Ezt az indokolta, hogy a korábbi eredmények alapján ismertem fel egy összetettebb szempontrendszer kialakításának szükségességét.

A legújabb fordítói segédeszközök közül egy-egy elektronikus terminológiai adatbázist és tudásbázist mutatok be. Ehhez megvizsgáltam két olaszországi egyetem (a trieszti és a bolognai egyetem) terminológiai adatbázisát és tudásbázisát, valamint egyéb fontosabb, nemzetközi, vállalati és intézményi adatbázisokat.

A gazdasági terminusok terminológiai harmonizációs szempontú elemzésekor figyelembe vettem a szabványok, tudományos publikációk és a gyakorlati elemzések eredményeit. Ezek figyelembe vételével dolgoztam ki a gazdasági terminusokra az ún. *fordítói és fordítási harmonizációt* és az ekvivalenciaesetek csoportosítását.

A gazdasági domén elemzését eredeti szakmai szövegek gyűjtésével, nyomtatott és elektronikus források felhasználásával végeztem. Az autentikus anyagok kiválasztása

kutatás-módszertani szempontból fontos, mivel ezek jelentenek valóban hiteles forrást. A domén elemzésekor a terminológiában szokásos elemző és leíró módszerekkel gyűjtöttem és elemeztem a terminusokat és definíciókat. Az elsődleges forrásokat a cégbírószági iratok jelentették, a másodlagos forrásokat az olaszországi és a magyarországi vonatkozó jogszabályok, valamint egyéb hivatali tájékoztatók. Ezek segítségével készítettem el a fogalmi hálókat, amelyeket a Visio elnevezésű szoftver segítségével ábrázoltam. A terminológia ezen megközelítése már átvezet az ontológia területére, amelynek lényege az egymással összefüggő fogalmi rendszerek számítógépes ábrázolása.

Vizsgálataim során kvalitatív módszereket alkalmaztam, amelyben támpontot jelentett számomra a *Kutatásról nyelvészeknek* című könyv, amelyben Fóris a következőképpen fejt ki a kvalitatív kutatás jelentőségét és létjogosultságát: „a fordítástudományban, mint más alkalmazott nyelvészeti tudományokban is elterjedt, hogy a kvantifikálhatóságot tekintik a tudományosság fő mércéjének, annak ellenére, hogy a természettudományokban sem minden esetben a számszerűsíthetőség a döntő. Eszerint téves a kutatás elméleti jellegét kizárólagosan a matematikai formalizmus alkalmazásához kötni vagy akár a matematika numerikus módszereivel azonosítani” (Fóris 2008:54–59).

4. A gazdasági szaknyelvről terminológiai szempontból

Részletesen elemeztük magyar és olasz szakirodalmi források alapján³, hogyan írható le terminológiai szempontból a *gazdaság* és a *gazdasági szaknyelv* fogalma. Disszertációmban a vizsgálat legfontosabb megállapításait teszem közzé.

A *gazdaságot* gyakran emlegetik úgy, mintha mindenki tisztában lenne azzal, hogy milyen fogalmat takar, így akár a meghatározása is feleslegesnek tűnhet. Terminológiai szempontból viszont a *gazdaság* és a *gazdasági szaknyelv* fogalmak is terminusok és definiálандók. Vizsgálataim során támpontot jelentettek a *gazdaság* fogalmáról szóló leírások és lehetséges osztályozásuk. Megállapítottuk, hogy a gazdaság meghatározása e szakterület kutatói számára is fejtörést okoz, mint például Savona (1999), Campiglio (2002), Galimberti (2007), Török (2007) írásaiból kitűnik. Az elméleti szakemberek, kutatók a gazdaság fogalmát általában kétféle módon közelítik meg:

- a gazdaság működése felől, vagyis a gazdálkodásból kiindulva és olyan könnyebben megragadható fogalmakon keresztül mutatják be a gazdaságot, mint a *piac*, a *tőke* vagy a *vállalkozás* stb.;
- a racionalitás felől járják körül a kérdést (*ökonometria*).

A gazdaságtudományra sok egyéb tudományterület is hatással van, mint például a történelem, a politológia, a szociológia és a pszichológia. Azonban a társadalomtudományok között még mindig ebben a diszciplínában dominál leginkább a matematika és a statisztika szerepe. A szaknyelvek kutatói – helyesen – elsősorban a gazdaság nyelvészeti szempontból releváns jellemzőire fókuszálnak. A szaknyelvi kutatásokban egyre inkább előtérbe kerül az autentikus szövegek korpuszként történő elemzése.

A fenti okokból kifolyólag viszonylag kevés a gazdaságról és a gazdasági szaknyelvről fellelhető definíció. Különböző forrásokra támaszkodtunk: áttanulmányoztuk, hogy mit kínálnak a különböző szótárak (ÉKsz. 2003, De Mauro 1999, Barile 2001, Barile, Negri 2001, Tabacchi, Tortoriello 2003, Zingarelli 2007), a gazdasági kézikönyvek (Savona 1999, Campiglio 2002, Chikán 2006, Burkáné-Szolnoki 2006, Galimberti 2007, Török 2007), és szaknyelvi szakmai kézikönyvek

³ Eredményeinket a *Fermiamoci un attimo: come si definisce la lingua speciale dell'economia* című előadásban (Tamás, Fóris 2008a) és a *La lingua speciale dell'economia* című tanulmányunkban (Tamás, Fóris 2008b) tettük közzé.

(Musacchio 1995, Scarpa 2001, Ablonczyné 2006). A nyomtatott forrásokon kívül elektronikus forrásokat is felhasználtunk (www.bke.hu; <http://hu.wikipedia.org>; <http://it.wikipedia.org>; www.ksh.hu). A gazdasági szaknyelv osztályozásával kapcsolatban több forrást találtunk (De Mauro 1999, Ablonczyné 2006, Chikán 2006; www.ksh.hu).

Disszertációmban ezek közül csak néhány megállapításra térek ki. Osztályozás szempontjából a *gazdaság* és a *gazdasági szaknyelv* számos kérdést vet fel. A gazdaság eleve nem egységes fogalom, hiszen a fogalmon belül nagyszámú ágazatot különböztetünk meg, amelyek különböző szempontok alapján sorolhatók be. Ezért sokféle osztályozás létezik, erről tanúskodik a nemzetgazdaság besorolási rendje, a TEÁOR is (Burkáné-Szolnoki 2006, www.ksh.hu). Éppen ezért a gazdasági szaknyelv is olyan fogalom, amelyen belül sokféle felosztás létezik, olyan osztályozás is, amely a gazdasági diszciplinákat 37 különböző ágazatra osztja (Ablonczyné 2000). Meg kell említenem Chikán (2006) felosztását, aki a Magyar Tudományos Akadémián tartott előadásában a gazdaság két fő ágazatba történő besorolását említi: a közgazdaságtan (*economics*) szaknyelve és az üzleti (*business administration*) nyelv. Az előbbi szintén két főágra osztható: makro- és mikroökonómia. Az előbbi országot, országsoportot vagy tevékenységi ágat érintő gazdasági tényeket vizsgál, valamint keresi a gazdaság globális változói közötti összefüggéseket. Az utóbbi az egyedi gazdasági egységek magatartását vizsgálja (Brémond, Gélédan 2005). Nem véletlen tehát az eredetileg *Közgazdaságtudományi Egyetem* nevet viselő intézmény *Gazdaságtudományi Egyetem*mé való átnevezése. A fentieket alátámasztja az a tény, hogy Olaszországban az oktatásban élesen különválnak a *közgazdaságtan* és a *gazdálkodástudományok* oktatása.

A *gazdaság* terminust legjellemzőbb tulajdonságai alapján az alábbi módon írhatjuk le:

- **társadalmi jelleg:** társadalmi jelenségekkel foglalkozik (De Mauro 1999, Barile, Negri 2001; <http://it.wikipedia.org>);
- a gazdaság értelmezhető mint **rendszer** (De Mauro 1999; Barile, Negri 2001, Zingarelli 2007; <http://it.wikipedia.org>) és ebbéli minőségében más rendszerekhez, környezetekhez kapcsolódik: a természetes (vagy földrajzi), a politikai-jogi, a társadalmi (demográfiai) és a technológiai környezethez;

- **interdiszciplináris** jellegű (Scarpa 2001; Ablonczyné 2006), mivel más olyan tudományokból is merít, mint a jog, a politika, a matematika, statisztika, informatika, a pszichológia és a szociológia;
- folyamatosan változik, fejlődik;
- a vizsgálatok során nehézséget jelent a megismételhetőség és az ellenőrizhetőség a változók nagy száma miatt (összetettség) (Musacchio 1995, Campiglio 2002);
- a források felhasználásában a **racionalitás** központi szerepe (Savona 1999; Campiglio 2002; Török 2007); azonban a fogyasztó döntéseiben nem feltétlenül csak a racionalitás jut döntő szerephez;
- két fő ágazatra sorolható be: közgazdaságtudomány és gazdálkodástudomány (De Mauro 1999, Chikán 2006, Ablonczyné 2006, Fóris 2010).

Miután a gazdaság jellemzőit összefoglaltam, a gazdasági szaknyelv jellemzőit elemzem. A szakirodalom alapján a gazdasági szaknyelv jellemzői:

- a köznyelv egyik variánsa (vagy alnyelve), amelynek gazdasági tartalmú szakszövegei sajátos jellemzőket mutatnak lexikai, morfoszintaktikai, pragmatikai és terminológiai szempontból (lásd 2.4.2. alfejezet);
- megkülönböztethetők az erőteljesen szabványosított és kevésbé szabványosított szövegek (Rega 2007);
- a gazdasági-jogi környezet országról országra változik, ami a fogalmak között jelentős eltérést is okozhat; az Európai Unió belüli jogharmonizációs törekvéseknek köszönhetően – szakterülettől függően – már elkezdődött a különböző fogalmi rendszerek egységesítése és terminológiai rendezése (Cabré 1996), amely azonban hosszas folyamat;
- a gazdasági szaknyelv ‘hibrid’ (Musacchio 1995) vagy ‘infrasettoriale’ (‘ágazatközi’) (Scarpa 2001) a többi szaknyelvhez viszonyítva.

Vajon hogyan osztályozható a *gazdasági szaknyelv* mint fogalom? Ezt a kérdést teszi fel magának Hundt (1998b), aki a német nyelvű szakirodalomban a szaknyelvkutatás felől közelíti meg a kérdést. Hundt szerint a vizsgálatok terén még számos hiány mutatkozik. A német szaknyelvkutatásban a XX. század 30-as éveikben kezdődtek meg e téren a vizsgálatok. A II. világháború nagy törést okozott és csak az 1980-as években kezdődtek el ismét e területen a kutatások. Hundt többek közt azt is vizsgálja, hol húzható meg a határ a köznyelv és a gazdasági szaknyelv között, amely

napjainkban egyre több gazdasági terminust használ (gondoljunk például a korábban már említett GDP gazdasági mutatóra).

Hundt (1998a, 1998b) a gazdasági szaknyelv osztályozására különböző szerzők megközelítését mutatja be:

- Bolten (1992 cit. in Hundt 1998b) a nagyvállalatot veszi alapul osztályozásában; átveszi Ischrey-től a hármas felosztás alkalmazását: tudományos szaknyelv, szakmai kommunikáció, szakmai jellegű beszélgetés; szerinte az első a vállalaton belül megjelenhet a tervezésben, azonban a két utóbbit használják valóban széles körben;
- Ihle-Schmidt (1983 cit. in Hundt 1998b) modellje sajtószövegek elemzésére épül és kettős besorolást javasol: vállalati gazdaságtanra (Betriebswirtschaftslehre) és nemzetgazdaságtanra (Volkswirtschaft) jellemző szövegek;
- utolsó példaként Wankerl (1988/89 cit. in Hundt 1998b) modelljét említi meg, aki az NDK tervgazdaságát elemezve makrotipológiájába beépíti a köznyelv és a gazdasági szaknyelv közötti megkülönböztetést.

Hundt (1998b) megjegyzi, hogy az osztályozás azért is okoz nehézséget, mert a gazdaság állandó mozgásban, változásban van és a tudományos felosztás sem egységes; és különböző szempontokon alapuló különböző felosztások jelentik a megoldást. Következtetései:

- a gazdasági szaknyelv felosztását a gazdaság különböző ágazatainak besorolása mintájára kell megalkotni; ezek segítik a források kiválasztását és támpontot jelentenek az osztályozásban;
- fontosnak tartja a gazdálkodó szervezetek és a gazdaságtudomány alapján történő besorolást;
- lényegesnek tartja a hármas felosztás beépítését: tudományos nyelvezet, szakmai kommunikáció és ismeretterjesztő jellegű kommunikáció. Megjegyzi, hogy a sajtó nyelve önmagában nem alkalmas olyan elemzésekre, amelyek a gazdasági szaknyelv egészére kívánnak megállapításokat tenni. Ugyanakkor a sajtószövegek oktatásban való felhasználását megfelelőnek ítéli meg, azonban a teljesebb kép kiálaltásához szükséges az autentikus szövegek vizsgálata. Ezt Ablonczyné (2009) és Vargáné Kiss (2010) is kiemeli.

- Hundt szerint az említett makrotipológia mellett mikrotipológiára is szükség van, azonban amíg nem történik meg a különböző típusú gazdasági szaknyelvek részletes elemzése, addig a felosztások csak hipotetikusak maradnak.

Hundt (1998a) maga is kidolgoz egy tipológiát, amely két külön ábrában jeleníti meg a gazdálkodási szervezetekre és a tudományokra jellemző gazdasági szaknyelvek típusait. Megállapítja, hogy a két terület között megtalálhatók a kapcsolódási pontok, mivel számos fogalom mindkét területen fellelhető (pénz, adó stb.).

A fentiek figyelembe vételével szempontrendszerrel dolgoztam ki a gazdasági szaknyelv osztályozására (8. ábra). Ennek alapját az ún. *top down* és *bottom up* megközelítés jelenti. Ezek a vállalati nyelvzetben is használt elnevezések, amelyek esetünkben a kiindulópontot jelentik.

A *top down* a különböző gazdasági ágazatokból és szakterületekből indul ki:

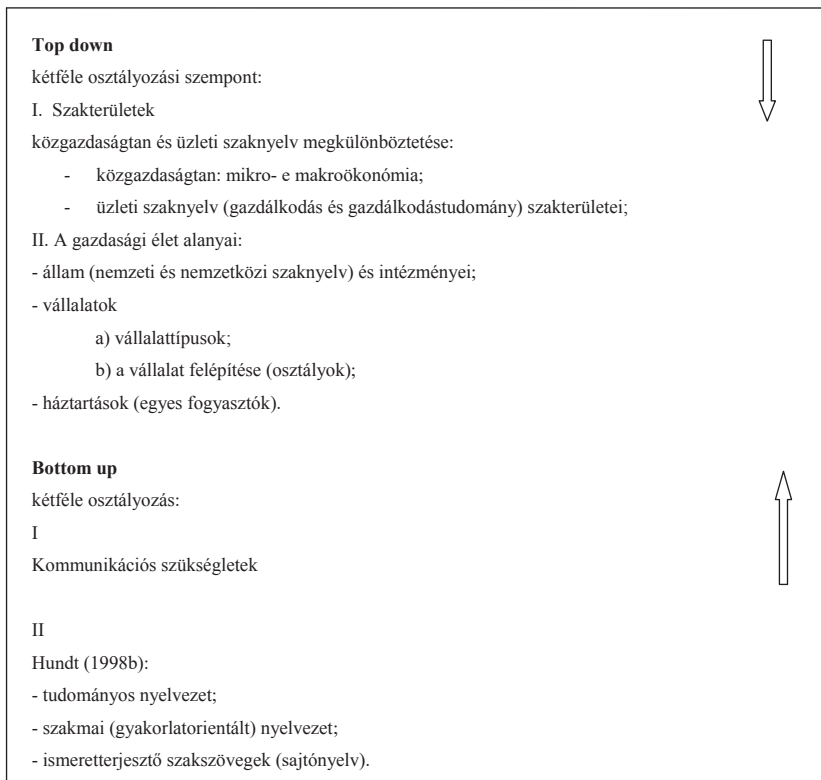
- 1) *közgazdaságtan (economics)* szaknyelve, amely két fő ágra oszlik: makro- és mikroökonómia;
- 2) *üzleti (business administration)* szaknyelv [*gazdálkodás és gazdálkodástudomány*].

Ez utóbbi alcsoportban számos nehézség adódik, amelyet a nemzetgazdaság ágazati besorolása (TEÁOR) sem old fel, így az sem adaptálható teljes mértékben, mivel elsősorban közigazgatási szempontokat követ és gyakran túlságosan részletes. A Corvinus Egyetem szervezeti felosztása sem jelent támpontot, mivel a gazdaság mint társadalomtudomány oktatását külön kezeli.

A *bottom up* kiindulópontja a szaknyelvi szövegek tipológiáján alapszik. Szintjei:

- állam (nemzeti és nemzetközi gazdasági szaknyelv);
- vállalatok: a) vállalatok típusai, b) vállalatok belső struktúrája – osztályok;
- háztartások (fogyasztók).

A felosztásban támpontot jelentett Ablonczyné (2006) felosztása, amely Hoffmann (1984) javaslatán alapul. Előnye, hogy a sajtónyelvet külön kategóriaként kezeli, amely a leggyakrabban elemzett gazdasági szakszövegek közé tartozik, azonban nem képviseli a gazdasági szakszövegek teljességét.

8. ábra: A gazdasági szaknyelv *top down-bottom up* osztályozási szempontrendszer
(Tamás, Fóris 2008b:87 nyomán).

A szakfordítók szempontjából fontos a fogalmak, a terminusok, a gazdasági szakszövegtípusok ismerete. A gazdasági szakfordítónak munkája során különböző típusú szakszövegekkel kell megbirkóznia, mint például: levelezés, szerződéses és egyéb jogi iratok, éves beszámolók és annak részeként mérleg, adóbevallások, áruspecifikációk, tankönyvek, tudományos cikkek, sajtócikkek stb. A gazdasági szaknyelv osztályozása támpontot jelenthet nemcsak a gazdasági szakfordítóknak, hanem a szakfordítóképzésben (oktatásban és vizsgáztatásban egyaránt), valamint

terminológiai adatbázisok szerkesztőinek, akik számára az onomasziológiai megközelítés elengedhetetlen.

5. A fordítói segédeszközök vizsgálata

Ebben a fejezetben célom, hogy körképet adjak a hazai kiadású gazdasági szótárakról, különös tekintettel az olasz–magyar nyelvpárban kiadott gazdasági szakszótárakra. Elsőként a különböző segédeszközök típusait elemzem, majd a következőkben külön kitérek a nyomtatott (5.2. fejezet) és az elektronikus (5.3. fejezet) szakszótárakra, azok elemzéseire és külön a terminológiai adatbázisokra, tudásbázisra (6. fejezet).

5.1. A fordítói segédeszközök típusai

Figyelembe véve a 2.2.4. pontban a szótár-tipológiával kapcsolatban leírtakat, a fordítói segédeszközöket az alábbi módon csoportosítva vizsgáltam meg:

I. nyomtatott szótárak;

II. elektronikus segédeszközök:

- elektronikus szótárakon belül megkülönböztettem:

- az offline elektronikus szótárakat és az

- az online elektronikus szótárakat;

- terminológiai segédeszközökön belül:

- a terminológiai adatbázist,

- a terminológiai adatbankot és

- a tudásbázist.

Vizsgálataim során a következőkre fektettem a hangsúlyt:

1) Szótártipológia (5.2 és 5.3 fejezet): elemeztem, hogy milyen formai és tartalmi elemekkel rendelkeznek a hazai kiadású nyomtatott gazdasági szótárak, illetve az elektronikus referenciaművek, milyen fő csoportosítási szempontokat alkalmaztak a szótárak szerkesztési és információátadási módjában, illetve tükröződik-e ez az elnevezésükben .

2) Az ekvivalencia vizsgálata (5.4. fejezet): a gazdasági terminusok fogalmi ekvivalenciájának megvalósulása szempontjából konkrét példákon keresztül elemeztem a szakterületek nemzeti fogalmi rendszerében mutatkozó eltéréseket. Azt vizsgáltam, hogy a terminológiai rendszerek közti eltérésekből eredő fogalmi különbségek megmutatkoznak-e a szótárakban, és ha igen, hogyan kezelik ezt a szótárak.

A sorrendnek megfelelően elsőként a nyomtatott szótárakat vizsgáltam.

5.2. A nyomtatott fordítói segédeszközökről

A szótárak mindig is az információhoz való hozzájutás fontos eszközei, referenciaanyagként szolgálnak, a bennük összegyűjtött információk viszonyítási alapot jelentenek a hozzájuk fordulók számára. Tanulásra, anyaggyűjtésre alkalmazhatóak, megbízhatóságuk, hitelességük lényeges elemük (vö. Fóris 2006a, 2006b).

Modern világunk jellegzetessége, hogy a tudományos kutatás, a magas szintű szakmai tevékenység, és a felhasználói gyakorlat egyre közelebb kerül egymáshoz, egyre kevésbé válnak el egyértelműen. E folyamat következménye, hogy a tudományos, a szak- és a felhasználói nyelv is közeledik egymáshoz, számos terminus gyorsan átkerül a köznyelvbe, így rögzítésük a szak- és köznyelvi szótárakban egyaránt szükségessé válik (Fóris 2006b). Ahogyan azt Arntz et al. (2009) megállapítja, bár a szaknyelvkutatás megpróbálta meghatározni a szaknyelv és a köznyelv közötti határvonalat, azonban ez továbbra is nehezen húzható meg objektíven. Előfordulhat, hogy a köznyelvi szótárakat azért bírálják, mert a szaknyelv terminusait alig vagy túl nagy arányban tartalmazzák. Véleményem szerint a Magyarországon kisebb idegen nyelvnek számító olasz nyelv esetében, ahol olasz–magyar nyelvpárban viszonylag kevés szaknyelvi szótár jelent meg, még a köznyelvi szótár szerkesztőire, kiadójára is nagyobb felelősség hárul. Az természetes, ha a köznyelvi szótárakba a köznyelvbe átment terminusok kerülnek be, azonban szakmailag pontos meghatározásukról ez esetben sem lehet lemondani (Fóris 2004a). A gyors fejlődés következtében számos új terminus keletkezik, régi szavak új jelentést kapnak, változik a szavak jelentéstartalma; ennél fogva a szakmai és a mindennapi kommunikáció megkönnyítésére egyaránt szükségessé vált a különböző terminológiai rendszerek leírása, a terminusok definiálása, a nyelvi jelek és egymáshoz való viszonyuk rögzítése, és mindezek nyilvánosságának biztosítása (Fóris et al. 2007). Egyidejűleg jelenik meg a nagyfokú szakosodás és az interdiszciplináris tevékenység; emiatt a szaknyelvi kutatásokhoz és a szaknyelvhasználatához egyre magasabb szintű interdiszciplináris ismeretek szükségesek. Mindezt részletesen összefoglalja Fóris (2005a) a *Hat terminológia lecke* című monográfiájában.

A szótárak többféle szempontból is megvizsgálhatók. A TERMIK kutatócsoport tagjainak elemzéseiben lehetséges vizsgálati szempontként megjelenik például az alábbiak biztosítása (Fóris et al. 2007 nyomán):

- Tükröződnek a nyelvben végbement változások a Magyarországon forgalomban lévő szótárakban? Hogyan képes igazodni a magyar szótárkiadás a terminológiai változásokhoz?
- Az onomasziológiai és a szemasziológiai szemlélet valóban elkülöníthető-e a különböző típusú szótárakban? Léteznek kifejezetten fogalomalapú szótárak?
- A szótári jelentésmegadás hiteles, pontos? Megfelel az adott szakterületen elfogadott és használatos jelentésnek?

A szótárak kulcsszerepet játszanak a napjainkban kiemelkedően fontos gazdasági kommunikáció minden szintjén. Magyarországon a *lexikográfia paradigmaváltásának* (lásd Fóris 2002) a kezdeti periódusával nagyjából egybeesik egy másik nagy befolyású esemény, amely fordulópontot jelentett a gazdasági szakszótárirásban: az 1989-es rendszerváltás (vagy rendszerváltozás), amikor nemcsak megszűntek az állami monopóliumok és a piaci igények megjelenésével átalakult a gazdasági rendszer, hanem a szakszókincsben is jelentős változások zajlottak. Ezt a változást követendő az azt követő években többségükben szűk szakmai szókincset felölelő szótárak jelentek meg, amelyek gyakran szűk szakmai szókincset dolgoznak fel (Fóris 2004b). A naprakészség mai információs társadalmunkban állandó fontosságúvá vált, hiszen az új fogalmak megjelenése a különböző szakterületeken rendkívül felgyorsult, illetve ezek a fogalmak hamarabb is épülnek be a köznyelvbe, ezért szükség van a köznyelvi, de elsősorban a szakszótárak folyamatos frissítésére (Fóris 2001, 2006c).

A hazai kiadású gazdasági szakszótárakat elsőként szerkesztési (formai) és információátadási mód (tartalmi) szempontjából vizsgáltam meg (Fóris 2002:21–28 leírását alapul véve). Ennek alapján az alábbi – nyelvek száma szerinti – csoportosítást alkalmaztam:

- I. egynyelvű szótárak,
- II. kétnyelvű szótárak és
- III. többnyelvű szótárak.

Mindhárom csoporton belül megkülönböztettük:

- a) szójegyzék jellegű,
- b) hagyományos szerkezetű és
- c) a részletes meghatározást adó kiadványokat.

Átfogó vizsgálatom során (néhány kivételtől eltekintve) elsősorban a rendszerváltást követően megjelent szótárakat vizsgáltam meg⁴.

I. Egy nyelvű szótárak

Az egy nyelvű szótárak a címszó különböző jelentéseit sorolják fel, valamint jelölhetik a különféle nyelvi rétegekhez tartozást, a stílusértéket, és egyéb példákkal szolgálhatnak a nyelvhasználat megismeréséhez. Az idegen nyelvű kommunikációban a szótárfelhasználók szempontjából elsősorban kiegészítő funkciót látnak el, mivel a fogalmi rendszerek közti különbségek általában nem férnek bele a kétnyelvű szótárak anyagába, hiszen „a nyelvek száma meghatározza a szótár szerkezetét, lehetővé teszi, illetve korlátozza a különböző információk közlését” (Fóris 2002:25).

II. Kétnyelvű szótárak

A kétnyelvű szótárak feladata, hogy megfeleltessék egymásnak a két nyelv szókészletét, ezért nevezik őket gyakran leegyszerűsítve „fordító szótáraknak” is. A megfeleltetést segíthetik többek közt a szócikkek besorolásai, a stílusminősítésre vonatkozó adatok és a példamondatok, amelyek a nyelvi normáról értékes adatokat szolgáltatnak a felhasználónak.

Vizsgálataim alapján jól elkülöníthetőnek bizonyultak a hazai szótárkiadással foglalkozó „műhelyek” (azaz a különböző kiadók, egyetemi tanszékek és képzési központok) sorozatainak részeként megjelent szótártípusok. Kiválóan jellemezhetőek a kétnyelvű szótárak esetében a nagyobb kiadók és a sorozatos kiadványok, mint például:

- a Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző (KOTK) kiadásában *Bonyolító írás* címen megjelent sorozat;
- a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató és Kutatóközpontjának égisze alatt az 1990-es évek végén az Aula Kiadó gondozásában publikált *Közgazdasági szótárak* sorozat;

⁴ Vizsgálatom eredményei *A Magyarországon megjelent egy nyelvű, kétnyelvű és többnyelvű nyomtatott gazdasági szótárakról* címmel jelentek meg a *Lexikográfiai füzetek* sorozat 3. kötetében (Tamás 2007a).

- a szintén ugyanebből az időszakból származó *Szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez* című kiadványsorozat, amely a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola által megnyert pályázati program keretében valósult meg és az AGENDA 2000 Országvélemény anyagának kétnyelvű feldolgozását tartalmazza;
- szintén az Aula Kiadónál az ezredfordulót követően immár *Tematikus szó- és kifejezésgyűjtemény* címen közzétett kiadványsorozat;
- a Grimm Kiadó gondozásában a 2004 és 2005-ben *Gazdasági szótár* címmel megjelent szakszótárak.

III. Többnyelvű szótárak

A többnyelvű nyomtatott szótárak legtöbbször csak egy szűk szakterületet képesek felölelni, és mivel az ilyen típusú szótárakban az információközlésre szolgáló hely rendkívül korlátozott, az ekvivalenseken kívül általában más információt már nem is tartalmaznak (Fóris 2006c). Ebből következően a nyomtatott többnyelvű szótárak esetében általában nem beszélhetünk hagyományos szótári struktúráról, hanem leginkább csak egyszerű szószedet jellegű kiadványokról. (Ennek ellenére vizsgálataim alapján létezik többnyelvű értelmező szótár és lexikon is.)

A többnyelvű szótárakon belül kétféle struktúrával találkoztunk: az egyik a vezérnyelvalapú, a másik a mátrixrendszerű. A vezérnyelvalapú szótárak alapvetően két részből állnak. A szótár első részében a kiválasztott nyelv alapján rendezik sorba a címszavakat, és a második részben a többi nyelvről a visszakeresésre szolgáló szójegyzékek alfabetikus elrendezése alapján lehet eligazodni. A mátrixrendszerű szótárakban nincs vezérnyelv. A szavakat táblázat formájában ismertetik. Az összes létező címszó a szótár nyelveinek mindegyikén előfordul a táblázat első oszlopában is, azaz az első oszlopban a nyelvek keverednek egymással. A táblázat további oszlopaiban azonban nem keverednek, szigorú egymásutániságban követik egymást (az oszlop tetején jelölik, hogy melyik nyelvről van szó).

a) Szójegyzék jellegű kiadványok

A szójegyzék jellegű kiadványokon azokat a szótárakat értjük, amelyek kizárólag a címszavak felsorolását tartalmazzák és a címszavak ekvivalensén kívül minimális információt szolgáltatnak a címszóról. Létrejöttüket indokolja és értéküket elsősorban az adja, hogy ezek révén próbálták meg a gazdasági élet változásai miatt bekövetkezett

hiányt mielőbb pótolni. Ellátják a kétnyelvű szótárak feladatát (idegen nyelvű ekvivalensek megadása), de nem adnak meg más információkat (például grammatikai, stilisztikai információkat, nincsenek példamondatok). Természetesen nem töltik be (nem is tölthetik be) azt a feladatot, amit az egynyelvű értelmezés oldana meg (vagyis az egynyelvű értelmező szakszótárak), illetve a kétnyelvű hagyományos szerkesztésű szakszótárak.

b) Hagyományos szerkezetű kiadványok

Ezek a kiadványok a hagyományos szótárstruktúrát mutatják, ennek következtében jóval több információt tartalmaznak, mint a szójegyzék jellegű kiadványok. A címszavakban jelölik a főnevek nemét, valamint ha egy címszónak több jelentése van, akkor azokat külön sorszámmal jelölve sorolják fel a címszó alatt. A szócikkben a jelentést közvetlenül követik a hozzá tartozó kifejezések: a címszó melléknévi jelzős szerkezetei ábécé-sorrendben, a címszó vonzatos fordulatai, majd az egyéb főnévvel képzett összetételek viszonysszóval vagy anélkül, a főnevek nemének jelölésével, majd a címszó ígés kapcsolatai a főnévi igenév alfabetikus sorrendje szerint, végül a ragozott igealakos kifejezések. Egyes címszavak alatt számos kifejezés is előfordulhat, így külön csoportosítják a jelzős és a határozós kapcsolatokat, az ígés szerkezeteket és szóösszetételeket. Ezekre a kötetekre jellemző, hogy számos rövidítésgyűjteményt, illetve egyéb adatot is tartalmaznak (például a külkereskedelem legfontosabb rövidítéseit, az országok és népek neveit, mértékegységeket).

c) Részletes meghatározást adó kiadványok

Ezek a kiadványok definíciókat, leírásokat tesznek közzé, esetleg szerepel bennük kontextus és szinonima. Ide soroljuk az értelmező szótárakat és lexikonokat.

Megállapítottam, hogy a rendszerváltást követő időszakban publikált szótárak legtöbbször szójegyzék jellegű, ez valószínűleg összefügg azzal a szándékkal, hogy megpróbálták a gazdasági élet változásai miatt bekövetkezett hiányt mielőbb pótolni. Az Aula kiadó tematikus szószedetei is szójegyzék jellegűek, ezeket kifejezetten a nyelvvizsgára készülőknek szánták. A kezdeti folyamatot gyorsítandó több esetben találkozhatunk olyan két- és többnyelvű szótárakkal is, amelyek külföldi szótárak

felhasználásával készültek. A 2004-es, 2005-ös kiadások között már fellelhetők a hagyományos struktúrájú szótárak, mint például a Grimm Kiadó szótárai.

További vizsgálatokat végeztem a hazai kiadású olasz–magyar nyomtatott gazdasági szótárakról. E szótárakat a teljesség igénye nélkül mutatom be. Ennek oka az a bőséges kínálat, amely – ahogyan Fóris (2001, 2002) megállapítja – a rendszerváltozást követően a szótárkiadás terén is meglévő állami monopólium megszűnésével, hirtelen jelent meg Magyarországon. A kisebb kiadványokhoz nehéz hozzáférni, mivel nincs róluk egységes nyilvántartás, így nehéz remélni, hogy egységes képet lehet adni a rendszerváltás óta megjelent összes szótárról. Ennek ellenére arra törekedtem, hogy minél átfogóbb képet nyújtsak⁵ az olasz–magyar nyelvpárban a rendszerváltást követően megjelent gazdasági szakszótárakról.

Összesen 12 referenciaművet elemeztem (5. táblázat). A vizsgálatok alapján megállapítható, hogy hiánypótló művekről van szó. Többségük az 1990-es években jelent meg a fogalmi rendszer átalakulásának kezdetén. Elsősorban szójegyzék jellegű kiadványok, amelyek egy-egy szűk terület szókincsét dolgozzák fel. A gazdaság témakörének erősen interdiszciplináris jellege miatt a gazdasági szaknyelv szókincse összetett és a terminusok szelekciója nehézkes. Bár a fenti szótárak között kétségtávol vannak átfedések, az elemzett referenciaművek a gazdaság más-más részterületére koncentrálnak. Ennek következtében „vegyesen”, egymást kiegészítve használhatók a fordítási munka során.

Megtaláljuk köztük korábbi szótár újbóli kiadását, mint az *Ömyelvű menedzserszótárt* (Albisi Bakcsy 1944/1990), amely esetében megkérdőjelezhető, hogy átdolgozták-e annak szóanyagát. Például az *adásvétel* olasz megfelelője kizárólag *la compra e vendita* (it.) megoldással szerepel benne, holott már évtizedek óta (az 1980-as évektől biztosan) egybeolvadt és a használat szerint: *la compravendita* (it.). Feltehetően egyszerű reprintről van szó.

⁵ A Magyarországon megjelent olasz szótárakról részletesebben vesd össze Fábián (1990), Fóris (2001), Sciacovelli (2001), az olasz gazdasági szótárakról pedig részletes elemzést közöl Tamás (2007b).

	Kétnyelvű	Többnyelvű
Szójegyzék jellegű	<p><i>Bonyolító szöszedet olasz–magyar, magyar–olasz</i> (Józan 1991)</p> <p><i>Olasz–magyar, magyar–olasz gazdasági zsebszótár</i> (Hidasi 1993)</p> <p><i>Magyar–olasz közgazdasági szótár</i> (Juhász 1997)</p> <p><i>Olasz–magyar közgazdasági szótár</i> (Juhász 1997)</p> <p><i>Olasz–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez</i> (Sciacovelli 1998)</p> <p><i>Tematikus szó- és kifejezésgyűjtemény az olasz gazdasági nyelvvizsgálathoz</i> (Juhász 2002)</p> <p><i>Szaknyelvi szótár. Kereskedelem, vendéglátás, idegenforgalom</i> (Vizi 2002)</p> <p><i>Turisztikai szótár. Olasz–magyar. Magyar–olasz</i> (Iker 2009)</p>	<p><i>Ötnyelvű menedzserszótár</i> (Albisi 1991/1944) (magyar–német–francia–olasz–angol)</p> <p><i>Gazdasági szakkifejezések 11 nyelven: német, angol, francia, olasz, spanyol, portugál, holland, svéd, lengyel, cseh, magyar</i> (Schäfer 2000)</p>
Hagyományos szerkezetű	–	–
Részletes elemzést adó	–	<p><i>Ötnyelvű pénzügyi értelmező szótár</i> (Sulyok-Pap 1990) (magyar–angol–francia–német–olasz)</p> <p><i>Bankkislexikon: magyar–német–angol–francia–olasz–spanyol</i> (Sulyok-Pap 1994)</p>

5. táblázat: A rendszerváltást követően megjelent nyomtatott olasz–magyar gazdasági szakszótárak besorolása a nyelvek száma és az információátadás módja alapján

A kiadványok elnevezése is gyakran ellentmondásos. Gyakran szerepel a *szótár* elnevezés kifejezetten szójegyzék jellegű kiadásoknál. Példa erre az Aula Kiadó *Közgazdasági szótára*, amelynek második sorozatában a kiadó a tartalomnak megfelelően már nem a szótár, hanem a szó- és kifejezésgyűjtemény elnevezést adta.

Az elemzett referenciaművek ritkán tartalmaznak fogalmi jellegű információkat. Az Aula Kiadó első sorozatának kiadványaiban az előszóban a szerzők kifejtik, hogy azért nem szerepelnek magyarázatok az ekvivalensek mellett, mert a szótárhasználatot meg kell, hogy előzze a terminusok adekvát ismerete. A magyarázatok hiányával azonban nem értek egyet. Valóban igaz, hogy a szakmai terminusok ismeretéhez

nemcsak nyelvi, hanem fogalmi háttérismeretekre is szükség van, azonban léteznek olyan különbségek a két kultúra gazdasági fogalomrendszere között, amelyek indokolttá tehetik bizonyos terminusok esetében a magyarázatok hozzáfűzését.

Mindezek ellenére a terminusok fogalomalapú megközelítése is fellelhető néhány kiadványban. Az *Olasz–magyar magyar–olasz gazdasági zsebszótárban* (Hidasi 1993) a szerkesztő a megjegyzések alatt igyekszik bizonyos fogalmakat pontosítani. A *Bankkislexikon* (Sulyok-Pap 1994) is tartalmaz szükségesnek ítélt rövid magyarázatokat, illetve feltüntet ellentétpárokat, valamint a fogalmi rendszerek eltérése esetén rövid utalásokat tartalmaz (például a brit szóhasználat jelölése: *UK*; a kvótarészvény esetében feltünteti, hogy Svájcban nem bocsátható ki). A kétnyelvű *Turisztikai szakszótár* (Iker 2009) jelzi azt, ha az országok eltérő gazdasági rendszere miatt a fogalmak között különbségek jelentkeznek. Az előszóból megtudhatjuk, hogy amennyiben az adott kifejezésre nem állt rendelkezésre idegen nyelvű megfelelő, a szótárban dőlt betűvel jelzett magyarázatokat találunk. Ezek az értelmezést segítő információk a fogalmat írják körül, mint például: „*locatore m* (ingatlané) bérbeadó”. Ez a megoldás üdvözlendő, mivel nem vezetik félre a felhasználót.

Szerkesztésük alapján a vizsgált referenciaművek két fő csoportra oszthatók:

- két- és többnyelvű szójegyzék jellegű szótárak;
- többnyelvű értelmező jellegű szótárak.

Olyan hagyományos szerkesztésű gazdasági szótár, mint amilyen például angol–magyar (Bajnóczy, Haavisto 2004), német–magyar (Bernáth, Gyárfás 2004), valamint francia–magyar (Pálffy, Pálffy, Mészáros 2005) nyelvpárban jelent meg, kevés jelent meg a piacon. Összegzőképpen tehát megállapítható, hogy a szótárpiacon hiány mutatkozik az aktuális szókincset felölelő, átfogó tematikájú, hagyományos szerkesztésű, olasz–magyar gazdasági szótárak terén.

5.3. Az elektronikus szótárak és más segédeszközök

Ahogy az az 5.2. pontban kifejtettem, az elektronikus szótárakon belül megkülönböztetjük az offline (CD-ROM, DVD formátumú) és az online elektronikus szótárakat. Ezeket a teljesség igénye nélkül két nagy csoportban ismertetem.

A szakfordítók rendelkezésére számos egyéb elektronikus segédeszköz is rendelkezésre áll, amelyek nem képezik jelen vizsgálataim tárgyát (lásd Gulyás 2005).

A fordító számítógépes segédeszközei közé soroljuk például még az alábbiakat: internetes keresőprogramok, internetes levelező fórumok, számítógépes fordítómemória, két- vagy többnyelvű párhuzamos szövegek, szövegkivonatoló és a terminuskinyerő korpusznyelvészeti eszközök, amelyek segítségével kinyerhetjük a szöveg fontos adatait, neveit és terminusait glosszárium készítéséhez. A fordítómemóriát és a terminuskivonatoló szoftverek használatát részletesen elemzi Kis és Mohácsi-Gorove (2008). A HUTERM elsősorban a tolmácsok számára készült szakmai és együttműködési fórum és honlap (Gulyás 2005), amelyen megtalálhatók online szótárak linkjei. A HUTERM levelező fórumának anyagát Fischer (2010b) elemzi. A szakfordítók számára szintén hasznos megoldásokat kínál még a www.proz.com honlap, amely azon felül, hogy a fordítók számára biztosít hirdetési felületet, egy terminológiai fórummal is rendelkezik, ahol célzott keresések megfelelőségét vitathatják meg a fordítók, felkutathatják a korábbi találatokat és még az interneten található glosszáriumokban történő keresésben is segít.

I. Offline elektronikus szótárak

Offline olasz–magyar köznyelvi elektronikus szótárt publikált az Akadémiai kiadó (Koltay-Kastner, Juhász 2000, Herczeg, Juhász 2000), amely a középszótár mellékleteként jelent meg. Ennek előnye, hogy célnyelvi lekérdezésnek a szócikken belüli találatokat is megkapjuk, illetve több szótárak telepítése esetén egyidejűleg több szótárban is kereshetünk. A kibővített keresési funkción kívül azonban alapvetően nyomtatott szótári jellemzőkkel bír.

Önálló termékként a Scriptum (1996) és a Morphologic (2006) tett közzé olasz–magyar gazdasági elektronikus szótárakat. Az előbbiből sem könyvtár, sem a kiadó sem tudott már példányt kínálni, így ennek vizsgálatától eltekintek. A Morphologicnak 2006-ban, a MoBiDic sorozatban jelent meg többnyelvű szótára, amely az *Angol–német–francia–olasz–magyar bank és tőzsdei szakkifejezések* címet viseli. Szűk terület szókincsét tartalmazza. Feltehetően svájci szótár alapján készült, mivel sok benne az utalás a svájci bank- és tőzsdrendszerre. Az elektronikus szótárt megnyitva a képernyő különböző munkafelületekre oszlik. Az egyes ablakok különböző funkciókat látnak el: címszavak, szótárlap (címszavak felsorolása), jelentések, szócikk, fordítandó (aktuális szövegrész feltüntetése) és fordítás (munkafelület, ahová a fordítás begépelhető). A számítógépes szövegszerkesztőben folyamatosan a háttérben bekapcsolt állapot

„figyelhet” a szoftver. A Morphologic szótárainak előnye, hogy felismerik a toldalékolt magyar szavakat és ennek köszönhetően jól használhatók magyar nyelvű elektronikus szövegek szótározására.

II. Online elektronikus szótárak

Az online elektronikus szótárakat elemezve Gaál (2009) megállapítja, hogy nem az információhoz való hozzáférés, hanem annak szelektálása és feldolgozása jelenti a gondot. Az online segédeszközök terén dinamikus a fejlődés, amelynek fő okai a korlátlan elérhetőségben, gyorsaságban, kényelemben és naprakészségben keresendők. Az online szótárak gyakran olyan nyelvi rétegeket fednek le, amelyekre a hagyományos szótárak nem vagy csak késéssel képesek reagálni. Ez egyben erősségük is. Megállapítja, hogy az online szótárak fő gyengesége, hogy nem eléggé megbízhatóak, mivel bárki alkothat és közzétehet ilyen jellegű szótárt. Ciola (2007), Pajzs (2008) és Arntz et al. (2009) szintén felhívja a figyelmet a minőség és megbízhatóság kérdésére. Arntz et al (ibid.) ez utóbbi esetében a források ellenőrzését javasolja.

Az interneten található egynyelvű szótárak is segítik a szakfordító munkáját. Ilyenek például a gazdasági társaságok, bankok minisztériumok weboldalai, amelyek számos hasznos információt tartalmaznak. Ezek között érdemes megemlíteni a különböző bankok honlapjain fellelhető, gyakran fogalomtárnak nevezett glosszáriumokat, amelyek az ügyfelek pontos tájékoztatása érdekében tömör meghatározásokat tartalmaznak:

- www.erstebank.hu/hu/1004/886.html;
- www.budapestbank.hu/szolgalatas/kisvallalat/doc-penzfogalmak.php;
- www.raiffeisen.hu/rai.

A gazdasági terminusok keresésében támpontot jelent például a többnyelvű www.mimi.hu honlap (magyar nyelvű: www.mimi.hu/gazdasag/index_gazdasag.html és olasz nyelvű változata: <http://it.mimi.hu>). A szócikkek a címszavakon túl tartalmaznak definíciókat és utalásokat (kereszthivatkozásokat). Ez utóbbiak olyan linkek, amelyekre kattintva tovább lehet lépni újabb szócikkekre. Minden meghatározás végén ott szerepel a továbblépési lehetőség az eredeti szövegre. Ezek a hiperlinkek segítik a felhasználót és célzottan továbbviszik őt a keresésben.

5.4. Szótárelemzések: a fogalmi azonosság vizsgálata a nyomtatott gazdasági szótárakban és az offline elektronikus szótárakban

Mai információs társadalmunkban a globalizációs folyamatokon belül a kommunikáció mellett a gazdaság területe központi szerepet játszik. A globalizáció révén a különböző országok gazdaságai egyre nagyobb mértékben egymásra utaltak, ami széleskörű együttműködést von maga után. A hatékony kommunikációhoz szükség van megfelelő háttérismeretekkel rendelkező szakemberekre és a szükséges nyelvi eszközökre. Ebből következik a jó minőségű szakszótárak kulcsfontossága a szakemberek képzésében és a gyakorlatban egyaránt. A magyar gazdaság terminológiájának idegen nyelvű terminológiával való összehasonlítását különösen indokolja az, hogy a gazdasági rendszerváltás, és így a fogalmi rendszer átalakulása még nem fejeződött be. Ebben az fejezetben konkrét példák segítségével mutatom be a nyomtatott és offline elektronikus segédeszközökben a terminusok közti ekvivalencia eseteit, azaz a fogalmi azonosság meglétét, illetve hiányát, valamint az ebből fakadó nehézségeket.

Az ekvivalencia, azaz az egyenértékűség vizsgálata fontos és sokat vitatott kutatási terület mind a nyelvtudományban, mind a nyelvészeti fordításméletben. Különböző ekvivalenciafelfogások léteznek, sokféle területről, szintről közelítő felfogás született (például szemantikai, szövegszintű, szemiotikai, pragmatikai) (lásd 2.3.1. alfejezet). Kutatásom tárgyát a fenti segédeszközök és a szaknyelvi terminológia képezi, ezért választásom a fogalmi ekvivalenciára, azaz az Arntz és Picht-féle (1989) „fogalmi azonosság” analízisére esett (lásd 2.1.4 alfejezet). A fogalmi azonosság mértékét két terminus között segíthetnek megérteni például a szótárakban fellelhető definíciók. A valóságban könnyen előfordulhat, hogy egy szakember saját kultúrkörében ismeri az adott terminus fogalmát, azonban ez nem jelenti azt, hogy ugyanaz a terminus a célnyelvi kultúrában is teljes mértékben lefedi ugyanazt a fogalomkört. A szakszótárakban adott értelmezések segítségével, a szinonimaviszonyok tisztázásával, esetleg az alá- és fölérendeltséget bemutató ábrák révén ki lehetne küszöbölni a félreértéseket, azonban a terminusok elemző és dinamikus olvasatáról ez esetben sem szabad lemondani.

Számos helyen lehet találkozni olyan problémákkal, amelyek a terminusok leírásának hiányából, a terminusok közötti kapcsolatok tisztázásának hiányából adódnak. Mindenekelőtt a hatalmas méretekre duzzadt fordítás és tolmácsolás, a

nemzetközi gazdasági kapcsolatok, és az Unió kapcsolatrendszere terén mutatkozik a legtöbb ilyen jellegű probléma. A gondok enyhítésére – a szükséges mennyiségtől messze elmaradva – jelentek meg az utóbbi években magyar–olasz kétnyelvű, ezek között üzleti és gazdasági szótárak is, azonban ezek egyike sem terminológiai szemlélettel készült. Ezért érdemes megvizsgálni, hogy a különböző referenciaművek, különösen a gazdasági szótárak, milyen módon járulnak hozzá a terminológiai harmonizáció folyamatához, és milyen mértékben képesek funkciójukat a gazdaság interdiszciplináris területén az olasz–magyar nyelvpár esetében ellátni. A problémákat a fogalmi azonosság szempontjából vizsgáltam.

Vizsgálatom tárgya az volt, vajon milyen mértékben tükröződik a rendszerváltást követően megjelent olasz–magyar nyomtatott és elektronikus gazdasági szótárak szócikkeiben a gazdaságban bekövetkezett változások hatása a terminusok jelentésének megadásában. Más szóval, mennyire megbízhatóan tudják referenciamunka-funkciójukat ellátni, és tükröződnek-e a szótárak szócikkeiben a mai gazdasági terminusok ekvivalenciaviszonyai?

Ahhoz, hogy konkrét példákon keresztül illusztrálni tudjuk a fogalmi azonosság meglétét vagy hiányát a megvizsgált gazdasági szótárakban, előbb terminológiai szempontból vizsgáltam az ekvivalencia különböző eseteit. Terminológiai szempontból az ekvivalencia három esetét különböztettem meg (lásd 3. fejezet), amely osztályozási módszer a kétnyelvű terminológiai adatbázisokban általánosan használatos (Castagnoli 2003, 2006):

- I. teljes ekvivalencia: a két fogalom teljesen fedi egymást;
- II. részleges ekvivalencia: a két fogalom több párhuzamot is tartalmaz (rész-egész viszony, vagy alá-fölérendeltségi viszony van közöttük), nem fedik egymást teljes mértékben;
- III. ekvivalencia hiánya: a két fogalom nem fedi egymást, éppen ezért csak fordítási javaslat szerepelhet ekvivalensként.

A vizsgálatok során a fogalmi háttér tisztázásához különböző kézikönyveket, illetve internetes honlapokat használtam fel: a magyar fogalmak esetében a Magyar értelmező kéziszótárt (ÉKsz. 2003) és a Wikipédia online szótár tanulmányoztam. Az olasz terminusok esetében a Zingarelli (2007) olasz értelmező szótárt vontam be vizsgálataimba. Mivel a Wikipédia megbízhatósága vitatott mint vizsgálati forrás,

érdemes az adott szócikket és annak forrását mindig ellenőrizni. Arntz et al. (2009) is ezt javasolja az online segédesszközökkel kapcsolatban.

I. Teljes ekvivalencia

Ragione sociale (it.), *denominazione sociale* (it.)

A teljes ekvivalencia esetére a következő példákat említem meg:

A *ragione sociale* és *denominazione sociale* egymással összefüggő terminusok, amelyek esetében pozitív változás figyelhető meg a szótárak jelentésmegadásában:

„ragione sociale	cég elnevezése” (Hidasi 1993:52)
„denominazione nn. sociale	cégnév” (Juhász 1997:109)
„ragione nn. sociale	cégnév” (Juhász 1997:284)
„cégnév	ragione nn. sociale; denominazione nn. sociale” (Juhász 1997:67)
„ragione sociale	cégnév” (Juhász 2000:741)
„denominazione n sociale	cégnév (rt., kft. esetén)” (Juhász 2002:131)
„ragione n sociale	cégnév (bt., kkt. esetén)” (Juhász 2002:175)

Az 1993-as, 1997-es és 2000-es kiadású szótárakban az olasz gazdasági életben meglévő egyedi megkülönböztetés a cégnév esetében még nem szerepel, azonban a 2002-es kiadásban már kapunk információt az elnevezések különbségéről. Ezt a lényeges különbséget megerősíti a Zingarelli (2007) értelmező kéziszótár: „Ragione (...) 8 R. sociale, nome delle società commerciali non aventi personalità giuridica (...) (Zingarelli 2007:1836). „Denominazione (...) 4 (dir) D. sociale, nome delle società commerciali aventi personalità giuridica” (Zingarelli 2007:637). A magyar gazdasági rendszerben is megkülönböztetjük az önálló jogi személyiséggel rendelkező és az önálló jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társasági formákat (Burkáné Szolnoki 2006), azonban a cégnév terminusban ez a különbség nem mutatkozik meg úgy, mint az olasz nyelvben, ahol két különböző terminus létezik ennek jelölésére.

A teljes ekvivalencia esete az 1993-as és az 1997-es kiadású szótárakban nem áll fenn, azonban a 2002-es kiadásban a zárójelben tett kiegészítéssel erre megoldást ad és létrehozható a teljes ekvivalencia esete.

II. Részleges ekvivalencia

a) *Prestito* (it.), *mutuo* (it.)

Vizsgáljuk meg a részleges ekvivalencia esetét. Elsőként elemezzük a *prestito* és a *mutuo* terminusokat néhány olasz–magyar gazdasági szótárban:

„prestito	rövid lejáratú kölcsön” (Hidasi 1993:49)
„prestito	kölcsön, kölcsönpénz” (Sulyok-Papp 1994:204)
„prestito	(kölcsön)adás, kölcsönpénz” (Juhász 1997:259)
„prestito (in denaro)	pénzkölcsön” (Juhász 1997:259)
„prestito a breve termine	rövid lejáratú kölcsön” (Juhász 1997:259)
„prestito a lungo termine	hosszú lejáratú kölcsön” (Juhász 1997:259)
„prestito	kölcsön” (Juhász 2000:706)
„prestito	kölcsön” (Juhász 2002:169)
„prestito	kölcsön, kötvénykölcsön” (MoBiDic 2006)
„prestito m.	kölcsön” (Iker 2009:49)
„mutuo	hosszú lejáratú kölcsön” (Hidasi 1993:43)
„mutuo garantito	fedezett hitel” (Sulyok-Papp 1994:202)
„mutuo	pénzkölcsön” (Juhász 1997:221)
„mutuo	(pénz)kölcsön” (Juhász 2000:581)
„mutuo	kölcsön” (pénzösszeg) (MoBiDic 2006)

A Hidasi-féle szótárban a *Megjegyzések* alatt még a következőket találjuk:

„Kölcsön vagy hosszú lejáratú kölcsön

A hétköznapi nyelvben az olasz “prestito” szavak egymást helyettesítve fordulnak elő és a magyar “kölcsön” szónak felelnek meg. A könyvelési nyelvben a “prestito” rövid lejáratra vonatkozik és magyarul “rövid lejáratú kölcsön”, míg a “mutuo” “hosszú lejáratú kölcsön” (Hidasi 1993:127)

A Hidasi (1993) szerkesztette szótár ezzel felhívja a figyelmet a két terminus közötti lényeges megkülönböztető jegyre, segítve ezzel a felhasználót a tájékozódásban és a döntés meghozatalában. Érdekes módon a később megjelent szótárak nem veszik át és nem jelölik a fogalmi megkülönböztetést.

MoBiDic szótár esetében fent kizárólag a megadott jelentést tüntettem fel, azonban ennél több információt nyújt az elektronikus szótár:

prestito	<p>jelentések: kölcsön, kötvénykölcsön</p> <p>Anleihe / emprunt / prestito / bond issue / kölcsön; kötvénykölcsön Az idegen tőke szerzésének formája leginkább fix kamatozású értékpapírok kiadása útján. A kölcsönt meghatározott időpontig (⇒Zeichnungsfrist=jegyzési határidő) jegyzésre terjesztik elő (hirdetik meg) és rendszerint közép és hosszú futamidejűek (Svájcban leggyakrabban 8-15 éves). Sok esetben a kölcsönadónak egyoldalú joga, hogy egy felmondási idő betartásával a kölcsönt részben vagy teljesen idő előtt visszafizesse. A kölcsön különös formája a ⇒Wandelanleihe (cserekötvény), az ⇒Indexanleihe (változó kamatozású kötvénykölcsön), ⇒Auslandanleihe (külföldi kölcsönök), ⇒Eurobond (Euro-kötvény).</p>
mutuo	<p>jelentés: kölcsön</p> <p>Darlehen / prêt / mutuo / loan / kölcsön / meghatározott pénzösszeg kihelyezése egy hitelező (pl. bank) által harmadik személy részére (kölcsönt igénybe vevő). Meghatározott esedékességi napon (lejáratkor) vagy felmondás alapján következik be a visszafizetés. A bankforgalomban szokásos megjelölései: tartós előleg (fester Vorschuss), szoros hitel (Festkredit). Az ún. amortizációs kölcsönök (Amortisationsdarlehen) esetében a visszafizetés lépésről lépésre történik.</p>

9. ábra: A *prestito* és *mutuo* szócikkei (MoBiDic 2006).

A MoBiDic (2006) szótár számos hasznos információt tartalmaz, a jelentések mellett meghatározásokat, egyedi jellemzőket is felsorol, azonban a fogalmi jegyek közötti különbségekre nem tér ki. A két-, illetve többnyelvű szótárak értékes információkat tartalmaznak, de a pontos rögzítés érdekében érdemes az egyynyelvű szótárak segítségével a definíciókon keresztül megvizsgálunk a terminusok pontos értelmezését és egyedi jegyeiket. Ennek érdekében megvizsgálom a két terminus fogalmi hátterét egyynyelvű szótárak segítségével, és a definíciók alapján javaslatot teszek a terminusok pontos jelentésének megadására.

Ha fellapozzuk a *Magyar értelmező kéziszótárt* a *kölcsön* szócikk gazdasági vonatkozású részében a következőket találjuk: „I. fn 1. Vminek, kül. pénznek ideiglenes átengedése vki számára, ill. a visszaadás kötelezettségével való átvétele vki által. ~*be ad.* 2. Az így adott, ill. kapott pénz, dolog. ~*t folyósít. megadja* v. *visszafizeti a ~t*” (ÉKSz. 2003:744). Az olasz *Zingarelli* (2007) a *prestito* terminusra a következő meghatározást adja: „Prestito:1. Atto, effetto del prestare (..) 2. Quantità od oggetto che si dà ad altri o si prende da altri con patto di restituzione (..) 3. Denaro dato a prestito (...)” (Zingarelli 2007: 1749). A *mutuo* terminus alatt a következőket tünteti fel: „2 Contratto con cui una parte riceve dall'altra una data quantità di denaro o di altre cose

fungibili, obbligandosi a restituirne altrettante della stessa specie o qualità. 2 Correntemente prestito a lunga scadenza (...) mutuo ipotecario (...)” (Zingarelli 2007:1443).

Az egyedi jellemzőket a definíciók alapján megvizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy magyar nyelven a *kölcsön* vonatkozhat pénzre és áru, a mindennapi használatban lehet rövid vagy hosszú lejáratú. Szinonimaként gyakran a *hitel* terminus szerepel. Az olasz *prestito* terminus magát a tevékenységet és annak tárgyát is jelenti, ami nemcsak pénz lehet. A *mutuo* pedig valóban jól elhatárolható, hiszen szerződéses viszonyt feltételez és hosszú lejáratú. A *prestito* és a *mutuo* alá- és fölérendeltségi viszonyban állnak egymással. Ez nem derült ki egyértelműen a fent vizsgált két- és többnyelvű szótárakból.

A fenti példa a részleges ekvivalencia esetére vonatkozik. A következő jelentést javaslom a gazdasági szótárakban megadni:

Prestito: 1. kölcsönadás (hitelezés); 2. (kölcsön)pénz és javak.

Mutuo: szerződéses viszony, a kölcsön (hitel) egyik típusa, lehet pénz vagy javak, fontos jellemzője, hogy hosszú lejáratú; például *mutuo per la casa* = lakáskölcsön (lakáshitel), *mutuo ipotecario* = jelzáloghitel.

b) Operatore (it).

Másodikként az “operatore” terminust vizsgáltam meg a részleges ekvivalencia szempontjából:

„operatore	operátor, termelő munkás” (Juhász 1997:231)
„operatore economico	üzletkötő” (Juhász 1997:231)
„operatore alla catena	futószalagnál dolgozó munkás” (Juhász 1997:231)
„operatore commerciale	üzletkötő, üzletember” (Juhász 1997:231)
„operatore economico	gazdasági szereplő v. szakember, kereskedő” (Juhász 2002:163)
„operatori del settore	a szektor szereplői” (Juhász 2002:163)
„operatori h t sz di borsa	tőzsdei szereplők” (Juhász 2002:163)
„operatori h t sz economici	gazdasági szereplők v. szakértők” (Juhász 2002:163)

„operatore

hivatásszerű kereskedelem = az értéktőzsdéken közvetlenül képviselt bank- és tőzsdeügynök cégek” (MoBiDic 2006)

Az olasz *Zingarelli* szótárban a következőképpen szerepel az *operatore* jelentésmegadása:

„1 (f. -trice) Chi agisce, chi compie determinate azioni: operatore d'inganni, d'iniquità.

2 †Operaio, lavoratore.

3 (f. -trice) Chi è addetto al funzionamento, alla manovra, alla utilizzazione di macchine, impianti, congegni e sim.: operatore televisivo, cinematografico | Operatore del suono, tecnico che si occupa della registrazione di suoni | (tv, raro) Operatore di ripresa, cameraman | (elab.) Tecnico addetto al funzionamento di un sistema per l'elaborazione dei dati.

4 (f. -trice) (econ.) Chi interviene sul mercato come venditore o compratore per conto proprio o altrui: operatore economico.

5 (f. -trice) (gener.) Chi presta la propria opera in un determinato settore: operatore sanitario, scolastico | Operatore sociale, persona che si occupa professionalmente di casi umani connessi a fenomeni di emarginazione e disadattamento sociale od organizza o coordina attività assistenziali, culturali, ricreative e sim. | (eufem.) Operatore carcerario, secondino, guardia carceraria | Operatore ecologico, netturbino | **Operatore turistico, tour operator.**

6 (mat.) Funzione, applicazione | Funzione il cui argomento è costituito da una o più funzioni | Operatore differenziale, quello che si esprime attraverso derivate | Operatore vettoriale, che si applica a vettori | Operatore binario, che opera su due elementi | Operatore unario, che opera su un solo elemento | Operatore booleano, logico, che determina la congiunzione (AND), l'inclusione (OR) o la negazione (NOT) di variabili booleane.” (Zingarelli 2007:1521)

Összefoglalva a *Zingarelli* (2007) értelmező szótár alapján az *operatore* terminus alatt az alábbi gazdasági vonatkozású jelentések szerepelnek:

- munkás, dolgozó;

- gazdasági szereplő, aki saját nevében vagy harmadik személy részére jelenik meg a piacon eladóként vagy vevőként;
- utazásszervező.

Az *operatore* terminus termelőmunkásként való értelmezését a mai olasz nyelven a szótár archaikusnak minősíti.

Olyan terminussal van dolgunk, amelyet az olasz gazdasági szövegekben nagyon tág értelemben használnak. A kontextusban fellelt terminus fordítási változatai: piaci szereplő, gazdasági szereplő, pénzügyi szereplő, vállalat, szolgáltató, szakember, vállalkozó stb. Szinte teljesen kontextusfüggő a fordítása. Széles körben használt, de igen nehezen megragadható fogalomról van szó, egyfajta „jolly joker”. Érdemes lenne talán megadni egy általánosabb jelentést és utána konkrét példákat hozni rá, jelezve, hogy kontextusfüggő az értelmezése:

Javaslatom a teljes ekvivalencia bevezetésére a gazdasági szótárakban a következő: a könnyebb behatárolhatóság kedvéért egy általánosabb jelentés megadása és konkrét példák, amelyek segíthetnének egy olyan terminus esetében, amely kontextusfüggősége miatt jelenthet problémát:

1. személy: piaci szereplő, azaz szakértő, szakember; vállalkozó, munkatárs; ~ economico/commerciale: üzletkötő, ~ di borsa: tőzsdei szereplő v. ügynök; ~ informatico: informatikai munkatárs; ~ turistico: utazásszervező. 2. szervezet: piaci szereplő, azaz vállalat, szolgáltató; ~ economico: gazdálkodó szervezet; ~ del settore calzaturiero: cipőipari vállalat, ~ telefonico: távközlési szolgáltató.

III. Az ekvivalencia hiánya

Az ekvivalencia hiányáról abban az esetben beszélhetünk, ha az adott terminusnak nincs a másik nyelvben, kultúrában megfelelője. Ilyen terminus például a „commercialista” terminus (lásd 7.2. fejezet), amely olyan személyt jelöl, aki több szakma képviselője egy szakember személyében, azaz egyszerre könyvelő, adószakértő, könyvvizsgáló és jogász). Ez a terminus besorolható a reáliák (lásd 7.2 fejezet) közé. A szótárak szócikkeiben ilyen esetében leginkább értelmezés és/vagy értelmező fordítás (fordítási javaslat) szerepelhet. De lehet szó olyan esetekről is, ahol a gazdasági rendszerek eltérése miatt nincs megfelelő. Ez utóbbi esetben a pontatlan egybevetés félreértésekhez vezethet. Tehát a fentiek alapján két esetet különböztetünk meg a reáliák és a két eltérő rendszerbeli fogalom esetét.

a) *Piazza affari* (it.):

a terminust reáliaként elemeztem.

„piazza affari tőzsde” (Juhász 2002:168)

A *Zingarelli* (2007) szótárban az alábbi jelentések lelhetők fel: „*Piazza Affari*, (per anton.) la Borsa di Milano: sprint di Piazza Affari; *Piazza Affari non decolla*” (2007:58). A *Wikipédia* címszavában a következő szerepel: “Borsa Italiana ha sede a Milano, in Piazza degli Affari. La Borsa di Milano è per questo motivo detta anche *Piazza Affari*” (<http://it.wikipedia.org>).

A *Zingarelli* és a *Wikipédia* olasz nyelvű szótárak definíciói alapján kiderül, hogy a terminus nem általában véve vonatkozik a tőzsdére, hanem a milánói tőzsdét jelöli. A klasszikus logika szempontjából: a *tőzsde* nemfogalom és a *milánói tőzsde* fajfogalom; nyelvészeti szempontból: a kettő közötti viszony szerint a *tőzsde* hiperonimának, a *milánói tőzsde* hiponimának minősül.

Az egynyelvű definíciókat alapul véve a javaslatom teljes ekvivalencia bevezetésére a gazdasági szótárakban a következő:

1. milánói értéktőzsde; 2. az Olasz Tőzsde (Borsa Italiana), mint intézmény közhasználatú elnevezése (székhelye a „Piazza Affari” téren található Milánóban).

b) *Denominazione di Origine Controllata* (D.O.C.)(it.):

A fenti terminus esetében azt tapasztaltam, hogy két különböző rendszerbeli fogalom pontatlan egybevetése okozott gondot a szócikk vizsgálatakor.

“D.O.C. (Denominazione di origine controllata) = ellenőrzött termék, olasz kiváló áruk fóruma” (Juhász 1997:382)

“Denominazione di Origine Controllata (D.O.C.) <olasz kiváló áruk minőségi védjegy>” (Juhász 2002:131)

Az első esetben gondot jelent, hogy időközben megszűnt a magyar rendszerhez igazodni kívánó példaként említett intézmény, azaz a „kiváló áruk fóruma”. A második esetben egy értelmező fordítást találunk, amelyre a szerző megfelelően felhívja a figyelmet a zárójelek feltüntetésével. A *Zingarelli* szótár a következőképpen tünteti fel az adott terminus értelmezését:

„**doc** [sigla di d(enominazione di) o(rigine) c(ontrollata); 1985] A agg. inv. **1** Detto di vino o di altro prodotto provvisto di un contrassegno che ne garantisce la zona di produzione: Chianti doc. **2** (fig., scherz.) Genuino, autentico: milanesi doc; intellettuale doc | Molto buono, di gran pregio: un film doc. B s. m. inv. * Vino o prodotto doc. C s. f. inv. * (spec. con iniziale maiuscola) Qualifica che garantisce la denominazione d'origine controllata: un vino che ha ottenuto la Doc.” (Zingarelli 2007:722)

A *Zingarelli* szótár meghatározása alapján a szótári jelentésmegadásnak hiányosságai derülnek ki: például a *D.O.C.* főnévként és jelzőként egyaránt szerepelhet. Ha főnévről van szó, akkor jelölheti magát a terméket (ebben az esetben hímnemű névelőt kap) vagy magát a minősítést (ez utóbbi esetben nőnemű lesz – igazodva a „qualifica” nőneméhez). A magyar gazdasági szaknyelvben időközben születettek megfelelő terminusok az eredetvédelem jelölésére, mint például „ellenőrzött eredetmegjelölés”, „eredetvédett termékek”, illetve „ellenőrzött eredetű termék”, amelyeket érdemes lenne feltüntetni egy esetleges értelmezés mellett. A *Wikipédia* elektronikus szótár a következő definíciót adja az eredetmegjelölés fogalmáról:

„az eredetmegjelölés valamely táj, helység, kivételes esetben ország neve, amelyet az e helyről származó – a meghatározott földrajzi területen termelt, feldolgozott, illetve előállított – olyan termék megjelölésére használnak, amelynek különleges minősége, hírneve vagy egyéb jellemzője kizárólag vagy lényegében az adott földrajzi környezet, az arra jellemző természeti és emberi tényezők következménye.” (<http://hu.wikipedia.org>)

A fenti definíciók alapján javaslatunk a szócikkre az alábbi:

1. (jelző) a) eredetvédett bor vagy egyéb típusú termék (ellenőrzött eredetű termék), amelynek címkéjén megkülönböztető jelzésként a DOC rövidítés szerepel; b) eredeti; c) minőségi; 2. (főnév) a) il DOC: eredetvédett termék (lásd *il prodotto*); b) la DOC: eredetvédelmi minősítés (ld. *la qualifica*).

c) *Cégbíróság*:

Cégalapítási dokumentumok fordításakor megkerületetlen terminusról van szó. A köznyelvi és a *Közgazdasági szótárban* az alábbi jelentések szerepelnek.

„cégbíróság *fn* *gazz* tribunale *h* *società*•rio” (Koltay-Kastner, Juhász 2000:133)

„cégbíróság corte di registrazione” (Juhász 1997:67)

A *Jogi lexikon* definíciója alapján: „a cégjegyzéket (kereskedelmi nyilvántartást) Magyarországon a megyei bíróságok mint cégbíróságok vezetik. A cégbíróságok egyrészt bejegyzik az egyéni és társas cégeket a cégjegyzékbe (cégbejegyzés), másrészt törvényességi felügyeletet gyakorolnak felettük” (Lamm, Peschka 1999:107).

Egyik szótárban sem szerepel, hogy itt szó szerinti fordításról vagy fordítás javaslatról van szó, mivel ez a fogalom Olaszországban ebben a formában nem létezik. Ott a helyi kereskedelmi kamara irodája („Ufficio di Registro Imprese”) végzi el a cégbejegyzési tevékenységet. Megvizsgálva az OFFI hivatásos fordítói gyakorlatát, mivel számukra a körülírás kerülendő, a „Tribunale del Registro” vagy a „Tribunale del Registro delle Imprese” kifejezésekkel találkozunk. A hasonló nyelvhasználat könnyebben érthetővé teheti az olasz anyanyelvű számára a fogalom megértését. A cégbíróság terminusról külön elemzést található (lásd 8. fejezet).

d) *Zárt/zártkörűen működő részvénytársaság (zrt.) és nyílt/nyilvánosan működő részvénytársaság (nyrt.)*

Mivel az elemzett szótárakban nem szerepelnek ezek a terminusok, értelmezésüket az internet segítségével végeztem el. A mimi.hu és a *Wikipédia* honlapján folytattam keresést. „A bárki által vásárolható, tőzsdén, vagy a tőzsdén kívüli, úgynevezett OTC piacon (over the counter) hozzáférhető részvények kibocsátói az Nyrt-k. A zártkörű,

a szabadpiacon nem hozzáférhető részvényekkel rendelkező **részvénytársaság**okat jelölik” (www.mimi.hu).

„A *zártkörűen működő részvénytársaság*, röviden zrt., a cégek azon formája, amely részvénytársaság ugyan, de a részvényesek köre zárt mind az alapítás, mind a működés során, a részvények nem kerülhetnek nyilvános forgalomba. Magyarul, sem tőzsdén, sem más szabályozott piacon nem lehet az ilyen részvényeket megvenni, csak a részvényesi körbe tartozóktól. A zrt. alapszabályában meghatározható például az, hogy a részvények kiknek adhatók el, vagy hogy a részvényeseknek elővásárlási joguk van kívülálló harmadik személyekkel szemben. A zártkörűen működő részvénytársaság alapszabálya széles körűen korlátozhatja a részvények átruházását. Ez a társasági forma főleg a kisebb cégekre jellemző, illetve a nagy multinacionális cégek országos leányvállalataira, ahol nem szeretnék még azt sem, ha a részvényesi kör egy kis része cserélődne bizonyos időközönként. A részvénytársaság elnevezésének tükröznie kell működési formáját.” (<http://hu.wikipedia.org>).

„A *nyilvánosan működő részvénytársaság*, röviden nyrt., olyan céget jelöl, amelynek részvényei (egészben vagy részben) az értékpapírokra vonatkozó szabályok betartásával *nyilvánosan* kerülnek forgalomba. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a részvényeket a piacnak kínálják, a nyomtatott sajtóban megjelentetett *csatlakozási felhívás* formájában. Az ott megjelölt időben és helyen bárki jegyezheti, megvásárolhatja őket. Az egész nyilvánosan történik, amint a részvénytársaság elnevezése is tükrözi ezt a működési formát. Cégek részvényei általában jegyezhetők a különböző tőzsdéken. Tulajdonoskörüik a tőzsde alakulása folytán kis mértékben folyamatosan változik.” (<http://hu.wikipedia.org>).

A definíciók alapján a két cégforma között a lényeges különbség a részvények tőzsdén való jegyzése. Az olasz nyelvű Wikipédia a *società per azioni* címszava alatt jelzi, hogy az olasz gazdasági rendszerben is megkülönböztet (hármас felosztásban) hasonló társasági formákat és léteznek olyan kifejezések, mint *S.p.A modello chiuso – non quotata* és *S.p.A. modello aperto – quotata*, azonban a terminusok ebben a formában

nem használatosak széles körben, vagyis a cégnévben továbbra is csak a *società per azioni* elnevezés szerepel.

Fordítói tapasztalataimat felidézve, az egyik ügyvédi iroda kifejezetten azt kérte, hogy rövidítés esetében az iroda korábban alkalmazott szokását megtartva maradjon meg az eredeti magyar cégnévben szereplő rövidítés. Csoportos fordításban való részvételkor szintén felmerült ez a kérdésként, ezért alkalmam nyílt arra, hogy más fordítók stratégiájával is találkozzam. Ők szintén azt tapasztalták, hogy ez a terminus nem létezik rövidítés formájában, és a világhálón a következő kifejezésekkel találták fordítási javaslatként: *società per azioni quotata in borsa*, *società per azioni non quotata in borsa*, *società di tipo chiuso*, *società di tipo aperto*, amely mellé néha odairják, hogy melyik tőzsdén jegyzi a cég részvényeit. Csak abban az esetben fordultak a fordításhoz, ha magyarul nem a rövidítés szerepelt. Ilyenkor leginkább a zárójeles megoldás a javasolt.

A különböző országok gazdaságainak különböző szerveződési formáiból eredően a terminológiai rendszerek is számos ponton különböznek, aminek következtében a gazdasági szövegek fordításában a terminusok nem minden esetben feleltethetők meg teljes egyértelműséggel egymásnak. Ennek alapvető oka az, hogy bár a különböző nyelvet használó közösségek a gazdasági környezet azonos rendszerében élnek, mégis a valóságot eltérő módon osztályozzák, és emiatt a fogalmi rendszerek nem a nyelvhez, hanem az adott országokhoz kötődnek (Fóris 2007c). A gazdaság fogalmi rendszerének kialakulását befolyásolja a különböző társadalmi háttér, a gazdaságtörténeti fejlődési folyamatok és a hagyományok (Tamás 2008) (lásd 2.4. fejezet, 7. és 8. fejezet).

Ebben az alfejezetben szótárvizsgálatok eredményeit mutattam be a hazai kiadású nyomtatott és elektronikus szótárak körében. Ismertettem, hogy a szótárak hogyan kezelik a terminusok közti ekvivalencia különböző eseteit az olasz–magyar gazdasági szakszótárak szócikkeiben, valamint javaslatot tettem arra nézve, hogy az ekvivalencia (részleges vagy teljes ekvivalencia) hiánya esetén hogyan érdemes a jelentést megadni a felhasználó pontos tájékoztatás érdekében. Ehhez konkrét példákat mutattam be.

Megállapítható, hogy a gazdasági szaknyelv területén hiányok mutatkoznak a nyomtatott és elektronikus olasz–magyar gazdasági referenciaművek területén. A fogalmi azonosság és ezen keresztül az onomasziológiai szemlélet hozzájárulhat a már

meglévő szótárak további minőségi fejlesztéséhez, a pontatlanságok elkerüléséhez. A szakfordítók számára jelentőséggel bír a fogalomalapú megközelítés. Ha a vizsgált szótárak nem fogalomalapú megközelítéssel készülnek, előfordulhat, hogy a fordítónak a minőségi munka érdekében terminológiai vizsgálatot kell folytatnia (célzott keresést), ami jelentősen megnöveli a fordítók fordításra szánt időkeretét.

Mivel a vizsgált szótárak nem onomasziológiai, hanem szemasziológiai szempontok alapján készültek, ezért a fordítók az olasz–magyar gazdasági szótárakat (ugyanúgy, mint a köznyelvi szótárakat) legfeljebb kiindulópontként használhatják, és nem mondhatnak le arról, hogy a szűk időkorlátok mellett megnézzék a fogalmak rendszerbeli elhelyezkedését az adott tárgykörön belül és eredeti kontextusban megfelelők után kutassanak. További nehézség, hogy a gazdasági szaknyelv ma is gyorsan fejlődő terület, és igényli a terminológia állandó leírását és harmonizációját. Ezt az utat a jövőben a szakemberekkel karöltve kidolgozott, online elérhető, állandó jelleggel frissített terminológiai adatbázisok rövidíthetnék le.

6. Az adatbázisról, az adatbankról és a tudásbázisról

Az online elektronikus segédeszközök közül elsődlegesen az online terminológiai adatbázisokat vizsgálom, mivel ezek képezik a terminológiai szempontokkal kialakított modern, előremutató fordítói segédeszközöket. A hagyományos cédulázós módszert nemcsak a lexikográfiában, hanem a terminológiában is – sőt talán ott még erőteljesebben – felváltotta az elektronikus hordozók használata. Ezeket a terminológia kezelésére először az 1960-as évek közepén alkalmazták (például az Európai Gazdasági Közösség intézményei, a Siemens cég), de csak a személyi számítógép szélesebb körű elterjedésével, azaz az 1980-as évek közepétől kezdve vált ez a lehetőség egyéni fordítók és irodák számára is felhasználhatóvá (Mayer 1998). Az elektronikus hordozók előnyei a szerkesztésben és a felhasználásban egyaránt megmutatkoznak, valamint kiegészítő anyagok tárolását is lehetővé teszik (például audio-, és audiovizuális eszközök, számítógépes ontológiai ábrázolási módszerek). Éppen ezért a terminológiai adatokat napjainkban elsősorban elektronikus adatbázisokban rögzítenek, tárolnak és tesznek elérhetővé.

Részletesen elemeztük hazai és nemzetközi szakirodalmi források alapján *Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata* című tanulmányunkban (Sermann, Tamás 2010), hogyan határozható meg a fordítói terminológiai adatbázis. Disszertáciomban ismertetem e tanulmány legfontosabb megállapításait további vizsgálati eredményekkel kiegészítve azt.

A fordítói munka során alapvető fontosságú a megfelelő ekvivalens kiválasztásához szükséges terminológiai vizsgálatok elvégzése, amit jelentősen megkönnyít és meggyorsít az online elérhető terminológiai adatbázisok használata. A terminológiai adatbázisoknak sokféle fajtája létezik, az utóbbi években számos, speciálisan a fordítók számára összeállított adatbázis készült, mint például az EU intézményközi terminológiai adatbázisa (IATE). Kifejezetten a fordítók számára készülő terminológiai adatbázisokról szóló írások csak az utóbbi években jelentek meg a magyar szakirodalomban, bár a fordítói segédeszközök egyes fajtáival több szerző is behatóan foglalkozik (például Prószéky, Kis 1999, Kis, Mohácsi-Gorove 2008). Több hazai egyetemen is elindultak adatbázis építésére, szoftverhasználat oktatására irányuló kezdeményezések, mint például Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar

(Muráth 2005, 2006a), Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Központ és Szent István Egyetem (Dróth 2003, Dróth, Neuhauser 2007). Célom a fordítói terminológiai adatbázisok vizsgálata, valamint ezek fordítást segítő formai és tartalmi elemeinek bemutatása és elemzése. A magyar fordítóképzésben résztvevők szemléletének alakítását is szeretném segíteni azzal, hogy a leendő szakfordítók figyelmét ráirányítom e hatékony segédeszközökre. Sajnos magyar nyelvű terminológiai adatbázis kevés található, míg sok kis nyelv esetében (litván, észt, dán, holland stb.) szervezett irányítással és állami támogatás mellett folynak a terminológiai munkák. Szükség volna néhány kiemelten fontos tárgykörben (például informatika, gazdaság, turizmus, oktatás) magyar nyelvű terminológiai adatbázisok létrehozására (Fóris 2006a).

6.1. Az adatbázis meghatározása

A fordítói terminológiai adatbázisok olyan terminológiai elvek alapján készített elektronikus adatbázisok, amelyek szakfordítók és más terminológiát használó csoportok szükségleteihez igazodnak. Tehát meg kell különböztetnünk ezeket az elektronikus lexikográfiai adatbázisoktól (lásd offline és online elektronikus szótárak), a fordítástámogató szoftverek fordítómemóriáitól, amelyek az adott szövegek/szövegrészek korábban tárolt változatait kínálják fel szövegszegmensek formájában a fordítónak, valamint attól a terminológiai adatbázistól, amely a fordítástámogató szoftvereken belül kizárólag beépített funkcióként jelenik meg. Az általunk vizsgált terminológiai adatbázis különálló felületként jelenik meg az elektronikus szótárakhoz hasonlóan és a terminuson túl központi eleme a definíció (fogalomalapú adatbázis). Lehet intranetes vagy internetes elérhetőség is. Ugyanakkor a fordítástámogató szoftverekhez is hozzárendelhetők a terminológia adatbázisok adatai.

A vizsgálatainkhoz kétféle forrást használtunk: (1) a terminológiai adatbázisokról szóló szakirodalmat tekintettük át, és e források alapján leírtuk, mi a célja, és milyen szerkezeti és tartalmi követelményei vannak az ilyen adatbázisoknak (Sermann, Tamás 2010); (2) primer forrásokként konkrét, fordítók számára készült terminológiai adatbázisokat vizsgáltunk meg (Sermann, Tamás *ibid.*). Részletesen elemeztem a Trieszti Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézetének TERMit terminológiai adatbázisát (Tamás 2009a) a Bolognai Tudományegyetem

Fordító- és Tolmácsképző Intézetének EOHS Term tudásbázisát (Sermann, Tamás ibid.), amely már egy továbbfejlesztett változatot képvisel. Mindkét eszköz jelentősen több információt tartalmaz az egyszerű adatbázisnál (lásd 2.3.2. alfejezet) és mindkettő terminológiai elvek alapján aprólékosan kidolgozott és kreatív elektronikus segédeszköz, amelyet fontosnak tartok megismertetni a hazai szakmai közönséggel. Ezen felül röviden megemlítem további vállalati, nemzetközi szervezetek és felsőoktatási intézmények erre irányuló tevékenységét.

A vizsgálatok során azt tapasztaltuk, hogy a nemzetközi tudományos szakirodalomban az általunk vizsgált tárgykörben a terminusok használata nem minden szerzőnél azonos. A *terminológiai adatbank* (*term bank*, *terminological data bank*) és *terminológiai adatbázis* (*terminology database*) terminusok használata esetében azt figyeltük meg, hogy a két terminust gyakran szinonimaként használják (például Hartmann, James 1998), míg – főleg a korábban készült írásokban – az *adatbank* tágabb fogalomként szerepel, és magában foglalja az *adatbázist* (lásd Cabré 1998, Sager 1990). Prószyék és Kis (1999) terminushasználatához igazodva írásainkban az *adatbázis* terminust használtuk, és csak azokban az esetekben szerepel *adatbank*, ahol az eredeti forrás ezt tartalmazta. A tanulmányozott szakirodalom alapján a *scheda terminografica* (it.) terminus megfelelőjéül a szótári cédulák mintájára a *terminográfiai cédula* kifejezésre esett a választás, amely a gyakorlati tevékenységre utal. A *terminográfiai cédula* különbözik a hagyományos papírcéduláktól, ebben az esetben a cédula valamely adatbázis webes felületén szereplő *adatlap*. Az adatlapra adatrekordok rögzíthetők, amelyek megjelenítési formája a felhasználó által olvasható *adatmezők* (vagy más néven *leíró mezők*). Az egyes mezőkben feltüntetik például magát a terminust, a terminus által jelölt fogalom definícióját, a kontextust, a fogalmi ekvivalenciára vonatkozó információkat és más információkat.

Első lépésként a terminológiai adatbankok, illetve adatbázisok szakirodalomból vett különböző definícióit vizsgáltuk meg. Sager definíciója a következőképpen hangzik:

„A term bank [...] is a collection, stored in a computer, of special language vocabularies, including nomenclatures, standardised terms and phrases, together with the information required for their identification, which can be used as a mono- or multilingual dictionary for direct consultation, as a basis for dictionary

production, as a control instrument for consistency of usage and term creation and as an ancillary tool in information and documentation.” (Sager 1990:169)

[A terminológiai adatbank [...] a szakszókincs számítógépen tárolt gyűjteménye, beleértve a nomenklatúrákat, a szabványosított terminusokat és kifejezéseket a beazonosításukhoz szükséges információval együtt; amely közvetlenül egy- vagy többnyelvű szótárként használható, szolgálhat szótárszerkesztés alapjául, vagy a terminushasználat egységessége és a terminusalkotás ellenőrző eszközeként, és nélkülözhetetlen eszköz az információkezelés és dokumentáció területén. (Sager 1990:169, a szerzők⁶ fordítása)]

Cabré így definiálja a terminológiai adatbank fogalmát:

„A terminological data bank is a structured collection of information about the units of meaning and designation of a special subject field addressed to the needs of a specific group of users. It usually consists of a main database, which has the terms, and a variable number of databases related to the main database and sometimes to each other. Each of these databases has information on some aspect of the terms.” (Cabré 1998:176)

[A terminológiai adatbank információk strukturált gyűjteménye egy speciális tárgykör jelentésegységeiről és jelölőiről, amely valamely adott felhasználói csoport szükségletei szerint készül. Általában egy fő adatbázisból áll, amely a terminusokat tartalmazza, valamint változó számú, a fő adatbázishoz kapcsolódó egyéb adatbázisokból, amelyek egymáshoz is kapcsolódhatnak. Ezen adatbázisok mindegyike tartalmaz valamilyen információt a terminusokról. (Cabré 1998:176, a szerzők fordítása)].

Cabré (ibid.) szerint az adatbankok elsődleges célja a fordítók munkájának megkönnyítése, mivel könnyen használható, megbízható eszközök. Az adatbank létrehozása olyan szisztematikus folyamatot előfeltételez, amely a létrehozni kívánt adatbank formájának megtervezésétől a számítógépes implementációjáig tart. Az adatbankok hozzájuk kapcsolódó adatbázisokból állnak, egy elsődleges adatbázisból, valamint a hozzá kapcsolódó másodlagos adatbázisokból, amelyek mindegyike

⁶ (Sermann, Tamás 2010)

különböző, de egymással összefüggő információkat tartalmaz. A terminológiai adatbank esetében a fő adatbázis tartalmazza a terminusokat, a másodlagos adatbázisok pedig a forrásokat, a szerzőket, valamint a témakör szerinti csoportosítást (Cabré 1998:177).

Tebé Soriano szintén különbséget tesz az adatbank (*banc de dades*) és az adatbázis (*base de dades*) terminus között. Az ő értelmezésében az adatbank olyan, specifikus célból létrehozott, információkat tároló egység, amely egy vagy több adatbázisból áll. A létrehozói számára az adatbank adatbázisok végtelen gyűjteménye, amelyet egyetlen adatbázis-kezelő rendszer kezel. A felhasználók számára az adatbank információk hatalmas tára, amelyeket egy felhasználói felületen keresztül lehet lekérdezni. Az ISO 1087-2 szabvány szerint a terminológiai adatbank terminológiai adatbázisok összessége, amely egy kezelőfelületet is magába foglal (Tebé Soriano 2005:81). Tebé Soriano az említett szabvány alapján a következőképpen definiálja az adatbázis fogalmát: „Una base de dades és un conjunt de dades organitzades segons una estructura coherent, que és accessible des d’un programa, usuari o aplicació” (Tebé Soriano 2005:77). [Az adatbázis koherens struktúra szerint rendezett adatok összessége, amely hozzáférhető valamilyen programon, alkalmazáson vagy felhasználón keresztül (Tebé Soriano 2005:77, a szerzők fordítása)]. Felhívja a figyelmet arra, hogy az adatbázis csupán „adatok összessége”, nem pedig alkalmazás. Tebé Soriano megállapítja, hogy az *adatbázis* terminus főként az informatika adatkezelő eszközeinek fejlődésével terjedt el, pedig valójában a hagyományos eszközökre épülő adatok összességét is adatbázisnak nevezzük (például azonos szerkezetű bibliográfiai cédulák).

Az *Infoterm* definíciója így szól: „A terminology database is a database containing mono- or multilingual terminological data and being established at country, language community or local level depending on the needs of the respective communities” (Infoterm 2005:45). [A terminológiai adatbázis olyan egy- vagy többnyelvű terminológiai adatokat tartalmazó adatbázis, amelyet országos vagy helyi szinten, illetve valamely beszélőközösség szintjén dolgoznak ki az adott közösségek szükségleteitől függően (Infoterm 2005:45, a szerzők fordítása)]. A terminológiai tervezésben és különösen a nemzeti terminológia-politika keretein belül a nemzeti terminológiai adatbázisokat gyakran a terminológia-politika megvalósításának elsődleges eszközeként használják. A központilag létrehozott adatbázisok hatékony eszközei lehetnek cégeknek vagy más szervezeteknek, illetve intézményeknek, bár e nagy adatbázisokat fokozatosan helyettesítik széles körben közzétett és egyesített

adatbázisok hálózatával (Infoterm 2005). Éppen ezért a TERMit és az EOHS Term az adattípusok kategóriáinak elnevezése is tudatos döntés eredményeként angol nyelven szerepel, mivel ez megkönnyíti azok esetleges más adatbázisokkal, adatbankokkal vagy tudásbankokkal történő jövőbeni összekapcsolását.

Prószéky és Kis (1999) a terminológiai adatbázisokat a szakfordítás-támogatás alapvető eszközének tartják. Legfőbb jellemzőiket abban látják, hogy jól definiált felhasználói mezőstruktúrával rendelkeznek, a fordító számára alapvetően szótárként jelennek meg, és a fordítás során „szótárként” használhatóak, a kezelőprogramjuk pedig általában lehetővé teszi új terminológiai elemek bevitelét. Ezen kívül az adatbázisok olyan szócikk-elemeket is tartalmaznak, mint a létrehozás időpontja, a bejegyzés létrehozója vagy az utolsó módosítás időpontja. Ami a legtöbb terminológiai adatbázisban közös: erősen nyilvántartás-jellegűek, a szócikkeket nem a címszó (vagy valamilyen nyelvű ekvivalense) azonosítja. Az adatbázis elsődleges kulcsa egy úgynevezett *fogalomazonosító*, a címszóként kezelt adatelem ennek csak megfogalmazása az egyik nyelven (Prószéky, Kis 1999:242). A fogalomazonosító általában egy azonosító kódszám. A terminológiai adatbázisok szerkezetét és kezelőprogramját Demeczky (2008) másfelől közelíti meg. Szerinte a terminológiai adatbázisokban alapvető követelmény a szinonímia, a poliszémia és a homonímia kezelésének lehetősége, ezért a terminológiai adatbázis-kezelő programok több szempont szerint kereshető, fogalomközpontú adatszerkezetek rögzítésére és visszakeresésére szolgálnak. „Az utóbbi tíz évben általában is megfigyelhető, hogy a nagy, nemzetközi terminológiai adatbázisokat kezelő programokat relációs adatbázis-kezelő szoftverekre fejlesztik, mert csak ezek képesek a „sok a sokhoz” (N:N) típusú viszonyok támogatására” (Demeczky 2008:200). *Terminológia a szoftveriparban* című tanulmányában (i.m.) egyaránt bemutatja a szóközpontú és a fogalomközpontú megjelenítés módszerét (lásd 2.2.2. alfejezet).

6.2. Az adatbázisok fajtái

Sager (1990) és Tebé Soriano (2005) a terminológiai adatbázisok alábbi fajtáit különböztetik meg: a) hierarchikus adatbázisok, b) adatbázis-hálózatok, c) egyszerű adatbázisok, illetve d) relációs adatbázisok:

a) a *hierarchikus adatbázisok* esetében az adatokat különböző szinteken találjuk: minden elem alá van rendelve egy másik, felette álló elemnek, b) az *adatbázis-hálózatokban* pedig az adatok egymással kölcsönös függésben állnak (mint a csomók a hálón), továbbá minden egyes adat kapcsolódhat bármelyik másikhoz, és az adatok láncolatokban kapcsolódnak össze. Az a) és b) típusú adatbázisok nem kifejezetten alkalmasak nyelvi adatok korpuszon való megjelenítésére, amelyből szekvenciális vagy lineáris módon akarunk adatokat kivonatolni, és nem alkalmazható az összegyűjtött adatokon statisztikai számítások elvégzésére sem. Az adatbázis-hálózatok viszont kiválóan alkalmasak nagy mennyiségű adat terjesztésére, amelyek különböző helyekről érhetők el. A hierarchikus adatbázisok pedig lehetővé teszik olyan automatikus lekérdező rendszerek létrehozását, amelyek végigfutnak az adatbázis vertikális struktúráján.

c) Az *egyszerű adatbázisok* egyetlen adatlapra rendezik az adatokat. Az adatlap sorokból és oszlopokból áll, az oszlopok alkotják a mezőket (az adatok különböző kategóriáit), a sorok a különböző jegyzékeknek felelnek meg (az egy adatra vonatkozó jegyzékek összessége). Előnyük, hogy könnyű őket megépíteni, kezelni, és rendkívül nagy mennyiségű adatot képesek kezelni.

d) A *relációs adatbázisok* az elemek közötti kapcsolatok szerint rendezik az adatokat, különböző adatlapokon, nem pedig egy cédulán. A különböző adatlapok ugyanazon adatbázis különböző elemeit jelenítik meg, és a lapokat egy közös mező kapcsolja össze. Az adatlapok között különböző kapcsolat lehetséges (egy az egyhez, egy a többhöz, több a többhöz) (Tebé Soriano 2005:77–81).

6.3. A terminológiai adatbázisok szerkesztéséről

A terminológiai adatbázisok létrehozására már jó ideje léteznek ISO-szabványok. Az ISO 12620:1999 szabványt elemzi Wright (2001). Négy fő csoportról számol be: 1) terminus és a terminusra vonatkozó információk (például ekvivalencia); 2) leíró adatok (például definíció, kontextus, információk a fogalmi viszonyokról), 3) adminisztratív információk és 4) kiegészítő adatok (például forrás). Az említett szabványt időközben átdolgozták, és ma ISO 12620:2009 szabványként tanulmányozható. Arntz et al. (2009) a nyelvi és egyéb adatok rögzítésére a leíró mezők különböző kategóriáinak három fő típusát sorolja fel: a jelölőre (például nyelvtani adatok, kontextus, ekvivalencia), a

fogalomra vonatkozó (például domén, definíció, ábra, megjegyzés) és adminisztrációs adatokra (például forrás, dátum, nyelvi kód, szerkesztő neve). Az elektronikus adatbázisokban a tárolási lehetőségek megnövekedésének köszönhetően lehetőség nyílik a terminus nyelvi jelével kapcsolatos többletinformációk megadására is (megfelelő írási változatok, rövidített formák, állandósult kapcsolatok stb.). Ugyanez megvalósítható a fogalomra vonatkozóan (utalás más fogalmakra, alá- és fölé-, rész- és egészviszonyok megadása más fogalmakhoz viszonyítva stb.), és pragmatikai funkciók esetében (definíciót tartalmazó kontextus megadása, stílusra vonatkozó információk, a terminusok földrajzi és időbeli behatárolása stb.) (Magris 1996).

Az adatbázisok formátumának megtervezésekor azonban figyelembe kell venni, hogy meghatározott szakterületek és megrendelők konkrét igényeinek kell megfelelniük. Az általam elemzett terminológiai adatbázisok (TERMit, EOHS Term) szigorúan onomasziológiai felépítésűek, azaz a *fogalomközpontú megközelítés* alapján rendezik az adatokat, vagyis egy fogalomhoz egy terminus és egy terminográfiai cédula rendelendő hozzá. Meg kell azonban jegyeznem, hogy a gyakorlatban előfordulhatnak a terminológiai és lexikográfiai elemeket ötvöző adatbázisok is. Erről számol be Brekke (2001:180), aki „hibrid alternatívákról” számol be, és megállapítja, hogy a két területnek számos egymást kiegészítő elve is fellelhető. Ezt támasztja alá Demeczky (2008) és Warburton (2010), akik az IBM Translexis szoftverét bemutatva számolnak be egy fogalom- és egy szóközpontú felfogásról és megjelenítési lehetőségről (lásd 2.2.2. alfejezet). A terminológiai adatbázisok másik alapelve a fogalomközpontú megközelítés mellett a *terminusautonómia*, azaz terminusok önálló szerepeltetése. Ez egyetlen terminus használatára való törekvés, vagyis annak az elvnek az érvényesítése, hogy egy fogalomhoz egy fő terminus (*main term*) rendelhető hozzá. Ezt a két alapelvet az ISO 704, ISO 12200 és az ISO 16642 szabványok is tartalmazzák (Schmitz 2010b). Ha több jelölő forma is létezik az adott terminusra (szinonimák, rövidítések, akronimák és egyéb változatok), akkor azokat ugyanazon az adatlapon érdemes feltüntetni vagy hiperlinkekkel hozzákapcsolni a külön cédulán található adatokat. Az adatbázisokban az alábbi mezők találhatók: terminus, szinonima, alakváltozatok, domén, aldomén(ek), morfoszintaktikai kategória, a terminus státusza (például törölt, nem ellenőrzött, jóváhagyott), definíció, a terminusok közötti viszony (például hiperonima-hiponima, rész-egész viszony, antonima stb.), megjegyzések (nyelvészeti vagy pragmatikai jellegű), célnyelvi megfelelők, megbízhatóság (mennyire megbízható a cédulán

feltüntetett információ, különösen a célnyelvi ekvivalensekre vonatkozóan) (Musacchio 2002:168).

Az első számítógépes adatbázisok az 1950-es évek közepén születtek, az 1960-as évek elején jelentek meg az első hierarchikus adatbázisok, majd pedig az adatbázis-hálózatok. Az adatbázisok elsődleges célja nagy mennyiségű adatok tárolása meghatározott adatséma vagy modell szerint, amely megkönnyíti tárolásukat, visszakeresésüket és módosításukat. A tudásbázisok a hagyományos adatbázisok továbbfejlesztett változatai, amelyek már nem adatok óriási mennyiségét kezelik, hanem ismeretelemeket. Míg az adatbázisok tényeket tárolnak, a tudásbázisok olyan szabályrendszereket is, amelyek felhasználják ezeket a tényeket. Utóbbi révén olyan információk is kiszűrhetővé válnak, amelyeket a tudásbázis explicit módon nem tartalmaz (Pérez Hernández 2002). Léteznek kifejezetten a terminológiai adatbázisokra kifejlesztett szoftverek, mint például a MultiTerm vagy Webstar. Fontos megjegyezni, hogy a szoftverek használata ugyan egyénileg is megoldható, de az adatbázis-építés nem „one-man-show”, hanem mindig csapatmunka eredménye (Picht 2010b).

6.4. A szakfordítói terminológiai adatbázisok előnyeiről

A hagyományos, nyomtatott formában megjelent szakfordítói segédesszövekhöz képest az elektronikus adatbázisok azzal az előnnyel rendelkeznek, hogy nemcsak egy adott korszak nyelvhasználatának rögzítésére alkalmasak, hanem rendszeresen megújíthatóak, így jelentősen alacsonyabb költséggel és idő alatt megoldható, hogy naprakészek maradjanak, mivel a számítógépes adatbázisok rövid idő alatt és célzottan, azaz az igényeknek megfelelően frissíthetők (például elegendő csak az egy adott terminográfiai cédula adatait frissíteni). Ez azért is lényeges, mert a „fogalmi rendszert a szakmák időnként átrendezik, például a fejlődés következményeihez való igazodás miatt. A hasonló felépítésű terminológiai rendszert mint nyelvi rendszert általában célszerűen igazítani kell a változó fogalmi rendszerhez” (Fóris 2006b:90). Napjaink gyors fejlődésében a terminusok definíciójának írott formában történő rögzítése fontos, mivel ez biztosítja a nyelvi közösségen belüli egységes használatot; a számítógépes terminológiai adatbázisok készítése ezért is lényeges olyan nagy nyelvi közösségek esetében, amelyek mögött jelentős gazdasági potenciál húzódik meg. Az online hozzáférhetőség mellett az egyszerű internetes keresőkhöz képest pedig az az előnyük,

hogyan a megfelelő szerkesztési elvek betartásával rendelkeznek a fordítás szempontjából elengedhetetlen nyelvi és szakterületi megbízhatósággal.

A terminológiai adatbázisok tárolási lehetőségei szinte korlátlanok a nyomtatott segédesszövegekhez viszonyítva. A számítógépes adattárolásnak köszönhetően a terminológiai adatbázisok lehetővé teszik a szótárakban a címszavak egyszerű forrásnyelvi és célnyelvi terminus közötti egyenlőségéhez, illetve a terminusok címszavak alatti felsorolásához képest a terminusok közötti ekvivalenciaszintek jelölését (például, hogy ekvivalens terminusról vagy harmonizált terminusjavaslatról van-e szó). Ez utóbbi információ a nyelvészeti alapképzettségű, az adott szakma fogalmi hátterét kevésbé ismerő szakfordítók számára különösen előnyös. A nyomtatott szótárak gyakran kizárólag egy irányban (forrásnyelv > célnyelv) jelölik a terminusok közötti egyenlőséget, és nem tüntetik fel, hogy fordítási javaslatról vagy valódi terminusról van-e szó (lásd Tamás 2008). Az adatbázisok esetében a terminusok keresésének iránya tetszés szerint bármikor megváltoztatható (lásd forrásnyelv–célnyelv felcserélhetősége: Olaszországban a használt elnevezések ez esetben: *monodirezionale*, *bidirezionale* és a TERMit esetében *multidirezionale*). Különösen hasznos ez olyan tudományágak esetében, mint a jog és a gazdaság, ahol sok esetben a fogalmi és nyelvi rendszerben nem áll fenn teljes ekvivalenciaviszony.

A terminológiai adatbázisokban lehetőség nyílik a terminus használatának bemutatására kontextusban. Az adatok feltüntetése a szerző megnevezésével történik, ami lehetőséget ad az ellenőrzésre. Ezen felül aktualitásuk is könnyen ellenőrizhető, hiszen fel lehet tüntetni a terminológiai cédula készítésének dátumát, és ezen belül az adatok keltezését, a módosítások idejét, ennek köszönhetően az utolsó frissítés időpontját is (Magris 1996). A cédula nemcsak verbális információkkal vagy hagyományos ábrákkal bővíthető, hanem lehetőség nyílik különböző audio- és audiovizuális anyagok tárolására és bemutatására, és külső hivatkozások megadására (kapcsolódás további honlapokhoz), nem beszélve olyan előnyökről, mint az adatbázisok összekapcsolásának és egyesítésének lehetősége (Prószték 2004). A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a terminológiai adatbázisok a szakfordító számára lehetővé teszik, hogy egy helyen, lényegesen rövidebb idő alatt, jóval több megbízható információhoz jusson hozzá.

6.5. A TERMit

Az fejezet célja a szakfordítók számára készült TERMit adatbázis szerkezeti és tartalmi vizsgálata és részletes elemzése. A Trieszti Tudományegyetem Szakfordító- és Tolmácsképző Intézetében már évek óta folyik tudományos megalapozottsággal terminológiai adatbázis-építés, amely számos hasznos tapasztalattal szolgálhat a magyar szakemberek számára. Az intézet a hagyományos terminográfiai módszerek alkalmazásában nagy múlttal rendelkezik. Erről tanúskodnak a végzős hallgatók korábbi nyomtatott szójegyzékei, amelyeket egy-egy tárgykörre vonatkozóan, szakdolgozatuk részeként dolgoztak ki. Mind a mai napig lehetőség nyílik a hallgatók számára, hogy a terminológia témakörében készítsék el szakdolgozatukat. A nem számítógépes módszerrel készült szójegyzékek az intézet könyvtárában megtekinthetők, a számítógépes módszerekkel kidolgozottak pedig a TERMit adatbázisában tanulmányozhatók. A TERMit adatbázis részletes leírásakor a trieszti adatbázis tervezőinek és készítőinek írásaira (Magris 1996, 1998; Magris et al. 2002), az adatbázis használatára és vizsgálatára vonatkozó adatokra (<http://termit2.units.it/mod/index.php>), valamint az intézetben folytatott személyes tapasztalatcserék során szerzett információkra támaszkodom⁷.

Az eredetileg kitűzött cél szerint az adatbázisban 10 nyelv (olasz, angol, német, francia, spanyol, horvát, portugál, orosz és szlovén) terminusai szerepelnek, a ma rendelkezésre álló adatok szerint szintén 10 forrás- és cél nyelv lehetséges fel az adatbázisban kisebb módosítással a korábbihoz képest (olasz, angol, német, francia, orosz, spanyol, portugál, horvát és kínai), azaz a tervezett szlovén nyelv helyett kínai szerepel (a különböző nyelveket az adatbázisban ISO-kódokkal jelzik, például *it* = olasz, *de* = német). A TERMit célcsoportját elsősorban szakfordító- és tolmáshallgatók, valamint más karok diákjai képezik, másodsorban gyakorlati szakembereknek, szakfordítóknak, tolmácsoknak, illetve terminológiával foglalkozóknak ajánlják.

⁷ Vizsgálatom eredményei megjelentek *A trieszti TERMit adatbázis vizsgálata* című tanulmányban (Tamás 2009a).

6.5.1. A TERMit szerkesztéséről: a munka kezdetei

A számítógépes adatbázis létrejöttét egyfelől a szójegyzékek könnyebb felhasználhatósága indokolta, másfelől a modern terminológiai rendszerek számítógépes kezelésének előnyeit kívánták hasznosítani. A modern számítógépes terminográfiái munkálatok első lépése a megfelelő szoftver kiválasztása és megvásárlása volt. A választás a Multiterm Professional '95 programra esett, mivel ez bizonyult akkor az igények alapján a legrugalmasabban alakítható szoftvernek, amely egy Windows környezetben működő (akkoriban 4/8 Mbyte-os, de lehetőség szerint nagyobb memóriával és internes hozzáféréssel rendelkező személyi számítógépeken használható) program volt. A szoftver megvásárlását második lépésként az adatrögzítéshez leginkább megfelelő számítógépes felület kialakítása követte az új lehetőségekhez igazodva. A kiindulási alapot a hagyományos terminográfiái módszerek és a terminográfiái cédula (*scheda terminografica*) jelentette. Az ezzel bővülő új lehetőségek alapján a legfontosabbnak ítélt és a hagyományosan bevált elveket követve bővítették az információs rendszert. A szerkesztők a cédulákat kitölthetik Word-formátumban, IBM-kompatibilis és Macintosh-környezetben is. A terminográfiái cédula a fogalommal kapcsolatos összes adatot tartalmazza, míg a bibliográfiái cédula két részből áll, kizárólag a forrás rövidített és részletes megnevezésével kapcsolatos információkat mutat be két külön mezőben („source” és „reference”). A bibliográfiái cédulát minden egyes különböző forrás megjelölésénél ki kell tölteni (ha ugyanaz a forrás, akkor logikusan csak egy alkalommal). Az egyes terminusok terminográfiái céduláján keresztül juthatunk hozzá a forrásokra vonatkozó adatokhoz a hiperhivatkozások megnyitásával. Az adatok külön felületen jelennek meg, mint például a *contratto di trasporto* terminus esetében (lásd 1. sz. melléklet) és az alábbiakat tartalmazza: forrás megnevezése, besorolás (fő- és alkategória), adminisztrációs adatok, és a forrás részletes megadása.

Az elsőként kidolgozott variáció prototípusát a terminológiával és terminográfiával foglalkozó egyetemi oktatók tesztelték, majd a hallgatók, és csak ezt követően tették nagyobb közönség számára kipróbálhatóvá, akik kis létszámú kurzusokon ismerték meg és dolgoztak a segítségével. Így született meg a fokozatos fejlesztéseket követően 2002-ben a TERMit szakfordítói terminológiai adatbázis, amelyet azóta folyamatosan fejlesztenek tovább. Az adatbázishoz való internetes

hozzáférés eleinte csak jelszó birtokában volt lehetséges (külön jelszó állt rendelkezésre a csak olvasás, és az olvasás és szerkesztés funkciók elkülönítése érdekében), ma már kizárólag a szerkesztőknek szükséges a jelszó használata. Az adatbázist folyamatosan bővítik a hallgatók aktív részvételével, akik szakdolgozatuk részeként a vizsgált tárgykör (domén) terminusait már eleve a TERMit legapróbb részletekig kidolgozott szerkesztési útmutatója alapján készítik el. Ez az útmutató még konkrét időtervet is tartalmaz (a választott tárgykörtől és az első próbacédulák leadásától kezdve a végleges terminográfiai cédulák és nyelvi/nyelvészeti kommentár elkészítéséig).

6.5.2. A TERMit szerkesztéséről: a definíció központi szerepe

A definíciók a terminológiai adatbázisokban központi szerepet játszanak, ezért a definíciók pontosságára nagy hangsúlyt fektetnek. Azért is lényeges már az alapoktól kezdve egyértelművé tenni a használt definíciótípust, mivel különböző definíciótípusok alkalmazása egyfelől a nem szakemberek számára megnehezítheti a fogalmak összehasonlítását, másfelől segíti a szubjektív elemek kiszűrését. Éppen ezért a trieszti adatbázis szerkesztői szakmai szövegekből nyerik ki a definíciókat (nem szótárakból, enciklopédiákból), vagy esetleg két eredeti szövegkörnyezetből kiemelt definíciót egyesítenek (lásd 2.1.4. alfejezet). Bizonyos esetekben azonban az analitikus definíció nem jelent megoldást, ilyenkor az alábbi definíciótípusok állnak rendelkezésre (Magris 1998):

- extenzionális definíció: feltünteti a definiendum hiponimáit. Például *terhelt* = *összefoglaló elnevezése annak a személynek, aki ellen a büntetőeljárás folyik, 1. a nyomozás során gyanúsított, 2. a bírósági eljárásban vádlott, 3. a jogerős ítéletet követően elítélt* (Lamm, Peschka 1999:583). Ez a fogalom olasz nyelven három terminusnak felel meg: *persona sospettata*; *imputato*; *condannato*. (Ezzel szemben a Magyar–olasz szótár a *terhelt* címszó alatt (Koltay-Kastner, Juhász 2000:954) csak egyetlen jelentést, az *imputato*, azaz *vádolt* terminust tüntetni fel).
- Definíció parafrázis használatával: például *faciolingualis*: *az archoz és a nyelvhez tartozó* (Brencsán, Benjamin 2006).

- Osztenziv definíció: definíciók ábrákkal, fotókkal, vázlatokkal; (például túlevelű levélformák bemutatása ábrával).
- Szintetikus definíció: definíció a terminusok közötti viszonyok azonosításával, például a *hitelkártya* = *egy speciális bankkártya, amellyel a felhasználó hitelbe is vehet árut vagy szolgáltatást.* (Ezzel szemben a Magyar–olasz szótár (Koltay-Kastner, Juhász 2000) a *bankkártya* címszó alatt a *carta di credito* terminust tünteti fel megfelelőként, amely Olaszországban, ahol az üzletek szigorúan megkülönböztetik elfogadás szempontjából a két típust, nem kis bonyodalmat okozhat vásárláskor).
- Vegyes definíciók, mint az intenzionális és szintetikus definíció, például a *commercial bank* és *merchant bank* hasonló jelentéssel bíró terminusoknak tűnhetnek, azonban egy alapos elemzés megmutatja, hogy míg a *commercial bank* széles körben kínál banki szolgáltatásokat mind vállalati, mind lakossági ügyfeleknek, addig a *merchant bank* elsősorban vállalati ügyfelekkel foglalkozik; magyarul viszont egy terminus, a *kereskedelmi bank* használatos, vagyis a magyar nyelvben intenziójuk a mai használat alapján megegyezik (Vargáné Kiss 2006).

Coluccia (2002) arra a következtetésre jut, hogy minden egyes esetben azt a definíciótípust kell megtalálni, amely leginkább betölti a kívánt funkciót, vagyis a legmegfelelőbb az adatbázisban történő rögzítéshez és megfelelő módon köti az elnevezést a fogalomhoz az adott fogalmi hálóban. Ezt megerősíti Fóris (2008), aki szerint a definíciótípus megválasztása függ a célközönségtől, előismereteiktől és a műfajtól. Amit sok terminológus elutasít, az a szinonimákkal történő definiálás; ennek oka, hogy tautologikus és ellentmond a Wüster-féle felfogásnak, amely szerint egy fogalom egy nyelvi jelhez párosítható.

A trieszti kutatók véleménye szerint a TERMit terminológiai adatbázisa semmiképpen sem előíró, hanem leíró jellegű, a szubjektív definíciók kizárandók. Vannak további olyan változók, amelyek befolyásolják a megfelelő definíciótípus kiválasztását (Wyler 1987): az előismeretek és a szakmai tudás alapján meghatározott célcsoport (target group), a szövegszint (level), amelyek alapján megkülönböztethetők az írott és hangzó szövegek, valamint a különböző műfajok. Ez alapján az előbbi képlet a következőképpen módosulhat: „dfm = genus + diff 1+ diff 2+...+diff n+ tag + level” (Magris 1998:47). Ezt azért is fontos megjegyezni, mert a TERMit felhasználói

elsősorban szakfordítók, akik nem minden esetben rendelkeznek szakmai előismeretekkel. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy olyan típusú szakszövegekből célszerű a definíciót kinyerni, amelyek középszintű szakmai ismereteket feltételeznek.

A definíció a szakfordító szemszögéből rendkívüli jelentőségű, mint azt Snel Trampus (1989) írja, aki szerint a szakfordító tevékenysége nagyjából abból áll, hogy definíciókat keres a terminusokra és megpróbálja a gyakorlatban alkalmazni azokat. A definíciók készítik elő a fontos döntések meghozatalát a fordítási folyamatban belül. Magris (1998) osztja Snel Trampus (1989) azon nézeteit, amely szerint szükség van a szakfordítók szakmai hiányosságainak feloldására, mivel a kontextus hatással van a terminus adott szövegben betöltött funkciójára.

Magris (1998) tanulmányában öt pontban sorolja fel, hogy a szakfordító milyen módokon használhatja munkája során a definíciókat:

1. A terminusok azonosítása: nehézséget jelenthet a terminusok azonosítása során annak megállapítása, hogy egy szó valóban szaknyelvi fogalmat jelöl-e az adott szövegben (például egy kereskedelmi számlán szereplő textilipari szöveg esetében: *tops* lehet *női felsők*, vagy *fésűs fonó* vagy *orsóra csévelt fésűs fonal*). A definíció segíthet abban is, hogy látszólag hasonló terminusokat meg tudjunk különböztetni egymástól, például segít eldönteni bizonytalanság esetében egy adott (feltehetően nem európai uniós) szakszövegen belül, hogy az Európai Unión belül működő *Európai Tanácsról* (*Consiglio Europeo*) vagy az *Európa Tanácsról* (*Consiglio d'Europa*) van-e szó, amelyek alakja minimálisan különbözik egymástól.
2. A fogalmi azonosság szintjének megállapítása: ez az egyik leggyakrabban felmerülő probléma a szakfordításban. Ha a legrövidebb úton, vagyis a terminus-terminus megfeleltetésre nem sikerül megoldást találni a rendelkezésre álló segédanyagokkal, akkor a szakfordító ideális esetben az onomasziológiai módszerhez nyúl és ezzel közelebb kerül a terminológus módszereihez, mégis van különbség a kettő között (lásd 2.3.2. alfejezet). Míg a terminológus az egyes nyelvek fogalmi rendszerén belül elemzi a fogalmakat és állapítja meg a terminusok ekvivalenciaszintjét, addig a szakfordító számára nagyon szűk időkeret áll rendelkezésére. Másfelől gyakran a célnyelven nem rendelkezik megfelelő szakmai ismeretekkel, ezért teljes vagy részleges ekvivalenciaszint feltételezéséből indul ki, amely során segítséget nyújt számára a forrásnyelvi

definíció. Ez alapján meg lehet találni kiindulási pontként a nemfogalmat, és megkeresni, hogy vajon létezik-e megfelelője az adott célnyelven. Továbbá szerencsés, ha a szakfordító tisztában van azzal is, hogyan képezik egy adott tudományágon belül az új szavakat, például orvosi terminusok esetében. Bármilyen eredményre is jut a szakfordító, a művelet végén meg kell állapítania az ekvivalenciaszintjét. Arntz (1993) nyomán ez lehet: teljes ekvivalencia, átfedés, rész-egész viszony, ekvivalencia teljes hiánya.

3. A terminus célnyelvi hiányának feloldása: a fordítástudományban elfogadott terminológia szerint, ebben az esetben beszélhetünk reáliákról (lásd 7.2. fejezet), amelyek esetében különböző, a forrásnyelvi definíció ismeretén alapuló megoldási lehetőségek léteznek (transzliteráció, transzkripció, neologizmus, parafrázis, szemantikai kiegészítés stb.)

4. A forrásnyelvi szöveg megértése érdekében: a szövegmegértést segítik elő minden esetben a definíciók. Lehetséges, hogy a szakfordító nem elégszik meg a terminológiai definícióval, és enciklopédikus definícióra is szüksége lehet, hogy minél több háttér-információra tegyen szert.

5. A célnyelvi szöveg megalkotásában nyújt lexikai-stilisztikai segítséget: fontos lehet a szakfordító számára megtudni, hogy például milyen jelzőket használnak az orvosi szaknyelvben. Végül találunk még néhány tanácsot (úgynevezett használati utasítást) a definíciókkal kapcsolatban:

a) A szakfordítónak ügyelnie kell arra, hogy a definíciók a terminus egy által jelölt egy fogalomra korlátozódhatnak (egy doménon belüli fogalomra): azt tanácsolják, hogy a szakfordító a téma és a kontextus alapos ismerete alapján döntse el, hogy valóban szerepel-e a keresett terminus számára fontos jelentése az adatbázisban. Például nem mindegy, hogy a *liquidazione* terminust egy hivatalos iratban a szakfordító *végelszámolásnak* vagy *elszámolásnak* fordítja. Ennek ugyanis jelentős anyagi vonzata lehet, mivel ettől függhet egy cég számára, hogy a hatóság kiadja-e számára a működési engedélyt vagy sem. A definíció alapján sem lehet minden kérdést eldönteni. Lehetséges, hogy szakemberhez kell fordulni, illetve párhuzamos szövegekre vagy további szakkönyvekből és egyéb forrásokból szerzett ismeretekre, ábrákra kell hagyatkozni.

- b) A szakfordítónak kell észrevennie, ha az adott kontextusban a terminus más fogalmat jelöl.
- c) Előfordul, hogy nehéz két terminus esetében az összehasonlításra megfelelő közös fogalmi jegyeket fellelnie, mivel kicsi az esélye, hogy két egyforma definíciótípust fog megtalálni. Segítséget jelenthet ekkor a meghatározó és egyéb jegyek elválasztása egymástól.
- d) A definíciókat általában nem szakfordítók számára írják, hanem szakemberek számára. A modern szakfordítói terminológiai adatbázisok a megfelelő definíciók kiválasztásával kiküszöbölik ezt a nehézséget és gyors segítséget képesek nyújtani.

A definíciók rendkívül hasznosak és hatékonyak, de maradnak olyan esetek, amikor a definíciók sem képesek minden egyes szakfordítói problémát megoldani. Ilyenkor a szakfordítónak szüksége lehet enciklopédikus definíciókra, párhuzamos szövegekre, szakemberrel való konzultációra, de a szakfordítói terminológiai adatbázisok használata mindenképpen nagyobb önállóságot biztosít a szakfordítók számára és segít a szakmailag jó minőségű fordítások elkészítésében.

6.5.3. Tartalmi jellemzők

A hagyományos terminográfiai módszerek közül a TERMit szerkesztői négy szempont követését tartották lapvető fontosságúnak:

- a szójegyzékek terminusaiban jártas szakemberrel való konzultáció szükséges (ami megfelel a terminológiai, azaz fogalomalapú megközelítésnek, amely megkívánja a nyelvészek és az adott szakterületek szakértőinek közös munkáját);
- a szakember által javasolt szakszövegből, vagyis eredeti szövegkorpuszból történjen a terminusok kiválasztása, és nem listákból vagy már kiadott szótárakból;
- a terminus és a definíció forrásának megadása kiemelt hangsúlyt kapjon;
- a definíciók szintén eredeti szövegkorpuszból származzanak, lehetőség szerint ne fordított szövegekből (Magris 1996), ami igaz minden nyelven minden egyes elkészített terminus terminográfiai cédulájára.

Az egyéb szempontokat az elektronikus lehetőségek függvényében módosították, mint például:

– A szinonimák feltüntetésének módja vagy az ekvivalenciaszintjének jelölése: korábban szimbólumokkal jelölték a szinonimák előfordulási gyakoriságát az adott terminushoz képest (+, –), ahogyan az ekvivalenciaszinteket is (=, <, >, × stb.). Az elektronikus adatbázisra való áttéréskor ezek már nem bizonyultak megfelelőnek, mivel a TERMit nem két nyelv, hanem kettőnél több nyelv között is jelöli az ekvivalenciaszintet, és az egyetlen forrásnyelvre való hivatkozás sem elegendő. Az egyes nyelvektől legfüggetlenebb megoldás megtalálása volt a cél, így esett a választás a „Notation” index mezőre, amely a cédulán feltüntetett fogalmat egy azonosító kódszámmal jelöli. A másik sorszámmal szemben ennek a kódnak az első három számjegye azonosítja a szerkesztő által elkészített szövszedetet, az azt követő számok pedig jelzik a jelölt fogalom helyét az adott fogalmi hálón belül. Ehhez a kódhoz lehet hozzárendelni azokat a mezőket, amelyek jelölik a terminus és a többi nyelven megadott terminusok közötti ekvivalenciaszintet. Az egyszerűség kedvéért nyelvpárookra osztották az ekvivalenciaszint jelölését: „Equivalence it–en” (olasz-angol nyelvű terminusok közötti ekvivalenciaszint), „Equivalence it–de” (olasz-német nyelvű terminusok közötti ekvivalenciaszint) stb. Itt hangsúlyozandó, hogy az ekvivalenciaszintet a terminusok között kontrasztívan, az adott terminus esetében a két nyelv közötti fogalmi viszony alapján kell megadni.

– Megváltozott továbbá a terminusok jelölésének módja az adott fogalmi hálón belül is. Korábban a terminusokat témakörök szerint és nem alfabetikus sorrendben kezelték, ami az utalások új rendszerének kidolgozását tette szükségessé a terminusok könnyebb kikereshetősége érdekében; éppen ezért nagyobb figyelmet kapott a terminusok osztályozása, amelynek egységesnek kellett lennie és kerülni kellett a szubjektivitást.

– Szintén a szubjektivitás kiküszöbölése érdekében nemcsak a terminus és a definíció, hanem a kontextus és esetleges magyarázatok esetében is fel kell tüntetni a hivatkozást, amely utalhat az adatok minőségére is; ezen felül a cédula szerzőjének neve is ellenőrizhető (Magris 1996).

Az elektronikus adatkezelésre való áttéréskor általában véve domináns szempontot jelentett, hogy felhasználóbarát („user-friendly”) legyen az adatbázist

felhasználók és a cédulát kitöltők szempontjából egyaránt. Ezzel ellentétben, de ugyanolyan fontosságú szempont, hogy a cédulák felépítése megfelelő módon szerkesztett és használható legyen – utólagos módosítások és az ebből származó többletmunka elkerülése érdekében – a különféle területekről származó terminusok számára (Magris 1996).

A TERMit szerkesztése alapján *fogalomközpontú* (concept-oriented) adatbázis, mint például a TransLexis (Demeczky 2008). Minden egyes terminológiai cédula kiindulási alapja egy fogalom és nem egy adott nyelven belül használt elnevezés (jelölő vagy a kettő viszonya, azaz *terminus*), ezért ugyanazon az informatikai adatlapon tüntetik fel szerkesztéskor az összes terminust (a különböző nyelveken is), amely azt a fogalmat jelöli. A fő terminuson (*main term*) kívül ezért szerepelnie kell a szinonimáknak is és egyéb változatoknak (kód, rövidítés, megfelelő írási változatok stb.). Ha az adott terminusnak különböző jelentései is vannak (poliszém, homonim szavak), akkor két külön terminográfiai cédulát kell létrehozni.

A fogalomközpontúságnak köszönhetően a terminusok besorolásánál nem volt szükség szerű, hogy hagyományosan – kizárólagosan – az alfabetikus vagy a témakörök szerinti besorolás mellett döntsenek, hanem egy harmadik utat választottak. A terminusokat besorolják alfabetikus sorrend szerint, de mivel lehetőség nyílik a témakörök megjelölésére, ezért a terminus elhelyezhető egy adott fogalmi rendszeren belül, és a hozzá kapcsolódó témakörökben is lehetőség nyílik célzott keresésekre. Ennek érdekében nagyszámú hivatkozás feltüntetését tették lehetővé. Fontos megjegyezni, hogy a szinonimák feltüntetése is fontos, de mivel a szaknyelvekben a teljes értékű szinonimák ritkák, ezért szükséges azoknak a szempontoknak a kiválasztása, amelyek segítségével a szinonimák és kvázi-szinonimák közötti különbségek egyértelműen megadhatók (például regiszter, előfordulás gyakorisága, szövegtípus). A TERMit adatbázis 2008-ban 48.000 terminust tartalmazott, amely egy elektronikus adatbázis esetében jelentős szám, és még ugyanennyi terminus vár rögzítésre, amely a nyomtatott szakszótárakhoz (20.000-30.000 címszó) hasonlítva is jelentős (Tamás 2009b).

6.5.4. Formai jellemzők

Az TERMit tervezésekor dönteni kellett arról, hogy melyik nyelv képes ideálisan betölteni az úgynevezett 'lingua franca' funkciót. Eleinte az olasz nyelv merült fel mint lehetséges munkanyelv, végül azonban az angol nyelv mellett döntöttek, hogy a jövőben lehetőség nyíljon a különböző adatbázisok közötti információcserre megvalósítására, és az adatbázis nemzetközi használatára (Magris 1996). Kérdésként merült fel az is, hogy több különböző adatbázist kapcsoljanak-e össze (például különböző tudományágak szerint megosztott adatbázisokat), vagy egyetlen közös adatbázishoz férhessen hozzá a felhasználó. Végül ez utóbbira esett a választás a keresés megkönnyítése érdekében, azonban azzal a biztonsági megoldással, hogy minden cédulakészítő rendelkezik egy külön személyes adatbázissal, és az adatokat csak azt követően rögzítik véglegesen az egységes adatbázisban, ha a cédula kidolgozója már megvédte szakdolgozatát.

Az adatbázis különböző felületeihez más módon férhet hozzá. Az egyszerű felhasználó (olvasási funkció), a cédulakészítő (szerkesztés), a témavezető és konzulens (olvasási funkció), valamint az adatbázis informatikai szakembere. A TERMit keresőfelületét megnyitva beírhatjuk a keresni kívánt terminust, kiválaszthatjuk, hogy melyik nyelven kívánjuk megtalálni az ekvivalenst (összes vagy egy adott nyelven), szűkíthetjük a keresést a tudományág (*Subject*), az alkategória (*Subfield*) és a szójegyzék címe alapján történő kiválasztással. A *Subject* angolul és olaszul szerepel, jelenleg kb. 30 féle lehetőséget kínál, például építészet, asztronómia, biológia, jog. A *Subfield* szintén két nyelven kínál lehetőségeket kb. 90 kategóriában, mint például méhészet, biotechnológia, gazdálkodástudomány, családjog. A szójegyzékek kizárólag olasz nyelven szerepelnek és megegyezni látszanak a *Subfield* alatt feltüntetett kategóriákkal, ahol az elsőként megadott nyelv az angol. A keresés tovább bővíthető: rákereshetünk egy szóösszetételben szereplő szóra is, valamint egy kattintással felkínálja annak lehetőségét, hogy például a terminusok kontextusaira is kiterjesszük a keresést. Az egyes terminográfiai cédulák kinézete: felül a fő- és alkategória, a szerkesztő neve, létrehozás és módosítás dátuma; baloldalon megjelenik a nyelv és mellette jobb oldalon maga a terminus; ezt követően baloldalon találhatóak a kategóriák (például *Morphosyntax*, *Usage label*, *Source*) és jobb oldalon a további adatok (például *noun group*, *main term*). A main term jelölésével valószínűsíthető meg a terminusautonómia (lásd 6.3. fejezet).

Ha a keresés mezőbe beírjuk a *contratto di trasporto* (it.) terminust, akkor az adatbázis terminusok listáját sorolja fel a kért nyelven vagy különböző nyelveken. Konkrét esetben a *contratto di trasporto* (it.) terminus esetében, ha nyelvek megadása nélkül keresünk rá a terminusra, a következőket kapjuk: *contratto di trasporto* (it.), *Beförderungsvertrag* (de.), *contract of carriage* (en.), *contratto di trasporto* (it.), *contract of affreightment* (en.), *contract of carriage* (en.), *contratto di trasporto* (it.), *Frachtvertrag* (de.). A *contratto di trasporto* (it.) három változata jelzi, hogy különböző megfelelői vannak a terminusnak egy-egy kategórián belül. Ebben az esetben: *turismo – contratto di viaggio* (it.), *assicurazioni marittime* (it.), *trasporto multimodale* (it.). Az első bemutatott példa (2. sz. melléklet) esetében a *turizmus* kategória alatt három nyelv esetében szerepelnek adatok a megadott sorrendben attól függetlenül, hogy melyik nyelven keresünk rá a terminusra [*contratto di trasporto* (it.), *a Beförderungsvertrag* (de.) vagy *a contract of carriage* (en.)], míg a másik esetben (3. sz. melléklet) a *trasporto multimodale* (it.) kategória alatti terminográfiai cédula adatai szerepelnek.

Minden egyes terminológiai cédula max. 32 000 karaktert tartalmazhat, amely kb. 16 oldalnak felel meg, és max. 500 *field*-et (*campo* (it.), 'mező'), mindegyikük max. 4000 karakteres lehet. Ezek informatikai értelmezésben adatmezők, és a szerkesztésnél van jelentőségük, az olvasásnál kategóriák formájában jelennek meg. Négy fő szerkesztési mező kategória van (ezek fő kategóriák/típusok, ezen felül létezik 500 féle mező):

- *index field* (index mező): „it”, „de”, „en” stb. nyelv megadása (ISO kódokkal), amely alapján a terminus egy adott nyelv listájának részét képezi; további két mező ebben a kategóriában a „Source”, amely a forrásokra vonatkozó adatokat tartalmazza és a „Notation”, amely egy számokból álló kódot tartalmaz;
- *text field* (szövegmező): minden index mezőben szereplő terminushoz egy vagy több szövegmező kapcsolható, amelyek különböző hosszúságú szövegeket tartalmazhatnak és különösen alkalmasak a terminusok leírására, vagyis a behatárolásukra vonatkozó információk tárolására (definíció, kontextus, forrás, megjegyzések stb.): „Concept field”, „Context”, „Context 1”, „Definition”, „Definition 1”, „Equivalence it–de”, „Grammar”, „Note”, „Note 1”, „Phraseologism(s)”, „Plural”, „Related words”, „Source”, „Subfield”, „Variant(s)”; ezekből max. 62 féle variáció létezhet;

- *attribute field* (attribútum mező): egy lista alapján tartalmazza a besorolhatóságot különböző jellemzők alapján, mint például nyelvtani jellemzők (hímnem, nőnem, semleges nem; egyes szám, többes szám; főnév, ige stb.): „Category”, „Morphosyntax”, „Regional label”, „Style label”, „Subject”, „Synonymy”, „Type of relation”, „Usage label”; ezekből max. 30 féle variáció létezhet;
- *system field* (rendszermező): ezeket a program automatikusan kezeli, mint például cédula szerzőjének neve, a cédula létrehozásának időpontja, az utolsó módosítás szerzője és időpontja, azaz „Creation date”, „Created by”, „Entry Number”; a készítés és változtatás időpontjának megadása ellenőrizhetővé teszi az adatok frissességét; ezen felül a program automatikusan növekvő sorrendben számot rendel minden egyes cédulához (Magris 1996). A fejlesztés során úgy döntöttek, hogy 2008-ban nagyobb frissítést hajtanak végre az adatbázis rendszerében. Ez idő alatt a TERMit kizárólag belső hálózaton volt hozzáférhető (intranet), az internetes elérhetőség ideiglenesen megszűnt. A fejlesztések egyik célja az volt, hogy képesek legyenek ábrákat, diagramokat és fotókat tárolni (de audio- és audiovizuális anyagokat még nem). A felépítésben kevés változtatást terveztek, néhány új besorolási lehetőséggel szándékoztak bővíteni az adatbázist (lásd Style label: informal/formal; scientific name – tudományos név – növényeknek), illetve cél az online szerkeszthetőség lehetővé tétele volt.

6.5.5. A terminográfiai cédula kitöltése

Annak van lehetősége az interneten keresztül való adatok bevitelére, aki erre külön engedélyt és jelszót kapott. Szükség esetén elérhetőek az adatbázis informatikai szakemberei és a projekt tudományos felelőse. A tájékozódást és a használatot részletes angol és olasz nyelvű útmutató segíti.

Minden egyes fogalomhoz tartozó cédula kitöltésekor csak az adott fogalom esetében valóban szükséges mezőket szabad kitölteni, ezért a lenti leírás (nyelvészeti algoritmus) jóval bonyolultabbnak tűnhet majd, mint amilyen a valóságban; az érthetőség kedvéért példákat mellékelünk. A terminográfiai cédula kidolgozásakor a rendszermezőket automatikusan tölti ki a rendszer (létrehozás időpontja, szerkesztő, belépési kód). A cédula tetején található az első attribútum mező, a „Subject”, amely

kiemelkedő jelentőségű, mivel meghatározza a cédula helyét az egész rendszeren (nemcsak a nyelveken) belül (úgynevezett makró megközelítés), és a fogalmat egy adott tudományhoz rendeli hozzá (fogalomközpontúság). Ezt követi a „Subfield” szövegmező, amely a „Subject” mezőn belüli besorolás, a szójegyzéket egy tudományához rendeli hozzá, amelynek kiválasztása nagy gondosságot igényel.

A terminográfiai cédulán az utolsó módosítás időpontja, a szerkesztő neve, majd a létrehozás időpontja és az első szerkesztő neve látható, amelyeket automatikusan tölt ki a program. A szerkesztő a „Subfield” szövegmező után közvetlenül az első nyelv első terminusát adja meg (olvasási funkcionál a forrás- és célnyelv felcserélhetővé válik, ezért vált szükségessé az első, második, harmadik stb. nyelv elnevezés). Majd a „Morphosyntax” attribútummező következik, amely például a főnév nemét és számát jelöli (például „msing”: hímnemű és egyes számú). További nyelvtani jellemzőket a „Grammar” szövegmező tartalmazhat, valamint a „Plural” szövegmező, ha a terminus többes száma rendhagyó. Hozzárendelhetők még olyan attribútum mezők, mint a „Style label” (például formal, colloquial, standardized), a „Regional label” (USA, GB, Canada stb.) vagy „Usage label”.

Ezeknek a jellemzőknek a rögzítése után sor kerülhet a terminus forrásának megadására: erre használatos a „Source” szövegmező, amelyben rövidített formában a bibliográfiai hivatkozás is megtalálható és egyben utal arra, hol lelhető fel annak teljes, nem rövidített változata, amelyet a szintén „Source” elnevezésű indexmező tartalmaz. Így a felhasználó hozzájuthat a részletes adatokhoz, mint a szerző neve, a mű címe, a kiadó neve, a kiadás éve és helye stb., amelyek segítségével fellelheti a terminus forrásának szövegét és szövegkörnyezetét.

A forrás megadása után rá lehet térni a terminus elnevezésével kapcsolatos további információkra, mint például a megfelelő írási változatokra, rövidítésekre, betűszavakra. Ezt a „Variants” szövegmező tartalmazza és a „Category” attribútummező határolja be annak típusát. A „Phraseologism(s)” szövegmező kitöltésére is lehetőség nyílik ekkor. A különböző változatok és állandósult szókapcsolatok vonatkozásában is lehetséges a terminushasználat földrajzi behatároltságának vagy stilisztikai jellemzőinek feltüntetése.

A szerkesztés folyamatában ekkor kerül sor a terminus definíciójának vagy definícióinak („Definition”, „Definition 1” szövegmezők) és a kontextusának („Context”, „Context 1” szövegmezők) megadására, valamint magyarázatok

feltüntetésére („Note”, „Note 1” szövegmezők). Minden egyes információ esetében fel kell tüntetni, hogy idézetről van-e szó, valamint a forrást.

A cédula szerkesztője ezt követően térhet rá a terminus mikroszisztemben való elhelyezésére. Lehetőség nyílik a „Concept field” szövegmező kitöltésére, amely a szövszedet terminusait osztja fel fogalmi alapon. A cédula terminusához közel álló terminusokat a „Related words” szövegmező tartalmazza, amelyek viszonyát a terminushoz a „Type of relation” attribútummező jelzi négy kategóriában: subordinate, superordinate, coordinate és antonym. Ha másfajta reláció áll fenn a terminusok között (például rész-egész viszony), a további terminusokat is a „Related words” szövegmezőben lehet feltüntetni a reláció típusának feltüntetése nélkül.

Miután a terminus alapvető jellemzőinek rögzítése megtörtént, következhetnek a szinonimák és esetlegesen a kvázi szinonimák, mindig megjelölve az ugyanazon nyelv szerinti indexmezőt. Minden esetben szükséges a forrás feltüntetése és ajánlott a definíció rögzítése is. Mivel a rendszer a szinonimákat azonos módon kezeli, mint az adott cédula terminusát, ezért szükséges valamilyen módon a köztük lévő viszonyok tisztázása, éppen ezért a legtöbbet előforduló szinonima esetében a „Usage label” attribútummező alatt ajánlott a „preferable” jelző feltüntetése. A többi szinonimát a leggyakrabban alkalmazott szinonimához viszonyítva érdemes behatárolni: például a szemantikai mező kiterjedtségével összhangban, amelyet szimbólumokkal jelölnek (< >) a „Synonym” attribútum mezőn belül; vagy a különböző regisztereken belüli használatukkal („Style label” attribútum mező); esetleg használatuk földrajzi behatároltságával kapcsolatban („Regional label” attribútum mező); akár értékítélet feltüntetésével a „Usage label” attribútummező alatt, mint elfogadott, nem elfogadott (acceptable, rejected) jelzők. Ha további megjegyzésekre is szükség van, akkor ezeket a „Note” szövegmezőben lehet rögzíteni, amely az ajánlott szinonima szerkezetében szerepelhet a kontextusok bevitelét követően. Ezen a ponton megjegyzést lehet fűzni arra vonatkozóan, ha a szinonimákat csak bizonyos műfajú szövegekben vagy bizonyos regiszterekben használják, és az esetleges konnotációk is jelölhetők.

Ha a terminusra vonatkozó információk rögzítése az első nyelven megtörtént, utána következhet a második, harmadik nyelvre vonatkozó adatok bevitele, amely szintén a fent leírt felépítést követi. Külön hangsúlyt kap, ha egy terminus csak fordítási javaslat, tehát még nem a szakma által elfogadott és a terminológiai hálóba illeszkedő terminus, ilyen esetben ezt jelölni kell a „Usage label” attribútummező alatt, a *javaslat*

(*proposal*) jelző feltüntetésével. A program lehetővé teszi minták (template) létrehozását, amelyek tartalmazzák az összes állandó mezőt, így a cédulák kitöltésekor a minta másolható és a további szükséges elemekkel bővíthető, ami jelentősen könnyíti a munkát (Magris 1996).

6.5.6. A TERMit előnyeiről

Összegzőképpen megállapítható, hogy a terminológiai adatbázisok előnyei az alábbiak:

- A tárolási kapacitások szinte korlátlanok, és ezzel felül is írják azokat a korábbi lexikográfiai és terminográfiai szerkesztési elveket, amelyeket gyakran a helyhiány indokolt, és emiatt a szerkesztők a többletinformációkat a lexikon kompetenciájába utalják (például Uzonyi 2006). Pajzs ezzel kapcsolatban megállapítja: „a szótárak és enciklopédiák szétválása történetileg szintén a nyomtatott kötetek korlátainak (is) volt köszönhető, érthető, ha a mai technika lehetőségeit kiaknázva az enciklopédiák és szótárak közötti határvonal mindinkább elmosódik” (Pajzs 2008:9).
- Költségtakarékos, célzott és rövid időn belül megoldható frissítés a nyomtatott verziókhoz képest. A szakfordítók ebből származó egyik előnye az időmegtakarítás, vagyis elkerülhetővé válnak a hosszas terminológiai kutatások a szakmai hiányosságok feloldása érdekében, amelyek szükségesek lennének az ekvivalens terminus kiválasztásához.
- A felhasználó sok időt takarít meg azzal, ha nem kell terminológiai kutatásokat folytatnia.
- Sok online adatbázis nem megbízható, a TERMit esetében a megbízhatóságot a szerkesztési adatok jelölésén túl az biztosítja, hogy szerkesztésük az adott tárgykör szakembereivel együtt folyik, sőt ezek az adatbázisok a szakemberek számára is készülnek; ezáltal a terminológiai adatbázisok segédeszközt jelentenek egy-egy adott szakma szakmai szókincsének terminológiai rendezésében; például az IBM belső terminológiai adatbázisában, a Translexis (Demeczky 2008) esetében ugyanazt az adatbázist használják a szoftverfejlesztők és a fordítók.

Összességében elmondható, hogy a terminológiai adatbázisok forradalmasítják a korábbi szerkesztési elveket mind a hagyományos, mind a számítógépes lexikográfiai

eszközökhöz képest. A modern terminológiai adatbázisok tehát a szótárkészítés megújított változatát képviselik, amelyeknek létezik azonban egy továbbfejlesztett típusa is, a tudásbázis.

6.6. Az EOHS Term

Az EOHS Term projektje a Bolognai Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézetének (székhelye Forlì) Nyelvek és produkciós tevékenységek programjának keretén belül készült el. A tervek készítését 2001-ben kezdték, a munkákat pedig az *Istituto Superiore per la Prevenzione e Sicurezza del Lavoro* (Munkahelyi Balesetmegelőzési és Munkahelyi Biztonságért Felelős Tudományos Intézet) 2003. évi kutatási tevékenységének részeként indították el. A projekt 260 olasz, 247 angol, 150 francia és 162 német terminus terminográfiai céduláját tartalmazza (2008. évi adat).

A projekt megvalósítását az a felismerés indokolta, hogy nyelvi és fogalmi jellegű kérdések merültek fel az egyes országok különböző jogszabályi háttere miatt, és az uniós és helyi jogszabályok kialakítása és módosítása folyamán. A projekt célja, hogy hozzájáruljon a *Salute e Sicurezza sul Luogo di Lavoro* (Munkahelyi egészség és biztonság) szakterület terminológiájának rendezéséhez egy tudásalapú, többnyelvű, szakismereteket tartalmazó tudásbázis létrehozásával, amely többletinformációival már túlmutat a terminológiai adatbázison, és amelyet a terminológiai megközelítésnek megfelelően ugyanúgy kizárólag nyelvészek és szakemberek összefogásával lehetett létrehozni. Ennek köszönhetően a szakma összes képviselője számára megfelelő támpontot jelent. Alapja négy ország (Olaszország, Nagy-Britannia, Németország és Franciaország) jogszabályainak összehasonlítása, amelynek tárgyát a munkabiztonsági szabályozások képezik. A terminológiai munka nem merül ki a különböző nyelvi rendszerek elemzésében, hanem szerves részét képezi a kulturális különbségek vizsgálata, amelynek alapja az országok különböző jogi hagyománya. Ennek a kettősségnek köszönhetően többféle szakember érdeklődésére tarthat számot az adatbázis: vállalati szakemberek, jogászok, szakértők, vezetők, szakfordítók és tolmácsok, valamint hallgatók.

Ez a tudásbázis tehát a munkahely és mindennapjaink életterének biztonsági, egészségi és környezeti problémájának (*Sicurezza, Salute ed Ambiente nei luoghi di lavoro e di vita*) terminusait tartalmazza. A munka nyelvészeti hátterét a Fordító- és

Tolmácsképző Intézet terminológiai műhelye biztosítja. A magas színvonalú szakmai munka biztosítására szakmai-tudományos felügyelőbizottságot hoztak létre. Formai szempontból vizsgálva könnyen kezelhetőek, rövidek, de lényegre törőek a négy nyelven (olasz, angol, német és francia) megadott használati útmutatók. Internetes levelezőrendszeren keresztül szakmai észrevételek megtételére is lehetőség nyílik. A grafikai megjelenítés igényes és jól áttekinthető.

A kutatóknak a jogi szaknyelv jellegzetességeit is figyelembe kellett venniük. A jogi fogalmak az adott jogrendszerekhez kötődnek, nem a nyelvtől, hanem egy adott ország rendszerétől függnék (kivételt ez alól az uniós jogi fogalmak jelentenek). Ebből következően ritka a 100% azonosság a fogalmak között. Az EOHS Term kidolgozásakor háromféle ekvivalenciaszintet különböztettek meg a szerkesztők: teljes ekvivalencia, részleges ekvivalencia és az ekvivalencia hiánya (Castagnoli 2003, 2006). Ezt az osztályozást alkalmaztam korábbi szótárelemzéseim során (lásd 5.4. fejezet). A teljes ekvivalencia esetében a két terminus fedi egymást, a részleges ekvivalencia esetében a két terminus számos közös jellemzőt mutat, azonban nem felelnek meg teljesen mértékben egymásnak, míg az ekvivalencia hiánya esetében fordítási javaslat szerepel. A terminográfiái cédulákon ezt különböző írásjelekkel jelölték is. A teljes ekvivalencia jelöléséhez az egyenlőség (=) jelet választották, a részleges ekvivalenciát jele: \pm , míg az ekvivalencia hiányát a \sim mutatja. Ezek az egyes idegen nyelvű terminusok előtt szerepelnek és a fő terminushoz való viszonyukat mutatják meg.

A szerkesztők célja a fogalmak összes lényeges elemének feltérképezése volt a különböző intézmények, foglalkozások és szervezetek esetében (Castagnoli 2006). Megállapították, hogy a jogi szaknyelv terminusai esetében *funkcionális ekvivalenseket* érdemes alkalmazni (Pigeon 1982 cit. in Castagnoli 2006), és a különbségek kihangsúlyozása érdekében fordítási javaslatokat és nem a gyakorlatban használt terminusokat érdemes feltüntetni.

6.6.1. A tudásbázis elemei

A projekt tervezői élni akartak az elektronikus tárolási lehetőségekkel és a hagyományos értelemben vett terminológiai adatbázist különböző ismeretelemekkel gazdagították úgy, hogy azok mindegyike külön, önmagában is használható rendszert alkosson és egyben kiegészítse a többit. Ezzel összetett információs bázis áll a

felhasználó rendelkezésére (Castagnoli 2003). A jogi terminusok jellemzőit figyelembe véve az összetett keresési lehetőség lehetővé teszik a jogszabályokon belüli vizsgálatokat is, ami növeli a megbízhatóságot a hagyományos terminológiai adatbázisokhoz képest. Ezt támasztja alá Sager megállapítása: “running text is [...] the most reliable indicator for the actual existence and currency of terms” (Sager 2001b:765, cit. in Castagnoli 2006).

A tudásbázis a következő elemekből áll (<http://eohsterm.org>):

(1) *Terminológiai adatbázis*: ötféle kiindulási keresési lehetőség áll rendelkezésre: az összes adat megjelenítése alfabetikus sorrendben az adott nyelven belül, az adott doménen belül aldomének szerint csoportosított terminusok, többnyelvű keresés az ekvivalensek jelölésével (formailag táblázatos), egyszerű és részletes keresés.

(2) *Források könyvtára, azaz a különböző jogszabályok szövegyűjteménye*: négy ország jogszabályait tartalmazza (az uniós jogszabályokra csak hivatkozásokat tartalmaz). Ez lehetővé tesz további jogi értelmezéseket is. Kétféle hozzáférhetőséggel rendelkezik: a) egyfelől tanulmányozhatóak a teljes szövegek (az egyes terminusokon keresztül azonban hozzáférhetők a terminográfiai cédulák is), b) másfelől konkordanciák is lekérthetők a különböző nyelvű szövegek között (nyelvek, európai vs. helyi terminusok és keletkezés alapján). Ez utóbbi a nyelvészek számára azért lehet hasznos, mivel megfigyelhetik a terminusok különböző jellemzőit konkrét kontextusokon belül.

(3) *Fogalmi gráfok gyűjteménye* (ontológiai megjelenítés – lásd 2.1.5. alfejezet): amelyek lehetővé teszik az elemzett domén fogalmi hálójának grafikai megjelenítését. Itt mutatkozik meg az ontológia kínálta előnyök hasznosítása: a gráfok segítségével áttekinthetők az adott domén fogalmi viszonyai (például domén és aldomének). A gráfok egyben tükrözik a terminológusok munkájának lényegét is, hiszen egy-egy domén kidolgozása során a domén fogalmainak rendszerezéséből indulnak ki (nem a terminusok alfabetikus felsorolásából). Mivel jelentős eltérések mutatkoztak a domének fogalmi viszonyai között, ezért a különböző nyelvek terminusait bemutató gráfokat nem vezették közös gráfokba, azonban számokkal látták el őket a könnyebb összevethetőség jegyében (Agrario 2003). Magris (2002) szerint a terminusok pontos elhelyezése az adott fogalmi hálóban azért is nagyon fontos, mivel így nemcsak

megérthetjük egy terminusnak az adott szakszöveg kontextusában betöltött szerepét, hanem megismerhetjük a terminus alá- és fölrendelt, azaz a nem- és fogalmak viszonyát. A gráfok segítségével a szakfordító rálátást kap a fogalmi rendszerek közötti különbségekre egy-egy terminus megfelelő fordításához.

A fentiek alátámasztására bemutatom a nyelvi keresőfunkciók használatát és a különböző megjelenítési lehetőségeket. Választásom a *dichiarazione CE di conformità* (uniós megfeleléségi nyilatkozat) terminusra esett. A keresést többféle módon is elindítható: kiindulhatunk a terminusok domén szerinti listájából (*elenco termini per dominio*) (4. és 5. sz. melléklet) vagy a többnyelvű glosszáriumból (*glossario multilingue*) (6. sz. melléklet). Az első felsorolásból áll, ahol láthatjuk, hogy a keresett terminus a dokumentumok és igazolások aldóménhez tartozik. A glosszárium táblázatban azonnal megkapjuk mind a négy nyelven az adott terminushoz besorolt idegen nyelvi terminusokat. Fontos megjegyezni, hogy itt szándékosan üresen hagyott cellákat is találunk. A terminusra kattintva egyenesen a terminográfiai cédulához jutunk (7. és 8. sz. melléklet), amely az alábbi felület mutatja: miután megnyitottuk a terminográfiai cédulát, a felület bal oldalán továbbra is látható a tudásbázis különböző területeinek listája. Ennek köszönhetően nemcsak visszatérhetünk a főoldalra vagy tetszés szerint olvashatunk ismét a projektről, hanem át is léphetünk a domén szerinti felosztásba (9., 10. és 11. sz. melléklet), és a konkordanciatalálatok segítségével (12. és 13. sz. melléklet) vagy a jogszabályok tanulmányozásával (14. sz. melléklet) beleolvashatunk a terminusok eredeti szövegkörnyezetébe.

Magán a cédulán (7. és 8. sz. melléklet) a terminus alatt elsőként a tárgyköri besorolást látható hiperhivatkozásokkal, ez alatt szerepelnek: a nyelvtani jellemzők, a definíció, annak forrása, a jogszabályi hivatkozás (európai uniós és olaszországi), a fogalmi háló hiperhivatkozással, végül más nyelveken szereplő megfelelői (az ekvivalenciaszintet jelen esetben az = jel mutatja, amely a teljes ekvivalenciára utal), amelyet az adott nyelvek rövidítése (ISO kódja) előz meg. A terminográfiai cédulák felépítéséről is részletesen olvashatunk a nyelvi kereső funkció alatt (*Terminologia delle schede*), amely feltünteteti az összes létező adattípust meghatározással együtt. Ezek közül egy terminus cédulájának elkészítéséhez mindig csak az adott terminusnak megfelelő kategóriákat kell kitölteni.

6.6.2. A tudásbázis előnyeiről

Az EOHS Term előnyeinek közé tartozik a megbízhatóság mellett az információk sokrétűsége, amelynek köszönhetően a felhasználó egy helyen megtalálja az összes számára szükséges nyelvi és fogalmi adatot. Ezáltal megkönnyíti a szakfordító döntését az ekvivalenciaszint megállapításában. A felhasználó azon felül, hogy javaslatot talál, maga is ellenőrizheti az ekvivalencia meglétét vagy hiányát. Különös fontos ez egy olyan területen, mint a jog, amelynek összetett fogalmai az adott ország jogrendszeréhez kötődnek. Maga a kontextus azonban nem szolgáltatna elegendő információt, mivel gyakran az a terminus csak egy-egy jelentésére világít rá. A projekt egy szűk terület dolgoz ki részletesen és tovább bővíthető más nyelvekkel és doménokkal.

Az EOHS Term kreativitása abban rejlik, hogy komplex módon kezel terminológiai kérdéseket, átvezetve bennünket az ontológia területére, amely egymással összekötött számítógépes rendszerek bemutatásával foglalkozik. Ez a fajta megközelítés alkalmazható a gazdasági szaknyelv terminusaira is, ahol egyaránt fellelhetünk nemzetközi és országspecifikus fogalmakat.

A projekt többféle szakember összefogásával, csapatmunkában valósult meg. Az intézet munkatársai folyamatosan dolgoznak ki újabb és újabb projekteket nemcsak egyetemi kutatások keretében, hanem konkrét megrendelői igények alapján is.

6.7. Egyéb adatbázisok: vállalatok, nemzetközi szervezetek, intézmények

Különböző szervezetek (vállalatok, nemzetközi szervezetek, intézmények) felismerték a terminológiai adatbázisok, mint eszközök jelentőségét. A teljesség igénye nélkül számolok be különböző kezdeményezésekről, nem minden esetben lezárt vagy interneten elérhető projektekről.

a) Vállalatok és a terminológia-menedzsment

Globális nagyvállalatoknál, mint a Nokia (Suonuuti 1995) vagy az IBM (Demeczky 2008, 2009) a terminológia egységes kezelésére összetett terminológiai rendszereket vezettek be, amelyhez eszközként terminológiai adatbázisokat használnak. Demeczky (2008) részletesen elemzi az IBM Translexis elnevezésű adatbázisát. Az IBM rendszerére azért is érdemes kitérni, mert ahogyan Demeczky írja: „Az IBM egyben a

világ legnagyobb kiadóvállalata: évente 300 millió szónyi anyagot jelentet meg különféle formátumokban, változatos hordozókon, beleértve a programok felhasználói felületét, a termékek kézikönyveit, internetes oldalakat, oktatási és piacszervezési anyagokat” (Demeczy 2008:191). A vállalat angol nyelvű kiadványait 37 nyelvre fordíttatja le, amelyben elsősorban saját vállalaton belüli terminusok fordulnak elő. A térbeli és időbeli korlátok miatt az egységes terminushasználat adatbázis segítségével oldató meg. Ez nemcsak a fordítók, hanem a fejlesztők és a felhasználók számára is kulcsfontosságú. Fontos, hogy a vállalat munkatársai ne egyéni elnevezéseket, hanem egységesen ugyanazt a fogalmat értsék ugyanazon terminus alatt: „az új ismeretek átadásának éppen ez a nyelvi leleményesség lehet az akadály, ha ismert, elfogadott jelölő helyett is újat alkot. További nehézséget okoz, hogy a számítástechnika gyorsan változik, nemcsak az ismeretek, hanem a terminológia felezési ideje is jóval rövidebb, mint más szakterületeken” (Demeczy 2008:191). Az IBM fordítóközpontjaiban bevezették a terminológusi munkakört, ők azok, akik felelősek a végleges nyelvi változatok elfogadásáért. A cég saját kialakítású TransLexis adatbázisának többek közt különlegessége a kétféle megjelenítési mód (lásd 2.2.2. alfejezet és 6.1. fejezet): a fogalom- és a szóközpontú (Demeczy 2008, Warburton 2010).

Demeczy (2009) a terminológia-menedzsment vállalati bevezetésének pénzügyi megtérülését elemezve megállapítja, hogy annak gazdasági haszna számítható. Különböző esettanulmányokat mutat be (például a Microsoft cég) és előnyként megemlíti a munkaidő-megtakarítást, a minőséget és a vevői elégedettséget.

b) Nemzetközi szervezetek: az InterActive Terminology for Europe (IATE) adatbázis

Az adatbázisokat nemcsak vállalatok, hanem a nemzetközi szervezetek is alkalmazzák. Ide sorolhatók az Európai Unió intézményei. 1999-ben az uniós intézmények úgy határoztak, hogy új adatbázist fejlesztenek ki, amelyben egységesítik a korábbi adatbázisok (Eurodicautom/Bizottság, Euterpe/Parlament, TIS/Tanács) tartalmát azzal a céllal, hogy elősegítsék az intézményközi együttműködést. Így született meg az EU intézményközi fordítói terminológiai adatbázisa (IATE). 2004-ben belső, majd 2007-ben a nyilvánosság számára is hozzáférhetővé tették annak ellenére, hogy sok terminus több cédulán szerepel. Összevonásuk és egységesítésük folyamatban van, azonban időigényes tevékenység (Rádai-Kovács 2006, Lesznayk 2010a). Schmitz szerint (2010c) az előzetes terminológiai szűrőmunkák elmaradása miatt jelentkezik

megbízhatósági problémák. A karbantartás folyamatosan történik, ami az összevonások miatt átmenetileg a terminusok csökkenését is magával hozza (Lesznyák 2010a).

Az uniós terminológiai adatbázis weboldalát az Európai Unió Fordítóközpontja (Luxembourg) gondozza (<http://iate.europa.eu>). Jelenleg az adatbázis a 23 hivatalos és latin nyelven szolgáltat nyelvi adatokat. Az EU IATE terminológiai adatbázisa több mint 8,6 millió terminust tartalmaz (Lesznyák 2010a, 2010b). Egy terminográfiai cédula átlagosan 5-6 nyelvű. A tájékoztató szerint a terminológusok és a fordítók egyaránt rögzíthetnek nyelvi adatokat az adatbázisba. Ezt erősítik meg Rádai-Kovács (2006), Fischer (2008) és Lesznyák (2010b) írásai. Az EU terminológiai adatbázisának létezik egy külső és egy belső változata. Számomra a külső adatbázis állt rendelkezésre, a belső adatbázist Lesznyák (2010a, 2010b) tanulmánya alapján írom le. A belső adatbázis a szerkesztők számára más felülettel rendelkezik. Itt hierarchikusan három szint különül el: a) nyelvfüggetlen szint: tárgykör, b) nyelvi szint: definíció; c) nyelvi szint: terminus (Lesznyák 2010a, 2010b). A keresőoldalon a kifejezésen túl kiválasztható a forrás- és célnyelv, a szakterület, jelölhető, ha rövidítésről van szó és korábbi keresésekre is lehetőséget ad visszatérni⁸. A találati lista jelöli a nyelvi kódot (például *HU* = magyar, *IT* = olasz, *DE* = német), a keresett forrásnyelvi jelölőt a célnyelvi jelölővel párban mutatja meg. Ehhez hozzárendeli az ún. megbízhatósági csillagokat és ikonnal jelöli, ha a terminográfiai cédulán szerepel referencia, kontextus, megjegyzés és meghatározás. A terminográfiai cédula a forrásnyelvi nyelvi jelen kívül tartalmazza a definíciót a forrás megjelölésével, megjegyzést, a célnyelvi találatokat, azok megbízhatóságát, a hivatkozást és a dátumot.

Fogalomalapú adatbázisról van szó és így központi eleme a definíció, ugyanakkor előfordulhat, hogy a terminográfiai cédulán nem található az adott fogalomra definíció és kontextussal helyettesítik azt (Lesznyák 2010a). Véleményem szerint a kontextus funkciója más, ilyen esetben javasolható lenne, hogy a terminológus alkosson definíciót. Ez azonban különböző okokból kifolyólag elmarad: az új terminusok tömegesen jelennek meg, a terminológus munkatársak alacsony száma kapacitáshiányt teremt és a terminusok születésekor az általuk jelölt fogalmak még tisztázatlanok, ugyanakkor fennáll a rögzítési kötelezettség (Lesznyák 2010a). Bár az uniós terminológiai adatbázis rendelkezik írásban rögzített szerkesztési útmutatóval

⁸ Az IATE terminográfiai céduláinak és egyéb felületeinek közzététele szerzői jogi védelemhez kötött és a disszertáció leadási időpontjában az engedély nem állt rendelkezésre.

(Lesznyák 2010b), azonban a gyakorlatban az említett okok miatt annak előírásai nem minden esetben tarthatók be. Ezek a körülmények azonban csökkentik az adatbázis megbízhatóságát. További kihívást jelent, hogy a már kidolgozott terminográfiái cédulákat a fordítók felülírhatják. A változások a belső adatbázisban azonnal megjelennek, azonban a külső adatbázisban csak a validálást követően láthatók. Az egy megbízhatósági csillaggal jelölt terminusok a nem validált terminusok, amelyek azonban a külső adatbázisban nem láthatók, mivel ott csak a minimum két ún. megbízhatósági csillaggal szereplő terminusok szerepelnek (Lesznyák 2010a). A kérdés az, hogy vajon a fordító minden esetben rendelkezik-e megfelelő terminológiai ismeretekkel, amelyek alapján felülírhatja a már kidolgozott terminográfiái cédulák adatait.

Az adatbázis egyik érdekessége, hogy a terminusok gyakran nem önmagukban, hanem rövid kontextus kíséretében szerepelnek. A kontextusorientáltság oka Fischer (2008) szerint abban keresendő, hogy a fordítók igényeit szem előtt tartó cél szerint az adatbázis minden olyan szakkifejezést, mondatrészt tartalmazzon, amely az uniós szövegekben általában előfordulhat. Megállapítja továbbá, hogy „a dokumentumok gyakran egymásra épülnek, így nemcsak kifejezések, de teljes szövegrészek korábbi fordításait is követni kell, és e megközelítés látható az EU terminológiai adatbázisában (IATE)” (Fischer 2010a:92). A kontextus rögzítése valóban előnyére válhat a fordítóknak, mivel konkrét használatban is megmutatja a terminust. Pajzs (2008) beszámol a többelemű szókapcsolatok rögzítésének előnyeiről, amelyek a hagyományos nyomtatott lexikográfiai művekben gyakran nehezen lelhetők fel, azonban ez megváltoztatható az elektronikus hordozók alkalmazásával. A keresőoldalon lehetőség nyílik annak beállítására, hogy az adatbázis csak a terminusokra (*kifejezésekre*) keressen rá. A találati listán továbbra is kontextus kíséretében jelennek meg a találatok, azonban a terminust más háttérszínnel emelik ki. Ha a fordítók használják e funkciót, akkor számukra sem jelenhet nehézséget a terminusok felismerése, ami azonban – ahogyan az Fischer (2010a) a HUTERM levelező fórumának elemzésekor megállapítja – a gyakorlatban mégis gondot okoz. Véleményem szerint ezeknek az információknak a tárolása a kontextus-adatmező alatt is megvalósítható lenne, amihez az adatbázist úgy kellene megszerkeszteni, hogy a keresőoldalon külön a kontextusmezőben is lehetőség nyíljon a nyelvi adatok lekérdezésére (lásd TERMit adatbázis 6.5. fejezet), így nem lenne szükséges azokat a találati listán a terminusokkal együtt bemutatni.

Az EU IATE terminológiai adatbázisának használatát konkrét példán keresztül ismertetem, amelynek során ugyanannak a terminusnak a megjelenítését vetem össze a TERMit kínálta megoldással. A TERMit esetében a keresőoldalon lehetőség nyílik a nyelv, a témakör kiválasztására, valamint részletes keresésre, amely bizonyos további adatmezőkre terjeszti ki a keresést (például kontextus, szinonima). A keresési mezőbe beírt *trasporto multimodale* (it.) terminusra az adatbázis 25 megoldást kínál, azonban ha ezeket megvizsgálom, akkor az első négy terminus esetében kaptunk pontos találatot, a többi esetben bővített változatokról van szó, amelyek például azzal a tevékenységgel foglalkozó szakemberre utalnak.

A terminográfiai cédula eredetileg két olasz és két német nyelvű terminust foglal magába [*trasporto multimodale* (it.), *trasporto plurimodale* (it.), *multimodaler Verkehr* (de.), *multimodaler Transport* (de.)], azonban a bemutatott változat tartalmazza az általam kidolgozott magyar nyelvű terminust is (15. sz. melléklet). Ezek a terminusok mind egyetlen terminográfiai cédulán szerepelnek, mivel ugyanazt a fogalmat jelölik. A cédula fő elemei közé tartoznak a sorrendet figyelembe véve a szerkesztési és témaköri besorolást jelölő adatok, mint a szójegyzék elnevezése [*trasporto multimodale* (it.)] és szerzőjének neve, a fő- [*commercio, comunicazioni, trasporti* (it.)] és alkategória [*trasporto multimodale* (it.)], a létrehozás és a frissítés dátuma. Csak ezeket az adatokat követi maga a terminus, amelynek nyelvét az ISO kóddal jelölik (*it = olasz nyelv*). Majd következnek a morfoszintaktikai jellemzők (*noun group, m.*), a „usage label”, amely a használatra utal és jelen esetben arra, hogy fő terminusról (*main term*) van szó (nem terminusjavaslatról vagy szinonimáról). A terminusra találunk forrásadatot, amelyet hiperhivatkozással érhetünk el és az adatokra kattintva megnyílik a bibliográfiai cédula (16. sz. melléklet). Szintén forrásadatokkal adja meg az adatbázis a definíciót és a kontextust. A definíció kiválasztása szakember javaslatára történik, aki – jelen esetben szállítmányozó – javaslatot tesz a megfelelő forrásra. Ez lehet szakkönyv vagy akár internetes forrás is. Konkrét esetünkben a definíció felsőoktatási tankönyvből származik és így hangzik: „Legalább kétféle fuvarozási móddal történő áruszállítás” (Szucsákné 2006:173). A kontextust követően adatokat találunk a fogalmi viszonyokra is a kapcsolat típusának feltüntetésével: fölérendelt terminus [*trasporto* (it.)], ellentétes fogalom [*trasporto monomodale* (it.)], a terminushoz kapcsolódó további alárendelt fogalmat jelölő terminusok [*trasporto intermodale, trasporto combinato* (it.)], valamint szinonima [*trasporto plurimodale* (it.)], amely esetében leírja, hogy használata ritkább.

Végül az adott terminus esetében az olasz és a német terminus [*multimodaler Verkehr* (de.)] közötti ekvivalenciaszintjéről kapunk tájékoztatást, amely szerint teljes fogalmi azonosság áll fenn. Ha részleges ekvivalencia szerepelne, akkor az esetben itt bővebb leírás szerepelne, az esetleges terminusjavaslatok és a fogalmak közötti eltérések feltüntetésével. A terminográfiai cédulán belül a fő terminus után a szinonimára vonatkozó információk következnek. Csak ezt követően mutatja be a német nyelvű terminus és annak szinonimáját. Ez fő jegyeiben megegyezik a fent elemzett adatokkal, érdekességgént a *Grammar* kategória emelhető ki, amely megfelelő írási információt tartalmaz. Az általam kidolgozott magyar nyelvű terminusra (*kombinált fuvarozás*) vonatkozó adatok a terminográfiai cédula végén szerepelnek (15. sz. melléklet). Ennek kidolgozását többéves tapasztalattal rendelkező szakember, azaz szállítmányozó ellenőrizte. A terminus, a definíció és a kontextus egyaránt a Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar kézikönyvéből származik (Szucsákné 2006). A terminográfiai cédulához kapcsolódó bibliográfiai cédulán szintén szerepel a fő- és alkategória, a szójegyzék szerkesztőjének neve és a részletes bibliográfiai adatok.

Az EU intézményközi terminológiai adatbázisának keresőoldalán is a *trasporto multimodale* (it.) terminust adtam meg és a keresést a magyar és német nyelv kijelölésével szűkítettem. A hét megoldást felkínáló találati listán (<http://iate.europa.eu/iatediff/SearchByQuery.do>) német nyelvű találatokat kínál az adatbázis. Ezek közül kettő jelenik meg kontextus nélkül. A megadott kifejezések a közlekedés, közlekedési mód, közlekedésszervezés és nemzetközi megállapodás témakörébe tartoznak. A találatok mellett a megbízhatóságot jelölő csillagok a fenti két terminustalálat esetében három csillagot jelölnek, azonban ha a terminusokra kattintva eljutunk a terminográfiai céduláig, ott erre nem találunk magyarázatot. A sűgóban is csak rövid ismertető szerepel, amely szerint, míg az 1 csillag alacsony, a 4 csillag igen megbízható terminust jelöl. A cédula tájékoztat a definícióról, annak forrásáról, megadja a terminus forrását és a szerkesztési dátumot. Forrásként elektronikus címetek találtam, azonban ezek már elavultak, így az eredeti forrás nem vizsgálható.

A két adatbázis közös jegyei közé sorolhatók, hogy online elérhetőségük, összekapcsolják a fogalmat egy kódszámmal, találunk bennük témaköri besorolást, definíciót és forrásadatokat. A különbségek között azonban meg kell említenünk, hogy nem csak prezentációs eltérésként mutatkozik meg az, hogy az EU terminológiai

adatbázisa általában minimális kontextuson belül mutatja meg az adott terminust, valamint nagyon sok esetben fordítási javaslat szerepel, amelyre azonban nem találunk utalást. A terminustalálást megbízhatóságát index jelöli és minél több kitöltött csillag szerepel az adott terminus mellett, annál megbízhatóbbnak tartotta az adott szerkesztő a terminus használatát. Azonban arról nincs információ, hogy a megbízhatóság véleményét tükröz, amely leginkább az előfordulás gyakoriságára épül vagy már valóban megtörtént a terminológiai kutatás minden szükségszerű fázisának elvégzése. Ráadásul a 4-es megbízhatósági kódot (amelyet négy csillag jelöl) csak az uniós terminológiai adatbázis beindítása után vezették be, így a 3-as és 4-es kódok használata nem következetes az adatbázisban. Ezek bizonytalansági tényezők és befolyásolják a megbízhatóságot és minőséget. A felhasználó nem kap információt sem az ekvivalenciaszintről, sem arról, ha terminusjavaslatról van szó.

c) Intézmények: hazai egyetemi kezdeményezések

Fontosnak tartok megemlíteni néhány hazai egyetemi kezdeményezést, amelyek azt mutatják meg, hogy itthon is felismerték a terminológiai adatbázisok építésének szükségességét, ami azonban még nem terjedt el megfelelően széles körben.

A Pécsi Tudományegyetem Közgazdasági Karának ágazati szakfordító-képzésében Muráth (2005, 2006a) beszámol adatbázis építési tevékenységről is, amelybe a hallgatók által kidolgozott nyelvi adatokat rögzítik és tervezik ennek interneten való közreadását. A publikált terminográfiái cédula néhány apró eltéréssel (például nincs megjegyzés mező vagy projektkód) megegyezik az *Einführung in die Terminologearbeit* című könyvben ábrázolt sematikus, egyszerű adatbázis-felépítéssel (Arntz, Picht 1989¹, Arntz et al. 2009⁶:223; lásd 2.3.2. alfejezet). A szakirodalom alapján a Szent István Egyetemen több szakterület képviselőivel is adatbázis-építésbe fogtak (Dróth 2003, Dróth, Neuhauser 2007) azzal a céllal, hogy környezetvédelmi és természetvédelmi terminusokat tartalmazó korpuszalapú szótárt hozzanak létre. A BME rendelkezik online elérhetőségű (jelszóval védett), a Trados termékcsalád MultiTerm szoftverével *MultiTerm online* néven rögzített terminográfiái cédulákkal, amelyek azonban a terminuson kívül minimális információt szolgáltatnak, elsősorban definíció és kontextus adatmezővel rendelkeznek (<http://www.nyi.bme.hu/index.php>).

Fontosnak tartom, hogy a szakfordítóképzésben a terminológia oktatásakor ne a szoftver elsajátítása élvezzen prioritást, hanem az, hogy a hallgatók az alapfogalmak

megismerését követően felismerjék szövegen belül a terminusokat, a szemléletmódot, módszereket, megismerjék a terminográfiai cédulák felépítését és a terminológiai adatbázisok és tudásbázisok használatának előnyeit. A szoftver és önmagában történő oktatása azért sem célravezető, mivel eszközről van szó. Továbbá az adatbázisok csapatmunkában készülnek, ennek egyfelől oka, hogy elkészítésük időigényes, másfelől több szakma képviselőinek bevonását igénylik. Ezért hasznosabb a szakfordítók számára, ha a terminológia alapfogalmain túl a szemléletmódot, a módszereket és a célzott keresési módot sajátítják el. A terminológiai adatbázis kitöltése is fontos, azonban ennek is megvan a megfelelő helye a képzésben. Egyetértek azzal a megoldással, hogy a Trieszti Tudományegyetemen a hangsúlyt például az elméletre, tehát az alapfogalmak elsajátítására és ezt követően a módszerekre helyezik. Szakdolgozatuk keretében a hallgatók egy-egy domén terminusait is feldolgozhatják autentikus anyagok (például szakismereteket tartalmazó szövegek, kézikönyvek) és az adott terület szakértőjének segítségével. Ennek keretében az adatokat részletesen kidolgozott útmutató segítségével elektronikusan is rögzítik, előkészítve ezáltal a rögzítendő terminográfiai cédulákat, amelyek csak szakdolgozatuk megvédését követően képezhetik az adatbázis részét. Ezáltal pontos képet kapnak a terminológus munkájáról. Az adatbázisba való feltöltésben azonban már aktívan részt vesznek az informatikusok.

7. Gazdasági terminusok vizsgálata a terminológiai harmonizáció szempontjából

Ebben a fejezetben azt vizsgálom, hogy a gazdasági szaknyelv terminusai esetében milyen típusú terminológiai harmonizáció (lásd 2.1.7. alfejezet) hajtható végre. Ehhez szükséges a terminusok ekvivalenciaszintjének vizsgálata, amit olasz és magyar példákon keresztül a fogalmi ekvivalenciaszintjének megállapításával végzek el. A korábbi tapasztalatok (lásd 5.4. fejezet) alapján még részletesebb elemzést vettem alapul (Felber 1984, Šarčević 1997, Arntz et al. 2009), és az ebben a fejezetben bemutatott elemzéseket figyelembe véve kidolgoztam egy új, a gazdasági terminusok esetében alkalmazható csoportosítást, amely a különböző ekvivalenciaeseteket a terminológiai harmonizáció szempontjából elemzi. Természetesen ez még további vizsgálatokat igényel. Célja, hogy a gazdasági szakfordító számára a terminológia módszereivel támpontot nyújtson arra az esetre, ha a terminusok között nem áll fenn teljes ekvivalencia. Fontos, hogy a szakfordítók döntéseiket ne csak intuitív módon hozzák meg, hanem képesek legyenek azokat szakmai érvekkel is alátámasztani.

7.1. A fordítói harmonizáció jelentőségéről

A jó idegen nyelvi képzettséggel rendelkező, de a szakmai kérdésekben kevésbé járatos fordítók számára a gazdasági szakszövegek fordítása kétség kívül kihívást jelent. Hiányos szakmai ismereteiket általában a szavak célzott keresésével igyekeznek pótolni. *Célzott keresésnek* („punktuelle” Untersuchung) nevezzük azt az eljárást, amikor a fordító egy terminus megfelelőjét – az idő szorításában – egy releváns információkat tartalmazó kontextus segítségével oldja meg. Ezzel ellentétben *rendszerezett terminológiai munkának* (systematische Terminologiearbeit) azt nevezzük, amikor a terminológus rendszerbe foglalja egy adott tárgykör fogalmait az ahhoz tartozó terminusokkal együtt (Arntz et al. 2009:217) (lásd 2.3.2. alfejezet). Ez utóbbi nyelvi és szakmai ismereteket egyaránt megkíván, és időigényes tevékenység. Míg a rendszerezett terminológia munka végeredménye megbízható, az intuitív módon végzett keresés eredménye gyakran megkérdőjelezhető, hiszen az esetlegesen kiválasztott módszerekkel kikövetkeztetett vagy fellelt lexikai egységek gyakran nem egyeznek meg az adott szakma által elfogadott és használt terminusokkal. Ezzel megértési problémákat okozhatnak a megrendelőnek és a fordítás minőségi reklamációt vonhat maga után.

Igaz, nem várhatjuk el a fordítótól, hogy az épp aktuális megbízástól függően mindig az adott szakma szakemberévé váljon, és még azt sem, hogy terminológussá váljék, azonban a szakmailag magas színvonalú munkavégzés érdekében szükséges ismernie a megfelelő terminológiai szemléletmódot és tudnia kell alkalmazni azokat az alapvető terminológiai munkamódszereket, amelyek a legkülönbözőbb szakterületeken is képesek számára eligazítást adni. Természetesen a szakma ismerete sem hanyagolható el teljesen, Castagnoli (2003) szerint a fordítóknak az adott szakterületen „kvázi-szakemberré” kell válniuk, amelyhez alapvető szaknyelvi és szakmai ismeretekre kell szert tenniük. Az adott szakterületen a fordítók ezekre az ismeretekre szakember segítségével nélkül leginkább eredeti szakmai szövegek felhasználásával, tanulmányozásával tehetnek szert. A fordítói segédeszközök (szójegyzék, szótár, adatbázis stb.) kidolgozásánál is eredeti szakmai szövegeket kell, hogy alapul vegyenek még olyan esetekben is, ahol nincs teljes mértékű megfelelés a fogalmi rendszerek között.

A szakfordítónak tehát érdemes elsajátítania az alapvető terminológiai szemléletmódot és ismereteket, hogy a terminusok fordítása során tevékenysége ne csak ad hoc jellegű megoldásokra, terminusok önkényes alkotására korlátozódjon, vagyis új célnyelvi megfelelők ötletszerű alkotására, amelyek nem használatosak az adott szakmában és nem illeszkednek a célnyelv terminológiai rendszerébe (Fóris 2005a; Fóris, Tamás 2006). Az onomasziológiai szemléletmód ismerete egyfelől segíti a minőségi fordítások létrehozását, mivel a fogalom felől közelítő, a szakmai ismereteket és nyelvhasználatot figyelembe vevő megoldások közérthetőek lesznek a szakemberek számára, másfelől a szakfordító képes lesz érvekkel is alátámasztani a számára ismeretlen terminus helyettesítésére tett választásait. A terminológiai szemléletmód leírását nemcsak cikkek, kézikönyvek, hanem szabványok is tartalmazzák (lásd 2.1.7. alfejezet). Célom tehát megvizsgálni, hogyan hasznosíthatók a gazdasági szakfordító számára a terminológiai harmonizáció módszerei.

A terminusok harmonizációs eljárása során mindig mérlegelni kell, hogy a definíciók alapján az azonos fogalmak között megállapított különbségek relevánsak avagy irrelevánsak, és ez alapján lehet a jelölők szintjén a legmegfelelőbb döntést meghozni. Ha a fogalmak között relevánsabb eltérés mutatkozik, akkor nincs lehetőség a szabvány szerinti harmonizációra és a fordított szövegekben a jelölők szintjén kell megkülönböztetni az eltérő fogalmakat. Tehát a különbségeknek a jelölők szintjén

szükségszerűen meg kell mutatkozniuk. A fordítói munkában az ilyen jellegű eltéréseket mutató, újonnan bevezetett ekvivalenst nevezzük *terminusjavaslat*nak, mivel nem egy adott szakma által ismert, használt és elfogadott terminusról van szó. A terminusjavaslatoknak a jelölők hasonlóságára épülve az érthetőségre kell törekedniük, amelynek köszönhetően a szakemberek könnyen értelmezhetik őket. A terminusjavaslatoknak nem kell szükségszerűen terminussá válniuk, azonban a nemzetközi kommunikációban fontos szerepet töltenek be. Fontos, hogy kidolgozásukban a terminológiai szempontok érvényesüljenek és a segédeszközökben ezeket megfelelő módon, a felhasználók megtévesztése nélkül rögzítsék. Ez a fajta eljárás segítheti a szakfordítók munkáját. A terminológiai harmonizáció tág értelmezésében ezt elnevezhetjük *fordítói harmonizációnak*, amelynek célja a kismértékű azonosságot mutató fogalmak és jelölők összhangba hozatala.

A terminológiai harmonizáció értelmezésében támpontot jelent számomra a terminológiai harmonizáció szűkebb és tágabb felfogása. Célom a terminológiai harmonizáció vizsgálata és értelmezése konkrét példákon keresztül, amelyben domináns szerep jut a fordítók szempontjainak.

7. 2. A fogalmi azonosság vizsgálatáról és az ekvivalenciáról a terminológiában

Az ekvivalenciavizsgálat szükséges a terminológiai harmonizációs eljárás elvégzéséhez. A terminusok közötti ekvivalencia szintje a terminusok által jelölt fogalmak azonosságának vizsgálatával állapítható meg. Erre azért van szükség, mert a terminusok egy vagy több működő rendszer részét képezik, és a szóalakra való döntés nem korlátozható pusztán alaktani vagy fonológiai kérdésekre, hanem az adott fogalmat és fogalmi rendszert is össze kell hasonlítani, amelybe illeszkedniük kell (Fóris, Sermann 2010). A fogalmi ekvivalenciát Arntz et al. (2009) szerint értelmezem. A fogalmi azonosság meglétét, hiányát, illetve az átfedés mértékét tehát az egyes meghatározó fogalmi jegyek azonosításával, majd összehasonlításával tudjuk megállapítani (lásd 2.1.4. alfejezet). A meghatározó fogalmi jegyek kiválasztása definíciók alapján történik, azok típusait elemeztem (lásd 2.1.4. alfejezet).

Az ekvivalencia lehetséges osztályozásairól

a) A gyakorlati nehézségek felől közelítő osztályozás:

Az ekvivalencia különböző eseteit vizsgálva érdemes elsőként megemlítenem Karcsey (1986) írását a jogi fordítás alapkérdéseiről. Ebben a munkájában – ugyan explicit módon nem az *ekvivalencia* elnevezést használva – a gyakorlatból vett különböző, a német és orosz jogi fordító számára nehézséget okozó eseteket sorol fel, lényegében az ekvivalenciával kapcsolatos kérdéseket tárgyal. Az alábbi eseteket sorolja fel:

- azonos nyelvi jel, de országonként más értelem;
- ugyanaz a fogalom, de országonként más jelölők használata;
- a forrásnyelvi terminus a célnyelvben két különböző fogalmat takar;
- hamis barátok;
- a nyelvpárban szereplő jogrendszer fogalmai, intézményei nem léteznek. Ez utóbbit nevezi az egyik legtöbb nehézséget jelentő területnek.

b) Elméleti osztályozások:

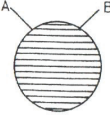
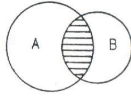
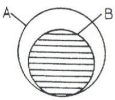
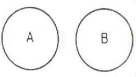
Felber (1984:153 cit. in Arntz 2001:104) a különböző ekvivalenciaeseteket ábra segítségével mutatja be (10. ábra) és ennek megfelelően négy alapesetet különböztet meg: *teljes fogalmi azonosság, átfedés, inklúzió és fogalmi azonosság hiánya*. Teljes fogalmi azonosságnál a fogalmak minden fogalmi jegyükben megegyeznek egymással. Ezen az elméleti megközelítésen finomít Šarčević (1997:235 cit. in Arntz 2001:239), aki a teljes fogalmi azonosság létét a gyakorlatban megkérdőjelezve a *closest natural equivalent*, azaz a *legközelebbi természetes ekvivalens* kifejezést használja. Szerinte (11. ábra) *near equivalence* (azaz szinte teljes mértékű ekvivalencia) akkor állapítható meg, ha A és B fogalom minden lényeges és a legtöbb nem lényeges jegyében megegyezik (nagy mértékű átfedés), vagy A fogalom tartalmazza a B fogalom összes lényeges és majdnem összes nem lényeges jegyét (inklúzió). Ennek megfelelően csoportosítása következőképpen alakul:

- szinte teljes ekvivalencia: szinte teljes átfedés, szinte közel teljes inklúzió;
- részleges ekvivalencia: jelentős átfedés, jelentős mértékű inklúzió;
- az ekvivalencia hiánya: csekély átfedés, kismértékű inklúzió és az ekvivalencia teljes hiánya.

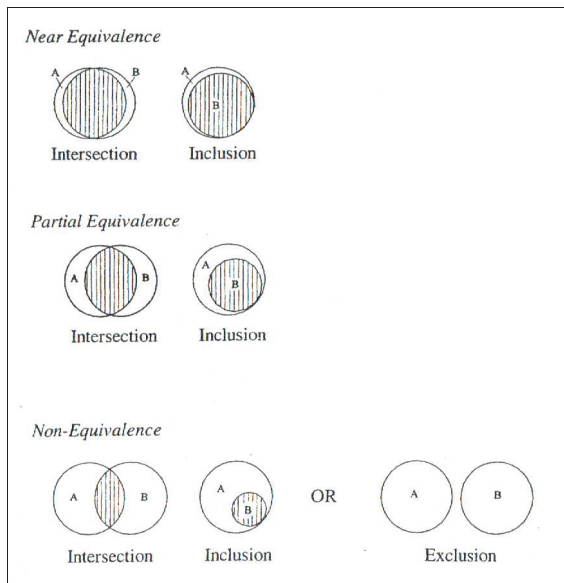
c) *A kiindulási osztályozás:*

A terminusok ekvivalenciaszintjének eseteit részletesen az Arntz (2001), Arntz et al. (2009) által kidolgozott felosztásból kiindulva elsősorban saját fordítási munkáim során összegyűjtött példáinkkal mutatom be az olasz és magyar nyelvpár viszonylatában:

1.) **Teljes fogalmi azonosság:** az összes meghatározó jegyükben megegyeznek a fogalmak. A kétnyelvű összehasonlításban a jelentéstartományok fedik egymást, minden jegy megtalálható mindegyikben, nincs olyan, amelyik csak az egyikben van. A következő alcsoportok tartoznak ide:

1. Vollständige begriffliche Äquivalenz	A = B	
A = a ₁ , a ₂ , a ₃ ... B = b ₁ , b ₂ , b ₃ ...	a ₁ = b ₁ a ₂ = b ₂ a ₃ = b ₃ . = .	
2. Überschneidung	A ~ B	
A = a ₁ , a ₂ , a ₃ , a ₄ ... B = b ₁ , b ₂ , b ₃ , b ₄ ...	a ₁ = b ₁ a ₂ = b ₂ a ₃ = b ₃ a ₄ ≠ b ₄ a ₅ ≠ b ₅	
3. Inklusion	A > B	
A = a ₁ , a ₂ , a ₃ , a ₄ B = b ₁ , b ₂ , b ₃	a ₁ = b ₁ a ₂ = b ₂ a ₃ = b ₃ a ₄ b ₄ fehlt	
4. Keine begriffliche Äquivalenz	A ≠ B	
A = a ₁ , a ₂ , a ₃ ... B = b ₁ , b ₂ , b ₃ ...	a ₁ ≠ b ₁ a ₂ ≠ b ₂ a ₃ ≠ b ₃ usw.	

10. ábra: Ekvivalenciaesetek (Felber 1984:153 cit. in Arntz 2001:104), (Arntz et al. 2009: 153).

11. ábra: Ekvivalencias esetek (Šarčević 1997:238f cit. in Arntz 2001:239).

1.1.) az 1:1 arányú megfelelés: például nemzetközileg egységesen elfogadott használatú terminusok, amelyek között teljes fogalmi azonosság áll fenn.

Ex works (en.) – rövidítve: *EXW* (en.); a nemzetközi kereskedelembe használatos fuvarparitások egyike; az angol terminus a domináns mindkét nyelvben, de főleg a magyarban. Jelentése: gyárból (történő kiszállítás), de létezik olasz megfelelője is: *franco fabbrica* (it.). A nemzetközi INCOTERMS szokványok egyik fuvarparitásáról van szó, amely a vevő és az eladó jogait (fuvarozási költségek kifizetését és a kockázatok átszállását) szabályozza a nemzetközi szállítási szerződésekben. A szokvány nem jogszabályként működik, akkor lép életbe, ha azt mindkét fél elfogadja. Általában a terminus nem önmagában áll, egy város neve követi, mint például: *Ex Works Budapest* vagy *franco fabbrica* (it.) Budapest. Ez azt jelenti, hogy a vevő köteles az áru épségének

biztosítására azt megfelelően csomagolva és leszámlázva a telephelyén a vevő rendelkezésére bocsátani. Egy másik ugyanilyen típusú, de tengeri fuvarparitás a *CIF* [*cost insurance freight* (en.)], amelynek magyar nyelvű megfelelője *költség, biztosítás és fuvardíj fizetve* és olasz nyelvű megfelelője a *costo, assicurazione e nolo* (it.). A fuvarparítások között léteznek fuvarozási módhoz kötött és nem kötött változatok is. A gyakorlatban ez nem okoz és nem is okozhat gondot, mivel lényeges fogalmi jegyeik ebben az esetben is megegyeznek (költségek és kockázat rendezése) és a fuvarparítások nem önmagukban, hanem adott kontextuson belül használatosak, vagyis az adott ügyleten belül a szóbeli és írásbeli egyeztetéssel és az árut kísérő dokumentációval együtt. Terminológiai szempontból a nemzetközi szabályozásnak köszönhetően az INCOTERMS fuvarparítások fogalmait világszerte a nemzetközi kereskedelemben egyforma módon értelmezik. Az INCOTERMS szabványokat tízévente felülvizsgálják és esetleges módosításokkal együtt ismét közzéteszik (www.iccwbo.org/incoterms; www.vam.hu; www.teknospedizioni.it; <http://hu.wikipedia.org>; <http://it.wikipedia.org>).

Ha teljes ekvivalencia állapítható meg, akkor nincs szükség a terminológiai harmonizációra, mivel a fogalmak egységesek.

1.2.) Az „egy a sokhoz” megfelelés: ebbe a kategóriába Arntz (2001), Arntz et al. (2009) azokat az eseteket sorolja, amikor egytagú terminusnak a másik nyelven lexikai egység felel meg; mi ezt az alcsoportot ettől eltérően, az alábbiak szerint értelmeztük.

1.2.1.) Ugyanazt a fogalmat két terminus jelöli a másik ország gazdasági-jogi környezetében. Szinonimiáról vagy „kvázi-szinonimiáról” is beszélhetünk ebben az esetben (szinonímia alatt a terminusok teljes mértékben kontextusfüggetlen felcserélhetőségét, míg „kvázi-szinonima” alatt a terminusok korlátozott felcserélhetőségét értjük (Arntz et al. 2009):

- *igazgatósági tag – amministratore* (it.) és *consigliere* (it.). Az olasz cégiratokban a két terminus felcserélhető egymással. A cégiratokban előfordul az

amministratore a *consigliere* (it.) helyett. Az *amministratore* (it.) jelentései *ügyvezető* és *igazgatósági tag*. A *consigliere* (it.) cégiratokban *igazgatósági tag*, de egyéb tárgykörben jelenthet például *tanácsost* is (Conte, Boss 2003: 19; 122; olasz Ptk. 2391. §; olasz 1966/1939. sz. törvény 4. §). Tehát „kváziszinonimákról” van szó.

1.2.2.) Az adott terminus különböző területeken mást jelent, de az adott doménon belül megvalósul a teljes fogalmi ekvivalencia esete.

- A *franchigia* (it.), amelynek megfelelője az *önrész* a biztosítás, míg *mentesség* az adó, vám területén (Conte, Boss 2003: 230; Del Giudice 2008: 469-470; www.assicurazioni.it; 43/1973. sz. olasz köztársasági elnöki rendelet).
- A *sindaco* (it.): *polgármester* a közigazgatásban vagy *felügyelőbizottsági tag*, ha gazdasági társaságról van szó (Herczeg, Juhász 2000:861; Galimberti, Sabatini, Simone 2007:193; olasz Ptk. 2351. §).
- A *consigliere* (it.): *tanácsos* a közigazgatásban vagy *igazgatósági tag* gazdasági társaságokban (Conte, Boss 2003:122; olaszországi 1966/1939. sz. törvény 4. §).

1.2.3.) Még nem alakult ki egységes használat a terminusra.

- A *dichiarazione di conformità* (it.) terminus, amelynél a fordítók a *megfelelőségi nyilatkozatot* részesítik előnyben, de a szakemberek *konformitás nyilatkozatot* is gyakran használják (<http://iate.eu>; www.bramac.hu). A gyakorlatban szinonimaként működnek.

1.3.) „Sok a sokhoz” megfelelés: ez utóbbi az olyan gyorsan fejlődő területeken következik be, mint az informatika, amelynek következtében több párhuzamos változat is fellelhető egymás mellett, például: *chattare*, *ciattare* (it.); *chatol*, *csetel*, *csettel* (hu.) (Fábián 2009).

Ha nem alakult ki egységes használat a terminusra (lásd 1.2.3. és 1.3. alcsoportok), akkor szükség van szabványosításra. Ennek megfelelően a szabványokban előírják, hogy melyik terminus felel meg az adott fogalomnak. A fordítói

segédeszközökben a keresést megkönnyítendő érdemes a szinonimákat is megadni, megjelölve, hogy melyik jelölő a fő terminus és melyik a szinonima.

2.) **Átfedés:** csak részleges azonosság áll fenn a fogalmak között. Az átfedés mértéke mérvadó jelentőségű. Arntz (2001), Arntz et al. (2009) itt élesen elhatárol egymástól két esetet. Az első csoportba azokat a terminusokat sorolják, amelyeknél az átfedés mértéke jelentős, ezért a terminusok között ekvivalencia állapítható meg, míg a másik csoportba azokat az eseteket, ahol az átfedés mértéke nem jelentős, éppen ezért más terminus használatát javasolják.

2.1.) Ha az átfedés mértéke jelentős: a két fogalom esetében nem érdemes a különbségek miatt más terminust használni.

- A gazdasági társaságok felügyelőbizottsági tagjainak elnevezése Olaszországban *sindaco effettivo* (it.) (*tényleges felügyelőbizottsági tag*). Magyarországon a *felügyelőbizottsági tag* használatos. Mivel a 'tényleges' jelző nem szerepel a megnevezésben és a két tisztségviselő azonos megbízatást lát el, ezért a jelző használata elhagyható (olasz Ptk. 2397. §; magyar 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról).

A fenti esetben lehetőség nyílik a szabvány szerinti terminológiai harmonizációra. Azokban az esetekben, ha a különböző szervezetek, osztályozások vagy cégformák funkciójában azonosság lelhető fel, akkor a terminusok – kontextustól függően – behelyettesíthetők egymással:

- *Codici ATECORI* (*Codici per la Classificazione delle attività economiche per le imprese* (it.) (*Kódszámok a vállalatok gazdasági tevékenységeinek osztályozására*)) és *TEÁOR* (*A gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere*) abból a szempontból különböznek, hogy egy másik ország rendszerében megvalósult ágazati osztályozások van szó, és ez tükröződik megnevezéseikben (www.ca.camcom.it; <http://portal.ksh.hu>; www.teaorszámok.hu).

- A *zártkörűen működő részvénytársaság* (rövidítve: *zrt.*) vagy a *nyílt részvénytársaság* (rövidítve: *Nyrt.*), amelynek megfelelője *Società per Azioni* (*S.p.A.*) (it.). Más gazdasági-jogi szabályozásban ugyanazt a cégformát jelenti, azonban a magyar terminusban egy jogszabályi változtatás következtében szerepel az, hogy az adott céget jegyzik-e a tőzsdén.
- A *società anonima* (rövidítve: *SA*)(ch.) a részvénytársaságok elnevezésére használatos Svájcban. Szintén nem jelöli azt, hogy zárt körű vagy nyílt részvénytársaságról van-e szó. Eltérő jogszabályi háttérrel, de megfelel az olaszországi *Società per Azioni* (it.) (*részvénytárság*) terminusnak (www.bmalegal.ch).
- Ugyanez vonatkozik a *società a garanzia limitata* (rövidítve: *Sagl.*) (ch.) terminusra, amely Svájcban a *korlátozott felelősségű társaság* (kft.) cégforma és olaszországi megfelelője a *società a responsabilità limitata* (rövidítve: *s.r.l.*) (it.) (www.bmalegal.ch).

2.2.) Ha az átfedés mértéke nem jelentős: a két terminus egymással való felcserélése megtévesztő lehet. Arntz et al. (2009) olyan terminusokat említ ebben a csoportban, amelyek jelölője azonosságot mutat, de mégis más az idegen nyelvi megfelelőjük (lásd az angol *informatics* nem felel meg a német *Informatik* (*informatika*) terminusnak, hanem sokkal inkább az *Informationswissenschaft* (de.) (*informatikatudomány*) terminusnak (Arntz et al. 2009:155).

Kérdéses, hogy ebben az esetben vajon beszélhetünk-e még ekvivalenciáról. Véleményem szerint a gazdasági terminusok esetében az olasz–magyar nyelvpárban ez a besorolás nehezen értelmezhető, mivel viszonylag kevés a jelölő szintjén azonosságot és átfedést mutató gazdasági terminus (legfeljebb a hamis barátok sorolhatóak ide, lásd 4.1. pont). Hiszen ha az átfedés mértéke csekély, és közel azonos fogalmat jelölő terminus nem használható, akkor más gazdasági fogalmat jelölő terminusra van szükség, ami már nem felel meg a fogalmi azonosság kritériumának. Éppen ezért az *ekvivalencia hiánya* csoporton belül egy alcsoportot alakítottunk ki, amely a gazdasági rendszerek eltéréseiből származó eseteket foglalja magába. Ebből a szempontból

egyetértünk Šarčević (1997 cit. in Arntz 2001:239) besorolásával, aki a csekély mértékű átfedést és inklúziót az ekvivalencia hiányának esetei közé sorolja.

3.) *Inklúzió (rész-egész viszony):*

Nem-faj viszony áll fenn a fogalmak között, mivel az általános és fölérendelt fogalom magába foglalja a szűkebb értelmű és alárendelt fogalmat. A nemfogalom tartalmazza a fajfogalmat és azon felül további fogalmi jegyeket.

- A *prestito* (it.)(*kölcsön*) általánosabb jelentéstartományú fogalomként magába foglalja és *mutuo* (it.)(*közép- vagy hosszú lejáratú hitel*) terminust (Hidasi 1993: 65; Zingarelli 2007:1443, 1749; www.spaziomutui.com).

További alcsoportként soroljuk ide azokat az eseteket, amikor egy terminusnak két terminus felel meg a nem-faj viszony megtartásával:

- A *codice fiscale* (it.) jogi személynél *adószám* és természetes személynél *adóazonosító jel*; a *codice fiscale* (it.) nemfogalomként magába foglalja az *adószámot* és ugyanez az eset a *codice fiscale* (it.) és az *adóazonosító jel* esetében is (Juhász 2002:123; Del Giudice 2008:169).
- A *quota* (it.): *törzsbetét* vagy *üzletrész* attól függően, hogy a számszerűen pontosan meghatározható, alapításkor befizetett összegről (*törzsbetétekből álló törzstőke*) vagy a cégbejegyzés utáni, a társasági jogokat és kötelezettségeket, a társasági vagyont megtestesítő, változó értékű eszmei hányadról (*üzletrészeiről*) van szó. A *quota* nemfogalom és a *törzsbetét* és *üzletrész* fajfogalmak (Conte, Boss 2003: 393; 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról 121. (1) §; Del Giudice 2008:1006-1007).

Ugyanebben az alcsoportban fellelhetők kifejezetten cégformától függő esetek is, például:

- a *capitale sociale* (it.) *alaptőke* részvénytársaságban és *tőzstőke* korlátolt felelősségű társaságban (Conte, Boss 2003:78; A 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról; Del Giudice 2008:127);
- az *assemblea* (it.) *közgyűlés* részvénytársaságban és *taggyűlés* korlátolt felelősségű társaságban (Conte, Boss 2003:33; A 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról; Del Giudice 2008:62);
- a *cégnév ragione sociale* (it.) betéti társaságnál és közkereseti társaságnál, de *denominazione sociale* (it.) korlátolt felelősségű társaságban és részvénytársaságban (Del Giudice 2008: 316, 1010-1011).

4.) ***Az ekvivalencia hiánya:*** a fogalmakat jelölő terminusok között nincsenek azonos fogalmi jegyek, tehát nem áll fenn fogalmi azonosság.

4.1.) Hamis barátok: Arntz (2001), Arntz et al. (2009) az utolsó, ekvivalenciahiányt jelölő csoportba kizárólag a hamis barátokat sorolja. Az indoeurópai nyelvek között ez a jelenség feltehetően gyakoribb: bár azonos a jelölő, nem áll fenn azonosság a fogalmak között. Véleményem szerint valóban léteznek olyan terminusok az olasz–magyar nyelvpárban is, amelyek csak a jelölők szintjén egyeznek. A „hamis barátok” kérdésével Fábíán (2001) is foglalkozott, aki már megfogalmazta egy olasz–magyar „hamis barát” szótár összeállítására irányuló javaslatát. Az alábbi példák H. Varga (2007) tanulmányából származnak:

- A *capitale* (it.) terminus *tőkének* felel meg és nincs köze a *kapitális* melléknévhez (H. Varga 2007:15).
- A *firma* (it.) jelentései 'aláírás' és 'márkajelzés' és nem közös a jelentéstartománya a *firma* (hu.) magyar nyelvű jelölővel, amelynek jelentése 'jómadár, kétes hírű alak' (H. Varga 2007:14).
- A *confermare* (it.) ige a kereskedelmi levelezésben elsősorban a *visszaigazolást* (például megrendelés visszaigazolását), míg a *konfirmál* (hu.) a vallási szertartás végzését jelenti (H. Varga 2007:16).

Azonban a fenti kérdéskört alaposabban megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a hamis barátok nem kizárólag ebbe a csoportba sorolhatók, mivel akár az inklúzió esete is előfordulhat:

- a *piazza* (it.) (tér; piactér, vásártér; hely) szót foglalja magába a magyar *piac* terminus; a magyar nyelvben a gazdaságban jóval tágabb jelentést kap és elvont fogalomként jelenik meg; a kereskedelemben értelmezhető mint áruforgalom vagy adásvétel, míg a közgazdaságtanban a kereskedelem és kínálat szabályozta gazdasági rendszert értjük alatta (ÉKsz. 2003 nyomán);
- a *protocollo* (it.) jelentéstartománya szélesebb, mint a *protokoll* magyar terminus jelentéstartománya; az olasz terminus további jelentéseket is magába foglal (például: bevezető rész középkori iratokban, iktatókönyv, jegyzőkönyv, orvosi előírás);
- a *protezione*²¹ = védelem, támogatás, pártfogás (szemben a *protekciónal* = pejoratív; 'befolyásos személy nyújtotta közbenjárás vagy kivételezés') (H. Varga 2007).

4.2.) Reáliák: ebbe a csoportba sorolhatjuk még a gazdasági terminusok közül a reáliákat is (Tamás 2007a, 2007b). Azonban itt meg kell jegyeznem, hogy a fordítástudományi szakirodalomban sokféle reáliafelfogás létezik, nincs egységes nézet sem a terminus, sem a fogalom használatában (Mujzer-Varga 2007). A terminusokat bizonyos kutatók kifejezetten elkülönítik a reáliáktól, míg mások a politikai, társadalmi, intézményi jellegű dolgokat és jelenségeket sorolja a reáliák közé. Álláspontom szerint a terminusok között is léteznek reáliák. Pelles (2006) és Czékmán (2010) példái megmutatják, hogy a matematikai fogalmak között is fellelhető kultúraspecifikusság, a közigazgatási reáliákra pedig Horváthnál (2004) találunk példát. Mujzer-Varga (2007) elemzése eredményeképpen megállapítja, hogy a legtöbb megközelítésben azonos, hogy kulturálisan meghatározott, nehezen fordítható elemekről van szó. A reáliát ez utóbbinak megfelelően értelmeztem. Mujzer-Varga (2007) a reáliákról írt tanulmányában beszámol a hiányközpontú szemlélet megjelenéséről is a reáliakutatásban. Ebben a kategóriába sorolhatók Arntz et al. (2009:166), akik a *terminológiai hiányokat* („*terminologische Lücken*”) két csoportra osztják fel: *fogalmi*

hiány (*Begriffslücke*) és *jelölő hiánya* (*Benennungslücke*). Agrario az előbbire (2003:80) a *gap lessicale*, míg az utóbbira a *gap concettuale* elnevezést használja.

- A *piazza degli affari* (it.), a milánói értéktőzsdét jelöli, amelynek székhelye a Piazza degli Affari (téren) található (Zingarelli 2007:58).
- A *commercialista* (it.) terminusnak a Magyarországi Olasz Kereskedelmi Kamara kétnyelvű kiadványa szerint leegyszerűsítve a *közgazdász* terminus a megfelelője, ugyanakkor megjegyzi, hogy „a «Commercialista» mint szakember Magyarországon teljesen ismeretlen fogalom: több szakma képviselőjének munkáját végzi, így például egy személyben könyvelő, adószakértő, könyvvizsgáló és jogász” (Il Ponte 2005:59). A *commercialista* mint szakember tehát minél teljesebb körű szolgáltatást igyekszik nyújtani ügyfelei, az olasz üzletemberek számára. Olaszországban külön névjegyzékben jegyzik őket, az ügyvédektől és könyvelőktől elkülönítve.

4.3.) A gazdasági rendszerek eltéréséből származó esetek: Léteznek olyan esetek, ahol a fogalmak közti átfedés mértéke csekély, a gazdasági rendszerek fogalmai között jelentős eltérés mutatkozik, éppen ezért analóg fogalmat jelölő terminus használata az adott fogalomra megtévesztő lehet. Éppen ezért, mivel a fogalmi azonosság mértéke csekély, nem soroljuk ezeket az egymást közt átfedést mutató fogalmak közé. E téren Šarčević (1997 cit. in Arntz 2001:239) besorolásával értek egyet, aki a részleges ekvivalencia helyett az ekvivalencia hiánya csoportba sorolja a csekély mértékű átfedés vagy inklúzió eseteit. Azonban a reáliáktól is megkülönböztetjük ezt az alcsoportot, amely kifejezetten különböző országok gazdasági (jogi-társadalmi) rendszerek eltéréséből származik. A közigazgatási reáliák besorolását vizsgálva Horváth (2004) három csoportot említ: reália, fordíthatatlan elem és fordíthatatlan reália. Ebben az osztályozásban a 4.3. alcsoport a fordíthatatlan elemeknek, míg a 4.2. alcsoportban a *commercialista* (it.) terminus a fordíthatatlan reáliának és a *piazza degli affari* (it.) reáliának feleltethető meg. Besorolásomban azonban csak két, a reália és a fordíthatatlan elem kategóriáknak megfelelő felosztást alkalmazom.

- *Ufficio di Registro delle Imprese* (it.) nem feleltethető meg a *cégbíróság* (lásd *fővárosi/megyei bíróság, mint cégbíróság*) terminussal, mivel a két országban más-más hivatal, illetve szervezet lát el hasonló feladatot. Olaszországban a cégnyilvántartást egy a kereskedelmi kamarákon belüli hivatal látja el, míg Magyarországon a bíróságok látják el ezt a feladatot.

Bár azonos entitásról van szó, azonban a fogalom és a terminus szintjén egyaránt eltérés mutatkozik. Mindkét országban szükség van arra, hogy a cégek ellenőrzött keretek között működjenek. A fogalmak közti eltérések feltérképezését követően megállapítható, hogy a szabvány értelmében vett terminológiai harmonizációra nincs lehetőség. Tág értelmezésben azonban – fordítási szempontból – van rá lehetőség. A fordítói harmonizáció keretében az érthetőségre és a terminológiai szempontok figyelembe vételével terminusjavaslatként használható például a *Tribunale del Registro delle Imprese* (it.), *Tribunale di Registro* (it.), *Tribunale (della Capitale) in qualità di Registro delle Imprese* (it.) (*Fővárosi Bíróság mint Cégbíróság*), *Ufficio del Registro delle Imprese presso il Tribunale* (it.) (*Bírósági Céghivatal*) megfelelők. Az egységes használat érdekében a terminusjavaslat fordítói segédesszközökben rögzíthető – például fordítói iroda esetében online elérhetőségű terminológiai adatbázisban.

d) További lehetséges osztályozás:

Léteznek az ekvivalencia eseteinek további eltérő osztályozásai is, például Castagnoli (2003, 2006) csak három esetet sorol fel: teljes ekvivalencia, részleges ekvivalencia és az ekvivalencia hiánya (lásd 5.4. alfejezet és 6.6. fejezet):

- teljes ekvivalencia: a fogalmak teljes mértékben fedik egymást;
- részleges ekvivalencia: bár a fogalmak között megállapítható fogalmi hasonlóság, azonban a fogalmak nem minden kontextusban feleltethetők meg egymásnak;
- az ekvivalencia hiánya: csak funkcióját tekintve lelhető fel hasonló fogalom a másik nyelvben, ill. ország jogrendszerében, amely a célnyelvi közösségben a lehető legközelebbi fogalmat jelenti. Az analóg terminus használatának célja, hogy körülbelüli információt adjon a fogalomról.

Példa a részleges ekvivalencia esetére saját értelmezésemben:

IVA (imposta sul valore aggiunto) (it.) (*hozzáadottérték-adó*) (it.) és az *áfa* (*általános forgalmi adó*) terminusok: terminológiai szempontból két különböző terminusról van szó, azonban a fordítási gyakorlatban előfordulhat, hogy a fordító a két terminust megfelelteti egymásnak. Ha az *IVA* (it.), azaz a *hozzáadottérték-adó* esetében elhanyagolható jelentőségű a gazdasági rendszerek közti különbség kiemelése az adott szövegben, és az adó országoként közel azonos fajtára akarunk utalni, akkor a gyakorlatban az *IVA* (it.) terminussal is megfeleltetjük az *áfa* terminust. Ha azonban a *közösségi hozzáadottérték-adó (héa)* tagállami megvalósulási formájára kívánunk utalni (uniós kontextus és domén), akkor nem szerencsés a fordításban az *IVA áfával* történő behelyettesítése (<http://iate.europe.eu>). Ez a példa már átvezet bennünket a funkcionális ekvivalencia kérdéskörébe.

Fata (2009) a német és magyar nyugdíjbiztosítás terminusait vizsgálva három típusú ekvivalenciaesetet különböztet meg:

- 1) részleges ekvivalencia: olyan terminusok esetében, amelyek mindkét nyelvben fellelhetők, azonban a két terminus között vannak fogalmi eltérések,
- 2) ekvivalencia hiánya: bár nem áll fenn az ekvivalencia, nyelvileg azonban megoldást kell találni,
- 3) olyan terminusok, amelyek egymásnak csak fordítási ekvivalenseinek tekinthetők.

7.3. A funkcionális azonosság vizsgálata

A fogalmi azonosság megteremtése nemzetközi viszonylatban kérdéseket vet fel. Arntz (2001) szerint sok esetben áll fenn strukturális aszimmetria, vagyis a különböző országok rendszeréhez kötődő fogalmak jelentős különbségeket mutathatnak. Ahogyan azt Fóris megállapítja, a „világról szerzett tapasztalatok csoportosítása, a létező világ egymással kapcsolatban lévő részeinek felosztása kultúra- és nyelvfüggő, a különböző kultúrák kialakult fogalmi rendszereiben eltérések mutatkoznak” (Fóris 2006a:734). Bullo (2009) az ekvivalencia szempontjából nemcsak a leggyakoribbaknak, de a legnehezebben kezelhetőeknek is tartja az átfedés és az inklúzió eseteit. Mayer (1998) szerint is különösen nehéz azokban az esetekben a fordító helyzete, amikor hasonló vagy összehasonlítható intézményekről van szó, ilyenkor a különbségeket szükséges-e kihangsúlyozni. Arntz et al. (2009) szerint a teljes ekvivalencia, azaz 1:1 arányú

megfelelés ritkább, mint gondolnánk. A fordítási gyakorlatban a teljes ekvivalencia hiánya sűrűn előforduló jelenség, ezért nem meglepő, hogy az ekvivalencia a fordítástudománynak is egyik központi kategóriája és egyben az egyik legvitatottabb területe is (Arntz et al. 2009) (lásd 2.3.1. alfejezet).

Egyetértek Klaudy (1997) ekvivalencia-felfogásával (2.3.1. alfejezet), azonban Klaudy (ibid.) megállapítása a szöveg egészére vonatkozik és nem tárgyalja külön a terminológia és terminushasználat szempontjából az ekvivalenciát. Főris (2005b) megállapítja, hogy a terminusok használati kötöttsége miatt szakszövegek írásakor, fordításakor a szakterület terminológiája és a szaknyelvi norma által megengedett terminusok közül kell választani.

A gyakorlatban fordításkor a nehézségek ellenére szükség lehet olyan megközelítő ekvivalensre, amely a másik nyelvben hasonló funkciót tölt be:

„Manchmal wird betont, dass ein funktionelles Äquivalent gefunden werden muss (...) In solchen Fällen sehen wir aus der Perspektive der Rechtsvergleichung eine kontextgebundene funktionelle Äquivalenz. Aber es würde sehr irreführend sein, solche kontextgebundene Äquivalente als gegenseitige Übersetzungen zu gebrauchen.” (De Groot 1991:288 cit. in Agrario 2003:80)

[Néha azt hangsúlyozzák, hogy egy funkcionális ekvivalenst kell találni (...) Ezekben az esetekben a jogi összehasonlítás szempontjából kontextusfüggő funkcionális ekvivalenciáról beszélhetünk. Azonban nagyon is megtévesztő lenne, ha ezeket a kontextusfüggő ekvivalenseket egymás kölcsönös fordításaiként tüntetnénk fel.]

A jogi szaknyelv és a gazdasági szaknyelv mutat hasonló jellemzőket, Snell-Hornby (1994) szövegtipológiájában is egymás mellett helyezi el a két szaknyelvet (lásd 2.4.4. alfejezet). Mindkettőről elmondható az interdiszciplináris jelleg, sőt számos fogalom mindkét szaknyelvben fellelhető. Éppen ezért elemzéseimben a jogi szaknyelvet támpontnak tekintem.

Agrario (2003) és Castagnoli (2006) szerint funkcionális ekvivalensre a jogi szaknyelv fogalmainál gyakran szükség van: „le principe [...] de l'équivalence fonctionnelle signifie que l'on traduit en utilisant un mot qui ne correspond pas rigoureusement au même concept juridique mais à un concept analogue” (Pigeon cit. in

Castagnoli 2006:4) [(...) funkcionális ekvivalencia elve alatt azt értjük, hogy a fordításban olyan szót használunk, amely nem pontosan ugyanannak a jogi fogalomnak, hanem egy analóg fogalomnak felel meg”. (Ford: Vida Tamás)]. Ennek megfelelően a funkcionális azonosságot egy szövegben analóg fogalmat jelölő terminus behelyettesítésével érhetünk el.

Ez az jelenti, hogyha nem is áll fenn teljes fogalmi ekvivalencia a fogalmak között, akkor sem szükséges minden esetben a különbségek kiemelése. Hasonlóságokra épülő funkcionális ekvivalens is alkalmazható az egyszerűség kedvéért, ha a fogalmi jegyek különbségei bizonyos kontextusban elhanyagolható jelentőségűek. A gazdaság területén megemlítem a *commercialista* (it.) terminust (3.1.1.3. pont alatt), amely például leegyszerűsítve adott kontextusban *adótanácsadó*ként is szerepelhet. Tehát akár realitánál is alkalmazható. További példa az analóg fogalommal való behelyettesítésre a *zrt.*, amely ha rövidítésként szerepel az egyszerűség kedvéért *S.p.A.* (it.) (*rt.*), anélkül, hogy utalnánk zártkörű működésére. Megállapítható, hogy a fenti terminusok egymásnak fordítási ekvivalensei. A különböző nyelvek fogalmai közötti eltérések kiküszöbölhetők tehát fordítási ekvivalenssel, azonban ezt az esetet mégis elkülönítjük a szabvány szerinti terminológiai harmonizációtól, mert a definíciók egységesítése nem történik meg, így a fogalmakat sem hozzák egymással összhangba. A fogalmak megőrzik eredeti jellemzőiket, amelyek kontextustól függően előtérbe is kerülhetnek.

Az analóg terminussal való behelyettesítésnek vannak bizonyos korlátai. Ahogyan azt Horváth (2004) is megjegyzi – az olyan intézménynevek, mint például az *APEH* egy olasz szöveg magyar nyelvű hiteles fordításában zavart okoznának, ezért érdemesebb az *Agenzia delle Entrate* (it.) fordításakor inkább a különbségre felhívni a figyelmet. Ekvivalensként használható például az *Olasz Adóhatóság, Adóhivatal*. Ugyanez érvényes a *Confindustria* (it.) fogalomra, amely a magyarországi szervezethez hasonlóan a vállalkozásokat tömöríti. A magyar szervezet elnevezése *Munkaadók és Gyáriparosok Szövetsége* (rövidítve: MGYOSZ) (www.confindustria.it; www.mgyosz.hu). Megoldásként az olasz terminusra *Olasz Gyáriparosok Szövetsége* használható.

Ha a fogalmak közt hangsúlyozandó eltérés van, akkor lehet új terminus alkotásához is folyamodni. Arntz (2001) és Arntz et al. (2009) azokra az esetekre, amikor a különböző rendszerek fogalmai jelentősen eltérnek egymástól vagy nem létezik a másik rendszerben azonos fogalom, a jelölő alkotására különböző

megoldásokat javasol (Arntz 2001, Arntz et al. 2009), mint például átvétel, kölcsönszó, új terminus alkotása (neologizmus) és magyarázó körülírás. Olasz nyelvű neologizmusok morfoszintaktikai elemzésével foglalkozik Tóth (2009), amelyek között fellelhetők gazdasági terminusok is (például e-előtagú szóösszetételek az olasz és a magyar nyelvben).

A fent említett megoldások nem új keletűek, már megjelennek a nyelvújítás korszakában is, azonban ma felgyorsult ütemben és tömegesen fordulnak elő (Fóris 2005a). Véleményem szerint ide sorolható még a szemantikai kiegészítés (például *Agenzia delle Entrate* (it.) *Olasz Adóhatóság*).

Annak eldöntése, hogy a fogalmak közti különbségeket vagy a hasonlóságokat jelölők szintjén kiemeljük-e új terminusjavaslat alkotásával, avagy inkább analóg fogalmat jelölő terminust használunk egy fordításban, nem egyszerű. A komparativisták például fontosnak tartják az eltérések kihangsúlyozását: „la plupart des comparatistes, lorsqu'ils font l'étude d'un système de droit étranger, hésitent à proposer un équivalent au concept analysé et préfèrent employer – en italique, de préférence, pour le faire mieux ressortir – le terme étranger”. (Gémar cit. in Castagnoli 2003:141) [A legtöbb komparativista egy-egy külföldi jogrendszer tanulmányozása során habozik a vizsgált fogalom ekvivalensét használni, hanem inkább az idegen kifejezést használja, a kiemelés végett leginkább dőlt betűvel szedve. (Ford.: Vida Tamás)]. Ezzel összhangban a jogi szaknyelvi szövegek fordítását elemezve Mayer (2002) arra a következtetésre jut, hogy fordítás során a jelölők szintjén a különbségek kiemelése azért előnyös, mivel felhívja a figyelmet arra, hogy a fogalmak nem azonosak és elkerülhetővé teszi a téves értelmezéseket vagy leegyszerűsítéseket, amelyek egy szerződésben akár jelentős költségvonzzal is járhatnak. Egyetértek Castagnolival (2003), aki azt hangsúlyozza, hogy a megértés a fő szempont. Tehát a célnyelvi befogadott szempontjait helyezi előtérbe.

7.4. A terminológiai harmonizáció jelentőségéről a gazdasági szaknyelv fordításában

A már említett *ISO 860:2007 Terminology work – Harmonization of concepts and terms* szabvány is megkülönbözteti a nemzeti és nemzetközi szinten folyó, valamint az

egynyelvű és többnyelvű terminológiai munkát, amelyen belül az egyes esetek különböző prioritásokat kívánnak meg a terminológia és a nyelvi tervezés területén.

7.4.1. A terminológiai harmonizáció speciális esetei

A következőkben uniós és kifejezetten az olasz és a magyar nyelvpárra vonatkozó példákat ismertetek a nemzetközi terminológiai harmonizációra. A jogi szaknyelvhez hasonlóan a gazdasági szaknyelvi szövegek terminusai sem feleltethetők meg minden esetben teljes egyértelműséggel egymásnak, mivel a különböző országok gazdaságainak különböző szerveződési formáiból eredően a gazdasági terminológiai rendszerek is számos ponton eltérnek egymástól (Tamás 2008). A terminológiai rendszerek a gazdaság területén nemcsak a nyelvhez, hanem az adott ország gazdasági rendszeréhez is kötődnek, vagyis gyakoriak a kifejezetten egy országra és nem egy nyelvközösségre jellemző terminusok (Fóris 2007c). Számos példát lehet találni német nyelvterületen, ahol különböznek a németet hivatalos nyelvként használó országokban azonos vagy közel azonos fogalmakra használt terminusok (lásd Karcsay 1986, Sandrini 1997, Arntz 2001, Arntz et al. 2009, Bullo 2009). Ez a megállapítás érvényes az olaszországi és svájci terminusokra is, ahogyan azt korábbi példákban látható (lásd a 3.1.1.3., 2.1) csoportja alatt). Az alábbiakban a fogalmi harmonizációnak és a jelölő hiányának kérdését elemzem.

7.4.2. A fogalmi harmonizációról a gyakorlatban

A két- vagy többnyelvű terminológiai munkában a fogalmi harmonizációra nincs mindig lehetőség, mivel sikerességéhez összefogásra, szabványosító testületek vagy szakmai szervezetek összehangolt tevékenységére van szükség. Azonban erre is létezik példa.

Az Európai Bizottság felismerte, hogy bár az Európai Unión belül a *kis- és közép vállalkozások* (rövidítve: *kkv*) fogalmat a megfelelő nyelvi jelölővel minden országban ismerik és használják, azonban a különböző jogi és gazdasági háttér miatt más-más fogalmat értenek alatta. A fogalom lényeges jegyeit adja például a vállalati foglalkoztatottak száma vagy az éves forgalom. Ennek tisztázása azért fontos, mert a kis- és közép vállalkozások jelentik az európai gazdasági növekedés motorját, az ő

fejlődésük kihat a foglalkoztatottságra és innovációs képességre, tehát összességében az Európai Unió versenyképességére. Ahhoz, hogy különböző pályázatokon keresztül támogatást nyújthassanak számukra, szükség volt a definíció és ezáltal a kis- és középállalkozások fogalmának egységesítésére, azaz harmonizálására. Az Európai Bizottság ajánlás formájában 1996-ban és 2005-ben is kidolgozott erre javaslatot. Az ajánlás nem kötelező jellegű jogi aktus, de a nemzeti bíróságoknak a közösségi joggal kapcsolatos ügyekben ezt figyelembe kell venniük.

A fenti esetben többnyelvű nemzetközi fogalmi harmonizációról van szó. Ennek eredményeképpen az Európai Unió tagállamok közti fordításoknál erre a szakfordító támaszkodhat. Így például a magyar *kkv* és olasz ekvivalense valóban *PMI (piccola e media impresa)* (it.) és fordítva. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy leginkább nemzetközi testületek vagy szervezetek (például globális nagyvállalatok) képesek arra, hogy nemzetközi fogalmi harmonizációt hajtsanak végre, azaz a jelölő módosítása nélkül egységesítsék a fogalmat (<http://ec.europa.eu>).

7.4.3. A jelölők hiányáról az egyes nyelvekben

A jelölők hiányának kérdését már korábban tárgyaltam (lásd 2.1.7. és 7.3. alfejezet). Azt az esetet értem alatta, amikor létező fogalomra kell újonnan bevezetendő jelölőt találni. Napjainkban a magyar gazdasági szaknyelvre nem jellemző, hogy az olasz nyelvből venne át terminusokat, sokkal inkább elmondható ez az angol terminusokról mindkét nyelv vonatkozásában. Példaként a jelölő nélküli új fogalomra megemlíjtük a *best practice* (en.) (*legjobb gyakorlat, bevált gyakorlat*) terminust.

Fordításkor gyakran előfordul a jelölő hiányának jelensége. Karsay (1986) a jogi fordítás különböző eseteit tárgyalva az egyik legnehezebb területnek azt az esetet nevezi, amikor az egyik ország jogi rendszerében léteznek bizonyos intézmények, amelyek a másik országban nincsenek, vagy attól eltérnek. Felteszi a kérdést, hogy a fordító milyen célt kövessen munkája során: tükörfordítást vagy körülírást alkalmazzon, törekedjen a forrásnyelvi idegenszerűségekre vagy a célnyelvi befogadó szempontjait részesítse előnyben? Különös nehézségeket támaszt ez a hiteles okiratok fordításában, ahol nincs lehetőség körülírásra. Karsay szerint „nincs biztos recept”: „Azzal a módszerrel is csak igen óvatosan lehet élni, hogy külföldi jogintézményt, szervet hasonló hazai intézmény, szerv nevével jelöljünk meg. Ez csak akkor lehetséges, ha

tényállási, illetőleg funkcióbeli, hatásköri azonosságról van szó” (1986:199). Castagnoli (2003, 2006) szintén felhívja arra a figyelmet, hogy a különböző országok intézményeinek, szakembereinek, szolgáltatásainak és okiratainak terminusai esetében is ritka a terminusok 100%-os ekvivalenciája. Bullo (2009) is megállapítja, hogy az intézménynevek és foglalkozások elnevezései külön figyelmet érdemelnek.

Az olasz–magyar nyelvpárban a gazdaság területén a fenti körbe tartoznak olyan, már korábban részben említett terminusok, mint:

- szakma/foglalkozás: *commercialista* (it.) (3.1.1.3. pont alatt); *cancelliere* (it.) Olaszországban a bírósági kezelőiroda titkára, de Svájcban egy intézmény vezetőjének tisztsége is lehet;
- intézmények, hivatalok: *cégbíróság* (3.1.1.3. pont alatt);
- okiratok:
 - *cégiratok*: azaz cégbírósági iratok, mint például *cégkivonat*, *cégbizonyítvány*, amelyekből Olaszországban és Magyarországon többféle különböző típus létezik (Magyarországon: A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény; Olaszországban a 37. sz. 1996/02/14-i Közlönyben megjelent miniszteri rendelet határozza meg a cégkiadmányok típusait – www.mi.camcom.it);
 - adóügyi igazolások: *certificato di regolarità fiscale*; *certificato dei carichi pendenti*, amelyek hasonló funkciót látnak el, azonban nem mindegyik jelöli a folyamatban lévő adóvitákat, amelyek befolyásolhatják egy vállalat közbeszerzésen való indulását (www.uncem.net); Svájcban pedig adóigazolásként létezik például az *Attestazione dell'amministrazione fiscale del Cantone Ticino – Svizzera* (it.); a *svájci Ticino Kanton adóhatósága által kiállított tanúsítvány*) elnevezésű okirat, amely azt igazolja, hogy a vállalat nem esik különleges adózás alá.

Ezekben az esetekben nem hajtható végre a szabvány értelmében vett terminusharmonizáció, mivel a fogalmak definíciójának egységesítésére nincs lehetőség. A fordítási gyakorlatban funkcionális ekvivalens sem alkalmazható minden esetben. Éppen ezért szükség van kidolgozandó terminusjavaslatokra is, vagyis fordítói harmonizációra.

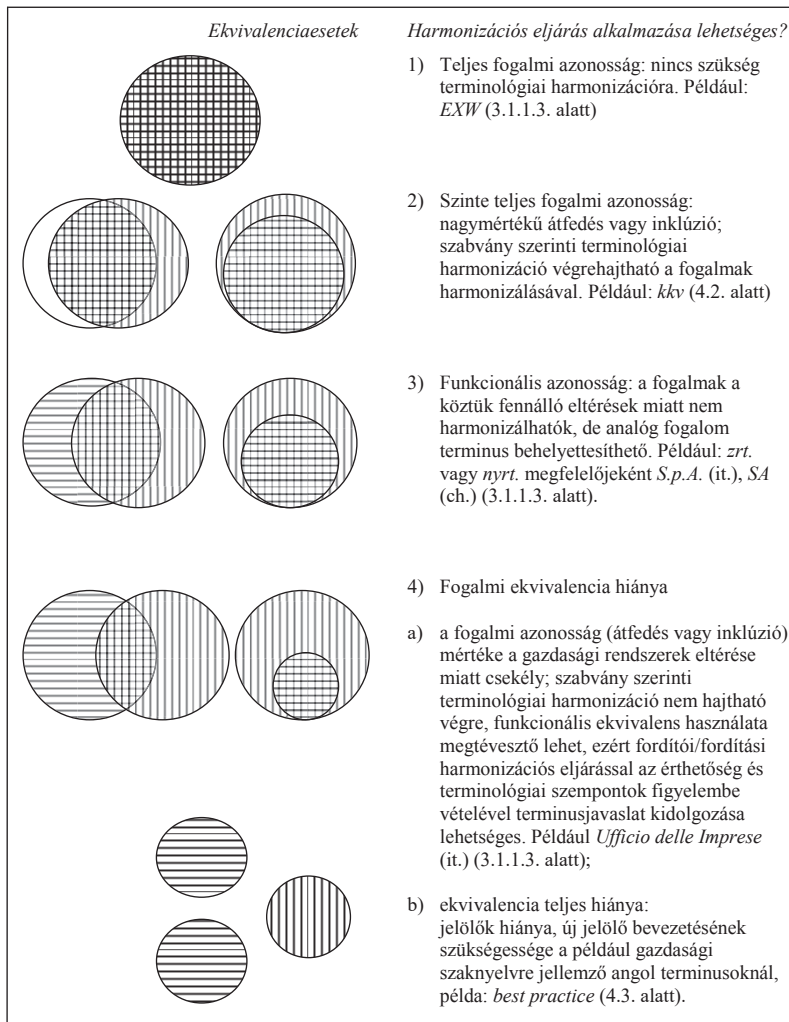
7.4.4. Fordítói és fordítási harmonizáció

A fordítói és fordítási harmonizációt tág értelemben értelmezem. *Fordítói harmonizációnak* az egyes fordítók terminológiai szempontok alapján létrehozott egyéni megoldásait neveztem, *fordítási harmonizációnak* pedig azt a folyamatot, amelynek során a terminológusok a terminológiai adatbázisokban rögzítik a terminusjavaslatokat.

Ezek kidolgozása időigényes tevékenység, rögzítésükkel, hozzáférhetőségük megoldásával azonban jelentősen meggyorsítható a fordítás és a nemzetközi kommunikáció. Mayer (1998) kiemeli, hogy a terminológia a terminológiai vizsgálatok elvégzése és közzététele a fordításorientált terminológia feladata. Mayer (1998:191) adatbázisra tett mezőkategóriáknál külön szerepelteti a *fordítási javaslat* (*Übersetzungsvorschlag*) és *javaslat jelölőre* („*Bennengungsvorschlag*”) kategóriákat.

Értelmezésemben a *fordítói- vagy fordítási harmonizációs eljárást* akkor alkalmazunk, amikor fennáll a fogalmak között kismértékű funkcionális azonosság, azonban nincs lehetőség a definíciók harmonizálására (szabvány szerinti terminológiai harmonizációra) és már létező terminussal való behelyettesítésre (analóg fogalom használatával funkcionális ekvivalenciára), hanem a már létező fogalmak, fogalmi rendszerek és jelölők figyelembe vételével új jelölő, azaz terminusjavaslat alkotása szükséges. Amennyiben a terminusjavaslatokat rögzítik és például egy adott (szűkebb) szakmai közösségen (például vállalat, intézmény) belül konzisztens módon használják, az adott terminusjavaslat akár terminussá is válhat.

Elemzéseim alapján kísérleti jelleggel a különböző ekvivalenciaesetek és a terminológiai harmonizáció szempontjából csoportosítást dolgoztam ki a gazdasági terminusokra (12. ábra), elfogadva azt, hogy a csoportok között nem minden esetben létezik éles határvonal és ezáltal „tisztá” kategóriák. Csoportosításomat, amely az áttekinthetőséget is szolgálja, Felber (1984:153 cit. in Arntz 2001:104) és Šarčević (1997:283f cit. in Arntz 2001:239) nyomán dolgoztam ki a gazdasági terminusokra. Šarčević-csel (ibid.) ellentétben elfogadom, hogy létezhet teljes ekvivalencia. Továbbá nem választottam szét külön csoportba az átfedés és inklúzió eseteit. A fenti osztályozásban Felber (ibid.) alapján ugyanúgy négy kategória szerepel, azonban új elemként megjelenik a fordítók szempontjából jelentős funkcionális ekvivalens is.

12. ábra: Az ekvivalenciaesetek és terminológiai harmonizációs szempontjai alapján kidolgozott csoportosítás.

A fogalmi harmonizáció végrehajtása összefogást igényel, leginkább nemzetközi szervezeteken vagy globális nagyvállalatokon belül valósítható meg. A jelölők kiválasztására Wüster (1985 cit. in Arntz et al. 2009:183) kidolgozott egy nemzetközi terminológiai megoldókulcsot, amely leginkább kémiai nómenklatúrák morfémalettárára emlékeztet (lásd 2.1.7. alfejezet). Egy ilyen jellegű megoldókulcs megvalósítása nemzetközi szinten nehézkes, mivel fontos tényezőt játszik kivitelezhetősége mellett annak elfogadottsága is. Kétséges, hogy a fenti formában gazdasági terminusokra alkalmazható lenne, azonban véleményem szerint egy speciális szempontrendszer az intézményeket, hivatalokat és okiratokat jelölő terminusokra kidolgozható. Ez további terminológiai vizsgálatokat igényel.

Az Európai Unió szervezeteinél, az államigazgatásban és a nagyvállalatoknál már felismerték a terminológiai egységesítés jelentőségét. Magyarországon az okiratok közül a külföldi bizonyítványok és oklevelek elismerésére és honosítására 2006-ban létre is hozták a Magyar Ekvivalencia és Információs Központot, amely jelenleg az Oktatási Hivatal (www.ekvivalencia.hu) központi államigazgatási szervén belül látja el tevékenységét. Olyan globális nagyvállalatoknál, mint a Nokia (Suonuuti 1995) vagy az IBM (Demeczky 2008, 2009) a terminológia-menedzsment fontos szerepet tölt be (lásd 6.7. alfejezet). Véleményem szerint a terminológia módszereit fordítócégek is hasznosíthatnák, kiemelt figyelemmel az okiratok hiteles fordítására. Cégiratokról idegen nyelvre hiteles fordítást a jelenlegi érvényes jogszabályok értelmében szakfordítói jogosítvánnyal rendelkezők is készíthetnek⁹. A terminológiai vizsgálatok eredményeinek tárolására a legalkalmasabb eszköz az *elektronikus terminológiai adatbázis*, amely kidolgozása aprólékos és összetett feladat, azonban a fordításokban és a nemzetközi kommunikációban a terminusok szabványosításával, szűk vagy tág értelemben vett harmonizációjával vagy terminusjavaslatok meghatározott szempontrendszer szerinti kidolgozásával minőségi javulást eredményez. Az elektronikus tárolási mód kibővített kapacitása lehetővé teszi kategóriaként olyan pluszinformációk feltüntetését, mint funkcionális ekvivalens, terminusjavaslat.

Disszertációmban a terminológiai harmonizáció szűkebb, szabvány szerinti és tágabb, terminológiai elméleti értelmezését mutattam be. A terminológiai harmonizáció

⁹ 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet szerint és módosításai értelmében a cégkivonat hiteles fordítására, továbbá a cégjegyzékbe bejegyzendő adatoknak és cégiratoknak az Európai Unió bármely – a cég választása szerinti – hivatalos nyelvére történő hiteles fordítására a szakfordító vagy szakfordító-lektor képesítéssel rendelkezők is jogosultak.

végrehajtásához elengedhetetlen a fogalmak közti viszony, azaz azonosságuk mértékének vizsgálata, ezért leírtam és bemutattuk a terminusok közti ekvivalenciaesetek osztályozási lehetőségeit. A gyakorlatból vett olasz–magyar példákkal csoportosítási lehetőséget dolgoztam ki az említett nyelvpárban a gazdasági terminusokra. A fogalmi azonosság terminológiai szemléletű vizsgálatát követően a fordítói gyakorlatból kiindulva megvizsgáltam a funkcionális azonosság kérdéskörét. Végül kitértem a terminológiai harmonizáció speciális eseteire, mint a fordítási harmonizáció és gazdasági terminusokra az ekvivalenciaesetek és a harmonizációs eljárás alkalmazhatósága alapján kidolgoztam egy kísérleti csoportosítást.

8. Esettanulmány: a cégbíróság domén terminológiai elemzése

Esettanulmányomban fogalomalapú szempontok szerint elemeztem a cégbíróság doménhez sorolt terminusokat. A magyarországi és olaszországi fogalomrendszerhez tartozó példákon keresztül elemeztem a gazdasági szakfordító cégbírósági okiratok fordítása során felmerülő nehézségeket. Megvizsgáltam a Magyarországon nyomtatott szótárakban található szótári ekvivalenseket és újfajta, nem kizárólag szemasziológiai megjelenítési lehetőségeket is bemutatok. E fejezet célja, hogy a jelen gazdasági domén elemzésével rávilágítsak a hazai olasz–magyar gazdasági szaknyelvi fordítói segédeszközök hiányosságaira és javaslatokat tegyek minőségük javítására.

8.1. A cégbíróság domén rövid jellemzése

Doménnek vagy *tárgykörnek* nevezzük azt a szűkebb témakört, amelyen belül a terminológiai rendezés folyik (lásd 2.1.5. alfejezet). A domén használatával célszerűbb és jobban behatárolhatóvá válik általa a vizsgált szakterület.

A *cégbíróság* domén az *üzleti szaknyelv* fogalmait és terminusait tartalmazza és terminológiai szempontból a gazdaság és jog határterületén helyezkedik el. A tárgykör terminusai elsősorban az adott országok fogalmi rendszeréhez kötődnek, ami az intézmények és hivatalos iratok fogalmaiban, illetve terminusaiban nyilvánul meg. A domén kulcsfogalmait tehát országspecifikus fogalmak alkotják.

Gyakorlati szempontból azért tartom fontosnak e szűk szakterület a vizsgálatát, mivel a szakfordításról és tolmácsolásról szóló 24/1986. (VI.26.) MT rendelet szerint (amelynek utolsó módosítása 2009. október 1-től hatályos): „6/A. §. Cégekivonat hiteles fordítására, valamint a cégjegyzékbe bejegyzendő adatoknak és cégiratoknak az Európai Unió bármely – a cég választása szerinti – hivatalos nyelvére történő hiteles fordítására a szakfordító vagy szakfordító-lektor képesítéssel rendelkezők is jogosultak”. Azonban idegen nyelvű okiratok magyarra történő hiteles fordítást, a fordítások hitelesítését, valamint idegen nyelvű hiteles másolatok készítését továbbra is csak az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda készítheti el. Ennek a feladatnak az ellátásához a szakfordítóknak pontos adatokat tartalmazó segédeszközökre van szükségük.

8.2. Az elemzés módszere

Mayer (2002) alapján a terminológiai tevékenység három fő fázisra osztható. Az első, az előkészítési szakaszban olyan szempontok játszanak szerepet például, hogy mi a terminológiai munka célja, kik jelentik a célcsoportot, milyen formában teszik közzé az adatokat, milyen adattípusokra van szükség, kik a munkálatokban részt vevő szakértők. Ezt követően kell behatárolni a szűkebb domént és azt még szűkebb területekre osztani (aldomén). Végül megkeresni, szelektálni a felhasználandó szakmai anyagokat és ellenőrizni azok megbízhatóságát. A terminológiai munka második szakaszában gyűjtik össze az egyes nyelvekhez, kultúrákhoz kötődő fogalmakat és jelölőiket, tisztázzák a szinonímia eseteit. Ezt követi az adott nyelvhez, kultúrához kötött fogalmi rendszerek kidolgozása, az egyes fogalmi rendszerek kontrasztív egybevetése és az ekvivalenciaszintek megállapítása. Az utolsó szakaszhoz a felhasználonak történő bemutatás sorolja.

Vizsgálataim során támpontot jelentenek az említett munkafázisok. Fontosnak tartom azt a szempontot is, amely szerint eredeti szövegekből kell kiválasztani a terminusokat (Magris 1996, Cabré 1998, Zauberga 2005, Fóris 2006b). Tehát nem listákból vagy már kiadott szótárakból. Ugyanez vonatkozik a definíciókra is, amelyek ezen felül lehetőség szerint ne fordított szövegekből származzanak. Továbbá hasznos, sőt, előfordul, hogy elengedhetetlen az adott szakterületen jártas szakemberrel való konzultáció is.

A terminológia elveinek megfelelően a vizsgált terminusokat eredeti szakmai szövegekből választottam ki, amelyek jelen esetünkben a cégjegyzéket vezető hivatalok okiratai. Másodlagos forrásként a vonatkozó magyarországi és olaszországi jogszabályokat, továbbá hivatalos forrásból származó tájékoztató anyagokat és szakmai kézikönyveket használtam.

A terminológiai vizsgálatoknál a terminusok szakszövegekből történő kinyeréséhez ma már gyakran alkalmaznak terminuskivonatoló szoftvereket, amelyek az előfordulások gyakorisága és szabályokkal kialakított szűrők segítségével keresik ki a kontextuson belül a terminusokat. A terminuskivonatolásról bővebben ír Kis és Mohácsi-Gorove (2008). Ahogyan azt Castagnoli (2003) tapasztalatai alapján megfogalmazza, ez valóban megkönnyíti és felgyorsítja a munkát, azonban csak félig automatizálja azt, mivel a végső döntést a kivonatolást végző személy hozza meg.

Elemzésemben eltekintek a szoftver használatától, mivel viszonylag szűk tárgykört elemeztem. A kulcsfogalmak és jelölők kiválasztásához szakszövegeket és szakember segítségét vettem igénybe.

A terminusok idegen nyelvű megfelelőinek megtalálásához elsőként szükséges a fogalmak megismerése a szakszövegek alapján, amelyeket elsődleges forrásnak tekintek. A magyarországi és olaszországi jogi szabályozást és kiegészítő anyagokat másodlagos forrásként tanulmányoztam. Vizsgálataimban a másodlagos szakszövegekből nyerhetők ki a fogalmak definíciói. A definíciók segítségével a lényeges fogalmi jegyek alapján lehet megállapítani a fogalmak és a terminusok közötti hasonlóságok és eltéréseket.

8.3. Eredmények

8.3.1. A domén elemzett terminusai

Az előkészítés fázisában történik meg a vizsgálat tárgyát képező terminusok kiválasztása. A doménok különböző mélységben és szempontok szerint vizsgálhatók. Mivel jelen esetünkben nincs valós megrendelő, a teljesség igénye nélkül választottam ki néhányat a szakfordítók számára vélhetően fontos elemek közül.

A magyar terminusok közül a következőkre esett választásom: *cégbíróság*, *cégjegyzék*, *cégbejegyzés*, *cégjegyzékszám*; ezen belül okiratok aldómén: *cégmátsolat*, *cégkivonat*, *cégbizonyítvány*. A vizsgálatot nem tekintem lezártnak, tovább bővíthető.

8.3.2. A terminusok ekvivalenciaszintjének megállapítása

Elsőként a definíciók segítségével egyenként meghatározom a kiválasztott terminusok által jelölt fogalmakat. A lényeges jegyek alapján megkeresem az azonos fogalmakat és az ekvivalens terminusokat.

A cégbíróság terminus:

A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény 1. fejezet, 1. cím, 1. § (1) alatt nem található hagyományos értelemben vett definíciót, hanem csak kontextusbeli értelmezést: „A megyei (fővárosi) bíróság mint

cégbíróság (a továbbiakban: cégbíróság)”. A Jogi lexikon azonban már meghatározza a fogalmat:

„**Cégbíróság:** a → *cégjegyzéket* (kereskedelmi nyilvántartást) Magyarországon a → *megyei (fővárosi) bíróságok* mint ~ok vezetik. A ~ok bejegyzik egyrészt bejegyzik az egyéni és társas → *cégeket* a cégjegyzékbe (→ *cégbejegyzés*), másrészt → *törvényességi felügyelet* gyakorolnak felettük. Ennek keretében a ~ok felügyelik, hogy a társaságok a → *jogszabályokban*, az alapító dokumentumban, valamint a belső szabályzataikban meghatározottak szerint működjenek.” (Lamm, Peschka 1999:107)

Megvizsgáltam az olaszországi fogalmat, amelyet az olasz Ptk. 2188. szakasza definiál: „**Registro delle imprese.** – 1. È istituito il **registro delle imprese** per le iscrizioni previste dalla legge. 2. Il registro è tenuto dall'**ufficio del registro delle imprese** sotto la vigilanza di un giudice delegato dal presidente del tribunale.”

Az olasz egynyelvű jogi kézikönyv a következő meghatározást nyújtja:

„Ufficio

(-) **del registro delle imprese** (d. comm.): Ufficio istituito presso ciascuna Camera di Commercio [→], delegato alla tenuta del **registro delle imprese**. Il D.P.R. ne ha specificato le funzioni, l'organizzazione e il funzionamento. L'(-), inoltre, rilascia a chiunque ne faccia richiesta **certificati**, pertinenti alle proprie attribuzioni, anche per corrispondenza e per via telematica e provvede all'espletamento delle formalità previste per le scritture contabili dagli artt. 2215 ss. c.c. Per tali finalità l'(-) tiene, avvalendosi di procedure informatiche e telematiche, il protocollo, il registro delle imprese, l'archivio degli atti e documenti, nonché il Repertorio delle notizie economiche e amministrative.” (Del Giudice 2008)

A definíciókból kiderült, hogy a két ország gazdasági-jogi rendszerének eltérése miatt a cégek bejegyzését és a cégnyilvántartás vezetését két különböző szerv látja el. Magyarországon a megyei (főváros) bíróság mint cégbíróság, míg Olaszországban

ugyanazt a feladatot a megyei kereskedelmi kamarák erre kijelölt hivatala végzi. Az olasz hivatal esetében a bíróság csak felügyeletet lát el, de a cégnyilvántartásért a cégjegyzékvezető felel. Magyarországon a cégbíróság jár el, a cégbírók döntenek és fellebbezés esetén a fővárosi, megyei bíróság döntése az ítéletáblához lehet fordulni. Tehát nem hivatalról van szó, ahol bírói felügyelet van, hanem magáról a bíróságról. Magyarországon létezik még a *cégiroda*, amely a cégbíróság kizárólag ügyfélszolgálati feladatait látja el. A Céginformációs szolgálat pedig az Igazságügyi és Közigazgatási Minisztérium szervezete, ezért nem tartozik a cégbírósághoz.

A két fogalom között a fogalmi rendszerek eltérése miatt azonban nem áll fenn azonosság. Mivel az eltérés jelentős, ezért nem javasolt a hasonló funkció ellenére sem a két terminus mint funkcionális ekvivalens egymással történő behelyettesítése. A szakfordító azonban nem elégedhet meg ennyivel, jelölőre van szüksége a fordítás elkészítéséhez. Ahogyan azt bemutattuk a fogalomalapú vizsgálat segít abban, hogy a fordító felmérje a fogalmak behatárolásával, hogy milyen lehetőségek állnak a rendelkezésére. A terminológiai szemléletmód azonban ebben az esetben is segítségére lehet. Érdemes a jelölő alkotásakor olyan jelölőt alkalmaznia, amely nem csupán tükörfordítás, hanem hasonlít a már meglévő idegen nyelvű terminusokhoz, de megmutatja a fogalmi eltérést és ezáltal azonnal érthetővé válik a célnyelvi befogadó számára. Ezt az eljárást fordítói harmonizációnak nevezem. Jelen esetben a következő ekvivalenseket használhatók: a *Tribunale del Registro delle Imprese* (it.), *Tribunale del Registro* (it.), *Tribunale (della Capitale) in qualità di Registro delle Imprese* (it.)(Fővárosi) Bíróság mint Cégbíróság – *magyarázó körülírás*, *Ufficio di Registro delle Imprese presso il Tribunale* (it.) (Bíróági Céghivatal) megfelelők (lásd 7.2. fejezet).

Az *Ufficio delle Imprese* (it.) terminus magyarra fordítása szintén ugyanazokat a kérdéseket veti fel, mint a cégbíróság olaszra fordítása, ahol terminusjavaslat lehet például a *cégnyilvántartó hivatal* vagy *céghivatal*, amely szinten egyirányú ekvivalenciát mutat, tehát nem egymással kölcsönösen behelyettesíthető terminusokról van szó. Agrario (2003) az ISO 12620:1999 szabvány alapján kétirányú és egyirányú ekvivalenciát említ. Az utóbbi esetben a nyelvpárok között a nyelviránytól függően változik az ekvivalens egy adott terminusnál. Az adatbázisok jelentős tárolási kapacitásai lehetőséget adnak arra, hogy terminusjavaslatokat tüntessenek fel, illetve jelöljék a terminusok közti ekvivalenciaszintet. Az egyirányú ekvivalencia kérdésével

Horváth (2004) is foglalkozik a közigazgatási reáliák vonatkozásában. A terminusjavaslatok esetében sokszor csak szűk területen igaz az egyirányú ekvivalencia, az adott fordításokban képesek betölteni a funkciójukat és nem feltétlenül válnak/válhatnak széles körben elterjedté, azaz egy nyelvi közösség szókincsének részévé.

Mint tudjuk, a terminusok változhatnak. Ha megvizsgáljuk, hogy mikor létesítették Olaszországban az *Ufficio delle Imprese* (it.) hivatalt és vezették be vele egyidejűleg a terminust, akkor az találjuk, hogy ez az 580/1993. (XII.29.) sz. törvény 8. §-a, valamint véglegesen az 581/1995. sz. köztársasági elnöki rendelet alapján történt. Ezt megelőzően Olaszországban két cégjegyzék létezett, amelyek közül az egyiket a kereskedelmi kamara (*Registro delle Ditte* – it.), a másikat a bíróság (*Registro delle Società* – it.) vezette. Ez utóbbit a következő módon használták: *Registro delle Società al Tribunale*, rövidítve: *Reg. Soc. Tribunale* és a város neve). Ezek azonban nem a mai hivatalosan használt terminusok, bár régebbi okiratokon még felbukkanhatnak. Ha viszont megvizsgálunk más olasz nyelvterületet, mint például a svájci szabályozást, akkor a *registro di commercio* (ch.) terminust találjuk.

Cégjegyzék és cégbejegyzés terminus:

A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény II. fejezet, 1. cím, 10. § (1) alapján: „A cégnyilvántartás a cégjegyzékből, valamint a cégjegyzékben szereplő adat igazolására szolgáló mellékletekből, illetve egyéb olyan okiratokból áll, amelyeknek benyújtására a céget – közérdekből, illetve a forgalom biztonsága, valamint a hitelezői érdekek védelme céljából törvény kötelezi (a továbbiakban együtt: cégiratok).” A Jogi lexikon a következő meghatározást adja:

„**Cégjegyzék:** közhiteles nyilvántartás, amely a → *jogszabályban* meghatározott → *cégekre* vonatkozó, jogszabályban meghatározott jogokat, tényeket, adatokat és ezek változásait tartalmazza. A ~ fő feladata a kereskedelmi élet biztonságának szolgálata. Magyarországon 1990 óta a megszűnt törzskönyvi nyilvántartás helyett a ~ látja el a kereskedelmi nyilvántartás feladatait. A ~et Magyarországon a → *megyei* → *bíróságok* mint → *cégbíróságok* vezetik. A ~et sok országban olyan kereskedelmi regiszter

pótolja, amelyet nem a bíróságok, hanem a → *közjegyzői* → *kamarák* vezetnek.” (Lamm, Peschka 1999:107-108)

A fentiek alapján a cégjegyzék Magyarországon a cégnyilvántartás része, amely a cégjegyzéken kívül a cégiratokból áll. A cégnyilvántartás terminológiai szempontból nemfogalom, míg a cégjegyzék és a cégiratok fajfogalmak. E két utóbbi viszont mellérendelt fogalomnak számít.

Az olaszországi 580/1993. (XII.29.) törvény II. fejezet, 8. § alatt ezt találjuk:

„1. È istituito presso la camera di commercio l'ufficio del registro delle imprese di cui all'art. 2188 del codice civile. 2. L'ufficio provvede alla tenuta del registro delle imprese in conformità agli articoli 2188 e seguenti del codice civile, nonchè alle disposizioni della presente legge e al regolamento di cui al comma 8 del presente articolo, sotto la vigilanza di un giudice delegato dal presidente del tribunale del capoluogo di provincia. 3. L'ufficio è retto da un conservatore nominato dalla giunta nella persona del segretario generale ovvero di un dirigente della camera di commercio.”

Az olasz jogszabályban a *registro delle imprese* (it.) szerepel terminusként, amely a cégjegyzéknek feleltethető meg. Külön utalás a cégnyilvántartásra nem található.

A *cégbejegyzést* terminusra a jogi kézikönyv a következőképpen határozza meg: „**Cégbejegyzés:** a magyar jog szerint a → *gazdasági társaságok* (→ *cég*) a → *bíróságok* által vezetett → *cégjegyzékbe* történő ~ alapján jönnek létre. A ~ konstitutív hatályú, azaz nem a társasági szerződéssel, hanem a bejegyzéssel keletkezik a gazdasági társaság” (Lamm, Peschka 1999:107).

Az olaszországi 581/1995. (XII.07.) köztársasági elnöki rendelet I. fejezet, 2. § alapján az azonos fogalmat jelölő terminus az *iscrizione (nel registro delle imprese)*:

„Compiti dell'ufficio 1. L'ufficio esercita i compiti ad esso demandati dalla legge ed in particolare: 1) a) provvede, secondo tecniche informatiche nel rispetto delle norme vigenti, alla predisposizione, tenuta, conservazione e gestione del

registro delle imprese, nonché alla conservazione ed esibizione dei documenti e atti soggetti a deposito o iscrizione o annotazione nel registro delle imprese.”

Ezt megerősíti az olaszországi 581/1995. (XII.07.) köztársasági elnöki rendelet 11. (8)§, amely szerint a cégbejegyzés „consiste nell’inserimento nella memoria dell’elaboratore elettronico e nella messa a disposizione del pubblico sui terminali per le visure dirette del numero di iscrizione e dei dati contenuti nel modello di domanda”.

Összegzésképpen elmondható, hogy a *cégjegyzéknek a registro delle imprese és a cégbejegyzésnek az iscrizione (nel registro delle imprese)* terminus felel meg. Ebben az esetben teljes fogalmi ekvivalenciát állapíthatunk meg.

Cégjegyzékszám terminus:

A cégjegyzékszám terminusra nem lelhető fel szabályos definíció. A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény 27. § (3) bekezdésének c) pontja alatt így szerepel: „cégjegyzékszámát (nyilvántartási számát)”. Ebből kiindulva a cégjegyzékszámot úgy határozhatjuk meg, mint a cég a cégjegyzékben való nyilvántartására szolgáló a Cégbíróság által adott azonosítószám.

A fenti olaszországi 581/1995. (XII.07.) köztársasági elnöki rendelet 11. (8) § alapján kiderül, hogy a *numero di iscrizione (cégjegyzékszámot)* a cégbejegyzéskor rendelik hozzá az adott céghez. Véleményem szerint a két fogalom között fogalmi azonosság áll fenn, ezért a két terminus ekvivalens. A terminusok egymással behelyettesíthetők még abban az esetben is, ha nem is teljesen azonos a két fogalom. Érdekeséggé említem, hogy az olaszországi eredeti okiratokon a cégjegyzékszám gyakran egyezik a *codice fiscale* (it. – *adószám*) és néha még a *codice IVA* (it. – ún. *áfaszám*) számával, amelyet együtt tüntetnek is fel (Pl. *Codice fiscale e numero di iscrizione* – it.). Ezen felül létezik még az ún. *REA*, amely az 581/1995. (XII.07.) köztársasági elnöki rendelet 7. § alapján: *repertorio delle notizie economiche e amministrative* (it.). A Firenzei Kereskedelmi Kamara honlapján találunk erre részletes magyarázatot. E szerint az 1995-ös rendelettel hozták létre ezt a nyilvántartást, amely azokat az adatokat tartalmazza, amelyeket korábban a kereskedelmi kamarák jegyzékai (*Registro delle ditte* – it.) tartottak nyilván. Ide szükséges bejelenteni az adott megyében gazdasági tevékenységgel kapcsolatos (ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági) adatokat. A

cégekhez bejegyzéskor két számot rendelnek hozzá: egy cégjegyzékszámot (amely egyezik az adószámmal) és az ún. „REA-számot”. Sőt léteznek olyan cégek, amelyeket kizárólag ez utóbbi nyilvántartásba kell bejelenteni (www.fi.camcom.it). Ez alapján a *REA* (it.) terminusra szintén kidolgozható egy terminusjavaslat, mint pl. gazdasági-üzleti jegyzékszám. Magyarországon a cégjegyzékszámokon kívül a cégeket statisztikai számjellel (KSH kód) és adószámmal (adóhatóság azonosítója) látják el (<http://occsz.e-cegjegyzek.hu>), amelyek különböznek egymástól.

Okiratok aldomén: cégkivonat, cégmásolat és cégbizonyítvány terminusok:

A cégbíróági okiratok magyarországi jogszabályokban való vizsgálatakor a következőket találjuk. A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény 12. § (1) bekezdése megkülönbözteti *cégmásolatot, cégkivonatot és cégbizonyítványt*:

„A cégbíróságon a cégiratokat bárki ingyenesen megtekintheti, azokról feljegyzést készíthet. A cégjegyzék adatairól cégmásolat, cégkivonat vagy cégbizonyítvány kiadása kérhető. A cégmásolat a cégjegyzék valamennyi fennálló és törölt adatát, a cégkivonat a cégjegyzék fennálló adatait, a cégbizonyítvány pedig – a kérelemtől függően – a cégjegyzék egyes fennálló vagy törölt adatait tanúsítja hitelesen, illetve azt, hogy valamely meghatározott bejegyzés a cégjegyzékben nem szerepel(t). A cégnyilvántartásban a törölt adatnak megállapíthatónak kell maradnia.”

Létezik ezen felül hiteles és közhiteles (pecsétell ellátott) okirat, valamint az internetről lekérhető ingyenes, például nem hiteles cégkivonat, amely kizárólag tájékoztató jellegű. Olaszországban az 1996. 02. 07-i (az 1996. 02. 14-i 37. sz. Közlönyben közzétett) miniszteri rendelet alapján többféle okirat is létezik, mindegyik más-más tartalommal. A Milánói Kereskedelmi Kamara honlapján szereplő információk szerint:

„Il **certificato** è un documento in **bollo**, che attesta l'**iscrizione** dell'impresa presso il Registro delle Imprese ed il Repertorio economico amministrativo, tenuti dalla Camera di Commercio e riporta le informazioni giuridiche ed

economiche contenute nel Registro stesso; ha **valore legale** ed ha **validità sei mesi** dalla data del rilascio.” (www.mi.camcom.it)

A Római Kereskedelmi Kamara (www.rm.camcom.it) internetes tájékoztatója alapján két fő típusú irat adható ki: *certificato* (it.) és *visura* (it.). Definíciók alapján a *certificato* hiteles, illetve közhiteles okirat, míg a *visura* tájékoztató jellegű irat: „Il **certificato** è un documento con valore legale che riporta i dati inseriti nel registro, albo o ruolo in cui si è iscritti ed è valido 6 mesi dalla data del rilascio.” „La **visura** è un documento con sono valore informativo e contiene gli stessi dati del certificato.”

Ugyanezen forrás szerint a *certificato* (amelynek jelentése: igazolás, tanúsítvány, bizonyítvány) többféle változatban igényelhető, mint például: „**ordinario** (contenente i principali dati dell'impresa: denominazione, codice fiscale, sede, data di costituzione, capitale sociale, oggetto sociale, attività esercitata, dati anagrafici dei titolari di cariche); **storico** (contenente i dati del certificato ordinario e gli eventi denunciati dall'impresa dal 19/2/1996)”. A Firenzei Kereskedelmi Kamara honlapján számos különböző típusú sorol fel, ezek közül egyet kiemelek: „**Certificato di iscrizione con scelta** Per le società di grandi dimensioni è possibile anche escludere, di volta in volta, i dati relativi ai procuratori, alle unità locali ed a quegli amministratori che non hanno poteri di firma” (www.fi.camcom.it).

A *certificato ordinario* (it.) a cég legfontosabb adatait tartalmazza, míg a *certificato storico* 1996-től kezdődően a cégek bejelentett adatait és változásait tartalmazza és a *certificato di iscrizione con scelta* (it.) lehetőséget ad arra, hogy az ügyfél bizonyos adatok kiadását ne kérje. Ez alapján a *certificato ordinario* (it.) cégkivonat, a *certificato storico* (it.) a cégmásolattal, míg a *certificato di iscrizione con scelta* (it.) a cégbizonyítvánnyal állítható párhuzamba, mivel ezek között mutatkozik átfedés. Ezen felül még számos típusa létezik (*certificato di deposito*, *certificato degli assetti proprietari*, *certificato di non iscrizione*, *certificato con dicitura antimafia* – it.) (www.fi.camcom.it). A *visura* (it.) esetében ugyanúgy léteznek hasonló típusok mint a *certificato* (it.) esetében (*visura ordinaria*, *visura storica* – it.), azonban míg magyar szabályozásban csak a jelző változik (ingyenes és nem hiteles) ebben az esetben külön terminus (*visura*) létezik az iratok elnevezésére (www.rm.camcom.it).

Megállapítható, hogy nincs teljes azonosság az okiratok és iratok között. Érdemes megvizsgálni a gyakorlatban betöltött szerepüket. A cégek adatainak hiteles bizonyításakor leginkább a *cégkivonat* és a *certificato ordinario di iscrizione* (it.) használatos. Nézzük meg, hogy milyen adatokat tartalmaznak. (Az összehasonlítás azonban csak hozzávetőleges, mivel a jogszabályokban szereplő előírások¹⁰ szerint a cégkivonatok sem egységesek, léteznek szükség szerinti adatok, valamennyi cég esetében feltüntetendő adatok, de léteznek például cégformától függő vagy a hitelezők védelme szereplő adatok is.)

Cégkivonat – Korlátolt felelősségű társaság (kft.)	Certificato ordinario – Società a responsabilità limitata (s.r.l.)
<i>Cégbíróság</i>	<i>Ufficio del Registro delle Imprese</i>
<i>Cégjegyzék</i>	<i>Registro delle Imprese</i>
<p>Cégformától független adatok:</p> <ul style="list-style-type: none"> - általános adatok (<i>cégjegyzékszám</i>, cégforma, (<i>cég</i>)<i>bejegyzés</i> időpontja); - a cég elnevezése, - a cég rövidített elnevezése, - a cég székhelye, - a létesítő okirat kelte, - a cég tevékenysége (a főtevékenység megjelölésével), - a cég jegyzett tőkéje, - a képviselet módja, - a képviselőre jogosultak adatai, - a könyvvizsgáló(k) adatai, - a cég statisztikai számjele, - a cég adószáma, - a cég pénzforgalmi jelzőszáma, <p>valamint cégformától függő adatok (pl. tagok adatai).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - codice fiscale e numero di iscrizione al <i>Registro delle Imprese</i> (della provincia), - data di <i>iscrizione</i>, - „Iscritta nella sezione ordinaria” (vs. sezione speciale); - numero Repertorio Economico Amministrativo - denominazione (della società), - forma giuridica, - sede, - durata della società, - oggetto sociale, - sistema di amministrazione e controllo, - informazioni sullo statuto, - operazioni straordinarie - attività - titolari di cariche o qualifiche - sedi secondarie e unità locali

6. táblázat: A *cégkivonat* és *certificato ordinario* cégiratok tartalmának rövid összevetése.

Mivel a két ország jogszabályai eltérnek, ezért az okiratok tartalma is eltér. Például Olaszországban a registro imprese mellett létezik a *REA* (it.) nyilvántartása, a tagozatokról ad információt és előre kijelöli a fennállás határmapját. A fentiek alapján

¹⁰ A cégnylvannosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény alapján

kétféle megoldás kínálkozik: az eltérésektől eltekintve funkcionális ekvivalensként a két terminus behelyettesítése (analóg terminussal) vagy terminusjavaslat alkotása, amely során figyelembe kell venni, hogy a *cégbizonyítvány* terminus már foglalt a magyar jogszabályok szerint.

Ahogy azt megállapítottam, a magyar jogszabályok értelmében a cégkivonat a cégjegyzék fennálló adatait tanúsítja. Funkcionális ekvivalenst a *cégkivonat* esetében a *certificato ordinario* (it.) terminus használható, ha azonban a különbségek hangsúlyozására törekszünk, akkor terminusjavaslatként használható az *estratto del registro delle imprese* (it.). A *certificato ordinario (di iscrizione)* (it.) esetében ugyanígy funkcionális ekvivalensként használható a *cégkivonat*ot vagy terminusjavaslatként a *Igazolás/Tanúsítvány/Bizonyítvány cégjegyzéki bejegyzésről a rendes tagozatba* terminusjavaslatot is, amely körülírás eredménye. Feltehetően a szó szerinti fordítás, azaz a *rendes cégbizonyítvány* használata kevésbé szerencsés, mivel nehezen értelmezhető (lásd rendes tagozat) és félreértésre is okot adhat, mivel a cégbizonyítvány funkciója eltérő, ugyanis az a cégjegyzék fennálló és törölt adatait tanúsítja hitelesen és azt, hogy valamely meghatározott bejegyzés a cégjegyzékben szerepel(t)-e vagy sem.

Összefoglalva megállapítom, hogy a *cégbíróság* és *ufficio del registro delle imprese* (it.) között a gazdasági rendszerek eltérés miatt nem áll fenn ekvivalencia esete, ezért terminusjavaslat kidolgozása szükséges. A *cégjegyzék*, *cégbejegyzés* és *cégjegyzékszám* esetében a *registro delle imprese* (it.), *iscrizione nel registro* (it.) és a *numero di iscrizione (nel registro delle imprese)* (it.) ekvivalens terminusoknak tekinthetők, még nem is minden esetben beszélhetünk 100%-os ekvivalenciáról. A cégbírósági okiratok esete még összetettebb, mivel legfeljebb átfedés állapítható meg a *cégkivonat*, *cégmásolat* és *cégbizonyítvány* és a *certificato ordinario di iscrizione* (it.), *certificato storico* (it.) és a *certificato di iscrizione con scelta* (it.) terminusok által jelölt fogalmak között. Éppen ezért funkcionális ekvivalens vagy terminusjavaslat bevezetése javasolt esetükben.

8.3.3. A terminusok szótári ekvivalensei

Megvizsgáltam, hogy a Magyarországon rendszerváltást követően nyomtatott szótárak milyen ekvivalenseket javasolnak. A vizsgálataimba a szaknyelvi szótárakon kívül

bevontuk a köznyelvi szótárakat is. A szótárak elsősorban szemasziológiai módszerrel készültek.

	Józan (1991)	Hidasi (1993)	Juhász (1996)	Koltay-Kastner, Juhász (2000)	Schroder, Iker (2009)
cégbíróság	tribunale <i>h</i>	-	corte <i>nn.</i> di registrazione <i>nn.</i>	tribunale <i>h</i> societario	-
cég hivatal	-	-	-	ufficio <i>h</i> per la registrazione delle imprese	-
cégjegyzék	registro delle imprese <i>h</i>	-	elenco delle ditte	registro <i>h</i> delle società v. delle firme v. delle imprese mercantili	registro <i>m</i> commerciale
cégnyilvántartás	-	-	elenco delle ditte	registro <i>h</i> commerciale, catasto <i>h</i> delle imprese	-
cégbíróági nyilvántartás	-	-	-	-	registro <i>m</i> commerciale
cégbejegyzés	-	registro (m.) di società	protocollazione <i>nn.</i> della firma; registrazione <i>nn.</i>	registrazione <i>n</i> della società	-
céget jegyez	-	-	registrare la ditta	-	-
cégjegyzékbe jegyez	-	-	mettere in registro/elenco	-	-
cégjegyzékbe való bejegyzést töröl	-	-	cancellare il registro	-	-
cégjegyzékszám	-	-	-	-	-
cégbejegyzés száma	-	numero (m.) di registro della ditta	-	-	-

7. táblázat: A *Cégbíróság*, *cégjegyzék*, *cégbejegyzés* és *cégjegyzékszám* szótári ekvivalensei magyar–olasz nyelvirányban.

	Józan (1991)	Hidasi (1993)	Juhász (1997)	Herczeg, Juhász (2000)	Juhász (2002)	Schroder, Iker (2009)
Ufficio del Registro delle Imprese	-	-	-	-	-	-
Tribunale per il registro delle società	-	Cégbíróság	-	-	-	-
registro delle imprese <i>h</i>	cégjegyzék	-	-	-	-	
registro commerciale	-	-	-	cégnyilvántartás	-	cégjegyzék, cégbíróági nyilvántartás
registro delle società	-	-	társasági jegyzék	-	-	-
registrare la ditta	-	-	céget jegyez	-	-	-
registro delle ditte	-	-	-	-	cégjegyzék	-
registro di società	-	cégbejegyzés	-	cégbejegyzés	-	-
registro di società	-	cégbejegyzés	-	cégbejegyzés	-	-
registrazione <i>n</i> presso la Corte di Registrazione	-	-	-	-	bejegyzés a cégbírószámon	-
registro di società prefittizio	-	-	-	-	hivatalos cégbejegyzés	-
numero (h.) di registro della società	-	cégbejegyzés száma	-	-	-	-

8. táblázat: A *registro delle imprese*, *Ufficio del Registro delle Imprese*, *numero di iscrizione* (it.) szótári ekvivalensei olasz–magyar szótárakban.

A szótárakban kínált ekvivalensek elemzése alapján megállapítjuk, hogy nem adnak megfelelő támpontokat az ekvivalens terminus kiválasztásához. Több megoldást is kínálnak, a legtöbb esetben tükörfordításról (például *corte di registrazione*, *tribunale societario* – it.) beszélhetünk. A terminusok és a körülbelüli ekvivalensek nem különülnek el. Érdekes módon a *cégjegyzék* terminusra a Józan (1991) kiadásban már az új terminus (*registro delle imprese* – it.), míg a frissebb kiadványokban (Juhász 1997, 2002) még a régi terminusok szerepelnek (*registro delle società*, *registro delle ditte*), pedig a jogszabályok alapján változás 1995-ben történt, amit már korábban is jeleztek. Az *Ufficio del Registro delle Imprese* terminus azonban egyik szótárban sem lelhető fel.

A *cégbejegyzés* alatt a *registro* (it.) főnév vagy a *registrare* (it.) ige szerepel és az *iscrizione* (it.) főnév vagy az *iscrivere* (it.) ige nem használatos. Ez talán még a legkevésbé zavaró, mivel ennek a szinonimának a használata nem rontja a szöveg érthetőségét. Az eredeti szövegekből kinyert *cégjegyzékszám* és *numero di iscrizione* (it.) ebben a formában sem magyarul, sem olaszul nem található meg, helyettük: *cégbejegyzés száma* és *numero di registro della società* (it.) körülírás szerepel.

Sajnálatos módon egy feltehetően elütésből származó félrefordítás is megtalálható: *cancellare il registro* (it.) nem a cégjegyzékből való törlést, hanem a cégjegyzék törlését jelenti (megfelelően: *cancellare dal registro*). Fogalmi szempontból azonban nagyobb gondot jelent a *cégbejegyzés* és a *cégjegyzés* (a cég írásbeli képviselőtére, a cég nevében történő aláírásra való jogosultság) összemosása. *Cégbejegyzés* alatt a következő olasz nyelvű megoldásokat találjuk: *protocollazione nn. della firma*; *registrazione nn.* (Juhász 1996).

Az okiratokat jelölő terminusokra a Magyarországon megjelent nyomtatott szótárak a következőket tartalmazzák:

	Koltay-Kastner, Juhász (2000)	Juhász (1996)
cégkivonat	atto <i>h</i> v. certificato <i>h</i> di registrazione	-
cégjegyzéki kivonat	-	certificato/atto di registrazione
cégbizonyítvány	-	-
cégmásolat	-	-

9. táblázat: *Cégkivonat* szótári ekvivalensei magyar–olasz nyelvírányban.

	Juhász (1997)
certificato di registrazione <i>nn.</i>	cégjegyzéki kivonat
certificato di iscrizione (<i>certificato di iscrizione nella sezione ordinaria</i>)	-

10. táblázat: *Certificato di iscrizione* (it.) szótári ekvivalensei olasz–magyar nyelvírányban.

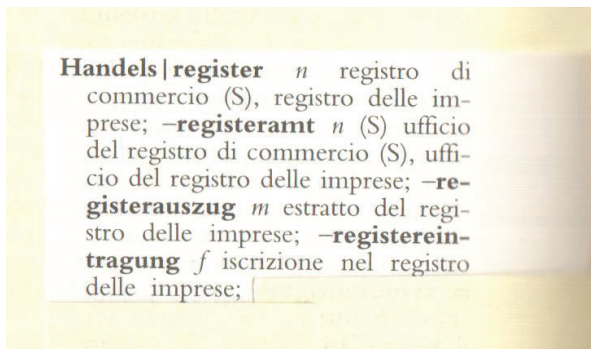
A szótári ekvivalensek között csak a cégkivonatra szerepelnek megoldások. Összességében megállapítom, hogy a Magyarországon nyomtatott szótárakban található adatok ellentmondásosak és nem koherensek az olaszországi terminusokkal.

8.4. A megjelenítési lehetőségekről

Megvizsgáltam, hogy a fenti terminusokra az olasz-német nyelvpárban a nyomtatott és az elektronikus fordítói segédeszközökben milyen ekvivalensek szerepelnek és azokat hogyan jelenítik meg.

8.4.1. Nyomtatott szótárak

Elsőként egy fogalomalapú szótárt elemeztem. A német–olasz *Wörterbuch der Rechts- und Wirtschaftssprache/Dizionario giuridico ed economico* című jogi és gazdasági szakszótár (Conte, Boss 2003) a következő megoldásokat kínálja a német–olasz nyelvű szótár a *Handelsregister* (de.) címszó alatt (13. ábra):

13. ábra: A *Handelsregister* szócikk egy részlete Conte/Boss (2003:282).

A szótár több változatot is feltüntet, de jelzi például, Svájcban használatos terminusról van szó például a cégjegyzéknek megfelelő *registro di commercio* (ch.) esetében. Szerepel benne az Olaszországban használatos *Ufficio del registro delle imprese* (it.), amely a magyarországi szótárak egyikében sem található meg. A cégkivonatra is találunk megoldást: *estratto del registro delle imprese* (it.). Terminusjavaslatról van szó,

bár ezt külön nem jelzi a szótár. A *cégbejegyzésre* az eredeti szövegekből származó *iscrizione nel registro delle imprese* (it.) szerepel. Az *certificato di iscrizione* (it.) külön címszó alatt szerepel az olasz–német nyelvű kötetben. Meg kell jegyezni, hogy alapvetően onomasziológiai módszerrel készült szótárral van szó, amelynek szerkesztői jogászok.

A következő papíralapú szótár, amelyet megvizsgálók a *Terminologisches Wörterbuch zum Gesellschaftsrecht italienisch/deutsch* azaz *Dizionario terminologico del diritto societario italiano/tedesco* (Ciola et al. 2000), amely a társasági jog terminusait dolgozza fel és már a nevében is jelzi, hogy fogalomalapú szemléletmód alapján készült. A szótárt a Bolzanói Európai Akadémia (Accademia Europea di Bolzan) terminológiai és szaknyelvi kutatócsoportja készítette egy az Európai Unió és Bolzano megye (különleges jogállású autonóm megye) által támogatott projekt keretében. A projekt keretében az olasz társasági jog terminusait a németországi, osztrák és svájci terminusokkal vetették össze, hogy elősegítsék a dél-tiroli németajkú kisebbség anyanyelvi használatát a hivatalos gazdasági-jogi nyelvezetben. Céljuk az is volt, hogy megfelelő minőségű terminusjavaslatokat dolgozzanak ki és segítsék a megye jogi terminológiai bizottságát a megfelelő döntéshozatalban. A szerkesztők vizsgálataik során megállapították, hogy ritkán találkoztak a teljes ekvivalencia esetével. Ellenben gyakori volt az, hogy egy olasz terminus két német nyelvű terminusnak felel meg, illetve fordítva (Ciola et al. 2000). A szótár bevezetőjében külön példaként szerepel az újonnan alkotott *Gesellschaftskapital* (de.) terminusjavaslat, amelyet Mayer (1998:57–58) példaként korábban is kifejtve az alábbi módon ábrázol:

Fachgebiet: Gesellschaftsrecht
capitale sociale

Definition: Ammontare, indicato dall'atto costitutivo ed espresso in termini monetari, del valore dei conferimenti promessi (capitale sottoscritto) o eseguiti (capitale versato) dai soci.¹⁰³

Quelle: EDG (93:214)

= **Gesellschaftskapital** (italienisches Rechtssystem, Sprachgebrauch in Südtirol)
Kontext: Gesellschaftskapital: Die Gesellschaft muß mit einem Kapital von nicht weniger als zwanzig Millionen Lire gegründet werden.
Quelle: Bauer et al. (1992:2474)

+/- **Grundkapital** (deutsches Rechtssystem)
Definition: Grundkapital ist der bei der Gründung einer Aktiengesellschaft (...) von den Aktionären mindestens aufzubringende Kapitalbetrag. Das Grundkapital ist in Aktien zerlegt (...).

Quelle: Creifelds (1992:525)

+/- **Stammkapital** (deutsches Rechtssystem)
Definition: (...) der Geldbetrag (bei einer Gesellschaft mit beschränkter Haftung), der dem Grundkapital einer Aktiengesellschaft entspricht. Das Stammkapital setzt sich aus den Stammeinlagen zusammen; es muß mindestens 50 000 DM betragen (...).
Quelle: Creifelds (1992:1079)

14. ábra: *Gesellschaftskapital* terminusjavaslat megjelenítése (Mayer 1998:57–58).

Ez a példa megtalálható Arntz, Picht és Mayer (2009:175) *Einführung in die Terminologiarbeit* című kötetében is (14. ábra). Ez a példa azért érdekes, mivel a német gazdasági és jogi szaknyelvhez hasonlóan magyar és német nyelven is két terminus használatos a cégek tőkéjének elnevezésére: a *Grundkapital* (de.) (magyarul terminus: *alaptőke*, amely részvénytársaság esetében használatos) és a *Stammkapital* (de.) (magyar terminus: *tőzstőke*, amely korlátozott felelősségű társaság esetében használatos). Olasz nyelven ezzel ellentétben egy terminust használnak: *capitale sociale* (it.) (szó szerint: társasági tőke). A *Gesellschaftskapital* (de.) terminusjavaslatot külön arra a célra hozták létre, hogy a helyi kisebbség egységesen használhassa azt és ne kelljen egy helyett két terminust alkalmaznia. Az ábrán az egyenlőségre az egyenlőség jelet (=), míg az eltérések jelölésére a +/- jeleket alkalmazták. Arntz et al. (2009) külön beszámolni egy a szakmai körökben sikert aratott 1985-ben *Handbuch der Internationalen Rechts- und Verwaltungssprache – Allgemeines Verwaltungsrecht und –streitverfahren* címen megjelent francia–német nyelvű jogi szótárról, amelyben az ekvivalenciaszintjét a definíciókkal ellátott jogi terminusok között =, ± és = jelekkel jelölték (Arntz, Picht Mayer 2009).

Visszatérve a vizsgált domén terminusaira, érdemes szót ejtenünk az elemzett szótár szerkesztési módjáról. Egy-egy címszó, vagyis olaszországi terminus alatt lehetőség szerint az olasz nyelvű definíció szerepel, majd kontextus és forrás. Külön kóddal jelzi, hogy a jelölők mely országban használatosak (IT= Olaszország; DE = Németország, AT = Ausztria, CH=Svájc). Az elemzett terminusok közül az alábbiakat találtuk meg: *Ufficio del registro delle imprese* (it.), *registro delle imprese* (it.), *iscrizione al registro delle imprese* (it.) (15., 16. és 17. ábra). Érdekességgént szerepeltetem még a *registro delle cooperative* (it.) terminust is, amelybe Olaszországban a szövetségeket jegyzik be.

ufficio del registro delle imprese *n.m.*

CONTESTO: L'atto costitutivo della società, con sottoscrizione autenticata dei contraenti [...] deve entro trenta giorni essere depositato per l'iscrizione, a cura degli amministratori, presso l'ufficio del registro delle imprese nella cui circoscrizione è stabilita la sede sociale. CC, art. 2296, c. 1

Handelsregisteramt *n.n.*

IT, CH

KONTEXT IT: Der mit der beglaubigten Unterschrift der Vertragsteile versehene Gründungsvertrag [...] ist von den Geschäftsführern innerhalb von dreißig Tagen zur Eintragung bei jenem Handelsregisteramt zu hinterlegen, in dessen Sprengel der Sitz der Gesellschaft festgelegt wird. CC BL 92, Art. 2296, Abs. 1

KONTEXT CH: Die Gesellschafter, denen die Vertretung der Gesellschaft zustehen soll, haben die Firma und ihre Namen persönlich beim Handelsregisteramt zu zeichnen oder die Zeichnung in beglaubigter Form einzureichen. sOR Art. 556, Abs. 2

Firmenbuchgericht *n.n.*

AT

http://www.jusline.at/juslineat/ia_gmbh_bg_bw.html:15.02.1999

Geschäftsstelle des Handelsregisters *n.f.*

DE

DOLCE

Registergericht *n.n.*

DE

KONTEXT DE: [D]as Registergericht [hat] die AG aufzufordern, binnen einer bestimmten Frist eine den Mangel behhebende Satzungsänderung zur Eintragung in das Handelsregister anzumelden [...]. HUEC 91:199

15. ábra: Az *ufficio del registro delle imprese* szócikk (Ciola et al. 2000:19).

registro delle cooperative *n.m.*
 CONTESTO: Possono beneficiare degli interventi le società cooperative [...] iscritte al registro delle cooperative della provincia di Bolzano, che hanno sede nel territorio provinciale e che ivi svolgono prevalentemente la loro attività. *LP 08.01.1993, n. 1, art. 3, c. 1*

registro delle imprese *n.m.*
 DEFINIZIONE: Registro presso il quale è obbligatoria l'iscrizione delle imprese che esercitano attività industriale, intermedia nella circolazione di beni (attività commerciale), di trasporto, bancaria o ausiliaria delle precedenti; tale forma di pubblicità intende mettere in grado i terzi di conoscere le vicende fondamentali, la struttura e dunque l'affidabilità.

14

CONTESTO: È istituito presso la camera di commercio l'ufficio del registro delle imprese [...]. L'ufficio provvede alla tenuta del registro delle imprese in conformità agli articoli 2188 e seguenti del codice civile, nonché alle disposizioni della presente legge e al regolamento di cui al comma 8 del presente articolo, sotto la vigilanza di un giudice delegato dal presidente del tribunale del capoluogo di provincia. *L. 29.12.1993, n. 580, art. 8, c. 1-2*
R.I.
http://www.infocamere.it/movimovi_glo.htm:07.04.1999

Genossenschaftsregister *n.n.* IT, DE
LG 08.01.1993, Nr. 1, Art. 3, Abs. 1
 DEFINITION DE: Zum Nachweis der Rechtsverhältnisse der Genossenschaften gegenüber der Öffentlichkeit bei dem für den Sitz der Genossenschaft zuständigen Amtsgericht geführtes Register.
Firmenbuch *n.n.* AT
 KONTEXT AT: Die Worte "Handelsregister" und "Genossenschaftsregister" werden in allen bundesgesetzlichen Regelungen durch das Wort "Firmenbuch" ersetzt. *öFBG Art. 22, Abs. 3*
Handelsregister *n.n.* CH
 KONTEXT CH: Die Genossenschaft entsteht nach Aufstellung der Statuten und deren Genehmigung in der konstituierenden Versammlung durch Eintragung in das Handelsregister. *sOR Art. 830, Abs. 1*

Handelsregister *n.n.* IT, DE, CH
(Südtirol genormt)
 KONTEXT IT: Für die vom Gesetz vorgesehenen Eintragungen wird ein Handelsregister eingerichtet. *CC BL 92, Art. 2188*
 DEFINITION DE: Öffentliches Register, in dem die Vollkaufleute und bestimmte, auf sie bezogene Tatsachen und Rechtsverhältnisse eingetragen werden. Zweck des Handelsregisters ist es, jedermann darüber Auskunft zu geben, wer Vollkaufmann ist und wie die wichtigsten Rechtsverhältnisse dieser Kaufleute gestaltet sind.
 KONTEXT DE: Das Handelsregister wird von den Gerichten geführt. *dHGB § 8*
 DEFINITION CH: Öffentliche, vom Staat verwaltete Datenbank, die wichtige Tatsachen enthält über Rechtssubjekte,

die eine wirtschaftliche Tätigkeit ausüben. Es dient der Sicherheit des Geschäftsverkehrs, indem den eingetragenen Fakten bestimmte juristische Wirkungen verliehen werden.
 KONTEXT CH: Betreibt eine solche Gesellschaft kein nach kaufmännischer Art geführtes Gewerbe, so entsteht sie als Kollektivgesellschaft erst, wenn sie sich in das Handelsregister eintragen lässt. *sOR Art. 553*

Firmenbuch *n.n.* AT
 DEFINITION AT: Durch die Gerichtshöfe erster Instanz geführtes Verzeichnis mit Daten über Gesellschaften des Handelsrechts und deren Vermögenswerte.
 KONTEXT AT: Die Anmeldung zur Eintragung in das "Firmenbuch" sowie die zur Aufbewahrung bei dem Gerichte bestimmten Zeichnungen von Unterschriften sind persönlich bei dem Gerichte zu bewirken oder in öffentlich beglaubigter Form einzureichen. *öHGB § 12, Abs. 1*
HR DE
DOLCE
HRA DE
(Handelsregister für Einzelkaufleute und Personengesellschaften)
DOLCE
HRB DE
(Handelsregister für Kapitalgesellschaften)
DOLCE

16. ábra: A registro delle cooperative és registro delle imprese (it.) szócikkek (Ciola et al. 2000:13-14).

iscrizione al registro delle imprese n.f.

CONTESTO: Entro trenta giorni dall'inizio dell'impresa l'imprenditore che esercita un'attività commerciale (2195) deve chiedere la iscrizione all'ufficio del registro delle imprese nella cui circoscrizione stabilisce la sede [...]. CC, art. 2196

Eintragung in das Handelsregister n.f.

IT, DE, CH

KONTEXT IT: Die Rechtshandlungen, mit denen in der Folge die Vollmacht beschränkt oder widerrufen wird, sind zur Eintragung in das Handelsregister zu hinterlegen, auch wenn die Vollmacht nicht öffentlich bekanntgemacht worden ist. CC BL 92, Art. 2207

KONTEXT DE: Die Gesellschaft ist bei dem Gericht, in dessen Bezirke sie ihren Sitz hat, zur Eintragung in das Handelsregister anzumelden. dHGB § 106

KONTEXT CH: Die Eintragungen ins Handelsregister sind in einer Amtssprache des Bundes abzufassen. sHRegV Art. 7

Eintragung in das Firmenbuch n.f.

AT

KONTEXT AT: Die Gesellschaft ist bei dem Gericht, in dessen Bezirk sie ihren Sitz hat, zur Eintragung in das Firmenbuch anzumelden. öHGB § 106, Abs. 1

Firmenbucheintragung n.f.

AT

http://www.jusline.at/juslineat/ia_ugr_bw.html: 16.11.1999

Handelsregistereintragung n.f.

DE

GABL 98:CD-ROM

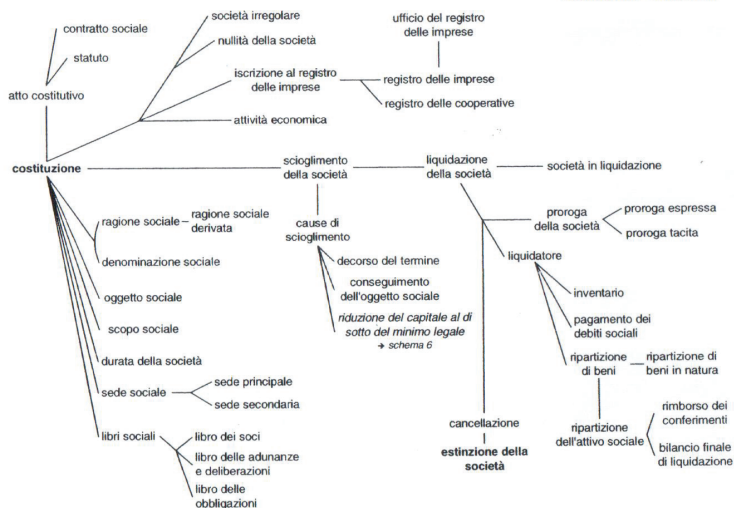
17. ábra: Az *iscrizione al registro delle imprese* (it.) szócikk (Ciola et al. 2000:7).

Megjegyzem, hogy nem célom az egyes szócikkek részletes elemzése, ezért ettől jelen írásomban eltekintek, hanem sokkal inkább a megjelenítési lehetőségek bemutatása. Azonban nem a szócikkek felépítése jelenti a vizsgált szótár egyedüli különlegességét. Amire külön ki szeretnék térni, az a tematikus elrendezésű szótár minden egyes fejezetének első oldalán szerepel. A gráfokról van szó, azaz a fogalmi rendszerek ábrázolási módjáról. A gráfok segítenek gyorsan átlátni az elemzett domén fogalmi struktúráját, rögtön rávilágítanak a fogalmak fölé-, alá- és mellérendelési viszonyaira. A bemutatott 18. ábra a cégalapítástól (*costituzione* – it.) a cég megszűnéséig (*estinzione della società* – it.) mutatja be, hogyan viszonyulnak a terminusok által jelölt fogalmak egymáshoz.

Schede terminologiche Terminologische Einträge

1. Costituzione – estinzione Gründung – Erlöschen

Schema 1:
costituzione - estinzione

18. ábra: A cégalapítás és cégmegszüntetés domén fogalmi gráfja (Ciola et al. 2000:1).

A gráfban szerepelnek az általam vizsgált következő terminusok: *iscrizione al registro delle imprese, registro delle imprese* (it.) (mellérendelt terminusként: *registro delle cooperative*) és az *ufficio del registro delle imprese* (it.). A gráf jelzi a terminusok egymáshoz való viszonyát: a *cégbejegyzés*hez sorolja a *cégjegyzék* terminust, amely a hivatalhoz kötődik. Más terminusok esetében is rögtön láthatóak az összefüggések, például a gráf alapján rögtön kiderül, hogy a *libri sociali* (it. – üzleti könyvek) és a *libro dei soci* (it. – *tagjegyzék*) alá- és fölérendeltségi (nem-faj) viszonyban állnak egymással.

8.4.2. Online források

Elsőként röviden kitérek a fordítók által közismert, nemzetközi Proz.com terminológiai fórumának bejegyzéseire. Az elektronikus adatbázisok közül az Európai Unió egyesített IATE elnevezésű adatbázisának találatáról számolok be, majd azt követően bemutatom a Trieszti Tudományegyetem TERMit adatbázisának terminográfiai céduláját. Mindkét esetben német–olasz nyelv párban találtam ekvivalenseket.

Proz.com honlap:

A Proz.com nemzetközi fordítói hirdetési és vitafórum számos szolgáltatást nyújt. Ezek közé tartozik a terminológiai keresés, amely különböző elrendezésben kínál nyelvi adatokat: keresés a hozzászólások között vagy azok rendezett formájában (ún. term search/terminuskereső), valamint internetes glosszárriumok ajánlása különböző szakterületekről. A 17. és 18. sz. mellékletben bemutatom a terminuskereső *ufficio del registro* (it.) terminusra kiadott találati listáját és annak kattintással kibontott részletes találatát. A fordítók hozzászólásai tanúskodnak a találgatásról és bizonytalanságról. A rendszer lehetőséget ad a válaszok pontozására, esetünkben 4 KudoZ pontot ér a találat, amely kb. 80%-os megbízhatóságot jelent, azonban ennél bővebb magyarázat nem áll rendelkezésre.

Az EU intézményközi terminológiai adatbázisáról (IATE):

Az EU IATE terminológiai adatbázisának részletes találati listáján a *közbeszerzési szerződés, EU-intézmény, gazdasági szervezetek, jog* témakör alatt szerepel a *registro delle imprese terminus* (it.), amelynek német megfelelőjeként a *Handelsregister* (de.)

terminus találjuk. A sor végén az olasz terminus esetében két csillaggal, a német terminus esetében három csillaggal jelölték a megbízhatóságot. Ezt követően még szerepelnek a referencia és a meghatározás ikonjai. Rákattintva a találatra részletes adatokat találunk: eredeti szövegkörnyezetből kivett leírást, hivatkozást, megjegyzést, majd a kifejezés, annak megbízhatósága, referenciája és dátum következik. Nem szabályos definíció szerepel, azonban információt szolgáltat a terminusról, például hogy kereskedelmi kamarák által elektronikusan vezetett cégjegyzékről van szó. Ami azonban zavaró lehet a szakfordító számára, azok a megbízhatósági csillagok, amelyekből ha az adott terminusnál csak két csillag szerepel, az minimális megbízhatóságot jelent. Ez teljesen elbizonytalaníthatja a fordítót, ráadásul magyarázatot sem találunk ennek okára. A web2, azaz a közösségi fórumok a tömegek bölcsességének elvén (Surowiecki 2007) működnek, azonban véleményem szerint a terminológiai adatbázisok készítésénél fontos, hogy a terminológiai szempontok valóban érvényesüljenek.

A TERMit adatbázisról:

Ha a TERMit adatbázis keresési mezőjébe beírjuk a *registro delle imprese* (it.) terminust, akkor a találati listán 7 adatot tüntet fel (19. sz. melléklet). A terminus terminográfiai cédulájának (20. sz. melléklet) fő jegyei a következőek: a cédulán elsőként a szójegyzék címe szerepel: *La fusione societaria* (it.) (cégek egyesülése). Ezt követi a szerző neve, a témaköri besorolás fő kategóriája (jog), az alkategória (átalakulások), a létrehozás és az utolsó frissítés időpontja. Csak ezek alatt szerepel maga a terminus, amely mellett a nyelvet az ISO-kód jelöli (pl. *it* = olasz), majd a terminusra vonatkozó egyéb adatok, mint a morfoszintaktikai adatok, a *usage label* (*main term* = fő terminus, nem szinonima vagy terminusjavaslat), a terminus forrásadatai, a definíció forrásadatával, a kontextus forrásadatával, a fogalmi besorolás (kereskedelmi jog), a fogalmi viszonyok (jegyzék = fölérendelt terminus), az ekvivalenciaviszony és végül a mellékletek. A forrás (*Source*) mezőre kattintva megkapjuk az adatok forrását (21. melléklet).

Ahogy az eddig is tapasztalhattuk, a vizsgált terminusok esetében nincs mindig 100%-os találat, azonban a terminológiai adatbázis a terminológiai szemléletmódnak köszönhetően ekkor is kínál megoldásokat. Elemzésünk szempontjából a definíció (*Definition*) és az ekvivalencia (*Equivalence*) leíró mezői alatt szereplő részletes leírásokat érdemes megvizsgálni. Az említett mezőkben szereplő meghatározó jegyek alapján megállapítható a terminusok közti ekvivalencia mértéke, azaz szintje. A bemutatott terminográfiai cédulán az ekvivalencia-adatmező alatt olasz–német nyelvi vonatkozásban azt találjuk, hogy a *Handelsregister* (de.) és a *registro delle imprese* (it.) terminusok között funkcionális ekvivalencia áll fenn, mivel alapvetően a terminusok által jelölt fogalmak ugyanazt a funkciót látják el, de egyúttal felhívja a figyelmet az olaszországi és németországi jogrendszer különbségeire. Míg az olaszországi jogszabályok a bejegyzésre kötelezett szervezetek adatait egy cégjegyzékben jegyzik be és ezen belül három különböző tagozatot különítenek el, addig a németországi jogszabályok különböző jegyzékek vezetését írják elő a különböző cégformákra (*Handelsregister*, *Genossenschaftsregister*, *Vereinsregister* – de.), továbbá különböznek a jegyzékeket vezető hivatalok is (kereskedelmi kamara és bíróság). A fentiek alapján a cédulán javaslatot is találunk arra, hogyan fordítsuk az egyes terminusokat. A különbségek alapján a terminográfiai cédula fordítási ekvivalenseket ad meg: *Handelsregister* (de.) – *registro del commercio* (it.); *Genossenschaftsregister* (de.) – *registro delle società cooperative* (it.); *Vereinsregister* (de.) – *registro delle associazioni* (it.). Nagyon fontos kiemelni, hogy jelöli az adatbázis, hogy terminusjavaslatról van szó és nem terminusról. Erre a különbségre nincs jelölés a Magyarországon megjelent nyomtatott szótárakban.

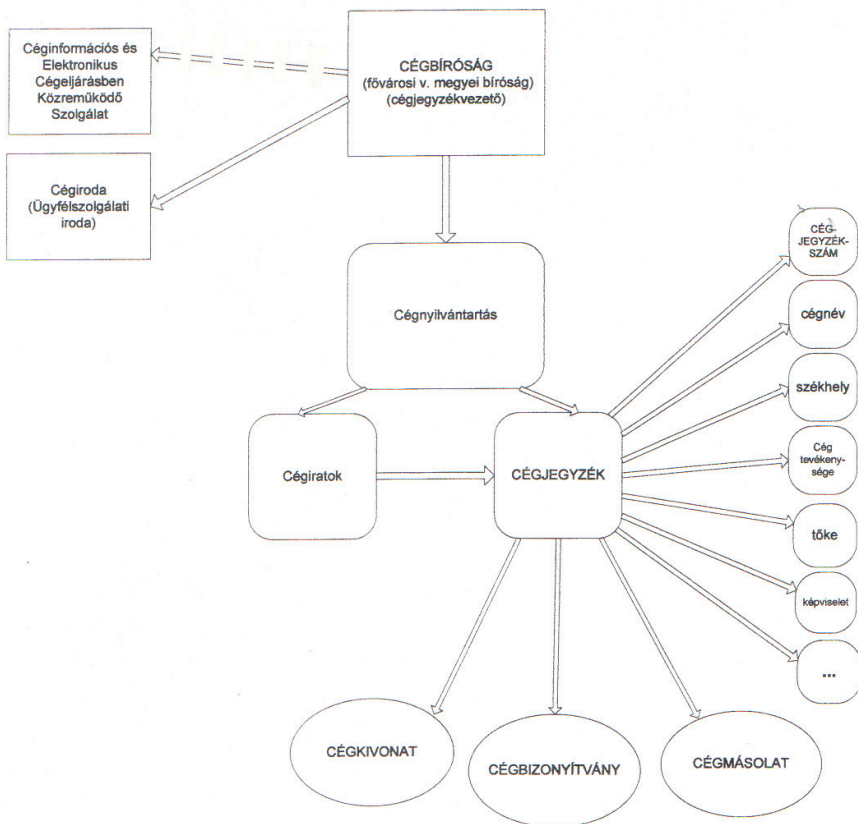
Az adatbázisok jelentős tárolási kapacitásai lehetőséget adnak arra, hogy terminusjavaslatokat tüntessenek fel, illetve jelöljék a terminusok közti ekvivalenciaszintet. A terminusjavaslatok feltüntetésére példa a *Registro delle Imprese* (it.) terminus TERMit adatbázisban szereplő terminográfiai cédulája, ahol egyfelől az ekvivalencia adatmezőben, másfelől a „Usage label: proposal” (lásd *registro del commercio* terminus) alatt ez jelezhető. Mayer (1998:191) az adatbázisokban feltüntethető kategóriákat elemezve jelzi a terminusjavaslatok feltüntetését: „Bennungsvorschlag” (javaslat jelölőre) és „Übersetzungsvorschlag” (fordítási javaslat). Későbbi írásában kifejti, hogy a szótárakban mindent meg kell tenni a relatív ekvivalencia megteremtéséért; a felhasználót tájékoztatni kell a fogalmak közti

különbségekről és felhívni a figyelmét a túlzott leegyszerűsítés veszélyeire. Így lehet elkerülni a szótárak fenntartások nélküli használatát. Ha a fogalmak között jelentős az eltérés vagy az adott fogalom nem létezik a másik társadalmi rendszerben, akkor azt a lexikográfiai művekben fontos lenne tájékoztatni a felhasználót arról, hogy nem a szakma által elfogadott terminusokról van szó (Mayer 2002). Bár a terminusjavaslatok idegenszerűnek hatnak a célnyelvi olvasó számára, céljuk, hogy megértessék vele a fogalmat. Ha szükség van „új alkotására” az alapvető fogalmi jegyek megismerése segíti a fordítót a választásban. A fordító tevékenysége gyakran a korlátozott időkeretek miatt a célzott keresésre korlátozódik, azonban ekkor is alkalmazható a terminológiai szemléletmód.

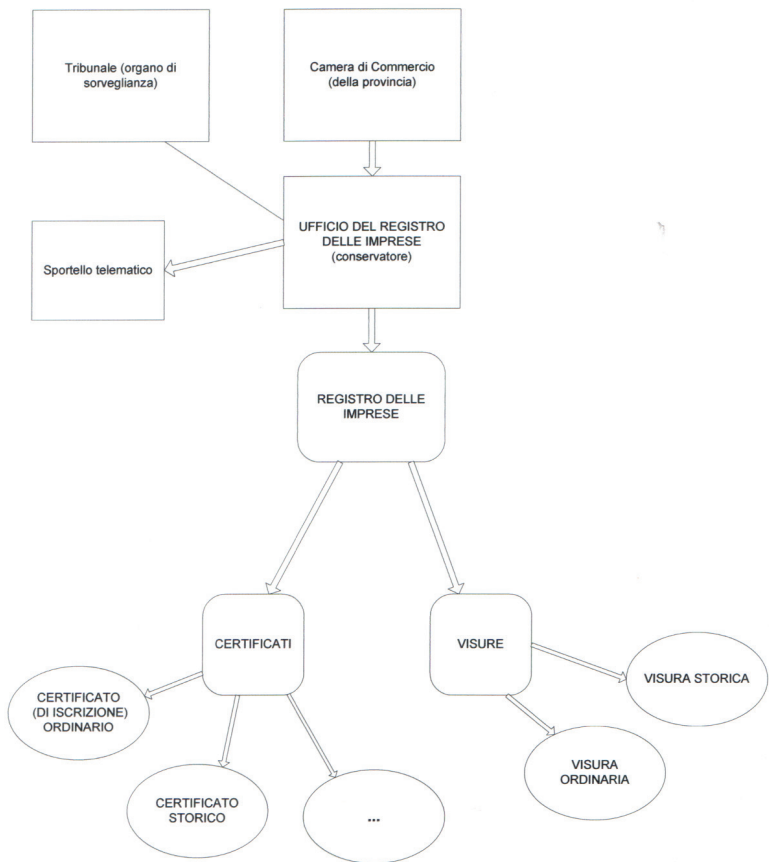
Castagnoli (2003) kérdésként veti fel, hogy ez utóbbi esetben vajon a szó szerinti vagy a célnyelvi nyelvhasználathoz kötődő jelölő a célravezetőbb. Ez utóbbi mellett foglal állást, amennyiben világossá teszik a célnyelvi olvasó számára, hogy a fogalom a forrásnyelvi kultúra része. Véleményem szerint is érdemes a fordítónak olyan jelölőt „kitalálnia”, amely a célnyelvi kultúrában létezőre emlékeztet, hiszen az érthetőség szempontját mindig szem előtt kell tartani.

8.4.3. További megjelenítési lehetőségek

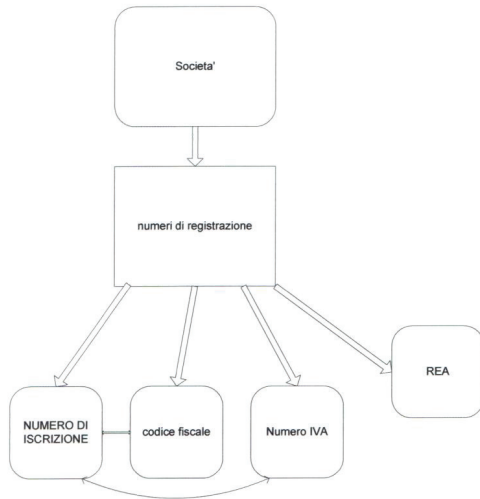
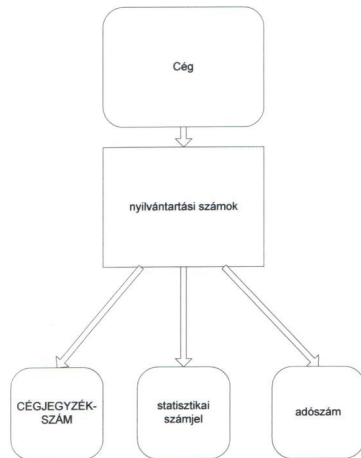
Az 8.4.1. alfejezetben a nyomtatott szótáraknál megvizsgáltam a fogalmi rendszerek grafikai ábrázolási lehetőségeit és bemutattam egy gráfot. Az adatbázisok és tudásbázisok még több lehetőséget kínálnak a fogalmi struktúrák ábrázolására, sőt előfordul, hogy multidimenzionális megjelenítésre is van mód, ahogyan azt Wright (1997) kifejti. A gráfok nem papíralapú, hanem számítógépes ábrázolása az ontológia területéhez kötődik. Az informatikai segédeszközökkel való ábrázolásra jó példát kínál a Bolognai Tudományegyetem projektje az EOHSTerm tudásbázis (<http://eohsterm.org>). Azonban mivel nem tartalmazza a vizsgált terminusokat, ezért arra vállalkoztam, hogy a *Visio* elnevezésű szoftver segítségével kidolgozzam a cégbíróság domén ábrázolási lehetőségeket. Külön vázoltam fel a magyar (19. ábra) és olasz (20. ábra) terminusok rendszerét, majd külön a cégjegyzékszám aldóment (21. ábra). Véleményem szerint az eltérések miatt nehéz lenne összevetetni, egy rendszerben ábrázolni az eredményeket.

19. ábra: A magyarországi *cégbíróság* domén ábrázolása mint terminológiai rendszer.

20. ábra: A olaszországi *registro delle imprese* domén ábrázolása mint terminológiai rendszer.

21. ábra: A magyarországi cégjegyzék és az olaszországi numero di registrazione domén ábrázolása mint terminológiai rendszer.

Bemutattam a cégbíróság aldomén néhány terminusának terminológiai vizsgálatát. Először a terminusok által jelölt fogalmak meghatározó fogalmi jegyeit kerestem meg eredeti szakszövegekből kinyert definíciók segítségével. Az eredmények alapján meghatároztam a terminusok közötti ekvivalenciaszintet. Ezt követően áttekintettem, hogy mit kínálnak a Magyarországon kiadott nyomtatott, szemasiológiai módszerrel kidolgozott szótárak. Újabb szerkesztési és megjelenítési lehetőségek után kutatva megvizsgáltam olaszországi, németországi és nemzetközi nyomtatott szótárakat és elektronikus adatbázisokat. Végül kísérletet tettem az elemzett domén ontologikus megjelenítésére.

Elemzéseim rámutatnak a terminológiai vizsgálatok összetettségére. Jelen esetben hasonló funkciót betöltő hivatalok terminusáról van szó, azonban az azok működését szabályozó jogszabályok országonként eltérést mutatnak. A gazdasági és a jogrendszer fogalmi rendszerét a különböző társadalmi hagyományok, gazdaságtörténeti fejlődési folyamatok és szokások befolyásolják (Tamás 2008). Például a franciaországi *Tribunal du Commerce* (fr.) azért is feleltethető meg nehezen a magyarországi *cégbírósággal*, mivel míg a francia hivatal például peres ügyeket is tárgyal, addig a magyarországi intézmény csak peren kívüli ügyeket lát el.

Megállapítható, hogy a fogalomalapú megközelítés valóban hasznos segítséget jelent a cégbírósági szakfordítások elkészítésében. Ezen felül ez a szemléletmód a fogalmi rendszerek ábrázolásának köszönhetően hasznos lehet nemcsak a fordításban, hanem az oktatásban, a tudományos ismeretek rendszerezésében vagy akár még a tolmácsolásban is (Veronesi 2008), mivel gyorsan és könnyen áttekinthető. A terminológiai szótárak és adatbázisok kidolgozása és alkalmazása tehát a szakemberek számára is segítséget jelenthet az adott szakterület rendezésére. Jóval több információt szolgáltat a kontextusnál, amely gyakran csak egy-egy jelentésre, de nem a fogalomra világít rá.

A cégek bejegyzésének és adatainak bizonyító erejű bemutatása fontos terület, a cégbírósági anyagok helytelen és nem következetes fordításának anyagi következményei is lehetnek, a cégbíróságtól a már beadott cégiratok nem vonhatók vissza. Ennek a területnek a rendezése érdekében állhat: a szakfordítóknak, a gazdasági élet szereplőinek (vállalkozók, gazdasági szakemberek), az ügyvédeknek, a bírácoknak és hivatalnak (peres és peren kívüli bírósági eljárásban egyaránt).

Fontos, hogy a szótárak mint referenciaművek a fogalmak pontos elemzése alapján eredeti szövegekben fellelt vagy javaslatként kidolgozott terminusokat tegyenek közzé, ezzel segítve elő a szakfordítások minőségét például olyan problémás területen is, mint a hiteles szakfordítás. Mayer az alábbi módon határozza meg a fordításorientált terminológia feladatát:

„Übersetzungsorientierte Terminologearbeit hat die Aufgabe, die für ein erfolgreiches Übersetzen von Fachtexten erforderlichen terminologischen Recherchen durchzuführen und die Ergebnisse festzuhalten, um das erarbeitete Wissen bei weiteren Übersetzungen nutzen zu können; bei der rechnergestützten Terminologearbeit wird hierzu eine terminologische Datenbank genutzt.”
(Mayer 1998:41)

(A fordításorientált terminológia feladata, hogy a szakszövegek eredményes fordítása érdekében elvégezze a terminológiai vizsgálatokat és rögzítse azok eredményeit, hogy azokat a későbbi fordítások során hasznosítani lehessen; az informatikai háttérrel támogatott terminológiai munkában a terminológiai adatbankok ezt lehetővé teszik).

Mayer (1998) szerint az a lényeges, hogy a fordító rendelkezzen a megfelelő információkkal, ismerje az adott szakterület fogalmi összefüggéseit, mert csak így lesz képes az adott kontextusban a megfelelő megoldást megtalálni. A terminológia egyik lényeges feladatát én is abban látom, hogy a terminológiai szempontból megfelelő megoldások előkészítésével, javaslatok tételével, az eredmények rögzítésével és közzétételével segítse a szakfordítók munkáját. Véleményem szerint a leíró jellegű onomasziológiai szótárakra és adatbázisokra ugyanúgy szükség van, mint a például a normatív szemléletű szabványokra.

9. Összefoglaló

A disszertáció tárgyát képező kvalitatív kutatás célja volt annak megállapítása, milyen szemléletmóddal, módszerekkel és modern, megbízható eszközökkel lehet a gazdasági szakfordítók munkáját elősegíteni és a gazdasági szakfordítások minőségén javítani. Mivel a legtöbb nehézség a *terminológia* területén jelentkezik, kutatásaim középpontjába a *terminológiát* helyeztem.

1) Elsőként áttekintettem a kutatás szempontjából releváns szakirodalmat. A terminológia áttekintésében az alapfogalmak leírására helyeztem a hangsúlyt (*terminológia, terminográfia, terminus, ekvivalencia, definíció, terminológia rendszer, terminológiai norma és terminológiai harmonizáció*). Bár a terminológia fiatal diszciplínának számít, leírhatók azok a nemzetközileg használt alapfogalmak, amelyek elősegítik a kutatók együttműködését és lehetővé teszik a diszciplína folyamatos fejlődését.

A terminológia és lexikográfia kapcsolatának elemzését is fontosnak tartottam, mivel a két területnek vannak közös vizsgálati területei, és a fordítói segédeszközök vizsgálata során a lexikográfia módszereit alkalmaztam. Leírásomban a lexikográfia fogalma, a két terület szemléletbeli különbségei (szemasziológiai és onomasziológiai megközelítés), a szótár fogalma és tipológiája szerepel.

A terminológia és fordítástudomány kapcsolódási pontjainak feltérképezésekor a kiemelt területet az ekvivalencia és a fordítói segédeszközök, a fordító és terminológus munkájának (feladatok, célok, szemléletbeli különbségek) összehasonlítása képezik. A fordítók az időkorlátok miatt célzott keresésre korlátozzák terminológiai tevékenységüket, ami távol áll a terminológusok rendszerközpontú munkájától.

A gazdasági szaknyelv leírása a szaknyelvkutatás és a terminológia szemszögéből történt. E két terület kiindulópontja eltér egymástól (a terminológiát nem a szaknyelvkutatás egy szűk területének tekintem), mert míg a szaknyelvkutatásban a nyelvészeti rendszerezés, addig a terminológiában a fogalmi rendszer vizsgálata a domináns, és ezen belül a nyelv és szakismeretek egysége jelenti a kutatás tárgyát. A két terület között vannak átfedések, ezért figyelembe vettem a szaknyelvi kutatások eredményeit is. Elemzéseim középpontjában azonban a *gazdasági szaknyelv* terminológiai szempontok szerinti vizsgálata állt, ezért nemcsak lexikai jellemzőket, hanem a fogalmi rendszerek és terminusok jellemzőit, tehát a nyelvi jellegzetességeket és

a szakismeretek egységét vizsgáltam. Ennek szellemében törekedtem a szakirodalom alapján a gazdasági szaknyelv helyének kijelölésére és olyan határterületek leírására, mint a jog és az uniós-adminisztrációs szaknyelv. A gazdasági szaknyelv feltárása a szaknyelvkutatás szempontjából megkezdődött, azonban ez korántsem állítható a gazdaság és a gazdasági szaknyelv terminológiai szempontok szerinti vizsgálatáról. Éppen ezért fontosnak tartottam e terület terminológiai vizsgálatát.

2) A *gazdaság* és a *gazdasági szaknyelv* terminusokat a terminológia elméleti és vizsgálatai módszereinek alkalmazásával elemeztem. A gazdaság és a gazdasági szaknyelv fogalmáról szóló leírások és lehetséges osztályozásuk alapján összegyűjtöttem a gazdaság és a gazdasági szaknyelv fogalmi jellemzőit és leírtam a csoportosítási szempontokat. Az osztályozás nem tekinthető lezártnak. Ennek egyik oka, hogy további kutatások szükségesek, másik oka a gazdaság természetében rejlik. Ez általában jellemző a széles spektrumú és állandó mozgásban lévő fogalmakra, amelyek definiálása nagyfokú absztrahálást igényel. Megállapítható, hogy a gazdaság, mint nemfogalom számos fajfogalmat tartalmaz. Az osztályozás célja, hogy hozzájáruljon további kutatásokhoz, támpontot jelentsen a szakszövegek kiválasztásához (például a szakfordító-képzésben és vizsgáztatásban, a segédeszközök készítésében, különös tekintettel az onomasziológiai szemlélet alapján készítendő fordítói segédeszközökre). Az osztályozás alapján a kutatásom további részében a vizsgálandó területet az *üzleti szaknyelv* képezte.

3) Vizsgálataimat a fordítói segédeszközök elemzésével folytattam. Kétféle szótárvizsgálatot végeztem, amelyek tárgyát hazai kiadású, nyomtatott és elektronikus szótárak jelentették.

Célom az volt, hogy megvizsgáljam a gazdasági terminusok feldolgozottsági fokát és hitelességét a hazai kiadású, gazdasági témájú nyomtatott és elektronikus fordítói segédeszközökben. Ennek megfelelően elsőként a formai és tartalmi jellemzők leírását és a szótártípusok csoportosítását végeztem el. Többek közt azt is vizsgáltam, hogy a *referenciamű* elnevezése összhangban áll-e a szerkesztési és információátadási móddal. E területen számos ellentmondás mutatkozott. Az olasz–magyar nyelvpárban nem állnak rendelkezésre átfogó tematikájú hagyományos szerkesztésű gazdasági szakszótárak. Ezeket a szótárelemzéseket lexikográfiai módszerekkel végeztem.

A második típusú szótárvizsgálatomban terminológiai módszereket alkalmaztam és az egyes szócikkeket a fogalmi ekvivalencia szempontjából elemeztem. Azt

vizsgáltam, hogy a terminológiai rendszerek közötti eltérésekből eredő fogalmi különbségek megmutatkoznak-e a szótárakban, és ha igen, hogyan kezelik ezeket. Vizsgálataim alapján a fenti nyelvpárban elemzett, hazai kiadású gazdasági szakszótárak összességében e téren hiányosságokat mutatnak. A szótárak általában szójegyzék jellegűek és nem biztosítanak elegendő nyelvi és szakmai (fogalmi) információt. A fogalmi jellegű információk azért is fontosak, mivel előfordulhat, hogy az adott szakember a saját kultúrkörében ismeri az adott fogalmat jelölő terminust, azonban ez nem jelenti azt, hogy ugyanaz a terminus a célnyelvi kultúrában is teljes mértékben lefedi ugyanazt a fogalomkört. Meghatározásokkal, szinonimaviszonyok, alá- és fölérendeltségi viszonyok tisztázásával ki lehetne küszöbölni ezeket a félreértéseket, azonban a terminusok elemző és dinamikus olvasatáról ez esetben sem szabad lemondani.

A szerkesztési módból eredő tartalmi pontatlanságoknak több oka van: a) a nyomtatott szótárak jellemzőit nagymértékben meghatározzák a hordozó típusából eredő kötöttségek (viszonylag kevés információ tárolására képesek, nehezen frissíthetők); b) a szótárak elsősorban szemaszilológiai megközelítésűek, és nem állnak bennük rendelkezésre fogalmi jellegű információk; c): a fordítási ekvivalensekre utaló részletes információk hiányoznak. A vizsgált szótárak ritkán élnek azzal a lehetőséggel, hogy a terminusok közti részleges ekvivalencia vagy ekvivalencia hiánya esetén úgy tüntessék fel a fordítási ekvivalenseket, hogy közben jelzik, hogy nem terminusról van szó. Tehát előfordul az önkényes terminusalkotás, számos esetben tükörfordítások, körülírás található, sőt még a fogalmak összemosisából eredő félrefordítás is. Ezek megtévesztik a felhasználót. Fontosnak tartom, hogy referenciaművek tájékoztassák a felhasználót a fogalmak közti különbségekről és felhívják a figyelmét a túlzott leegyszerűsítés veszélyeire. A fenti hiányosságok minőségi problémákhoz vezetnek.

A vizsgálataim szerint a magyar nyelvű fordítást támogató elektronikus szótárak terén is hiány mutatkozik, az offline (CD, DVD) és online szótárakban egyaránt. Az első típusból kevés referenciaművet adtak ki, a második típusnál megbízhatósági kérdések is felmerülnek. A tapasztalatok alapján úgy tűnik, hogy a web2-re jellemző „tömegek bölcsességének elve” ezen a területen nem működik megfelelő módon mindaddig, amíg a terminológiai szemléletmód nem terjed el széles körben. Ez további vizsgálatokat igényel.

Kutatásaim fókuszában a terminológiai és a fordítói szemléletmód és módszerek összehasonlítása állt. A fenti eredmények alapján a gazdasági szakfordítónak ahhoz, hogy a megváltozott és folyamatosan változó körülmények között meg tudjon felelni a kihívásoknak két terminológiai eszköz áll rendelkezésére:

- a terminológiai szemléletmód és módszerek megismerése és hasznosítása;
- a modern elektronikus terminológiai adatbázisok ismerete és használata.

4) Az elektronikus terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok jelentik napjainkban a terminológiai vizsgálatok eredményeinek tárolására legalkalmasabb eszközöket. Kidolgozásuk összetett és aprólékos feladat. Formai és tartalmi jellemzőik leírásához két online terminológiai adatbázist vizsgáltam meg részletesen: a Trieszti Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézetének TERMit adatbázisát és a Bolognai Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézetének EOHS Term tudásbázisát. Mindegyik adatbázis többnyelvű, de egyikben sem szerepel a magyar nyelv, így a felépítésre, fogalmi kapcsolatokra vonatkozó elemzéseimet kiterjesztettem más nyelvpárokra. Fontosnak tartottam megvizsgálni, hogy melyek a legfontosabb szerkesztési alapelvek és hogyan biztosítják a segédeszközök megbízhatóságát. A szerkesztési alapelvek közé tartoznak: 1.) a fogalomközpontúság, 2.) a terminusok autonómiája (egy terminushoz egy fogalom sorolandó), 3.) a forrásokkal szemben támasztott szigorú előírások és 4.) a szakemberek bevonása a fejlesztésbe. Tudományos publikációk és személyes tapasztalatcserék alapján az *adatbázis* és a *tudásbázis* algoritmusának minél részletesebb leírását adtam. Mindkét segédeszköz készítési algoritmus *igen* részletes, terminológiai szempontok szerint kialakított. Számos többletinformációt tartalmaznak a korábbi referenciaművekhez képest. A kontextuson felül részletes információt nyújtanak a felhasználónak a terminusok közti ekvivalenciáról (ekvivalenciaszintekről), jelölik, ha nem terminust, hanem fordítási ekvivalenst tüntetnek fel (a kontextus a terminusok esetében általában csak egyféle jelentést tár fel vagy újabb jelentéssel gazdagítja azokat, ezért nem is javasolt kizárólag kontextust szembeállítani kontextussal). A szakfordító egy helyen, jelentős időmegtakarítással (a terminológiai vizsgálatok szakszövegeknél akár a munkaidő felét is kitehetik), számos megbízható információhoz jut hozzá, továbbá a terminusokat rendszerbe foglalva láthatja, ami alapján meghozhatja a terminus kontextusnak megfelelő fordításához szükséges döntést.

A TERMit terminológiai adatbázis és az EOHS Term tudásbázis megvalósított célja a minél pontosabb és részletesebb nyelvi és szakmai információk átadása, ezért megbízhatóság szempontjából mintául szolgálhatnak. A terminológiai adatbázisok és tudásbázisok kreatív segédeszközök, igény szerint alakíthatók, továbbfejleszthetők, komplex módon kezelik a terminológiai kérdéseket, már átvetve bennünket például az ontológia területére (rendszerek számítógépes kezelése). A terminológiai adatbázis alkalmazható a nemzetközi és országspecifikus gazdasági terminusok leíró jellegű bemutatására vagy szervezeteken belüli előíró jellegű közzétételére.

Disszertációmban röviden kitértem további vállalatok és intézmények adatbázisaira és megemlítek egyéb kezdeményeseket is. Rövid elemzésem rámutat arra, hogy nemcsak a pontos szerkesztési elvek megléte, hanem azok következetes alkalmazása is legalább annyira fontos (lásd az Európai Unió IATE adatbázisát).

A terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok a szakismeretek rendezésére alkalmas eszközök, amelyek a tudástranszfert szolgálják. Ezekre az eszközökre bármely szakmának szüksége lehet. A magyar szakembereknek és szakfordítóknak nagy hasznára válna, ha a terminológiai munkálatok nyomán terminológiai adatbázisok születnének. A nyelvészek és szakemberek hosszú távú, összehangolt együttműködésével az egyes adatbázisokat integrálni is lehetne. Ennek eredményeképpen a fordítók rendelkezésére komplexebb és megbízhatóbb segédeszközök állnának, mint a nyomtatott és elektronikus szótárak vagy az internetes keresőprogramok. Az állami támogatással létrehozott nemzeti terminológiai adatbázisok a terminológia-politika hatékony eszközei lehetnek.

5) A gazdasági szakfordítók számára a fordítási ekvivalensek megtalálása különösen akkor jelent nehézséget, ha a másik társadalmi-gazdasági rendszerben eltérő fogalmak, intézmények léteznek (például hivatalok, okiratok, szakmák), és egy analóg fogalom használata megtévesztő lehet. Véleményem szerint a fogalomalapú vizsgálat, amely a fogalmak behatárolásával megmutatja a rendelkezésre álló lehetőségeket, ezekben az esetekben is támpontot nyújthat. Vizsgálataim célja az volt, hogy leírjam a szakfordító számára azokat a terminológiai módszereket, amelyeket akkor is lehet alkalmazni, ha a terminusok között nincs teljes ekvivalencia. Ennek megfelelően a gazdasági terminusokat a terminológia egyik központi kategóriája, azaz a fogalmi ekvivalencia alapján vizsgáltam. Ezen belül azt írtam le, hogy milyen terminológiai harmonizációs elveket és módszereket érdemes alkalmazni. Ehhez felhasználtam a már

meglévő nemzetközi szabványt (ISO 860:2007) és szakirodalmat (Cabré 1996, Picht 2005, F ris, Sermann 2010)  s ezek alapján részletesen elemeztem és leírtam a szab nyos tt s és harmonizáció fogalmait és a folyamat részleteit. A fogalmi azonosságon t l megvizsgáltam a funkcionális azonosság kérdéskörét, javaslatot tettem a terminológiai harmonizáció speciális eseteire, amelyet *fordítói*, illetve *fordítási harmonizációnak* neveztem el. *Fordítói harmonizációnak* az egyes fordítók terminológiai szempontok alapján létrehozott egyéni megoldásait neveztem, *fordítási harmonizációnak* pedig azt a folyamatot, amelynek során a terminológusok a terminológiai adatbázisokban rögzítik a terminusjavaslatokat.

Az ilyen jellegű terminusjavaslatok esetére igaz az egyirányú ekvivalencia, j llehet sokszor csak szűk területen képesek betölteni funkciójukat és nem feltétlenül válnak, illetve válhatnak széles körben elterjedtté.

Az ekvivalenciaesetek csoportosításához többféle osztályozást is megvizsgáltam: a terminológiában leginkább elterjedt hármas felosztás (teljes ekvivalencia, részleges ekvivalencia és ekvivalencia hiánya) helyett Arntz et al. (2009) négyes osztályozását (teljes ekvivalencia, átfedés, inklúzió és ekvivalencia hiánya) alkalmaztam ki indul sk nt a gazdasági terminusokra, majd a tapasztalatok alapján ettől eltérő csoportosítást dolgoztam ki: a) teljes fogalmi ekvivalencia, b) szinte teljes fogalmi ekvivalencia, c) funkcionális azonosság, d) ekvivalencia hiánya (ez utóbbi két további alcsoportot tartalmaz: csekély mértékű átfedés vagy inklúzió és az ekvivalencia teljes hiánya). Az osztályozás nem tekinthető lez rt nak, nem minden esetben létezik éles határvonal a k l nbz  esetek között, azonban támpontot jelenthet további kutatásokhoz és a gyakorlati tevek nysegehez.

6) Esettanulm ny t végeztem és egy gyakorlati szempontból releváns területet vizsgáltam meg: a cégiratok h tele fordítását. Ennek a dom ennek a terminusai az üzleti szaknyelvhez tartoznak, és elsősorban az adott ország fogalmi rendszeréhez kötődnek. Az orsz gspecifikuss g elsősorban az intézményeket és a hivatalos iratokat jelölő terminusokban nyilvánúl meg. A tárgykör elemz s s hez elsőként megvizsgáltam a hazai kiadású szótárakat, amelyek adatai gyakran ellentmondásosnak bizonyultak, és nem koherensek az olaszországi terminusokkal. Célom az volt, hogy rávilágítsak a hiányosságokra és javaslatokat tegyek min s seg k javítására. A hiányosságok pótlásában segítséget nyújtottak a terminológiai módszerek és terminológiai szemléletmód. Ehhez a *cégbíróság* dom en terminológiai elemző leírásával bemutattam a terminol gusi munka

folyamatát. Autentikus szövegekből kinyert definíciók alapján a lényeges fogalmi jegyek meghatározásával az ekvivalenciaszint megállapító volt. Vizsgálataim alapján teljes vagy szinte teljes fogalmi ekvivalencia állapítható meg a *cégjegyzék* és a *registro delle imprese* (it.), a *cégbejegyzés* és az *iscrizione nel registro* (it.), a *cégjegyzékszám* és a *numero di iscrizione (nel registro delle imprese)* (it.) között; átfedés áll fenn és döntés szerint funkcionális ekvivalens vagy terminusjavaslat kidolgozása szükséges: a *cégkivonat*, *cégmásolat* és *cégbizonyítvány* terminusok esetében, amelyek párhuzamba a *certificato ordinario di iscrizione* (it.), *certificato storico* (it.) és a *certificato ordinario con scelta* (it.) terminusokkal; ekvivalencia hiányát állapítottam meg a *cégbíróság* és az *ufficio del registro delle imprese* (it.) terminusok között, amelyek esetében terminusjavaslat kidolgozása szükséges. A terminusjavaslatok kidolgozása a fordításban azért fontos, mert a fordítóknak ekvivalensre van szükségük akkor is, ha az országok társadalmi-gazdasági rendszerei jelentős mértékben különböznek egymástól, és nem létezik behelyettesíthető terminus. Ennek a jelenségnek az oka a kultúrák különböző fejlődésében keresendő, ami korlátokat jelent a nemzetközi kommunikációban. Az esettanulmányt mintát adott arra, hogyan található meg terminológiai módszerekkel a megfelelő ekvivalens és hogyan alkalmazható a *fordítói harmonizáció*. A terminusjavaslatok kidolgozása időigényes tevékenység, rögzítésükkel, hozzáférhetőségük megoldásával azonban jelentősen meggyorsítható a fordítás. A terminológiai vizsgálatok elvégzése és az eredmények közzététele a fordításorientált terminológia feladata és az adatbázisokban külön szerepeltethető a *fordítási javaslat*, mint kategória.

A terminológia önálló kutatási terület, alapelvei és szemléletmódja hozzájárulhatnak a fordítástudomány és a fordítók szemléletének változásához. Ismeretük lehetővé teszi a fordítók számára, hogy terminusok fordításakor ne csak intuitív, tehát pusztán alaktani vagy fonológiai kérdésekre korlátozott döntést hozzanak a szóalakról, vagy kizárólag kontextusbeli jelentések alapján válasszanak megfelelőt, mert ezek a megoldások egyfelől nagy valószínűséggel nem illeszkednek a terminológiai rendszerbe, másfelől a nyelvi leleményesség akadályozhatja a kommunikációt. A terminológiai ismeretek további előnye, hogy a fordítók képesek lesznek választásaikat objektív módon, szakmai érvekkel is alátámasztani. Ez a fajta szemléletmód ráadásul nemcsak abban segít, hogy a fordító megtalálja a létező ekvivalenseket, hanem abban is, hogyan döntsön részleges ekvivalencia vagy

ekvivalencia hiánya esetében. A definíciók segítségével a fogalmak és a lényeges fogalmi jegyek megismerése útmutatót jelent az azonosságok és különbségek megtalálásában, segít a fogalom rendszerbeli elhelyezésében. A teljes fogalmi és terminológiai rendszer kidolgozása, amely ideális esetben megvalósul, azonban sok időt igényel, éppen ezért a fordítók munkája során elsősorban a célzott keresés érvényesül.

A disszertációban leírt eredmények a fordítók figyelmét arra hívják fel, hogy

- ismerjék meg a terminológiai szemléletmódot és ennek megfelelően alakítsák a fordítói stratégiájukat;
- ismerjék a terminológiai segédeszközöket, és váljanak azok tudatos felhasználójává.

A sport világból vett hasonlattal élve a terminológus feladata az, hogy a fordítót mint góllövőt „helyeztetbe hozza”, azaz kidolgozza a megfelelő segédeszközöket, amelyek tartalmazzák a szükséges nyelvi és ismeretanyagot.

Kutatásom eredményei többféle hasznosítási lehetőséget kínálnak:

- a gazdaság és a gazdasági szaknyelv terminológiai szempontú behatárolása további kutatások kiindulópontját képezheti, alkalmazható a szakfordító-képzésben és a vizsgáztatásban, a fordítói gyakorlatban és a fordítói segédeszközök készítése során;
- a szótárvizsgálatok hozzájárulhatnak a gazdasági szakszótárak minőségének javításához és a felhasználókban a szótárakkal kapcsolatban támasztandó követelmények tudatosításához;
- az elektronikus terminológiai adatbázisok algoritmusának, a szerkesztési elveknek és a megbízhatóságot biztosító kritériumoknak a leírása mintául szolgálhat a hazai terminológiai adatbázisok és tudásbázisok készítéséhez;
- a terminológiai harmonizációs elvek és módszerek leírása az ekvivalenciaesetek csoportosításával, és a konkrét gazdasági domén leírása támpontot nyújthatnak a szakfordító-képzésben a terminológia oktatásához, a fordítói gyakorlatban, és a fordítói segédeszközök készítéséhez.

10. Irodalom

- Ablonczyné Mihályka L. 2000. *Influssi inglesi nel linguaggio economico-borsistico-commerciale in Italia*. Doktori értekezés. Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Iskola. Pécs. (Kézirat).
- Ablonczyné Mihályka L. 2005. A gazdasági szaknyelvoktatás a szaknyelvkutatás szémszögéből. *Szakmai nyelvtudás – szaknyelvi kommunikáció*. Porta lingua. Debrecen: Debreceni Tudományegyetem. 105–111.
- Ablonczyné Mihályka L. 2006. *Gazdaság és nyelv*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Agrario, C. 2003. *Creazione di una knowledge base multilingue in materia di sicurezza sul lavoro: database terminologico quadrilingue e rappresentazione sistematica delle relazioni concettuali*. Dissertazione. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori. (Kézirat).
- Ahmad, K. 2002. Come nascono i termini: zeri, comportamenti e nuclei. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 63–81.
- Albertazzi, R. 2000. *Nefrologia: Dialisi – Saggio traduttivo e Studio Terminologico. Una nuova prospettiva nell'estrazione delle definizioni direttamente da corpora costruiti ad hoc*. Dissertazione. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori. (Kézirat).
- Antia, B. E. 2002. Il termine: contesto definitorio e contesto d'uso. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 99–114.
- Arntz, R. 1993. Terminological Equivalence and Translation. In: Sonneveld, H., Loening, K. (ed.) *Terminology. Applications in Interdisciplinary Communication*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 5–19.
- Arntz, R. 1994. Terminologievergleich und internationale Terminologieangleichung. In: Snell-Hornby, M. (eds.) *Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis*. Tübingen: Francke Verlag. 283–310.
- Arntz, R. 2001. *Fachbezogene Mehrsprachigkeit in Recht und Technik*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag.

- Arntz, R, Picht, H. 1989. Einführung in die Terminologearbeit. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag. (1. Aufl.).
- Arntz, R., Picht, H., Mayer, F. 2009. *Einführung in die Terminologearbeit*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag. (6. Aufl.).
- Atkins, B. T. S., Rundell, M. 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Bartsch, R. 1987. *Norms of Language*. London, New York: Longman.
- Bañcerowski, J. 2003. A szaknyelvek szerepe a civilizációs fejlődésben. *Magyar Nyelvőr* CXXVII. évfolyam, 3. szám, 277–282.
- Bañcerowski, J. 2004. A szaknyelvek és szaknyelvi szövegek egyes sajátosságairól. *Magyar Nyelvőr* CXXVIII. évfolyam, 4. szám, 446–452.
- Bérces Ed. (Edit) 2007. *A sportlexikográfia és -terminológia az új sportágak megjelenésének tükrében*. Doktori értekezés. Alkalmazott Nyelvtudományi Iskola. Pécs. (Kézirat).
- Bérces Em. (Emese) 2009. Kortárs zongoradarabok kottáinak terminológiai elemzése. *Magyar Terminológia* 2. évfolyam, 1. szám, 1–29.
- Bölcskei A. 2010. A szabványosítás online vetülete: angol nyelvű webhelyek. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 21–40.
- Brekke, M. 2001. LSP Lexicography and Terminography: A Complementary View. In: Mayer, F. (ed.) *Language for Special Purposes. Perspectives for the New Millenium. Vol. 1., Linguistics and Cognitive Aspects, Knowledge Representation and Computational Linguistics, Terminology, Lexicography and Didactics*. Tübingen: Gunter Narr. 179–187.
- Bullo, F. 2009. Introduzione alla terminologia del diritto. In: Cavagnoli S., Ioratti Ferrari E. (eds.) *Tradurre il diritto. Nozioni di diritto e linguistica giuridica*. Milano: Cedam. 223–258.
- Borgulya Á., Somogyvári M. 2007. *Kommunikáció az üzleti világban*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Borgulya Á. 2010. A vállalati kommunikáció az alkalmazott nyelvészet szemszögéből. *Modern Nyelvoktatás* XVI. évfolyam, 2–3. szám, 3–23.
- Cabré, M. T. 1996. L'attività terminologica: armonizzazione e prospettive di interscambio. In: Intini, G. (ed.) *La terminologia tecnica e scientifica. Attualità e*

- prospettive*. Roma: Ministero dell'Università e della Ricerca Scientifica e Tecnologica. Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato. 37–44.
- Cabré, M. T. 1998. *Terminology. Theory, Methods and Applications*. (Terminology and Lexicography Research and Practice I). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 194–213.
- Cabré, M. T. 2001. Importancia de la terminología para la comunicación en las lenguas europeas. *Lingua e stile* Vol. XXXVI., No. 2., 383–394.
- Cabré, M. T. C. 2003. Theories of terminology. Their description, prescription and explanation. *Terminology* Vol. IX, No. 2., 163–200. [megjelent fordításban 2008-ban (ford.: B. Papp E.): A terminológia elméletei. Leírás (deskripció), előírás (preskripció) és magyarázat. *Magyar Terminológia* 1. évfolyam, 1. szám, 11–42.]
- Campiglio, L. 2002. *Tredici idee per ragionare di economia*. Bologna: Il Mulino.
- Castagnoli, S. 2003. *Creazione di una knowledge base multilingue in materia di sicurezza sul lavoro: database terminologico quadrilingue, codifica e modalità di interrogazione del corpus di riferimento*. Dissertazione. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori. (Kézirat).
- Castagnoli, S. 2006. Turning a termbase into an integrated knowledge base: the Environmental and Occupational Health & Safety terminology website. Proceedings of "La Formazione in Terminologia", *mediAzioni* 3, On-line Journal of Interdisciplinary Studies in Languages and Cultures. (http://www.mediazionion-line.it/monografici/castagnoli_ita.htm) [a letöltés ideje: 2009. július 23.]
- Chikán A. 2006. *A gazdasági szaknyelv jellemzői*. Elhangzott: Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 2006. május 12.
- Chikán A. 2007. *A gazdasági szaknyelv (át)alakulása a rendszerváltás után*. Elhangzott: XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Kodolányi János Főiskola. Siófok, 2007. április 19–21.
- Ciola, B. 2007. La terminologia orientata alla traduzione: nuove realtà, nuovi approcci. Musacchio, M. T., Sostero, G. H. (eds.) *Tradurre: formazione e professione*. Università degli Studi di Padova. Padova: Coop. Libreria Editrice Università di Padova. 45–58.

- Coluccia, S. 2002. La definizione in terminologia e terminografia. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 83–98.
- Comba, M. E. 2010. Divergenze nei testi giuridici multilingui dell’Unione Europea. In: Raus, R. (a cura di) *Multilinguismo e terminologia nell’Unione Europea. Problematiche e prospettive*. Milano: Hoepli. 13–57.
- Cortelazzo, M. A. 1994. *Lingue speciali. La dimensione verticale*. Padova: Unipress.
- Cosmai, D. 2003. *Tradurre per l’Unione Europea. Problematiche e strategie operative*. Milano: Hoepli.
- Crystal, D. 1998. *A nyelv enciklopédiája*. Budapest: Osiris.
- Czékmán O. 2007. A magyar matematikai szótárak a 20. században. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 125–154.
- Czékmán O. 2010. *Vizsgálatok a magyar matematikai terminológia tárgykörében*. Doktori értekezés. Pannon Egyetem. Veszprém. (Kézirat).
- Galimberti, R. 2007. *L’economia e le sue sorelle*, In: R. Galimberti, R. Sabbatini, G. L. Simone (eds.), *Come si legge il Sole 24 ore. Per capire l’economia e finanza*. Milano: Il Sole 24 ore.
- Dániel Á. 1982. Szaknyelv vagy szakmai nyelvhasználat? *Magyar Nyelvőr* CVI. évfolyam, 3. szám, 337–342.
- De Beaugrande, R., Dressler, W. 2000. *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Demeczky J. 2008. Terminológia a szoftveriparban. *Magyar Terminológia* 1. évfolyam, 2. szám, 189–204.
- Demeczky J. 2009. A terminológia-menedzsment gazdasági haszna a minőségirányítás pénzügyi mutatói alapján. *Magyar Terminológia* 2. évfolyam, 2. szám, 155–173.
- Dobos Cs. 2009. Az igazságügyi nyelvészettől a jogi transzlatólogiáig – a jogi szakmai nyelvhasználat kutatásának legfontosabb területei. In: Silye M. (szerk.) *Szaktudás idegen nyelven*. Porta Lingua. Debrecen. 255–264. (<http://www.nyi.bme.hu/szokoe/portalingua2009.pdf>) [a letöltés ideje: 2010. június 5.]
- Dróth J. 2003. Egy korszerű szakszótár elkészítésének alapjai. *Magyar Nyelvőr* CXXVII. évfolyam, 2. szám, 159–67.

- Dróth J., Neuhauser M. 2007. Szótárkészítés – mint a terminológiatan tartalmának modellálása a szakfordítóképzésben. In: Fóris Á., Tóth Sz. (szerk.) *Ezerarcú lexikon. Terminologia et corpora – supplementum II*. Szombathely: Berzsényi Dániel Főiskola. 31–40.
- Fábián P. 1955. A gazdasági élet nyelvéről. In: Pais D. (szerk.) *Nyelvünk a reformkorban*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 165–226.
- Fábián Zs. 1990. *Disamina storica dei vocabolari di italiano–ungherese e ungherese–italiano*. Acta Romanica, Tomus XIV. /Studia Lexicographica Neolatina II/ Szeged, 1990. 5–17., melléklet 19–60.
- Fábián Zs. 2001. Egy olasz–magyar „hamis barátok” szótárról. In: Gecső T. (szerk.) *Kontrasztív szemantikai kutatások*. Budapest: Tinta Kiadó. 108–109.
- Fata, I. 2009. *Das zweisprachige Translationswörterbuch für Fachsprachen in der wissenschaftlichen Theorie und Praxis. A kétnyelvű fordítói szakszótár a tudományos elméletben és a gyakorlatban*. Budapest: Tinta könyvkiadó.
- Felber, H. 1984. *Terminology Manual*. Paris: Unesco: Infoterm.
- Fischer M. 2008. Az európai uniós fordítás és terminusalkotás magyar vonatkozásai. *Magyar Nyelvőr* CXXXII. évfolyam, 4. szám, 385–402.
- Fischer M. 2010a. *Terminológus az Európai Unióban*. Elhangzott: XII. Fordítástudományi Konferencia. ELTE BTK, Budapest, 2010. március 25.
- Fischer M. 2010b. Európai Unió Terminológia – egy levelező fórum tükrében. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktor kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–114.
- Fóris Á. 2001. Olasz szótárkiadás Magyarországon 1999–2000. In: Andor J., Szűcs T., Terts I. (szerk.) *Színes eszmék nem alszanak... Emlékkönyv Szépe György 70. születésnapjára*. Pécs: Lingua Franca Csoport. 346–354.
- Fóris Á. 2002. *Szótár és oktatás*. Pécs: Iskolakultúra.
- Fóris Á. 2004a. A műszaki és tudományos szótárak elméleti és gyakorlati problémáiról. In: Fóris, Á. Pálffy M. (szerk.) *A lexikográfia Magyarországon*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 13–28.
- Fóris Á. 2004b. A szótárak és a szótárírás társadalmi-gazdasági szerepéről. *Tudásmenedzsment* V. évfolyam, 2. szám, 111–122.
- Fóris Á. 2005a. *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.

- Fóris Á. 2005b. A terminológiai norma és az ekvivalencia kérdése műszaki szövegek fordításánál. *Fordítástudomány* VII. évfolyam, 2. szám, 41–53.
- Fóris Á. 2006a. A magyar terminológia helyzete és fejlesztésének feladatai napjainkban. *Magyar Tudomány* VI. évfolyam, 6. szám, 737–744. [<http://www.matud.iif.hu/06jun/15.html>] [a letöltés ideje: 2008. június 18.]
- Fóris Á. 2006b. A terminológiai szemlélet szerepe a szakmai kommunikációban. *Tudásmenedzsment* VII. évfolyam, 3. szám, 90–99.
- Fóris Á. 2006c. A szótári információk és a szaknyelvi normák viszonya. *Magyar Nyelvőr* CXXX. évfolyam, 1. szám, 49–59.
- Fóris Á. 2006d. Hitelesség, pontosság, aktualitás: a szaklexika szótári rögzítésének néhány kérdése. In: Magay T. (szerk.) *Szótárak és használók*. (Lexikográfiai füzetek 2.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 35–55.
- Fóris Á., Tamás D. 2006. *La terminologia nella traduzione*. Elhangzott: V Convegno Scientifico di Civiltà e Cultura Italiana, Szombathely, Istituto Superiore Dániel Berzsenyi, il 24–25 ottobre 2006.
- Fóris Á. 2007a. A szótár terminus értelmezéséről. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közjövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 283–293.
- Fóris Á. 2007b. A terminusok és a terminológiai rendszer. In: Heltai P. (szerk.) *A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 15–26.
- Fóris Á. 2007c. *A terminológia fordítási vonatkozásai*. Elhangzott: Fordítók és Tolmacsok Őszi konferenciája. Budapest, 2007. szeptember 28.
- Fóris Á., Rihmer Z. 2007. A szótárak minősítési kritériumairól. *Fordítástudomány* IX. évfolyam, 1. szám, 109–113.
- Fóris Á., B. Papp E., Bérces E., Czékmán O., Tamás D. 2007. Terminusok jelentésmegadása a szótárakban. In: Sárdi Cs. (szerk.) *XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. 2007. április 19–21. Siófok: Kodolányi János Főiskola. 172–176.
- Fóris Á. 2008. *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Fóris Á. 2010. The situation and problems of Hungarian terminology. In: Thelen, M., Steurs, F. (eds.) *Terminology in Everyday Life*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing. 35–46.

- Fóris Á., Sermann E. 2010. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 41–54.
- Gaal P. 2009. *Új módszerek a lexicográfiában – az online szótárak térhódítása és vizsgálata*. Elhangzott: Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban. Budapest, 2009. október 26.
- Galinski, C., Weissinger, R. 2010. Terminológiai szabványosítás és fordítási szabványok. (Fordította: B. Papp E.). *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 8–20.
- Gouadec, D. 1999. *Traduction signalétique et traduction synoptique*. Paris: La Maison du Dictionnaire.
- Gouadec, D. 2002a. *Traduction, terminologie, rédaction. Colloque international 2001 sur la traduction spécialisée Université de Rennes 2*. Paris: La Maison du Dictionnaire.
- Gouadec, D. 2002b. *Profession: Traducteur*. Paris: La Maison du Dictionnaire.
- Gulyás R. 2005. A tolmács technikai segédeszközei. In: Környei T. (szerk.) *Amit a tolmácsolásról tudni kell. Útmutató tolmácsoknak*. Fordítói ABC. Budapest: Magyar Fordítóirodák Egyesülete. 54–58.
- H. Varga M. 2007. A nyelvtanulók „hamis barátai”-ról. In: Fóris Á., Tóth Sz. (szerk.) *Ezerarcú lexikon. Terminologia et corpora – supplementum II*. Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola. 7–19.
- Hartmann, R. R. K., James, G. 1998. *Dictionary of Lexicography*. Exeter: Routledge.
- Hell Gy. 1985. A szaknyelvek helye a nyelv egészében és vizsgálatuk néhány kérdése. *Magyar Nyelvőr* XIX. évfolyam, 1. szám, 91–102.
- Heltai P. 2004a. Terminus és köznyelvi szó. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelvoktatás és sajkfordítás* 5. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból. Gödöllő: Szent István Egyetem. 25–45.
- Heltai P. 2004b. A fordító és a nyelvi normák I. *Magyar Nyelvőr* CXXVIII. évfolyam, 4. szám, 407–434.
- Heltai P. 2005. A fordító és a nyelvi normák II. *Magyar Nyelvőr* CXXIX. évfolyam, 1. szám, 30–58.
- Heltai P. 2006. Szakmai kommunikáció és szaknyelv. In: Silye M. (szerk.) *Utak és perspektívák a hazai szaknyelvoktatásban és kutatásban*. Porta Lingua. 37–42.

- Hoffmann, L. 1984. *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr.
- Hoffmann, L. 1998a. Fachsprachen als Subsprachen. In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (eds.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 189–199.
- Hoffmann, L. 1998b. Anwendungsmöglichkeiten und bisherige Anwendung von linguistischen Methoden. In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (eds.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 249–269.
- Holmes, J. 1988. *Translated!* Amsterdam: Rodopi.
- Horváth P. I. 2004. Közigazgatási reáliák a hiteles fordításban. *Fordítástudomány* VI. évfolyam, 2. szám, 30–37.
- Hundt, M. 1998a. Neuere institutionelle und wissenschaftliche Wirtschaftssprachen. In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (eds.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 1296–1304.
- Hundt, M. 1998b. Typologien der Wirtschaftssprache: Spekulation oder Notwendigkeit, In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (eds.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 98–115.
- Karcsay S. 1986. A jogi fordítás alapkérdései. *Helikon Világirodalmi Figyelő* I-II. szám, 189–201.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kis B., Mohácsi-Gorove A. 2008. *A fordító számítógépe*. Budapest: Szak Kiadó.
- Kis Á. 2008. A terminológia terminológiája, avagy a varga és a csizma. *Magyar Terminológia* 1. évfolyam, 2. szám, 279–289.
- Kiss J. 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Klaudy K. 1997. *Bevezetés a fordítás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2001. Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv korszerűsítéséért? *Magyar Nyelvőr* CXXV. évfolyam, 2. szám, 145–52.

- Klaudy K. 2007a. Fordítóképzés és fordítástudomány Magyarországon az ezredfordulón. In: Klaudy K. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordításelméleti tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 217–228.
- Klaudy K. 2007b. Az EU-szakszövegek fordításának oktatása. In: Klaudy K. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordításelméleti tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 242–252.
- Klaudy K. 2007c. Hipotézisalkotás a fordítástudományban. In: Heltai P. (szerk.) *A XVI. Magyar Alkalmazotti Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 173–179. Kovalovszky M. 1955. Tudományos nyelvünk alkalmazása. In: Paizs Dezső (szerk.) *Nyelvünk a reformkorban*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 227–312.
- Kurián Á. 2002. *A fordításoktatás korszerűsítése, új irányzatai*. Szakmai továbbképzés fordítóképzésben résztvevő oktatók számára. Rennes, 2002. szeptember. (Kézirat).
- Kurián Á. 2005. *Terminológia és fordításoktatás*. Elhangzott: Fordítástudományi konferencia. ELTE BTK, Budapest, 2005. április 01.
- Kurtán Zs. 2003. *Szakmai nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti tankönyvkiadó.
- Laurén, C., Picht, H. 1993. Vergleich der terminologischen Schulen. In: Laurén, C., Picht, H. (eds.) *Ausgewählte Texte zur Terminologie*. Wien: TermNet. 493–539.
- Lejcsik, V. M., Selov, V. M. 2010. A terminustan múltja és jelene Oroszországban: társadalmi elvárások és irányzatok. (Fordította: Kis Ádám) *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 78–84.
- Lengyel I. 2006. Gazdasági szakszövegek fordításának sajátosságai. In: Környei T. (szerk.) *Fordítástechnikai útmutató. Különböző szövegtípusok fordítása*. Fordítói ABC. Budapest. Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete. 25–29.
- Lesznyák Á. 2010a. *Kulisszatitkok az uniós terminológiáról*. Elhangzott: Fordítók és Tolmacsok Őszi Konferenciája. Budapest, Corvinus Egyetem, 2010. október 01.
- Lesznyák Á. 2010b. Az európai uniós intézmények terminológiai adatbázisa: A IATE. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 2. szám, (megjelenés alatt).
- Lévy, P. 2008. Az értelmiség új felelőssége a kommunikáció korában. *Információs társadalom* VIII. évfolyam, 4. szám, 8–11.
- Magay T. 2004a. Szó, ami szó. In: Fóris Á. Pálffy M. (szerk.) *A lexikográfia Magyarországon*. Budapest: Tinta könyvkiadó. 53–71.

- Magay T. 2004b. Kritika a (szótár)kritikáról. In: Tóth Sz., Földes Cs., Fóris Á. (szerk.) *Lexikológiai és lexikográfiai látkép: Problémák, paradigmák, perspektívák.* (Fasciculi Linguistici Series Lexicographica 3.) Szeged: Generalia.
- Magris, M. 1996. Costituzione di una banca dati terminologica presso la S.S.L.M.I.T. di Trieste. *Ritt = Rivista Internazionale di tecnica della traduzione*, n. 2, Trieste: Università degli Studi di Trieste. 138–159.
- Magris, M. 1998. La definizione in terminologia e nella traduzione specialistica. *Ritt = Rivista Internazionale di tecnica della traduzione*, n. 3, Trieste: Università degli Studi di Trieste. 37–63.
- Magris, M. 2002. La definizione in terminologia e terminografia. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) 2002. *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 83–98.
- Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) 2002. *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli.
- Mayer, F. 1998. *Eintragsmodelle für terminologische Datenbanken. Ein Beitrag zur übersetzungsorientierten Terminographie*. Tübingen: Gunter Narr.
- Mayer, F. 2002. Sinonimia ed equivalenza. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) 2002. *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 115–133.
- Mihalovics Á. 2004. A politikai kommunikáció pragmatikai vetületei. In: Navracsis J., Tóth Sz. (szerk.) *Nyelvészet és interdiszciplinaritás.* (II. Köszöntőkönyv Lengyel Zsolt 60. születésnapjára). Szeged: Generália. 335–342.
- Mujzer-Varga K. 2007. A reáliafogalom változásai és változatai. *Fordítástudomány IX.* évfolyam, 2. szám, 55–84.
- Muráth J., Hubainé O. Á. (szerk.) 2005. *A XXI. század kihívásai a szakfordítóképésben.* Pécsi Tudományegyetem. Pécs: Közgazdaságtudományi Kar.
- Muráth J. 2005. A terminológia oktatása a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán. In: Muráth J., Hubainé O. Á. (szerk.) *A XXI. század kihívásai a szakfordítóképésben.* Pécsi Tudományegyetem. Pécs: Közgazdaságtudományi Kar.
- Muráth J. 2006a. *Szakfordítás és segédeszközök. Válogatott tanulmányok a szakfordítás, a kontrasztív lexikológia, a lexikográfia és a terminológia témaköréből.* Folia linguae et communicationis 1. Pécsi Tudományegyetem, Pécs: Közgazdaságtudományi Kar.

- Muráth J. 2006b. Szótárhasználat közgazdászhallgatók körében – egy felmérés tanulságai. In: Muráth J. 2006. *Szakszótárhasználat és segédesszközök. Válogatott tanulmányok a szakszótárhasználat, a kontrasztív lexikológia, a lexikográfia és a terminológia témaköréből.* (Folia linguae et communicationis 1.) Pécsi Tudományegyetem. Pécs: Közgazdaságtudományi Kar. 123–137.
- Muráth J. 2007. Szakszótárak előkészítő munkálatai: lexikológiai-terminológiai vizsgálatok. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő.* (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 155–170.
- Muráth J. 2009. Terminológia, szakma, nyelv. In: Silye M. (szerk.) *Szaktudás idegen nyelven. Porta Lingua 2009.* Debrecen 325—334. (<http://www.nyi.bme.hu/szokoe/portalingua2009.pdf>) [a letöltés ideje: 2010. június 5.]
- Muráth J. 2010. Translation-oriented terminology work in Hungary. In: Thelen, M., Steurs, F. (eds.) *Terminology in Everyday Life.* Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing. 47–59.
- Musacchio, M. T. 1995. *La traduzione della lingua dell'economia dall'inglese in italiano.* Trieste: Edizioni Lint.
- Musacchio, M. T. 2002. I tecnicismi collaterali. In: M. Magris, M. T. Musacchio, L. Rega, F. Scarpa (a cura di) *Manuale di terminologia. Aspetti teorici, metodologici e applicativi.* Milano: Hoepli. 135–150.
- Muzii, L. 2005. La formazione in terminologia. Nuove esigenze formative: dal fare all'usare. In: D. di Fidio (a cura di) Atti del convegno La formazione in terminologia. Portico di Romagna, 29–30 aprile. *Mediazioni* – Rivista on-line di studi interdisciplinari su lingue e culture. (www.mediazionion-line.it) [A letöltés ideje: 2006. június 8.]
- Oeser, E., Picht, H. 1985. Terminologieforschung in Europa: ein historischer Überblick. In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (eds.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologie-wissenschaft.* Berlin, New York: Walter de Gruyter. 336–341.
- Pajzs J. 2007. A jövő szótára és a magyar számítógépes lexikográfia. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő.* (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 171–188.
- Pajzs J. 2008. Merre tart a lexikográfia? *Modern Nyelvoktatás* XIV. évfolyam, 3. szám, 3–9.

- Pelles T. 2006. *A magyar–olasz két tanítási nyelvű oktatás*. Nyelvtudományi Doktori Értekezések 1. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola. (Kézirat).
- Pérez Hernández, M. Ch. 2002. Explotación de los corpórea textuales informatizados para la creación de bases de datos terminológicas basadas en el conocimiento. In: Rüggeberg, S. C., Enríquez, E. V. (eds.) *Estudios de Lingüística Española (EliEs)* Vol. 18. Edición electrónica. <http://elies.rediris.es/elies18/index.html> [a letöltés ideje: 2008. november 5.]
- Picht, H. 2005. Normative and descriptive terminology work – a real dichotomy? In: *Актуальные проблемы английской лингвистики и лингводидактики. Сборник научных трудов*. Московский педагогический государственный университет. Факультет иностранных языков, английское отделение. Прометей издательство: Москва.
- Picht, H. 1998. Wirtschaftslinguistik: ein historischer Überblick. In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (eds.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 336–341.
- Picht, H. 2010a. *Object, concepts, terms*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24–28 May 2010.
- Picht, H. 2010b. *Introduction to Terminology Theory*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24–28 May 2010.
- Pigeon, L.P. 1982. La traduction juridique – L'équivalence fonctionnelle. In: Gémard, J.C. (ed.) *Language du droit et traduction – Essais de jurilinguistique*. Québec: Linguatex, Conseil de la langue française. 271–282.
- Polcz K. 2009. A fogyasztási cikk terminus és hiponimái az angol és a magyar szakmai nyelvhasználatban. *Magyar Terminológia* 2. évfolyam, 1. szám, 67–98.
- Pongrácz J. 1987. A szaknyelvi kutatások önállósága és interdiszciplináris törekvései. *Magyar Nyelvőr* CXI. évfolyam, 3. szám, 310–320.
- Pónyai Gy. 2010. Szabványosítás és terminológia. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 3–7.

- Prószéky G., Kis B. 1999. *Számítógéppel emberi nyelven. Intelligens szövegkezelés számítógéppel*. Bicske: Szak Kiadó.
- Prószéky G. 2004. Az elektronikus papírszótártól az „igazi” elektronikus szótárak felé.
In: Fóris Á., Pálffy M. (szerk.) *A lexikográfia Magyarországon*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 81–87.
- Prószéky G. 2006. *Digitális terminológus*. Elhangzott: W3C Szemantikus Web Műhelykonferencia. MTA SZTAKI, Budapest, 2006. április 13.
- Pusztai I. 1980. A bécsi terminológiai iskola elmélete és módszertana. *Magyar Nyelvőr* CIV. évfolyam, 1. szám, 3–16.
- Rádai-Kovács É. 2006. *Az Eu-ban dolgozó fordítók Internetes és számítógépes segédesszközei, terminológiai problémák számítógépes megoldása*. Elhangzott: a Fordítók és tolmácsok őszi konferenciáján. Budapest. 2006. szeptember 29.
- Rádai-Kovács É. 2009. *Az euroterminus avagy az európai uniós terminológia jellemzői, különös tekintettel az újlatin nyelvekben megjelenő sajátosságokra*. Doktori értekezés. Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest. (Kézirat).
- Raus, R. 2010. Divergenze nei testi giuridici multilingui dell'Unione Europea. In: Raus, R. (ed.) *Multilinguismo e terminologia nell'Unione Europea. Problematiche e prospettive*. Milano: Hoepli. 115–155.
- Rega, L. 2002. Il termine in un'ottica terminologica plurilingue. In: M. Magris, M. T. Musacchio, L. Rega, F. Scarpa (a cura di) *Manuale di terminologia. Aspetti teorici, metodologici e applicativi*. Milano: Hoepli. 49–62.
- Rega, L. 2007. *Le lingue per gli studenti non specialistici. Nuove strategie di apprendimento/insegnamento*. Elhangzott: Università Bocconi, Centro Linguistico, XVI Incontro, Milano il 24 novembre 2007.
- Rey, A. 1995. *Essays on Terminology* (transl. and ed. by J.C. Sager), Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Sager, J. C. 1990. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Sager, J. C. 1994. *Language Engineering and Translation Consequences of Automation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Sager, J. C. 2001a. Terminology – applications. In: Baker, M. (ed.) *Encyclopedia of Translation Studies*. New York, London: Routledge. 251–255.

- Sager, J.C. 2001b. Terminology Compilation: Consequences and Aspects of Automation. In: Wright, S. E., Budin, G. *Handbook of Terminology Management* Vol. 2., Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 772–787.
- Šarčević, S. 1997. New approach to legal translation. Den Haag: Kluwer.
- Sandrini, P. 1997. Italienisches Recht in deutscher Sprache – terminologische Überlegungen In: Cordin, P., Iliescu, M., Siller-Runggaldier, H. (Hg.) *Parallela VI Italiano e tedesco in contatto e a confronto – Italienisch und Deutsch im Kontakt und im Vergleich*. Trento: Università degli Studi di Trento. 399–419.
- Savona, P. 1999. *Che cos'è l'economia. Cinque conversazioni*. Piacenza: Sperling & Kupfer.
- Scarpa, F. 2001. *La traduzione specializzata. Lingue speciali e mediazione linguistica*. Milano: Hoepli.
- Scarpa, F. 2002. *Terminologia e lingue speciali*. In: M. Magris, M. T. Musacchio, L. Rega, F. Scarpa (a cura di) *Manuale di terminologia. Aspetti teorici, metodologici e applicativi*. Milano: Hoepli. 27–47.
- Sciacovelli, Antonio D. 2001. Dizionari bilingui per gli italianisti d'Ungheria? In: Gregoris, E., Szénási F. (a cura di) *L'italianistica in continuo rinnovo: nuove officine, nuovi risultati*, Atti del convegno internazionale, Università di Szeged, Facoltà di Magistero, Szeged, il 4–5 aprile 2001. Szeged: JGYTF. 200–206.
- Sermann E., Tamás D. 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K. és Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–116.
- Schmitz, K-D. 2010a. *Applied principles of terminology work*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24–28 May 2010.
- Schmitz, K-D. 2010b. *A Closer Look at Terminology Management Systems*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24–28 May 2010.
- Schmitz, K-D. 2010c. *Retrieving and validating relevant on-line information for terminology work*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24–28 May 2010.

- Snell-Hornby, M. 1994. Einleitung: Übersetzen, Sprache, Kultur. In: Snell-Hornby, M. (ed.): *Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung. Zur Integration von Theorie und Praxis*. Tübingen: Francke Verlag. 9–29.
- Snel Trampus, R.D. 1989. *La traduzione e i linguaggi giuridici olandese e italiano. Aspetti e problemi*. Trieste: Italo Svevo.
- Soglia, S. 2002. Origine, sviluppo e tendenze della terminologia moderna. In: Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (a cura di) 2002. *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli. 9–25.
- Suonuuti, S. 1995. Terminological work process and end product from the perspective of a private enterprise. *Terminology & Research*, 6 Vol., No. 1., 14–18.
- Surowiecki, J. 2007. *A tömegek bölcsessége*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Szöllősy É. 2007. Megjegyzések egy szótárdefinícióhoz. In: Magay T. (szerk.). *Félmúlt és közeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 283–293.
- Tamás D. 2007a. A Magyarországon megjelent nyomtatott gazdasági szótárakról. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 189–222.
- Tamás D. 2007b. Az olasz gazdasági szótárakról. In: Fóris, Á., Tóth Sz. (szerk.) *Ezerarcú lexikon*. (Terminologia et Corpora – Supplementum 2.) Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola. 41–55.
- Tamás D. 2008. Az olasz és a magyar gazdasági rendszerek eltéréseinek hatása a gazdasági terminológiára. *XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Budapest: Balassi Bálint Intézet. 790–796.
- Tamás D., Fóris Á. 2008a. Fermiamoci un attimo: come si definisce la lingua speciale dell'economia? Nemzetközi, francia–olasz–spanyol nyelvű konferencia. *A szaknyelvek oktatása és kutatása*. Veszprém: Pannon Egyetem. 65–70.
- Tamás D., Fóris Á. 2008b. La lingua speciale dell'economia. *Quaderni Vergeriani* anno IV, n. 4, 69–90.
- Tamás D. 2009a. A trieszti TERMit adatbázis vizsgálata. *Magyar Terminológia* 2. évfolyam, 2. szám, 213–235.
- Tamás D. 2009b. A terminológiai adatbázis, mint fordítói segédeszköz. *Fordítástudományi konferencia*. Eötvös Loránd Tudományegyetem–OFFI Zrt., Budapest, 2009. március 26–27.

- Tebé Soriano, C. 2005. *La representació conceptual en terminologia: l'atribució temàtica en els bancs de dades terminològiques. Tesi doctoral.* Barcelona: Institut Universitari de lingüística aplicada, Universitat Pompeu Fabra. <http://www.tdx.cesca.es/TDX-0329106-105835/#documents> [a letöltés ideje: 2008. július 19.]
- Tóth G. 2009. Az e-előtagú szóösszetételek az olasz és a magyar nyelvben. *XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai.* Eger: Eszterházy Károly Főiskola. 758–786.
- Tóth G. 2010. *Szóösszetétel a mai olasz nyelvben. Tendenciák a neologizmusok körében.* Doktori értekezés. Nyelvtudományi Doktori Iskola. Budapest. (Kézirat).
- Toury, G. 1980. *In Search of a Theory of Translation.* Tel Aviv: Porter Institute.
- Török Á. 2007. A “Methodenstreit” és a magyar közgazdaságtudomány. *Magyar Tudomány* CVI/III. évfolyam, 12. szám, 1520–1526.
- Uzonyi P. 2006. A forrásnyelvi és célnyelvi adatok ekvivalenciájának nehézségeiről. In: Magay T. (szerk.) *Szótárak és használóik.* (Lexikográfiai füzetek 2.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 117–126.
- Vargáné Kiss K. 2006. A bank terminus vizsgálata angol értelmező szótárakban. In: Fóris Á., Pusztay J. (szerk.): *Utak a terminológiához.* (Terminologia et Corpora – Supplementum I.) Szombathely: Berzsényi Dániel Főiskola. 198–219.
- Vargáné Kiss K. 2008. *Pénzüntézetek szakmai nyelvhasználatának elemzése angol és magyar éves jelentések alapján.* Doktori értekezés. Veszprém: Pannon Egyetem. (Kézirat).
- Vargáné Kiss K. 2009. Pénzügyekről angolul. In: Silye M. (szerk.) *Szaktudás idegen nyelven. Porta Lingua 2009.* Debrecen. 325–334. (<http://www.nyi.bme.hu/szokoe/portalingua2009.pdf>) [a letöltés ideje: 2010. június 05.]
- Veronesi, E. 2008. *La terminologia come supporto per l'interprete di conferenza.* Dissertazione. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori.
- Voigt V. 2008. A Magyar Nyelv Terminológiai Tanácsáról. *Magyar Terminológia* 1. évfolyam, 1. szám, 7–9.

- Warburton, K. 2010. *Developing a Terminology Management System*. Elhangzott: International Terminology Summer School (TermNet). University of Vienna, Center of Translation Studies, 24-28 May 2010.
- Wright, S. E. 1997. Representation of Concept Systems. In: Wright, S. E., Budin, G. *Handbook of Terminology Management*, Vol. 1., Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 89–97.
- Wright, S. E. 2001. Data Categories for Terminology Management. In: Wright, S. E., Budin, G. *Handbook of Terminology Management* Vol. 2., Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 552–571.
- Wright, S. E., Budin, G. 1997. *Handbook of Terminology Management*, Vol. 1., Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Wright, S. E., Budin, G. 2001. *Handbook of Terminology Management* Vol. 2., Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Wüster E., Felber H., Lang F., Wersig G. 1979. *Terminologie als angewandte Sprachwissenschaft*. Gedenkschrift Univ.-Prof. Dr. Eugen Wüster, Monaco, Saur, München, London, Paris: Saur.
- Wüster, E. (Bauer, L. Hg.) 1985. *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. (2. Aufl.) Copenhagen: HEPU-tryk.
- Wyler, S. 1987. *On definitions in LSP. Standpunkte der Fachsprachenforschung*. Tübingen: Narr. 79–90.
- Zauberga, F. 2005. Handling Terminology in Translation. In: Károly K., Fóris Á. (eds.) *New Trends in Translation Studies. In Honour of Kinga Klaudy*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 107–116.

11. Források

Szótárak

- Albisi Bakcsy J. 1944/1990. *Őnyelvű menedzser szótár*. Budapest: Novorg Kft. (1. kiadás: 1944. *Kereskedelmi szótár*. Budapest.).
- Bajnóczi B., Haavisto, K. 2004. *Angol–magyar, magyar–angol gazdasági szótár*. Szeged: Grimm Kiadó.
- Barile, G. 2001. (ed.) *L'enciclopedia dell'Economia*. Milano: Istituto Geografico De Agostini.
- Barile, G., Negri C. 2001. *Enciclopedia dell'Economia. Le Garzantine*. Milano: Garzanti.
- Bernáth Cs., Gyárfás E. 2004. *Német–magyar, magyar–német gazdasági szótár*. Szeged: Grimm Kiadó.
- Ciola, B., Coluccia, S., Maganzi Gioeni d'Angiò, F., Mayer, F. 2000. *Terminologisches Wörterbuch zum Gesellschaftsrecht*. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, Wien: Linde-Verlag, Bern: Verlag Stämpfli AG.
- Conte G., Boss H. 2003. *Wörterbuch der Rechts- und Wirtschaftssprache. Dizionario giuridico ed economico*. München: Verlag C.H. Beck OHG, Basel: Helbing & Lichtenhahn, Milano: Dott. A. Giuffrè Editore.
- De Mauro, T. (ed.) 1999. *Grande dizionario italiano dell'uso*. Torino: UTET.
- Dragaschnig, E., Hutterer-Pogány, I., Muráth F., Zserdin, M. 1998. *Wirtschaft, Sozialpolitik aktuell I-II*. Pécs: JPTE, Graz: KFU.
- Fata I. 2005. *Magyar–német német–magyar nyugdíjbiztosítási szótár. Ungarisch–Deutsches Deutsch–Ungarisches Fachwörterbuch zur Rentenversicherung*. Szeged: Grimm Kiadó.
- Herczeg Gy., Juhász Zs. 2000. *Olasz–magyar szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Hidasi L. 1993. *Olasz–magyar, magyar–olasz gazdasági zsebszótár*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Iker B. 2009. *Turisztikai szótár. Olasz–magyar, magyar–olasz*. Szeged: Grimm Kiadó.
- Józan G. 1991. *Bonyolítói szószerdet olasz–magyar, magyar–olasz*. Eger. Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft.

- Juhász Zs. 1997. *Magyar–olasz közgazdasági szótár*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Könyvkiadó.
- Juhász Zs. 1997. *Olasz–magyar közgazdasági szótár*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Könyvkiadó.
- Juhász Zs. 2002. *Tematikus szó- és kifejezésgyűjtemény az olasz gazdasági nyelvviszsgához*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont. Budapest: Aula Könyvkiadó.
- Koltay-Kastner J., Juhász Zs. 2000. *Magyar–olasz szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Pálfy M., Pálfy M., Mészáros L. 2005. *Francia–magyar, magyar–francia gazdasági szótár*. Grimm Kiadó, Szeged.
- Schäfer K. 2000. *Gazdasági szakkifejezések 11 nyelven: német, angol, francia, olasz, spanyol, portugál, holland, svéd, lengyel, cseh, magyar*. Budapest: Akkord Könyvkiadó.
- Sciacovelli, A. 1998. *Olasz–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez*. BDTF: Szombathely.
- Sulyok-Pap M. (szerk.) 1990. *Ötnyelvű pénzügyi értelmező szótár*. Budapest: Novotrade.
- Sulyok-Pap M. 1994. *Bank-kislexikon: magyar–német–angol–francia–olasz–spanyol*. (Ford.: Sulyok-Pap Márta). Budapest: Közgazdasági és Jogi könyvkiadó. (2., bővített kiadás).
- Tabacchi, C., Tortoriello D. 2003. *Glossario di economia*. Milano: Alpha Test.
- Vizi K. 2002. *Olasz–magyar, magyar–olasz szaknyelvi szótár*. Budapest: Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft.
- Zingarelli, N. 2007. *lo Zingarelli 2008. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

Elektronikus dokumentumok

Offline elektronikus segédeszközök:

- Koltay-Kastner J., Juhász Zs. 2000. *Magyar–olasz szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó. CD-ROM.

Herczeg Gy., Juhász Zs. 2000. *Olasz–magyar szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó. CD-ROM.

Magyar–olasz közgazdasági szótár. 1996. Szeged: Scriptum Kft. CD-ROM.

Olasz–magyar közgazdasági szótár. 1996. Szeged: Scriptum Kft. CD-ROM.

Angol–német–francia–olasz–magyar bank és tőzsdei szakkifejezések. 2006. Intelligens szótárprogram. MoBiDic 4. Budapest: Morphologic.

Online elektronikus segédesszközök:

<http://www.eohsterm.orgwww.erstebank.hu/hu/1004/886.html>. [a letöltés ideje: 2010. június 03.]

www.huterm.com [a letöltés ideje: 2009. február 18.]

<http://iate.europa.eu/> (<http://iate.europa.eu/iatediff/SearchByQuery.do>) [a letöltés ideje: 2009. március 20.]

www.mimi.hu (www.mimi.hu/gazdasag/index_gazdasag.html; <http://it.mimi.hu>) [a letöltés ideje: 2010. június 13.]

<http://www.nyi.bme.hu/index.php> [a letöltés ideje: 2010. január 08.]

www.proz.com [a letöltés ideje: 2010. június 10.]

<http://termit2.units.it/mod/index.php> [a letöltés ideje: 2009. február 06.]

<http://hu.wikipedia.org/wiki> [a letöltés ideje: 2008. január 08.]

<http://it.wikipedia.org/wiki> [a letöltés ideje: 2008. január 08.]

Egyéb források

Badó K., Juhász I. 2004. *Jogi ismeretek*. Budapest: Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskola.

Brémond, J., Gélédan, A. 2005. *Közgazdasági és társadalomtudományi kisenciklopédia*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Brencsán J., Benjamin K. 2006. *Orvosi szótár*. Budapest: Medicina Könyvkiadó.

Burkáné Szolnoki Á. 2006. *Gazdálkodási alapismeretek*. Budapest: Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskola.

Del Giudice, F. 2008. *Nuovo dizionario giuridico. Enciclopedia di base del diritto*. Napoli: Edizione Simone.

Pusztai F. (főszerk.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. [ÉKsz²] Akadémiai Kiadó, Budapest. (2., átdolgozott kiadás).

- Fábíán Zs. 2009. Neologizmusok és szótárak. In: Bárdosi V. (szerk.) *Quo vadis philologia temporum nostrorum? Korunk civilizációjának nyelvi képe*. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 105-120.
(olasz.elte.hu/files/fabian/cikkek/fabian_neologizmusok.doc). [a letöltés ideje: 2010. június 14.]
- Galimberti, F., Sabatini, R., Simone. G. L. (a cura di) 2007. *Come si legge Il Sole 24 ore. Per capire l'economia e la finanza*. Milano: Il Sole 24 ore.
- Infoterm 2005. Guidelines for terminology policies. In: *Formulating and implementing terminology policy in language communities*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001407/140765e.pdf>) [a letöltés ideje: 2008.01.18.]
- Karma Consulting Kft., Commercialisti Italiani in Ungheria. 2005. *Il Ponte* I. évfolyam, 7. szám, 58–59.
- Lamm V., Peschka V. (főszerk.) 1999. *Jogi lexikon*. Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
- Szucsákné Ónodi Á. (szerk.) 2006. *Kereskedelemszervezés és technológia III. (Fuvarozás, szállítmányozás)*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar.
- Zingarelli, N. 2007. *lo Zingarelli 2008*. Bologna: Zanichelli.

Szabványok

- ISO 860:2007 Terminology work – Harmonization of concepts and terms szabvány.
- ISO 12620:1999 Computer applications in terminology – Data categories.

Elektronikus források

- www.assicurazioni.it [a letöltés ideje: 2010. május 26.]
- www.bke.hu [a letöltés ideje: 2008. június 10.]
- www.bmalegal.ch [a letöltés ideje: 2010. május 24.]
- www.bramac.hu [a letöltés ideje: 2010. május 22.]
- www.budapestbank.hu/szolgaltatas/kisvallalat/doc-penzfogalmak.php [a letöltés ideje: 2010. június 03.]
- www.ca.camcom.it [a letöltés ideje: 2010. május 25.]
- www.confindustria.it [a letöltés ideje: 2010. május 23.]

<http://ec.europa.eu> [a letöltés ideje: 2010. május 26.]
www.ekvivalencia.hu [a letöltés ideje: 2010. május 28.]
www.erstebank.hu/hu/1004/886.htmlwww.fi.camcom.it [a letöltés ideje: 2010. május 30.]
www.iccwbo.org/incoterms [a letöltés ideje: 2010. május 26.]
www.ksh.hu
www.mgyosz.hu [a letöltés ideje: 2010. május 20.]
www.mi.camcom.it [a letöltés ideje: 2010. május 29.]
<http://occsz.e-cegjegyzek.hu> [a letöltés ideje: 2010. május 26.]
<http://orszaginfo.itdhungary.com> [a letöltés ideje: 2010. május 22.]
<http://portal.ksh.hu> [a letöltés ideje: 2008. május 13.; 2010. május 26.]
www.raiffeisen.hu/rai. [a letöltés ideje: 2010. június 10.]
www.rm.camcom.it [a letöltés ideje: 2010. május 26.]
www.spaziomutui.com [a letöltés ideje: 2010. május 26.]
www.teaorszamok.hu [a letöltés ideje: 2010. május 26.]
www.teknospedizioni.it [a letöltés ideje: 2010. május 26.]
www.uncem.net/categories/panoramaAmministrativo/2007/07/02.html [a letöltés ideje: 2010. május 24.]
www.vam.hu [a letöltés ideje: 2010. május 26.]

Jogszabályok

olaszországi:

Ptk. 2351; Ptk. 2391. §; Ptk. 2397. §.
 1966/1939. (XI.23.) sz. törvény 4. §.
 43/1973. (I.23.) sz. köztársasági elnöki rendelet.
 580/1993. (XII.29.) sz. törvény 8. §.
 581/1995. sz. köztársasági elnöki rendelet.
 1996/02/07-i 37. sz. Közlönyben közzétett miniszteri rendelet (www.mi.camcom.it).

magyarországi:

1995. évi XXVIII. törvény a nemzeti szabványosításról.
 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról (<http://net.jogtar.hu>).
 A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény.

A szakfordításról és tolmácsolásról szóló 24/1986. (VI.26.) MT rendelet.

12. Ábrák jegyzéke

1. ábra: A fogalmi jegyek összehasonlításának folyamata. 16. old.
2. ábra: A lexikográfiai definícióban a szinonimákkal történő meghatározás. 18. old.
3. ábra: A fogalom az adott doménen belüli behatárolása terminológia definícióval. 18. old.
4. ábra: A magyarországi vállalkozások típusainak terminológiai rendszere. 22. old.
5. ábra: Az olaszországi társasági formák rendszerének bemutatása (Ciola et al. 2000:45). 23. old.
6. ábra: Az egyszerű terminológiai adatbázis terminográfiai cédulájának sematikus rajza (Arntz et al. 2009:223). 47. old.
7. ábra: A szaknyelvek kategorizálása fordítási szempontok alapján (*Eine Prototypologie*) (Snell-Hornby 1994:17). 69. old.
8. ábra: A gazdasági szaknyelv *top down-bottom up* osztályozási szempontrendszere (Tamás, Fóris 2008b:87 nyomán). 83. old.
9. ábra: A *prestito* és *mutuo* szócikkei (MoBiDic 2006). 100. old.
10. ábra: Ekvivalenciaesetek (Felber 1984:153 cit. in Arntz 2001:104), (Arntz et al. 2009: 153). 151. old.
11. ábra: Ekvivalenciaesetek (Šarčević 1997:238f cit. in Arntz 2001:239). 152. old.
12. ábra: Az ekvivalenciaesetek és terminológiai harmonizációs szempontjai alapján kidolgozott csoportosítás. 170. old.
13. ábra: A *Handelsregister* szócikk egy részlete Conte/Boss (2003:282). 188. old.
14. ábra: *Gesellschaftskapital* terminusjavaslat megjelenítése Mayer (1998:57-58). 190. old.
15. ábra: Az *ufficio del registro delle imprese* szócikk (Ciola et al. 2000:19). 191. old.
16. ábra: A *registro delle cooperative* és *registro delle imprese* szócikkek (Ciola et al. 2000:13-14). 192. old.
17. ábra: Az *iscrizione al registro delle imprese* szócikk (Ciola et al. 2000:7). 193. old.
18. ábra: A *cégalapítás* és *cégmegszüntetés* domén fogalmi gráfja (Ciola et al. 2000:1). 194. old.
19. ábra: A magyarországi *cégbíróság* domén ábrázolása mint terminológiai rendszer. 199. old.
20. ábra: A olaszországi *registro delle imprese* domén ábrázolása mint terminológiai rendszer. 200. old.

21. ábra: A magyarországi cégjegyzék és az olaszországi numero di registrazione domén ábrázolása mint terminológiai rendszer. 201. old.

13. Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A fordítási és a gyakorlati terminológiai munka összehasonlítása (Sager 2001a nyomán). 50. old.
2. táblázat: A fordító és a terminológus tevékenységének összevetése. 52. old.
3. táblázat: A gazdasági performancia tipológiája (Ablonczyné 2006:65). 63. old.
4. táblázat: Jellegzetes műfajok a gazdasági kommunikációban (Ablonczyné 2006:66). 64. old.
5. táblázat: A rendszerváltást követően megjelent nyomtatott olasz–magyar gazdasági szakszótárak besorolása a nyelvek száma és az információátadás módja alapján. 92. old.
6. táblázat: A *cégekivonat* és *certificato ordinario* cégiratok tartalmának rövid összevetése. 183. old.
7. táblázat: A *Cégbíróság*, *cégjegyzék*, *cégbejegyzés* és *cégjegyzékszám* szótári ekvivalensei magyar–olasz nyelvírányban. 185. old.
8. táblázat: A *registro delle imprese*, *Ufficio del Registro delle Imprese*, *numero di iscrizione* szótári ekvivalensei olasz–magyar szótárakban. 186. old.
9. táblázat: *Cégekivonat* szótári ekvivalensei magyar–olasz nyelvírányban. 187. old.
10. táblázat: *Certificato di iscrizione* szótári ekvivalensei olasz–magyar nyelvírányban. 187. old.

14. Függelék

1. sz. melléklet: a *contratto di trasporto* (it.) terminus bibliográfiai cédulája a TERMit adatbázisban (121. old.).

[Cerca](#) | [Login](#) | [Registrazione](#) | [Contatti](#) | [Guida](#)

Ti trovi in: [Home](#) > [Cerca](#) > Dettaglio Source

Nome Source :: D'Alessio 2003

Subject :: law/diritto

Raccolta

Subfield :: Marine Insurance/Assicurazioni

Raccolta :: maritime

Autore

Raccolta :: Amministratore Amministratore

Descrizione

Raccolta :: - Autore: - Francesca Giannini

Descrizione

Source :: D'Alessio, W. (2003): Diritto dei Trasporti, Milano, Giuffrè.

[Indietro](#)

Mostra/nascondi lista Font utilizzati in questa pagina

Page's load time: 0.07 ms

2. számú melléklet: a *contratto di trasporto (it.)* terminus terminográfiai cédulája
 turizmus témakör alatt a TERMit adatbázisban (130. old.).

[Cerca](#) | [Login](#) | [Registrazione](#) | [Contatti](#) | [Guida](#)

Ti trovi in: [Home](#) > [Cerca](#) > Scheda del termine

Raccolta	Turismo – contratto di viaggio
Descrizione raccolta	- Autore: - Federica Benetti
Subject	economics/economia
Subfield	tourism/turismo
Data creazione:	1999-05-05
Data ult. modifica:	1999-05-05
it:	contratto di trasporto
Morphosyntax :	noun group, m.
Style Label :	official
Source :	<u>C.C.</u> : art. 1678
Lexica :	Attestato in <u>Galgano 1996</u> , <u>Del Giudice 1998</u> , <u>Pajardi 1990</u>
Definition :	Contratto con il quale una parte si obbliga, dietro corrispettivo, a trasferire persone o cose da un luogo all'altro.
Source :	cfr. <u>C.C.</u> : art. 1678
Concept field :	<u>trasporti</u>
Related words :	<u>contratto di albergo</u>
Type of relation :	coord.
Related words :	<u>impresa di trasporto turistico</u>
Type of relation :	general
Equivalence 1:	Tra il termine tedesco e quello italiano esiste piena identità concettuale.
Equivalence 2:	Tra il termine inglese e quello italiano esiste piena identità concettuale.
de:	Beförderungsvertrag
Morphosyntax :	m.
Style Label :	official
Source :	<u>BGB</u> : § 631
Lexica :	Belegt in <u>Schroeder 1991</u> , <u>Creifelds 1992</u>
Definition :	Vertrag, der den Verkehrsträger zur ordnungsgemäßen <u>Beförderung</u> ans Ziel und den Fahrgast zur Entrichtung des Beförderungsentgelts verpflichtet.

Source : vgl. [Schroeder 1991](#): 27
 Context : Bei einer Beförderungsleistung durch Bahn, Fluggesellschaft, Schifffahrtslinie oder Bus ist ein Beförderungsvertrag anzunehmen.
 Source : [Frühlich 1995](#): 9
 Concept field : [Verkehrswesen](#)
 Related words : [Beherbergungsvertrag](#)
 Type of relation : coord.
 Related words : [Reiseverkehrsbetrieb](#)
 Type of relation : general

en: contract of carriage

Morphosyntax : noun group
 Source : [OLP 1994](#): 54
 Lexica : Found in [Stadtfeld 1992](#)
 Definition : Type of contract obliging carriers to transport persons or goods from one place to another.
 Source : Benetti 2000
 Concept field : [transport](#)
 Related words : [accomodation contract](#)
 Type of relation : coord.
 Related words : [tourism transport firm](#)
 Type of relation : general
 Lexica : Found in [Stadtfeld 1992](#)
 Definition : Type of contract obliging carriers to transport persons or goods from one place to another.
 Source : Benetti 2000
 Concept field : [transport](#)
 Related words : [accomodation contract](#)
 Type of relation : coord.
 Related words : [tourism transport firm](#)

Immagini e allegati

Mostra/nascondi lista Font utilizzati in questa pagina

Page's load time: 0.14 ms

3. számú melléklet: a *contratto di trasporto* (it.) terminus terminográfiai cédulája
tengeri biztosítás témakör alatt a TERMit adatbázisban (130. old.).

[Cerca](#) | [Login](#) | [Registrazione](#) | [Contatti](#) | [Guida](#)

Ti trovi in: [Home](#) > [Cerca](#) > Scheda del termine

Raccolta	Assicurazioni marittime
Descrizione raccolta	- Autore: - Francesca Giannini
Subject	law/diritto
Subfield	Marine Insurance/Assicurazioni marittime
Data creazione:	2005-10-30
Data ult. modifica:	2005-10-30
it:	
contratto di trasporto	
Morphosyntax :	noun group, m.
Style Label :	official
Source :	<u>Cod. Nav. 2000</u> : art. 420
Definition :	Contratto nel quale un soggetto (<u>vettore</u>) si obbliga nei confronti di altro soggetto (mittente) a trasferire persone o cose da un luogo ad un altro, mediante una propria organizzazione di mezzi, assumendo su di sé il rischio del trasporto e la direzione tecnica senza alcuna ingerenza del mittente o del trasportato.
Source :	cfr. <u>D'Alessio 2003</u> : 228
Context :	Il contratto di trasporto di cose deve essere provato per iscritto, tranne che il trasporto debba effettuarsi su navi minori, di stazza lorda non superiore alle dieci tonnellate, se a propulsione meccanica, o alle venticinque, in ogni altro caso.
Source :	<u>Cod. Nav. 2000</u> : art. 420
Concept field :	interessi assicurabili
Related words :	<u>contratto di noleggio</u>
Type of relation :	coord.
Related words :	<u>vettore</u> , <u>polizza di carico</u>
Type of relation :	general
Equivalence :	Tra i termini 'contratto di trasporto' e 'contract of affreightment' esiste piena identità concettuale nell'ambito di indagine.
en:	
contract of affreightment	
Morphosyntax :	noun group

Usage label :	main term
Source :	<u>Brown 1985</u> : 231
Definition :	A contract for the carriage of goods by sea (the consideration being called <u>freight</u> and the <u>carrier</u> the freighter). It can be either a <u>charterparty</u> or a contract whose terms are set out in the <u>bill of lading</u> .
Source :	<u>Oxford 2003</u> : 19
Context :	A contract of affreightment includes any form of agreement between a carrier and a shipper in relation to the carriage of goods. In respect of marine transit the contract normally takes the form of a bill of lading or a charterparty, with, in the latter case, bills of lading issued by the charterer in some circumstances.
Source :	<u>Brown 1985</u> : 231
Concept field :	insurable interest
Related words :	<u>charterparty</u>
Type of relation :	coord.
Related words :	<u>carrier</u> , <u>bill of lading</u>
Type of relation :	general
en:	contract of carriage
Morphosyntax :	noun group
Source :	<u>Brown 1985</u> : 129
Context :	Let us consider a situation where the carrying <u>vessel</u> is involved in a <u>collision</u> . She manages to reach a port of refuge, but it is impossible for her to complete the <u>voyage</u> without substantial repairs. The operator of the <u>ship</u> decides to exercise an option granted to him under the contract of carriage; whereby he discharges the cargo and terminates the contract of carriage. Irrespective of any rights the cargo owner might have against the carrier, the <u>assured</u> must decide what to do about the goods.
Source :	<u>Brown 1985</u> : 129

Immagini e allegati

Mostra/nascondi lista Font utilizzati in questa pagina

Page's load time: 0.13 ms

4. sz. melléklet: a terminusok listája domén szerint az EOHS Term tudásbázisban olasz nyelven (138. old.).

EOHS Term

Elenco Termini Per Dominio

Elenco dei termini italiani presenti nel database, raggruppati in base al sottodominio di appartenenza

[Home Page](#)

[Chi siamo](#)

[Il Progetto](#)

[Ricerca linguistica](#)

[Elenco Completo](#)

[Elenco Per Dominio](#)

[Glossario Multilingue](#)

[Ricerca Semplice](#)

[Ricerca Avanzata](#)

[Terminologia delle Schede](#)

[Sistema Concettuale](#)

[Biblioteca delle fonti](#)

[Area Amministrazione](#)

[Contatti](#)

Sicurezza e salute sul lavoro

Documenti/certificazioni

--[Attestato di certificazione CE](#)

--[Cartella sanitaria e di rischio](#)

--[Dichiarazione CE di](#)

[conformità](#)

--[Documento di valutazione](#)

[dei rischi](#)

--[Esame per la certificazione](#)

[CE](#)

--[Fascicolo con le caratteristiche del cantiere](#)

--[Marcatura CE](#)

--[Marchio CE](#)

--[Piano di lavoro](#)

--[Piano di sicurezza e di](#)

[coordinamento](#)

--[Piano di sicurezza e di salute](#)

--[Piano operativo di sicurezza](#)

--[Registro di esposizione](#)

--[Registro infortuni](#)

--[Scheda dati di sicurezza](#)

5. sz. melléklet: a terminusok listája domén szerint az EOHS Term tudásbázisban német nyelven (138. old.).

EOHS Term

Elenco Termini Per Dominio

Elenco dei termini italiani presenti nel database, raggruppati in base al sottodominio di appartenenza

[Home Page](#)

[Chi siamo](#)

[Il Progetto](#)

[Ricerca linguistica](#)

[Elenco Completo](#)

[Elenco Per Dominio](#)

[Glossario Multilingue](#)

[Ricerca Semplice](#)

[Ricerca Avanzata](#)

[Terminologia delle Schede](#)

[Sistema Concettuale](#)

[Biblioteca delle fonti](#)

[Area Amministrazione](#)

[Contatti](#)

☒ -Arbeitsschutz und Arbeitssicherheit

☒ -Arbeitsstätten und Arbeitsmittel

☒ -Berufsbilder und betriebliche Organe

☒ -Krankheiten/Unfälle

☒ -Risikofaktoren

☒ -Schutzmaßnahmen

☒ -Unterlagen/Zertifizierungen

--CE-Kennzeichnung

--Dokumentation zur Gefährdungsbeurteilung

--EC-Zeichen

--EG-Baumusterbescheinigung

--EG-Baumusterprüfung

--EG-Konformitätserklärung

--EG-Zeichen

--Sicherheits- und

Gesundheitsschutzplan

--Sicherheitsdatenblatt

--SiGePlan

--Unfallanzeige

--Unterlage für spätere

Arbeiten

--Vorsorgekartei

6. sz. melléklet: a többnyelvű glosszárium az EOHS Term tudásbázisban (138. old.).

Glossario Multilingue

Oltre a visualizzare tutti i termini contenuti nel database, il glossario facilita l'identificazione delle equivalenze tra i vari sistemi giuridici. I termini sono visualizzati in ordine alfabetico relativamente alla lingua prescelta.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Italiano

Inglese

Francese

Tedesco

D

Danno	Harm	Dommage	Schaden
Datore di lavoro	Employer	Employeur	Arbeitgeber
Densità di potenza elettromagnetica	Electromagnetic power density		
Detrimento sanitario	Health detriment		
Dichiarazione CE di conformità	EC declaration of conformity	Déclaration CE de conformité	EG-Konformitätserklärung
Dispositivi di protezione individuale	Personal protective equipment	Equipements de protection individuelle	Persönliche Schutzausrüstungen
Dispositivo anticaduta di tipo guidato su una linea di ancoraggio flessibile	Guided type fall arrester including a flexible anchor line	Antichute mobile incluant un support d'assurage flexible	Mitlaufendes Auffanggerät einschließlich beweglicher Führung
Dispositivo anticaduta di tipo guidato su una linea di ancoraggio rigida	Guided type fall arrester including a rigid anchor line	Antichute mobile incluant un support d'assurage rigide	Steigschutzeinrichtung mit fester Führung
Dispositivo anticaduta di tipo retrattile	Self-retracting lifeline	Antichute à rappel automatique	Höhensicherungsgerät
Dispositivo di ancoraggio	Anchor device	Dispositif d'ancrage	Anschlageinrichtung
Dispositivo di protezione individuale contro le cadute dall'alto	Personal fall protection system	Equipement de protection individuelle contre les chutes de hauteur	Persönliche Schutzausrüstung gegen Absturz
Disturbi muscolo-scheletrici	Work-related musculoskeletal disorders	Troubles musculosquelettiques	Muskel-Skelett-Erkrankungen
Documento di valutazione dei rischi	Risk assessment	Document unique	Dokumentation zur Gefährdungsbeurteilung

E

7. sz. melléklet: a *dichiarazione di conformità terminus* (it.) terminográfiai cédulája az EOHS Term tudásbázisban (138. old.).

EOHS Term

Database terminologico

Sequendo i link presenti all'interno della scheda è possibile accedere ai testi legislativi di riferimento, ai diagrammi concettuali in cui appare il concetto, nonché ad altre schede del database terminologico correlate dal punto di vista concettuale o linguistico al concetto in esame.

[Home Page](#)

[Chi siamo](#)

[Il Progetto](#)

[Ricerca linguistica](#)

[Elenco Completo](#)

[Elenco Per Dominio](#)

[Glossario Multilingue](#)

[Ricerca Semplice](#)

[Ricerca Avanzata](#)

[Terminologia delle Schede](#)

[Sistema Concettuale](#)

[Biblioteca delle fonti](#)

[Area Amministrazione](#)

[Contatti](#)

Dichiarazione CE di conformità

Dominio: Sicurezza e salute sul lavoro => [Documenti/certificazioni](#)

Indicativo grammaticale: Sintagma nominale

Note grammaticali: Femminile singolare

Definizione:

Procedura mediante la quale il fabbricante o il suo mandatario stabilito nella Comunità dichiara che la [macchina](#), il [componente di sicurezza](#) o il [dispositivo di protezione individuale](#) messo in commercio rispetta tutti i requisiti essenziali di sicurezza e sanitari che lo concernono.

La firma della dichiarazione CE di conformità autorizza il fabbricante o il suo mandatario stabilito nella Comunità ad apporre sul prodotto in questione la [marcatura CE](#).

Contenuto della dichiarazione La dichiarazione CE di conformità deve contenere i seguenti elementi:

- 1) nome ed indirizzo del fabbricante o del suo mandatario stabilito nella comunità;
- 2) descrizione del prodotto;
- 3) tutte le disposizioni pertinenti alle quali il prodotto è conforme;
- 4) eventualmente, nome ed indirizzo dell'organismo notificato e il numero dell'attestato di certificazione CE;
- 5) eventualmente nome e indirizzo dell'organismo notificato cui è stato trasmesso il fascicolo;
- 6) eventualmente nome e indirizzo dell'organismo notificato che ha effettuato la verifica;
- 7) eventualmente il riferimento alle norme armonizzate;
- 8) eventualmente norme e specifiche tecniche nazionali applicate;
- 9) identificazione del firmatario che ha la delega del fabbricante o del suo mandatario stabilito nella Comunità.

Fonte definizione: [Allegato V, D.Lgs. 459/96](#)

Legislazione europea: [Direttive 89/686/CEE, 89/392/CEE](#)

Legislazione italiana: [D.P.R. 459/96, D.Lgs. 475/92](#)

Varianti: [Dichiarazione di conformità CE](#)

Termini correlati: [Marcatura CE](#)

Diagramma concettuale: [5.1 Marcatura CE](#)

En: [EC declaration of conformity](#)

Fr: [Déclaration CE de conformité](#)

De: [EG-Konformitätserklärung](#)

8. sz. melléklet: az *EG-Konformitätserklärung* (de.) terminográfiai cédulája az EOHS Term tudásbázisban (138. old.).

Database terminologico

Seguendo i link presenti all'interno della scheda è possibile accedere ai testi legislativi di riferimento, ai diagrammi concettuali in cui appare il concetto, nonché ad altre schede del database terminologico correlate dal punto di vista concettuale o linguistico al concetto in esame.

[Home Page](#)

[Chi siamo](#)

[Il Progetto](#)

[Ricerca linguistica](#)

[Elenco Completo](#)

[Elenco Per Dominio](#)

[Glossario Multilingue](#)

[Ricerca Semplice](#)

[Ricerca Avanzata](#)

[Terminologia delle Schede](#)

[Sistema Concettuale](#)

[Biblioteca delle fonti](#)

[Area Amministrazione](#)

[Contatti](#)

EG-Konformitätserklärung

Bereich: Arbeitsschutz und Arbeitssicherheit => [Unterlagen/Zertifizierungen](#)

Grammatikalische Kategorie: Substantiv

Grammatikalische Anmerkungen: weiblich singular

Definition: Erklärung, mit der der Hersteller oder sein in der Gemeinschaft niedergelassener Bevollmächtigter erklären, dass das in Verkehr gebrachte Produkt ([PSA](#), [Maschinen](#) bzw. [Sicherheitsteilen](#)) allen einschlägigen Sicherheits- und Gesundheitsanforderungen entspricht.

Quelle Definition: HVBG <http://www.hvbq.de/d/bgp/prod/eq/index.html>

Europäische Gesetzgebung: Richtlinien 89/686/EWG, 89/392/EWG

Deutsche Gesetzgebung: Achte Verordnung zum Gerätesicherheitsgesetz (Verordnung über das Inverkehrbringen von persönlichen Schutzausrüstungen - 8. GSGV) vom 20.02.1997; Neunte Verordnung zum Gerätesicherheitsgesetz Maschinenverordnung vom 12.05.1993

Verbundene Termini: [CE-Kennzeichnung](#)

Begriffsplan: 5.1 CE Kennzeichnung

It: = [Dichiarazione CE di conformità](#)

En: = [EC declaration of Conformity](#)

Fr: = [Déclaration CE de conformité](#)

EOHS Term

Sistema Concettuale: Diagramma principale

I diagrammi concettuali sono sistemi grafici mediante i quali è possibile visualizzare la posizione e la valenza dei concetti all'interno dei sistemi giuridici analizzati, nonché le relazioni concettuali che intercorrono tra di essi. Il diagramma riportato di seguito fornisce una panoramica dell'intera organizzazione concettuale del dominio. Il dominio principale (Sicurezza e Salute sul lavoro) si ramifica nei vari sottodomini, utilizzati come criteri di suddivisione tematica per gli alberi concettuali. Ciascun diagramma prende il nome dal concetto principale in base al quale è stata sviluppata l'intera area concettuale.

Maggiori informazioni sui principi teorici e sulla metodologia di realizzazione dei diagrammi concettuali sono disponibili nell'area [Il Progetto](#).

[Home Page](#)

[Chi siamo](#)

[Il Progetto](#)

[Ricerca linguistica](#)

[Sistema Concettuale](#)

[Biblioteca delle fonti](#)

[Area Amministrazione](#)

[Contatti](#)

[Italiano](#)

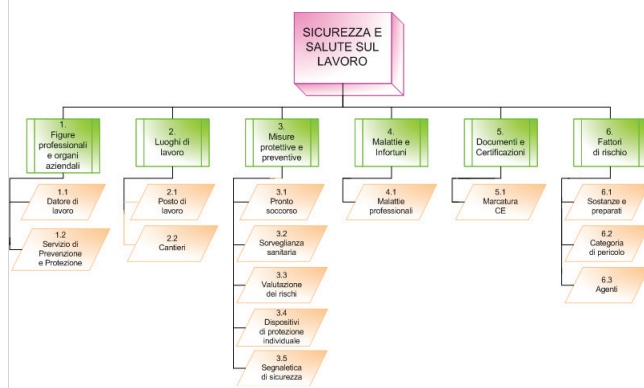
[Inglese](#)

[Francese](#)

[Tedesco](#)

10. sz. melléklet: az EOHS Term egyik aldoménjének fogalmi rendszere olasz nyelven (138. old.).

EOHS Term

Sistema Concettuale: Diagramma 5.1

A partire da ciascun diagramma concettuale è possibile accedere alle relative schede facendo clic sulle caselle attive.
Le bandiere di ciascun stato consentono di navigare da un albero concettuale ai diagrammi equivalenti negli altri sistemi giuridici.
Le frecce in alto a destra consentono di sfogliare i diagrammi concettuali di ogni singolo ordinamento, accedere all'ultimo grafico disponibile o tornare al grafico principale di riepilogo.
Le icone accanto ad alcuni termini permettono di accedere a un diagramma semanticamente correlato al grafico visualizzato.

[Home Page](#)

[Chi siamo](#)

[Il Progetto](#)

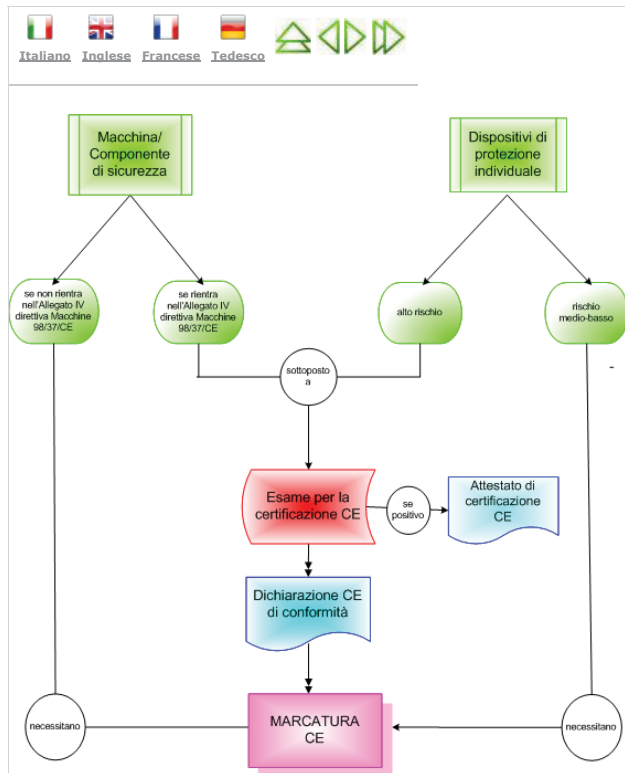
[Ricerca linguistica](#)

[Sistema Concettuale](#)

[Biblioteca delle fonti](#)

[Area Amministrazione](#)

[Contatti](#)

EOHS Term

Sistema Concettuale: Diagramma 5.1

A partire da ciascun diagramma concettuale è possibile accedere alle relative schede facendo clic sulle caselle attive.
Le bandiere di ciascun stato consentono di navigare da un albero concettuale ai diagrammi equivalenti negli altri sistemi giuridici.
Le frecce in alto a destra consentono di sfogliare i diagrammi concettuali di ogni singolo ordinamento, accedere all'ultimo grafico disponibile o tornare al grafico principale di riepilogo.
Le icone accanto ad alcuni termini permettono di accedere a un diagramma semanticamente correlato al grafico visualizzato.

[Home Page](#)

[Chi siamo](#)

[Il Progetto](#)

[Ricerca linguistica](#)

[Sistema Concettuale](#)

[Biblioteca delle fonti](#)

[Area Amministrazione](#)

[Contatti](#)

Italiano

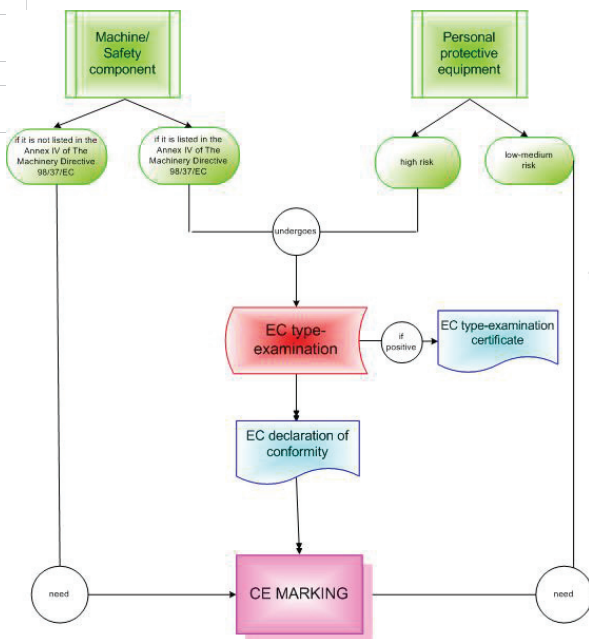
Inglese

Francese

Tedesco

12. sz. melléklet: a konkordancia-program találati listája a *dichiarazione* (it.) terminusra az EOHS Term tudásbázisban (138. old.).

EOHS Term

Concordancer

[Home Page](#)

[Chi siamo](#)

[Il Progetto](#)

[Ricerca linguistica](#)

[Sistema Concettuale](#)

[Biblioteca delle fonti](#)

[Testi disponibili](#)

[Concordanze - Semplice](#)

[Concordanze - Avanzata](#)

[Area Amministrazione](#)

[Contatti](#)

Stringa cercata: dichiarazione

Risultati: 85

amministrazione di vigilanza. 3. I DPI di qualsiasi categoria sono oggetto della	dichiarazione	di conformità CE di cui all'art. 11. 4. I DPI di terza categoria sono soggetti	
territorio comunitario, prima di iniziare la commercializzazione, effettua una	dichiarazione	di conformità' CE da allegare alla documentazione tecnica del modello, secondo le	
dispositivi circolano senza essere stati legittimamente muniti della marcatura CE o della	dichiarazione	di conformità' o ne sono privi, o risultano difformi dai dispositivi sottoposti	
10 ed al costruttore di DPI di qualsiasi categoria che omette di effettuare la	dichiarazione	di cui all'art. 11 o di apporre la marcatura CE di cui all'art. 12. 4. Fatto salvo	
Repubblica 17 maggio 1988, n. 175, e successive modifiche, soggette all'obbligo di	dichiarazione	o notifica ai sensi degli articoli 4 e 6 del decreto stesso, alle centrali termoelettriche	
Repubblica 17 maggio 1988, n. 175 e successive modifiche, soggette all'obbligo di	dichiarazione	o notifica, ai sensi degli articoli 4 e 6 del decreto stesso; b) nelle centrali	
protezione interno ovvero esterno all'azienda. Tale comunicazione è corredata da una	dichiarazione	nella quale si attesti con riferimento alle persone designate: a) i compiti svolti	
lavoro e trasmettere all'organo di vigilanza competente per territorio: a) una	dichiarazione	attestante la capacità di svolgimento dei compiti di prevenzione e protezione dai	
capacità di svolgimento dei compiti di prevenzione e protezione dai rischi; b) una	dichiarazione	attestante gli adempimenti di cui all'art. 4, commi 1, 2, 3 e 11 ; c) una relazione	
camera di commercio, industria e artigianato; b) chiede alle	dichiarazione	dell'organico medio annuo, distinto per qualifica, nonché'	

	imprese esecutrici una	una dichiarazione relativa
	una dichiarazione dell'organico medio annuo, distinto per qualifica, nonché una dichiarazione	relativa al contratto collettivo stipulato dalle organizzazioni sindacali comparativamente

13. sz. melléklet: a konkordanciaprogram találati listája az *EC declaration of conformity* (en.) terminusra az EOHS Term tudásbázisban (138. old.).

Search string: EC declaration of conformity			
Results: 5			
under Schedule 3 and in addition in the case of - (a) simple PPE, the	EC declaration of conformity	procedure described in Schedule 9; (b) the series production of complex	
described in Schedule 9; (b) the series production of complex PPE, the	EC declaration of conformity	procedure described in Schedule 9, the EC type-examination procedure described in	
nbsp;(c) the series production of PPE other than simple PPE or complex PPE, the	EC declaration of conformity	procedure described in Schedule 9 and EC type-examination procedure described in	
[15]	EC DECLARATION OF CONFORMITY	The manufacturer or his authorised representative established in the Community	
by Article 13 to each PPE.	EC declaration of conformity	is the procedure whereby the manufacturer or his authorised representative established	

14. sz. melléklet: találatok a *dichiarazione* (it.) terminusra a források könyvtárában, azaz a jogszabályok gyűjteményében az EOHS Term tudásbázisban (138. old.).

Decreto Legislativo del Governo n° 475 del 04/12/1992 Preambolo Art. 1. Campo di applicazione e definizione Art. 2. Norme armonizzate e norme nazionali Art. 3. Requisiti essenziali di sicurezza Art. 4. Categorie di DPI Art. 5. Procedure di certificazione CE Art. 6. Organismi di controllo Art. 7. Attestato di certificazione CE Art. 8. Sistemi di controllo della produzione di DPI di terza categoria Art. 9. Controllo del prodotto finito Art. 10. Controllo del sistema di qualità Art. 11. Dichiarazione di conformità CE Art. 12. Marcatura CE Art. 12 bis. Disposizioni comuni per la marcatura CE Art. 13. Compiti di vigilanza delle amministrazioni dello Stato Art. 14. Sanzioni e disposizioni penali Art. 14 bis. Adeguamento degli allegati alle norme comunitarie Art. 15. Norme finali e transitorie ALLEGATO I - Elenco esaustivo delle categorie di DPI che non rientrano nel campo di applicazione della presente direttiva ALLEGATO II - Requisiti essenziali di salute e di sicurezza ALLEGATO III - Documentazione tecnica del fabbricante ALLEGATO IV - Marcatura CE di conformità e iscrizioni ALLEGATO V - Requisiti minimi che gli Stati membri devono prendere in considerazione per la designazione degli organismi autorizzati ALLEGATO VI - Modello della dichiarazione di conformità	
Preambolo	SOMMARIO Art. 1. Campo di applicazione e definizione. - Art. 2. Norme armonizzate e norme nazionali. - Art. 3. Requisiti essenziali di sicurezza. - Art. 4. Categorie di DPI. - Art. 5. Procedure di certificazione CE. - Art. 6. Organismi di controllo. - Art. 7. Attestato di certificazione CE. - Art. 8. Sistemi di controllo della produzione di DPI di terza categoria. - Art. 9. Controllo del prodotto finito. - Art. 10. Controllo del sistema di qualità. - Art. 11. Dichiarazione di conformità CE. - Art. 12. Marcatura CE. - Art. 12 bis. Disposizioni comuni per la marcatura CE. - Art. 13. Compiti di vigilanza delle amministrazioni dello Stato. - Art. 14. Sanzioni e disposizioni penali. - Art. 14 bis. Adeguamento degli allegati alle norme comunitarie. - Art. 15. Norme finali e transitorie. - ALLEGATO I - Elenco esaustivo delle categorie di DPI che non rientrano nel campo di applicazione della presente direttiva ALLEGATO II - Requisiti essenziali di salute e di sicurezza ALLEGATO III - Documentazione tecnica del fabbricante ALLEGATO IV - Marcatura CE di conformità e iscrizioni. ALLEGATO V - Requisiti minimi che gli Stati membri devono prendere in considerazione per la designazione degli organismi autorizzati ALLEGATO VI - Modello della dichiarazione di conformità NOTE [omissis] IL PRESIDENTE DELLA REPUBBLICA Visti gli articoli 76 e 87 della Costituzione; Visto l'articolo 42 della legge 19 febbraio 1992, n. 142, recante delega al Governo per l'attuazione della direttiva 89/686/CEE del Consiglio del 21 dicembre 1989, in materia di ravvicinamento delle legislazioni degli Stati membri relative ai dispositivi di protezione individuale ; Vista la deliberazione del Consiglio dei Ministri, adottata nella riunione del 4 dicembre 1992; Sulla proposta dei Ministri per il coordinamento delle politiche comunitarie e dell'industria, del commercio e dell'artigianato, di concerto con i Ministri degli affari esteri, di grazia e giustizia e del tesoro; Emana il seguente decreto legislativo:

**Art. 1. Campo di
applicazione e
definizione**

1. Le norme del presente decreto si applicano ai **dispositivi di protezione individuale**, nel seguito indicati con la sigla DPI.
 2. Agli effetti di cui al comma 1, si intendono per DPI i prodotti che hanno la funzione di salvaguardare la persona che li indossa o comunque li porti con sé da rischi per la salute e la sicurezza.
 3. Sono anche considerati DPI:
 - a) l'insieme costituito da prodotti diversi, collegati ad opera del costruttore, destinato a tutelare la persona da uno o più rischi simultanei;
 - b) un DPI collegato, anche se separabile, ad un prodotto non specificamente destinato alla protezione della persona che lo indossa o lo porti con sé;
 - c) i componenti intercambiabili di un DPI, utilizzabili esclusivamente quali parti di quest'ultimo e indispensabili per il suo corretto funzionamento;
 - d) i sistemi di collegamento di un DPI ad un dispositivo esterno, commercializzati contemporaneamente al DPI, anche se non destinati ad essere utilizzati per l'intero periodo di esposizione a **rischio**.
 4. Sono esclusi dal campo di applicazione del presente decreto i DPI riportati nell'allegato I.
-

15. sz. melléklet: A *trasporto multimodale* terminus terminográfiai cédulája a TERMit terminológiai adatbázisban (143. old.).

| [Cerca](#) | [Login](#) | [Registrazione](#) | [Contatti](#) | [Guida](#) |

Ti trovi in: [Home](#) > [Cerca](#) > Scheda del termine

Raccolta	Trasporto multimodale
Descrizione raccolta	- Autore: - Tiziana Zamai; mod.: Dóra Tamás
Subject	commerce, communications, transport/commercio, comunicazioni, trasporti
Subfield	multimodal transport/trasporto multimodale
Data creazione:	2005-05-05
Data ult. modifica:	2009-04-15

it: **trasporto multimodale**

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	main term
Source :	Confetra 88/2 2000 : 1
Definition :	Trasferimento di una merce che utilizza almeno due modi di trasporto diversi.
Source :	FLC n.9 1999 : 93
Context :	Con i containers , ma anche con i semirimorchi, le casse mobili, ecc. (che possiamo classificare tra i mezzi secondari di trasporto per distinguerli dall' autocarro , dal vagone o dalla nave che sono mezzi primari) si dà pratica attuazione al trasporto multimodale.
Source :	Confetra 88/2 2000 : 1
Concept field :	concetti generali
Related words :	trasporto
Type of relation :	super.

Related words :	trasporto monomodale
Type of relation :	ant.
Related words :	trasporto intermodale , trasporto combinato
Type of relation :	sub.
Synonyms :	Il sinonimo “trasporto plurimodale” è più raro.
Equivalence :	Tra i termini “trasporto multimodale” e “multimodaler Verkehr” esiste piena identità concettuale.

it: trasporto plurimodale

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	common
Source :	Dalla Chiara/Marigo/Benzo 2002 : 245
Context :	Se invece si utilizzano in sequenza più modi di trasporto, il trasporto si definisce plurimodale o multimodale.
Source :	Dalla Chiara/Marigo/Benzo 2002 : 245

de: multimodaler Verkehr

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	main term
Source :	TTS Austria 2002 : 10
Grammar :	Das Adjektiv “multimodal” wird manchmal großgeschrieben (“Multimodaler Verkehr”).
Definition :	Transport von Gütern mit zwei oder mehreren verschiedenen Verkehrsträgern .
Source :	UN/ECE/ECMT/EC 2001 : 16
Context :	Stauzeiten können durch ein professionelles “Störungsmanagement” um drei Prozent verringert werden. Auf der Schiene lässt sich die Kapazität mit Hilfe der Telematik um bis zu 20 Prozent erhöhen. Auch der multimodale Verkehr wird vom verstärkten Telematikeinsatz profitieren.
Source :	TTS Austria 2002 : 10
Concept field :	allgemeine Begriffe
Related words :	Transport
Type of relation :	super.
Related words :	unimodaler Verkehr
Type of relation :	ant.
Related words :	intermodaler Verkehr , kombinierter Verkehr
Type of relation :	sub.
Synonyms :	Das Synonym „multimodaler Transport” kommt seltener vor.

de: multimodaler Transport

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	common
Source :	Witthöft 2004 : 234
Context :	Weltweite Multimodale Transporte, bei denen unter Ausnutzung der jeweiligen Vorteile der einzelnen Verkehrsträger die Güter in einem einzigen Ladegeräß von Haus zu Haus gebracht werden, sind heute ein Muss.
Source :	Witthöft 2004 : 234

hu: kombinált fuvarozás

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	main term
Source :	Szucsákné 2006 : 173
Definition :	A kombinált fuvarozás olyan fuvarozási mód, amelynek keretében a rakodási egységek (például konténer) továbbítása két (vagy több) fuvarozási ág fuvarszközeinek igénybevételével valósul meg.
Source :	Szucsákné 2006 : 173
Context :	A kombinált fuvarozás kialakulását a világkereskedelem fejlődése, a rakodásgépesítés és az egységgrakományok, különösen a konténerek előtérbe kerülése segítette.
Source :	Szucsákné 2006 : 173
Concept field :	általános/főlérendelt fogalom
Related words :	fuvarozás
Type of relation :	super.
Related words :	Hagyományos fuvarozási módok
Type of relation :	ant./ellentét
Related words :	multimodális fuvarozás, háztól házig forgalom
Synonyms :	A “multimodális fuvarozás” szinonima használata ritkább.
Equivalence :	A “trasporto multimodale”, a “multimodaler Verkehr” és a „kombinált fuvarozás” között teljes fogalmi azonosság áll fenn.

Immagini e allegati

16. sz. melléklet: A *trasporto multimodale* terminus bibliográfiai cédulája a TERMit terminológiai adatbázisban (143. old.).

Scuola Superiore di Lingue Moderne
per Interpreti e Traduttori

[Cerca](#) | [Login](#) | [Registrazione](#) | [Contatti](#) | [Guida](#)

Ti trovi in: [Home](#) ▸ [Cerca](#) ▸ Dettaglio Source

Nome Source :: Confetra 88/2 2000

Subject Raccolta :: commerce, communications,
transport/commercio, comunicazioni, trasporti

Subfield Raccolta :: multimodal transport/trasporto multimodale

Autore Raccolta :: Amministratore Amministratore

Descrizione Raccolta :: - Autore: - Tiziana Zamai

Descrizione Source :: Confetra (2000), L'operatore in trasporto
multimodale (MTO) e l'operatore logistico (LO),
Quaderno n. 88/2,
<http://www.confetra.it/it/centrostudi/quaderni.htm>
(consultato il 24/06/2005)

[Indietro](#)

[Mostra/nascondi lista Font utilizzati in questa pagina](#)

17. és 18. sz. melléklet: A Proz.com honlapon a terminológiai fórum alatti bejegyzések az *ufficio del registro delle imprese* (it.) terminus alatt (195.old.).

Translation term sea... x

www.proz.com/?sp=ksearch

ANSA.it EU Google MRI Kossuth Rá. MTI-hirszöveg... Panorama Edit... TGI - HomePage UniCredit Bank...

Az oldali nyelve angol Kivánja lefordítani? Fordítás Nem

Sign up Login Proz.com basics Home Examined jobs & directories Member activities Education Tools About Ideas

Beállítások x

Search Proz.com

English

Proz.com term search

Search millions of translated terms and phrases

Didn't find what you were looking for? Ask a KudoZ question

Have a Proz.com account? (Log in now or create a new account)

Search Proz.com for a term or short phrase

registro delle imprese

Italian German

Search reverse language pair

Search ☐ Match entire phrase ☒ Match whole words only

Advanced options

KOS: 124 KudoZ archive: 199 Glossaries: 214 Glosspost: 0 GBK: 0 Wikiglossary: 98 Total results

KudoZ open glossary results (124)

Field	Term	Translation
Law (General) (Law/Finance)	Ufficio registro delle imprese	Handelsregisteramt
Financial Markets - Finance (Bank/Finance)	informativa finanziaria delle imprese	Finanzinformationen der Unternehmen
Law (General) (Law/Finance)	regolamento TI, Servizio generale della impugnazione Tribunale della libertà	Hauptregister der Anordnungen beim Haftpflicht
Certificates, Diplomas, Licenses, CVs (Law/Finance)	diploma in economia e amministrazione delle imprese	Diplom in Wirtschaft und Betriebsführung
Tech (Engineering)	energia della marea	Gezeitenenergie, Stromungsenergie
Law (Finance)	T.U.L.P.S. - coordinatore del Testo Unico delle leggi di pubblico soccorso	Elisabeth Glysiel
Law (Finance)	predposizione delle rendicontazioni amministrative finali	Vorbereitung der Rechenschaftsberichte von Unternehmen
Law (Finance)	registro società	Handelsregister; Gesellschaftsregister

1 2 3 Next Last

261

19. sz. melléklet: Találati lista a *registro delle imprese* (it.) terminusra a TERMitben.
(196. old.).

[Cerca](#) | [Login](#) | [Registrati](#) | [Contatti](#) | [Guida](#) |

Ti trovi in: [Home](#) ► [Cerca](#) ► Risultati ricerca

TERMINI TROVATI : 7

[registro delle imprese](#)

[Handelsregister](#)

[registro del commercio](#)

[ufficio del registro delle imprese](#)

[Registergericht](#)

[ufficio del registro](#)

[tribunale del registro](#)

Vai alla pagina:

1

Vai

20. sz. melléklet: *A registro delle imprese* terminus terminográfiai cédulája a TERMit terminológiai adatbázisban. (196. old.).

[Mostra/nascondi Lista Fonts utilizzati in questa pagina](#)

Page's load time: 1.20 ms

| [Cerca](#) | [Login](#) | [Registrati](#) | [Contatti](#) | [Guida](#) |

Ti trovi in: [Home](#) ▸ [Cerca](#) ▸ Scheda del termine

Glossario

Descrizione	La fusione societaria
Glossario	- Autore: - Stefania Coluccia
Subject	law/diritto
Subfield	transformations/trasformazioni
Data Creazione:	1996-05-05
Data Ult.Modifica:	1996-05-05

it: **registro delle imprese**

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	main term
Source :	cod. civ. :art. 2188
Lexica :	Il termine risulta attestato in Garz 1993 . Pubblico registro, tenuto a cura di un apposito ufficio, sotto la vigilanza di un giudice a ciò delegato dal presidente di ciascun Tribunale. Il registro delle imprese è stato effettivamente istituito con l'art. 8 della L. 580/93 sul riordinamento delle Camere di
Definition :	

	<p>commercio. Con l'entrata in vigore della nuova normativa alla tenuta del registro è preposto un ufficio (Ufficio del registro) istituito presso ogni Camera di commercio, sotto la vigilanza di un giudice delegato dal presidente del Tribunale del capoluogo di provincia. Le novità introdotte dalla nuova normativa riguardano soprattutto l'estensione dell'obbligo di iscrizione e l'utilizzo di tecniche informatiche per la tenuta del registro.</p>
Source :	<p>Simone 1996:1444-1445</p>
Context :	<p>E' istituito il registro delle imprese per le iscrizioni previste dalla legge. Il registro è tenuto dall'ufficio del registro delle imprese sotto la vigilanza di un giudice delegato dal presidente del tribunale. Il registro è pubblico.</p>
Source :	<p>cod. civ.:art. 2188</p>
Concept field :	<p>diritto commerciale</p>
Related words :	<p>registro</p>
Type of relation :	<p>super.</p>
Related words :	<p>ufficio del registro</p>
Type of relation :	<p>general</p>
Equivalence :	<p>Tra i termini 'Handelsregister' e 'registro delle imprese' esiste corrispondenza funzionale. Se è vero che entrambi i registri hanno come scopo la pubblicità degli affari di alcuni tipi di impresa e, quindi, la sicurezza dei rapporti economici, è anche vero che diversa è la disciplina cui è sottoposta la figura dell'imprenditore nei due ordinamenti giuridici. Inoltre, mentre l'ordinamento giuridico italiano prevede la suddivisione del registro in sezioni distinte per ciascuna delle categorie soggette all'obbligo di iscrizione, quello tedesco dispone che vengano istituiti 'Register' distinti ('Handels-', 'Genossenschafts-', e 'Vereinsregister') per le diverse categorie d'impresa e gli affari con obbligo di registrazione. Il registro del commercio è tenuto presso la camera di commercio, i 'Register' vengono tenuti dallo 'Amtsgericht' (in qualità di 'Registergericht'). Si propone, quindi, di tradurre il termine 'Handelsregister' con il termine 'registro del commercio', 'Genossenschaftsregister' con 'registro delle società cooperative' e 'Vereinsregister' con 'registro delle associazioni'.</p>

it: **registro del commercio**

Morphosyntax :	noun group, m.
Usage label :	proposal
Origin :	loan translation
Source :	Coluccia 1996

de:	Handelsregister
Morphosyntax :	n.
Source :	UmwG 1995 : 16
Lexica :	Das Fachwort erscheint im Fachwörterbuch Creifelds 1996 .
Definition :	Das Handelsregister ist ein öffentliches Register (Verzeichnis), in dem die Vollkaufleute und bestimmte, auf sie bezogene Tatsachen und Rechtsverhältnisse eingetragen werden. Zweck des Handelsregisters ist es, jedermann darüber Auskunft zu geben, wer Vollkaufmann ist und wie die wichtigsten Rechtsverhältnisse dieser Kaufleute gestaltet sind.
Source :	Creifelds 1996 :588-589
Context :	Die Einsicht des Handelsregisters sowie der zum Handelsregister eingereichten Schriftstücke ist jedem gestattet.
Source :	HGB :? 9
Concept field :	Handelsrecht
Related words :	Register
Type of relation :	super.
Related words :	Genossenschaftsregister, Vereinsregister
Type of relation :	coord.
Related words :	Registergericht
Type of relation :	general
Note :	Handels-, Genossenschafts-, und Vereinsregister verfolgen denselben Zweck und werden alle vom Amtsgericht (Registergericht) geführt. Gegenstand ihrer Eintragungen sind aber Rechtsverhältnisse unterschiedlicher Unternehmensformen.

Immagini e allegati

21. sz. melléklet: A *registro delle imprese* terminus egyik bibliográfiai cédulája a TERMit terminológiai adatbázisban. (196. old.).

Scuola Superiore di Lingue Moderne
per Interpreti e Traduttori

| [Cerca](#) | [Login](#) | [Registrati](#) | [Contatti](#) | [Guida](#) |

Ti trovi in: [Home](#) ► [Cerca](#) ► Dettaglio fonte

Nome fonte :: Garz 1993

:: law/diritto

:: transformations/trasformazioni

:: Amministratore Amministratore

:: - Autore: - Stefania Coluccia

Descrizione :: Edg (1993): Enciclopedia Garzanti del
Diritto, Milano, Garzanti Editore.

